D. AURELII AUGUSTIN I ... LIBRI 13...

Aurelius santo Augustinus...

D. AVRELII AUGUSTINI HIPPON EPISCOPI

LIBRI XIII.

CONFESSIONVM.

Ad 3 M.S.S. exemp. emendati Opera & studio R.P.H. Sommalii è Societate Iesu.

LVGDVNI.
Apud ANISSON & POSUEL

Cum Permissu. 1691.

DIVI AURELII AUGUSTINI CONFESSIONUM LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Admiratur divinam majestatem, accensus cupiditate illam laudibus prosequendi.

MAGNUS es Domine, & laudabilis valde, magna virtus tua, & sapientiæ tuæ non est numerus. Et laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ, & homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui, & testimonium, quia superbis Deus resistis, & tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ. Tu excitas, ut laudare te delectet; quia fecisti nos ad te; & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi Domine scire & intelligere, utrum sit prius invocare te, an laudare te: & si scire te prius sit, an invocare te.

2. Sed quis te invocat, nesciens te? aliud enim pro alio potest invocare, nesciens te. An potius invocaris, ut sciaris? quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent, sine prædicante:& laudabunt Dñm, qui requirunt eum. Quærentes enim invenient eum, & invenientes laudabunt eum. Quæram te Domine, invocans te: & invocabo te, credens in te: prædicatus es enim nobis. Invocat te Domine fides mea, quam dedisti mihi: quam inspirasti mihi, per humanitatem filii tui, per ministerium prædicatoris tui.

CAPUT II.

A Deo habet homo, ut sit: & quod Deus in eo, & ipse in Deo sit.

ET quomodo invocabo Deum meum, Deum & Dominum meum? Quoniam utique in me ipsum eum vocabo, cum invocabo eum. Et quis locus est in me, quo veniat in me Deus meus? quo Deus veniat in me. Deus qui fecit cælum & terram? Itane Dominus Deus meus est quicquam in me, quod capiat te? An vero cælum & terra, quæ fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te?

2. An quia sine te non esset, quicquid est, fit, ut quicquid est capiat te? quoniam itaque & ego sum, qui peto, ut venias in me: qui non essem, nisi esses in me? Non enim ego jam in inferis, & tamen etiã ibi es. Nam, etsi descendero in infernum, ades. Non ergo essem, Deus meus, non omnino essem, nisi esses in me. An potius non essẽ

nisi essem in te: ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam sic Domine, etiam sic. Quo te invoco, cum in te sim? Aut unde venias in me? Quo enim recedam extra cœlum & terram, ut inde in me veniat Deus meus, qui dixit: Cœlum & terram ego impleo?

CAPVT III.

Deus ubique totus, & non per partes à creatura capitur.

CApiunt ergone te cœlum & terra, quoniam tu imples ea? An imples, & restat, quoniam non te capiunt? Et quo refundis, quicquid impleto cælo & terra restat, ex te? An non opus habes, ut à quoquam continearis, qui contines omnia: quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vasa, quæ te plena sunt, stabilem te faciunt: quia etsi frangantur, non effunderis. Et cum effunderis super nos: nec tu dissiparis, sed colligis nos. Sed qui imples omnia, te toto imples omnia?

2. An qui non possunt te totum capere omnia, partem tui capiunt, & eandem partem simul omnia capiunt? An singulas singula, & majores majora, minores minora capiunt? Ergo est aliqua pars tua major, aliqua minor? An ubique totus es, & res nulla te totum capit?

CAPVT IV.

Deus omnibus donat, nihil amittens

QVid es ergo, Deus meus? Quid rogo, nisi Dominus Deus? Quis enim Deus, præter Dominum? aut quis Deus, præter

Deum nostrum? Summe, optime, potentissime, omnipotentissime, misericordissime, & justissime, secretissime, & præsentissime, pulcherrime, & fortissime, stabilis; & incomprehensibilis; immutabilis, mutans omnia: Nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt. Semper agens, semper quietus: colligens, & non egens: portans, & implens, & protegens: creans, & nutriens, & perficiens: quærens cum nihil desit tibi.

2. Amas nec æstuas: zelas, & securus es: penitet te, & non doles: irasceris, & tranquillus es: Opera mutas nec mutas consilium: recipis quod invenis, & nunquam amittis. Nunquam inops, & gaudes lucris: Nunquam avarus, & usuras exigis. Supererogatur tibi, ut debeas: & quis habet quicquam non tuum? Reddis debita, nulli debens: donas debita, nihil perdens. Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea sancta? Aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? & væ tacentibus de te, quoniam loquaces, multi sunt.

CAPVT V.

Orat veniam admissorum, & charitatem Dei.

QVis mihi dabit acquiescere in te? Quis mihi dabit, ut venias in cor meum, & inebries illud: ut obliviscar mala mea & unum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miserere, ut loquar. Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas à me: & nisi faciam irascaris mihi,

& mineris ingentes miserias? Parvane ipsa est, si non amem te? Hei mihi: Dic mihi per miserationes tuas, Domine Deus meus, quid sis mihi. Dic animæ meæ: Salus tua ego sum. Sic dic, ut audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine: aperi eas, & dic animæ meæ: Salus tua ego sum. Curram post vocem hanc, & apprehendam te. Noli abscondere à me faciem tuam: Moriar ne moriar, ut eam videam.

2. Angusta est domus animæ meæ, quod venias ad eam, dilatetur abs te Ruinosa est, refice eam. Habet, quæ offendant oculos tuos, fateor & scio. Sed quis mundabit eam? aut cui alteri, præter te clamabo? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo. Credo, propter quod & loquor, Domine tu scis. Nonne tibi prolocutus sum adversum me delicta mea, Deus meus: & tu dimisisti impietatem cordis mei? Non judicio contendo tecum qui veritas es: & ego nolo fallere me ipsum, ne mentiatur iniquitas mea sibi. Non ergo judicio contendo tecum: quia si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit?

CAPVT VI.

Quod omnia beneficia receperit à Deo, & in ipso conservetur ab ipso.

SEd tamen sine me loqui apud misericordiam tuam, me terram & cinerem. Sine me tamen loqui, quoniam ecce misericordia tua est; non homo irrisor meus, cui loquor. Et tu fortasse irrides me, sed conversus misereberis mei. Quid

enim eſt, quod volo diſcere, Domine Deus meus, niſi quia neſcio, unde venerim huc? in iſtam(dicam) mortalem vitam,an mortem vitalem,neſcio. Et ſuſceperunt me conſolationes miſerationum tuarum,ſicut audivi à parentibus carnis meæ, ex quo & in qua formaſti me in tempore: non enim ego memini. Exceperunt ergo me conſolationes lactis humani. Nec mater mea, vel nutrices meæ,ſibi ubera implebant: ſed tu Domine mihi dabas per eas alimentum infantiæ, ſecundum inſtitutionem tuam, & divitias uſque ad fundum rerum diſpoſitas. Tu etiã mihi dabas nolle amplius,quam dabas;& nutrientibus me, velle mihi dare, quod eis dabas. Dare enim mihi per ordinatum affectum volebant, quo ex te abundabant. Nam bonum erat eis,bonum meum ex eis, quod non ex eis, ſed per eas erat. Ex te quippe, bona omnia, Deus: & ex Deo meo ſalus mihi univerſa. Quod animadverti poſt modum, clamante te mihi per hæc ipſa, quæ tribuis intus & foris. Nam tunc ſugere noram, & acquieſcere delectationibus: flere autem offenſiones carnis meæ; nihil amplius. Poſt & ridere cœpi, dormiens primo, deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum eſt, & credidi, quoniam ſic videmus & alios infantes. Nam iſta mea non memini.

2. Et ecce paulatim ſentiebam ubi eſſem: & voluntates meas volebam oſtendere eis, per quos implerentur, & non poteram, quia illæ intus erant, foris autem illi: nec ullo ſuo ſenſu valebant in-

troire in animam meam. Itaque jactabam membra & voces, signa similia voluntatibus meis, pauca quæ poteram, qualia poteram, non enim erant verisimilia. Et cum mihi non obtemperabatur, vel non intellecto, vel ne obesset, indignabar non subditis majoribus, & liberis non servientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales esse infantes didici, quos discere potui, & me talem fuisse, magis mihi ipsi indicaverunt nescientes, quam scientes nutritores mei. Et ecce, infantia mea olim mortua est, & ego vivo. Tu autem Domine, qui & semper vivis, & nihil moritur in te: quoniam ante primordia seculorum, & ante omne quod vel ante dici potest, tu es, & Deus es, Dominusque omnium, quæ creasti: & apud te rerum omnium instabilium stant causæ: & rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines, & omnium irrationabilium & temporaliũ sempiternæ vivunt rationes: Dic mihi supplici tuo Deus, & misericors misero tuo, dic mihi utrum alicui jam ætati meæ mortuæ successerit infantia mea: an illa est quam egi intra viscera matris meæ? nam & de illa mihi non nihil indicatum est, & prægnantes ipse vidi fœminas.

3. Quid ante hanc etiam, dulcedo mea Deus meus? Fuine alicubi, aut aliquis? Nam quis mihi dicat ista non habeo, nec pater nec mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me ista quærentem te, qui de hoc, quod novi, laudari te à me jubes, & confiteri me tibi? Confiteor tibi Domi-

ne cœli & terræ, laudem dicens tibi de primordiis & infantia mea, quæ non memini: & dedisti ea homini ex aliis de se conjicere: & auctoritatibus etiam mulierculariun multa de se credere. Eram enim, & vivebam etiam tunc: & signa, quibus sensa mea nota aliis facerem, jam in fine infantiæ quærebam. Vnde hoc tale animal, nisi abs te Domine? An quisquam se faciendi erit artifex? Aut ulla vena trahatur aliunde, qua esse & vivere currat in nos, præterquam quod tu facis nos Domine: cui esse & vivere, non aliud atque aliud est; quia summe esse, atque summe vivere, id ipsum es? Summus enim es, & non mutaris, neque peragitur in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur, quia in te sunt & ista omnia. Non enim haberent vias transeundi, nisi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficient, anni tui hodiernus dies. Et quam multi jam dies nostri & patrum nostrorum: per hodiernum tuum transierunt: & ex illo acceperunt modos, & utcunque extiterunt: & transibunt adhuc alii, & accipient, & utrumque existent. Tu autem idem ipse es: & omnia crastina atque ultra, omniaque hesterna, & retro, hodie facies, hodie fecisti: Quid ad me? Si quis non intelligit, gaudeat & ipse, dicens: Quid est hoc? Gaudeat etiam sic; & amet non inveniendo invenire potius, quam inveniendo non invenire te.

CAPUT VII.

Infantiam quoque peccatis esse obnoxiam.

EXaudi Deus. Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc, & misereris ejus: quoniam tu fecisti eum, & peccatum non fecisti in eo. Quis mihi commemorat peccatum infantiæ meæ? Quoniam nemo mundus à peccato coram te nec infans, cujus est unius diei vita super terram. Quis mihi commemorat? An quilibet tantillus nunc parvulus, in quo video, quod non memini de me? Quid ergo tunc peccabam? An quia uberibus inhiabam plorans? Nam si nunc faciam: non quidem uberibus, sed escæ congruenti annis meis ita inhians, deridebor atque reprehendar justissime. Tunc ergo reprehendenda faciebam: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat. Nã & extirpamus & ejicimus ista crescentes. Nec vidi quemquam scientem, cum aliquid purgat, bona projicere. An pro tempore etiam illa bona erant, flendo petere, etiam quod noxie daretur; indignari acriter non subjectis hominibus, liberis, & majoribus, hisque à quibus genitus est; multisque præterea prudentioribus, non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriendo nocere niti, quantum potest: quia non obeditur imperiis, quibus perniciose obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium, innocens est, non animus infantium. Vidi ego, & expertus sum zelantem parvulum: nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.

2. Quis hoc ignorat? Expiare se dicunt ista matres atque nutrices, nescio quibus remediis. Nisi vero & ista innocentia est, in fonte lactis ubertim manante atque abundante opulentissimum, opis egentissimum, & illo adhuc uno alimento viam ducentem, consortem non pati. Sed blande tolerantur hæc; non quia nulla vel parva, sed quia ætatis accessu peritura sunt. Quod licet probes; tamen ferri æquo animo eadem ipsa non possunt, quando in aliquo annosiore deprehenduntur. Tu itaque Domine Deus meus, qui dedisti vitam infanti; & corpus, quod ita ut videmus instruxisti sensibus, compegisti membris, figura decorasti, proque ejus universitate atque incolumitate, omnes conatus animantis insinuasti: jubes me laudare te in istis; & confiteri tibi, & psallere nomini tuo, altissime. Quia Deus es omnipotens & bonus, etiamsi sola ista fecisses, quæ nemo alius potest facere, nisi tu une, à quo est omnis modus: formosissime, qui formas omnia; & lege tua ordinas omnia.

3. Hanc ergo ætatem Domine, qua me vixisse non memini; de qua aliis credidi, & quam me egisse, ex aliis infantibus conjeci: quanquam ista multum fida conjectura sit, piget me annumerare huic vitæ meæ, qua vivo in hoc seculo. Quantum enim attinet ad oblivionis meę tenebras, par illi est, qua vixi in matris utero. Quod si & in iniquitate conceptus sum, & in peccatis mater mea in utero me aluit: ubi oro te Deus meus, ubi Domine ego servus tuus, ubi aut quando innocens fui?

Sed ecce omitto illud tempus, & quid mihi jam cum eo est, cujus nulla vestigia recolo?

CAPVT. VIII.

Descriptio Pueritiæ.

NOnne ab infantia huc pergens, veni in pueritiam: vel potius ipsa in me venit, & succeſsit infantiæ; Nec diſceſsit illa; quo enim eram infans, qui non farer, sed jam puer loquens eram. Et memini hoc: & unde loqui didicerim post adverti. Non enim docebant me majores homines, præbentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, sicut paulo post literas: sed ego ipse mente, quam dedisti mihi Deus meus, cum gemitibus & vocibus variis, & variis membrorum motibus edere vellem sensa cordis mei, ut voluntati pareretur: nec valerem, quæ volebam omnia: nec quibus volebam, omnia præstabam memoria, cum ipsi appellabāt rem aliquam: & cum secundum eam vocem corpus ad aliquid movebant, videbam, & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod sonabant, cum eam vellent ostendere.

2. Hoc autem eos velle, ex motu corporis aperiebatur: tanquam verbis naturalibus omnium gentium, quæ fiunt vultu & nutu oculorum, cæterorumque membrorum actu, & sonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, rejiciendis, faciendisve rebus. Ita verba in variis sententiis locis suis posita, & crebro audita, quarum rerum signa essent, paulatim colligebam, measque jam

voluntates edomito in eis signis ore, per hæc enunciabam. Sic cum his, inter quos eram, voluntatum enunciandarum signa communicavi, & vitæ humanæ procellosam societatem altius ingressus sum, pendens ex parentum auctoritate, nutuque majorum hominum.

CAPVT IX.

Odium litterarum, & amor lusus in pueris.

DEus, Deus meus, quas ibi miserias expertus sum & ludificationes? quandoquidem recte vivere mihi puero id proponebatur, obtemperare monentibus, ut in hoc seculo florerem, & excellerem linguosis artibus ad honorem hominum & falsas divitias famulantibus. Inde ad scholam datus sum, ut discerem literas, in quibus, quid utilitatis esset, ignorabam miser, & tamen, si segnis in discendo essem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à majoribus. Et multi ante nos vitam istam agentes, præstruxerant ærumnosas vias, per quas transire cogebamur multiplicato labore & dolore filiis Adam.

2. Invenimus autem Domine homines rogantes te; & didicimus ab eis, sentientes, te (ut poteramus) esse magnum aliquem; qui posses etiam, non, apparens sensibus nostris, exaudire nos, & subvenire nobis. Nam puer cœpi rogare te auxilium & refugium meum; & in tuam invocationem rumpebam nodos linguæ meæ: & rogabam te parvus non parvo affectu, ne in schola vapularem. Et cum me non exaudiebas, quod non erat ad insipien-

tiam mihi, ridebantur à majoribus hominibus, usque ab ipsis parentibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc & grave malum meū. Estne quisquam Domine tam magnus animus, prægrandi affectu tibi cohærens estne inquam quisquam? (Facit enim hoc quædam etiam stoliditas.) est ergo, qui tibi pie cohærendo, ita fit affectus granditer, ut aculeos, & ungulas, atque hujuscemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis, tibi per universas terras, cum timore magno supplicatur, ita parvi æstimet, irridens eos qui hæc acerbissime formidant, quemadmodum parentes nostri ridebant tormenta, quibus pueri à magistris affligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his evadendis deprecabamur: & peccabamus tamen minus scribendo, aut legendo, aut cogitando de literis, quam exigebatur à nobis.

3. Non enim deerat Domine memoria vel ingenium, quæ nos habere voluisti pro illa ætate; sed delectabat nos satis ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia utique agebant. Sed majorum nugæ, negocia vocantur: Puerorum autem talia cum sint, puniuntur à majoribus; & nemo miseratur pueros, vel illos, vel utrosque. Nisi vero approbet quisquam bonus rerum arbiter vapulasse me, quia ludebam pila puer: & eo ludo impediebar, quo minus celeriter discerem literas, quibus major deformius luderem: Aut aliud faciebat idem ipse, à quo vapulabam. Qui si in aliqua quæ-

ſtiuncula à condoctore ſuo victus eſſet, magis bile atque invidia torquebatur, quam ego cum in certamine pilæ à colluſore meo ſuperabar.

CAPVT X.

Ob pila luſum, neglexit juſſa parentum.

ET tamen peccabam Domine Deus, ordinator & creator omnium rerum naturalium, peccatorum autem tantum nõ ordinator, Domine Deus meus, peccabam faciendo contra præcepta parentum, & magiſtrorum illorum. Poteram enim poſtea bene uti literis, quas volebant ut diſcerem quocunque animo illi mei. Non enim meliora eligens eram inobediens, ſed amore ludendi, amans in certaminibus ſuperbas victorias, & ſcalpi aures meas falſis fabellis, quo prurirent ardentius, eadem curioſitate magis magiſque per oculos periculoſa micante in ſpectacula ludoſque majorum, quos tamen qui edunt ea dignitate præditi excellunt, ut hoc pæne omnes optent parvulis ſuis, quos tamen cædi libenter patiuntur, ſpectaculis talibus impediantur, à ſtudio, quo eos ad talia edenda cupiunt pervenire. Vide iſta Domine miſericorditer & libera nos jam invocantes te, libera etiam eos qui nondum te invocant, ut invocent te, & liberes eos.

CAPVT XI.

Puer morbo corripitur, revaleſcens baptiſmum differt.

AVdieram enim ego adhuc puer de vita æterna nobis promiſſa per humi-
litatem

ſitatem filii tui Domini Dei noſtri, deſcendentis ad ſuperbiam noſtram; & ſignabar jam ſigno crucis ejus, & condiebar ejus ſale, jam inde ab utero matris meæ, quæ multum ſperavit in te. Vidiſti Domine, cum adhuc puer eſſem, & quodnam die preſſus ſtomacho, repente æſtuarem pæne moriturus: Vidiſti Deus meus, quoniam cuſtos meus jam eras, quo motu animi & qua fide, baptiſmum Chriſti tui Dei & Domini mei flagitavi, à pietate matris meæ, & matris omnium noſtrûm Eccleſiæ tuæ. Et conturbata mater carnis meæ, quoniam & ſempiternam ſalutem meam charius parturiebat corde caſto in fide tua jam curaret feſtinabunda, ut ſacramentis ſalutaribus initiarer & ablueret, te Domine Iesu confitens in remiſsionem peccatorum, niſi ſtatim recreatus eſſem. Dilatata eſt itaque mundatio meâ, quaſi neceſſe eſſet ut adhuc ſordidarer, ſi viverem; quia videlicet poſt lavacrum illud, major & periculoſior in ſordibus delictorum reatus foret.

2. Ita jam credebam, & illa, & omnis domus, niſi pater ſolus; qui tamen non evicit in me jus maternæ pietatis, quo minus in Chriſtum crederem, ſicut ille nondum crediderat. Nam illa ſatagebat ut tu mihi pater eſſes Deus meus, potius quam ille: & in hoc adjuvabas eam ut ſuperaret virum, cui melior ſerviebat: quia & in hoc tibi utique id jubenti ſerviebat. Rogo te Deus meus, vellem ſcire, ſi tu etiam velles, quo conſilio dilatus ſum, ne tunc baptizarer: utrum bono meo mihi quaſi laxata ſint lora peccandi, an non

laxata sunt? Vnde ergo etiam nunc de aliis atque aliis sonat undique in auribus nostris, Sine illum, faciat quod vult, nondum enim baptizatus est: & tamen in salutem corporis non dicimus, Sine, vulneretur amplius, nondum enim sanatus est? Quanto ergo melius, ut cito sanarer, & id ageretur mecum, meorum meaque diligentia; ut recepta salus animæ meæ, tuta esset tutela tua, qui dedisses eam! Melius vero. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum post pueritiam videbantur, noverat eas jam illa mater: & terram magis per eos, unde postea formarer, quam ipsam jam effigiem, committere volebat.

CAPVT XII.

Ad literas cogebatur, quo tamen Deus utebatur bene.

IN ipsa tamen pueritia (de qua mihi minus, quam de adolescentia metuebatur) non amabam literas, & me in eas urgeri oderam: & urgebar tamen, & bene mihi fiebat, nec faciebam ego bene: non enim discerem, nisi cogerer. Nemo enim invitus bene facit, etiamsi bonum est, quod facit. Nec qui me urgebant, bene faciebant: sed bene mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebantur, quo referrem, qui me discere cogebant; præterquam ad satiandas insatiabiles cupiditates copiosæ inopiæ, & ignominiosæ gloriæ.

2. Tu vero, cui numerati sunt capilli capitis nostri, errore omnium, qui mihi instabant, ut discerem, utebaris ad utili-

tatem meam, meo autem, qui discere nolebam, utebaris ad pœnam meam: quia plecti non eram indignus tantilius puer, & tantus peccator. Ita de non benefacientibus, tu bene faciebas mihi: & de peccante meipso, juste retribuebas mihi. Iussisti enim, & sic est, ut pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.

CAPVT XIII.

Quibus studiis sit potissimum delectatus.

QVid autem erat causæ, cur græcas literas oderam, quibus puerulus imbuebar; ne nunc quidem mihi satis exploratum est. Adamaveram enim latinas, non quas primi magistri, sed quas docent, qui grammatici vocantur. Nam illas primas, ubi legere & scribere & numerare dicitur, non minus onerosas pœnalesque habebam, quam omnes græcas. Vnde tamen & hoc, nisi de peccato & vanitate vitæ? quia caro eram, & spiritus ambulans & non revertens. Nam utique meliores, quia certiores erant primæ illæ literæ, (quibus fiebat in me, & factū est, & habeo illud, ut & legam, si quid scriptū invenio, & scribam ipse, si quid volo) quam illæ, quibus tenere cogebar Æneæ nescio cujus errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia se occidit ob amorem: cum interea meipsum in his à te morientem, Deus vita mea, siccis oculis ferrem miserrimus. Quid enim miserius misero, non miserante seipsum; & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam, non flente

autem mortem suam, quæ fiebat non amando te?

2. Deus lumen cordis mei, & panis oris intus animæ meæ, & virtus maritans mentem meam & sinum cogitationis meæ, non te amabam: & fornicabar abs te, & fornicanti sonabat undique euge euge. Amicitia enim hujus mundi fornicatio est abs te. Et euge euge dicitur, ut pudeat si non ita homo sit. Et hæc nón flebam; sed flebam Didonem extinctam ferroque extrema secutam; sequens ipse extrema condita tua relicto te, & terra iens in terram; & si prohiberer ea legere, dolerem; quia non legerem, quod dolerem. Talis dementia, honestiores & uberiores literæ putabantur: quam illæ quibus legere & scribere didici.

3. Sed nunc in anima mea Deus meus clamet, & veritas tua dicat mihi: non est ita, non est ita: melior est prorsus doctrina illa prior. Nam ecce paratior sum oblivisci errores Æneæ, atque omnia ejusmodi, quam scribere & legere. At enim vela pendent liminibus grammaticarum scolarum; sed non illa magis honorem secreti, quam tegumentum erroris significant. Non clament adversum me, quos jam non timeo, dum confiteor tibi, quæ vult anima mea Deus, & acquiesco in reprehensione malarum viarum mearum, ut diligam bonas vias tuas. Non clament adversum me venditores grammaticæ, vel emptores; quia si proponam eis interrogans, utrum verum sit, quod Æneam aliquando Carthaginem venisse Poëta dicit; indoctiores se nesci-

re respondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum esse.

4. At si quæram, quibus literis scribatur Æneæ nomen, omnes mihi, qui hæc didicerunt, verum respondent: secundum id pactum & placitum, quo inter se homines ista signa firmarunt. Idem, si quæram, quid horum majore vitæ hujus incommodo quisque obliviscatur, legere & scribere, an poëtica illa figmenta: quis non videat, quid responsurus sit, qui non est penitus oblitus sui. Peccabam ergo puer; cum illa inania istis utilioribus amore præponebam: vel potius ista oderam, ilia amabam. Iam vero unum & unum duo, duo & duo quatuor, odiosa cantio mihi erat: & dulcissimum spectaculum vanitatis, equus ligneus plenus armatis: & Trojæ incendium, atque ipsius umbra Creusæ.

CAPVT XIV.

De literis Græcis & Latinis.

CVr ergo græcam etiam grammaticam oderam talia cantantem? Nam & Homerus peritus, texuit tales fabellas, & dulcissime vanus est: mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam græcis pueris Virgilius ita sit, cum eum sic discere coguntur, ut ego illum, videlicet difficulter. Difficultas omnino ediscendæ peregrinæ linguæ quasi felle aspergebat omnes suavitates græcas fabulosarum narrationũ. Nulla enim verba illa noveram & sævis terroribus ac pœnis, ut nossem, instabatur mihi vehementer. Nam & latina ali-

quando (infans utique) nulla noveram? & tamen advertendo, didici sine ullo metu atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, & joca arridentium, & lætitias alludentium.

2. Didici vero illa sine pœnali onere urgentium, cum me urgeret cor meum ad patienda concepta sua: & quia non esset, nisi aliqua verba didicissem, non à docẽtibus, sed à loquentibus, in quorum & ego auribus parturiebam, quicquid sentiebam. Hinc satis elucet, majorem habere vim ad discenda ista liberam curiositatem, quam meticulosam necessitatem. Sed illius fluxum hæc restringit legibus tuis, Deus, legibus tuis à magistrorum ferulis usque ad tentationes martyrum, valentibus legibus tuis miscere salubres amaritudines, revocantes nos ad te à jocunditate pestifera, qua recessimus à te.

CAPUT XV.

Precatio ad Deum.

EXaudi Domine deprecationem meam, ne deficiat anima mea sub disciplina tua: neque deficiam in confitendo tibi miserationes tuas, quibus eruisti me ab omnibus viis meis pessimis: ut dulcescas mihi super omnes seductiones quas sequebar; & tamen te validissime; & amplexar manum tuam totis præcordiis meis, ut eruas me ab omni tentatione usque in finem.

2. Ecce enim tu Domine rex meus, tibi serviat, quicquid utile puer didici, tibi serviat, quod loquor, & scribo, & lego, & numero. Quoniam, cum vana discerem,

tum disciplinam dabas mihi:& in eis vanis, peccata delectationum mearum dimisisti mihi. Didici enim in eis multa verba utilia: sed & in rebus non vanis disci possunt: & ea via tuta est, in qua pueri ambularent.

CAPUT XVI.

In lascivas fabulas.

SEd væ tibi flumen moris humani? Quis resistit tibi? Quamdiu non siccaberis? Quousque volves Evæ filios in mare magnum & formidolosum, quod vix transeunt, qui signum conscenderint? Nonne ergo in te legi, & tonantem Iovem, & adulterantem: Et utique non posset hæc duo; sed actum est, ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium lenocinante falso tonitruo. Quis autem penulatorum magistrorum audit aure sobria, ex eodem pulvere hominem clamantem & dicentem: Fingebat hæc Homerus: & humana ad deos transferebat? divina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod fingebat hæc quidem ille, sed hominibus flagitiosis divina tribuendo ne flagitia putarentur, & ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed cælestes deos videretur imitatus.

2. Et tamen, ô flumen tartareum, jactantur in te filii hominum cum mercedibus ut hæc discant:& magna res agitur, cum hoc agitur publice in foro, in conspectu legum super mercedem salaria decernentium;& saxa tua percutis & sonas,

dicens: Hinc verba dicuntur: hinc acquiritur eloquentia, rebus persuadendis sententiisq; explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognosceremus verba hæc: imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa cæli, & alia verba, quæ in eo loco scripta sunt: nisi Terentius induceret nequam adolescentem, proponentem sibi Iovem ad exemplum stupri: dum spectat tabulam quandam, pictam in pariete, ubi inerat pictura hæc: Iovem quo pacto Danaæ misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri. Et vide quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi cælesti magisterio.

3. At quem Deum, inquit? Qui templa cœli summo sonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hæc verba turpitudo ista confidentius perpetratur. Non accuso verba, quasi vasa electa atque preciosa: sed vinum erroris, quod in eis nobis propinatur ab ebriis doctoribus: & nisi biberemus, cædebamur: nec appellare ad aliquem judicem sobrium licebat. Et tamen ego Deus meus, in cujus conspectu jam secura est recordatio mea, libenter hæc didici & delectabar miser, & ob hoc bonæ spei puer appelabar.

CAPVT XVII.

Modus exercendæ juventutis, in recitandis & mutandis versibus.

SIne me Deus meus dicere aliquid & de ingenio meo, munere tuo, in quibus à me deliramentis atterebatur. Proponebatur enim mihi negocium animæ meæ satis inquietum. Præmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu, ut dicerem verba Iunonis irascentis & dolẽtis, quod non posset Italia Teucrorum avertere regem, quæ nunquam Iunonem dixisse audieram: sed figmentorum poëticorum vestigia errantes sequi cogebamur: & tale aliquid dicere solutis verbis, quale poëta dixisset versibus. Et ille dicebat laudabilius, in quo pro dignitate adumbratæ personæ, iræ ac doloris, similior affectus eminebat verbis sententias congruentes vestientibus.

2. Vt quid mihi illud, ô vera vita mea. Deus meus! quid mihi recitanti acclamabatur præ multis coætaneis & conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus & ventus? Itane aliud non erat, ubi exerceretur ingenium & lingua mea? Laudes tuæ Domine, laudes tuæ per scripturas tuas, suspenderent palmitem cordis mei, & non raperetur per inania nugarum, turpis præda volatilibus. Non enim uno modo sacrificatur transgressoribus Angelis.

CAPUT XVIII.

Quod homines curant servare leges grammaticorum, & non divinorum præceptorum.

Qvid autem mirum, quod in vanitates ita ferebar, & à te Deus meus ibam foras: quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta sua non mala, si cum barbarismo aut solœcismo enunciarent, reprehensi confundebantur? si autem libidines suas, integris & rite consequentibus verbis, copiose ornateque narrarent, laudari gloriabantur? Vides hæc Domine, & taces longanimis, & multum misericors, & verax. Nunquid semper tacebis? Et nunc eruis de hoc immanissimo profundo quærentem te animam, & sitientem delectationes tuas: & cujus cor dicit tibi: Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram. Nam longe à vultu tuo ieram in affectu tenebroso.

2. Non enim pedibus & spaciis locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut vero filius ille tuus minor, equos aut currus vel naves quæsivit, aut avolavit penna visibili, aut moto poplite iter egit; ut in longinqua regione vivens, prodige dissiparet, quod dederas proficiscenti? dulcis Pater, quia dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoso; id enim in tenebroso, atque id est longe à vultu tuo. Vide Domine Deus, & patienter, ut vides, vide; quomodo diligenter observent filii hominum pacta literarum & syllabarum, accepta à prioribus lo-

cutoribus, & à te accepta æterna pacta perpetuæ salutis negligant; ut qui illa sonorum vetera placita teneat aut doceat, si contra disciplinam grammaticam, sine aspiratione primæ syllabæ ominem dixerit, magis displiceat hominibus, quam si contra tua præcepta hominem oderit, cum sit homo. Quasi vero quemlibet inimicum hominem perniciosius sentiat, quam ipsum odium, quo in eum irritatur: aut vastet quisquam persequendo alium gravius, quam cor suum vastat inimicando!

3. Et certe non est interior literarum scientia, quam scripta conscientia, id se alteri & facere, quod nolit pati. Quam tu secretus es, habitans in excelsis in silentio, Deus solus magnus: lege infatigabili spargens pœnales cæcitates, super illicitas cupiditates! Cum homo eloquentiæ famam quærit, astans ante hominem judicem, circumstante hominum multitudine, inimicum suum odio immanissimo insectans, vigilantissime cavet, ne per linguæ errorem dicat, inter hominibus: & ne per mentis furorem, hominem auferat ex hominibus, non cavet.

CAPUT XIX.

Quam plus curavit vitare barbarismum, quam vitia morum.

HOrum ego puer morum in limine jacebam miser, & hujus arenæ palæstra erat illa: ubi magis timebam barbarismum facere: quam cavebam, si facerem: non facientibus hæc invidere. Dico hæc, & confiteor tibi Deus meus, in quibus

laudabar ab eis, quibus placere, tunc mihi erat honeste vivere. Non enim videbam voraginem turpitudinis, in quam projectus eram ab oculis tuis. Nam in illis jam quid me fœdius fuit: ubi etiam talibus displicebam, fallendo innumerabilibus mendaciis & pædagogum, & magistros, & parentes amore ludendi, studio spectandi nugatoria, & imitandi ludicra inquietudine?

2. Furta etiam faciebam de cellario parentum, & de mensa: vel gula imperitante, vel ut haberem, quod darem pueris ludum suum mihi, quo pariter utique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipse vana excellentiæ cupiditate victus, sæpe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter, si deprehenderem, arguebam, quam id quod aliis faciebam: & si deprehensus arguerer, sævire magis quam cedere libebat.

3. Istane est innocentia puerilis? Non est Domine, Domine non est, oro te Deus meus. Nam hæc ipsa sunt, quæ à pædagogis & magistris, à nucibus, & pilulis & passeribus, ad præfectos & reges, aurum prædia, mancipia: Hæc ipsa omnino succedentibus majoribus ætatibus transeunt, sicuti ferulis majora supplicia succedunt. Humilitatis ergo signum in statura pueritiæ, rex noster probasti, cum aisti: talium est regnum cœlorum.

CAPUT XX.

Pro bonis operibus sibi collatis, Deo gratias agere.

SEd tamen Domine, tibi excellentissimo atque optimo conditori & rectori universitatis, Deo nostro gratias, etiamsi me puerum tantum esse voluisses. Eram, enim, & jam tunc vivebam atque sentiebam, meamque incolumitatem, vestigium secretissimæ unitatis, ex qua eram, curæ habebam: custodiebam interiore sensu integritatem sensuum meorum: inque ipsis parvis, parvarumque rerum cogitationibus, veritate delectabar. Falli nolebam, memoria vigebam, locutione instruebar, amicitia mulcebar, fugiebam dolorem, abjectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque laudabile?

2. At ista omnia Dei mei dona sunt: non mihi ego dedi hæc: bona sunt, & hæc omnia ego. Bonus ergo est qui fecit me, & ipse est bonum meum, & illi exulto bonis omnibus, quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipso, sed in creaturis ejus, me atque cæteras voluptates, sublimitates, veritates quærebam; atque ita irruebam in dolores, confusiones, errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serva. Ita enim servabis me; & augebuntur, & perficientur, quæ dedisti mihi: & ero ipse tecum: quia & ut sim, tu dedisti mihi.

LIBER SECUNDUS.

CAPVT I.

Adoleſcentia ætatem & vitia ingreditur.

REcordaRi volo tranſactas fœditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ: non quod eas amem, ſed ut amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio iſtud, recolens vias meas nequiſsimas, in amaritudine recogitationis meæ: ut tu dulceſcas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo fœlix & ſecura: & colligens me à diſperſione, in qua fruſtatim diſciſſus ſum: dum ab uno te averſus, in multa evanui.

2. Exarſi enim aliquando ſatiari in inferis, in adoleſcentia: ſilveſcere auſus ſum, variis & umbroſis amoribus: & contabuit ſpecies mea, & computrui coram oculis tuis, placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.

CAPVT II.

Accuſat adoleſcentiam, in ardore libidinoſo conſumptam.

ET quid erat, quod me delectabat, niſi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo uſque ad animum, quatenus eſt limoſus limes amicitiæ. Sed exhalabantur nebulæ de limoſa concupiſcentia carnis, & ſcatebra pubertatis; & obnubilabant, atque obfuſcabant cor meum, ut non diſcerneretur ſerenitas di-

lectionis à caligine libidinis. Vtrumque in confuso æstuabat, & rapiebat imbecilem ætatem per abrupta cupiditatum, atque mersabat gurgite flagitiorum. Invaluerat super merita tua, & nesciebam. Obsurdueram stridore catenæ mortalitatis meæ, pœna superbiæ animæ meæ : & ibam longius à te, & sinebas : & jactabar, & effundebar, & diffluebam, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gradum meum! Tacebas tunc, & ego ibam porro longè à te, in plurima & plura sterilia semina dolorum, superba dejectione & inquieta lassitudine.

2. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & novissimarum rerum fugaces pulchritudines in usum verteret, earumque suavitatibus metas præfigeret: ut usq; ad conjugale littus exæstuarent fluctus ætatis meæ: si tranquillitas in eis non poterat esse, sine procreandorum liberorum contenta, sicut præscribit lex tua domine : qui formas etiam propaginem mortalitatis nostræ, potens imponere lenem manum, ad temperamentum spinarum, à paradiso tuo seclusarum? Non enim longe est à nobis omnipotentia tua; etiam cum longe sumus à te : aut certe sonitum nubium tuarum vigilantius adverterem. Tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco. Et, Bonum est homini, mulierem non tangere. Et, Qui sine uxore est, cogitat ea, quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonio junctus est, cogitat ea, quæ sunt mũdi, quomodo placeat uxori.

3. Has ergo voces exaudirem vigilan-

tior, & abſciſſus propter regnum cœlorum, felicior expectarem amplexus tuos. Sed efferbui miſer, ſequens impetum fluxus mei relicto te & exceſsi omnia legitima tua, nec quaſi flagella tua. Quis enim hoc mortalium? nam tu ſemper aderas miſericorditer ſæviens, & amariſsimis aſpergens offenſionibus omnes illicitas jocunditates meas, ut ita quærerem ſine offenſione jocundari. Et ubi hoc poſſem, non invenirem quicquam, præter te domine: præter te, qui fingis dolorem in præcepto: & percutis, ut ſanes, & occidis nos, ne moriamur abs te. Vbi eram, & quam longe exulabam à deliciis domus tuæ, anno illo ſexto decimo ætatis carnis meæ: cum accepit in me ſeptrum, & totas manus ei dedi, veſaniæ libidinis, licentioſæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Non fuit cura meorum, ruentem excipere me matrimonio: ſed cura fuit tantum, ut diſcerem ſermonem facere quam optimum, & perſuadere dictione.

CAPVT III.

De peregrinatione ſtudiorum cauſa, & parentum propoſito.

ET anno quidem illo intermiſſa erant ſtudia mea, dum mihi, reducto è Medauris, in qua vicina urbe jam cœperam literaturæ atque oratoriæ percipiendæ gratia peregrinari, longinquioris apud Carthaginem peregrinationis ſumptus præparabantur, animoſitate magis quam opibus patris, municipis Thagaſtenſis admodum tenuis. Cui narro hæc? Neque

enim tibi Deus meus, sed apud te narro hæc generi meo, generi humano, quantulacunque ex particula incidere potest in istas meas literas. Et, ad quid hoc? Vt videlicet ego, & quisquis hæc legit, cogitemus de quam profundo clamandum sit ad te. Et quid propius auribus tuis, si cor confitens & vita ex fide est? Quis enim hominum non extollebat laudibus tunc patrem meum, quod ultra vires rei familiaris suæ impenderet filio, quicquid etiam longe peregrinanti studiorum causa opus esset? Multorum enim civium longe opulentiorum nullum tale negocium pro liberis erat: Cum interea non satageret idem pater, qualis crescerem tibi, aut quam castus essem: dum modo essem disertus potius à cultura tua Deus, qui es unus, verus & bonus dominus agri tui cordis mei,

2. Sed ubi sexto illo decimo anno, interposito ocio ex necessitate domestica feriatus ab omni schola, cum parentibus esse cœpi, excesserunt caput meum vepres libidinum, & nulla erat eradicans manus. Quinimo, ubi me ille pater in balneis vidit pubescentem, & inquieta indutum adolescentia, quasi jam ex hoc in nepotes gestiret, gaudens matri indicavit, gaudens, vinolentia, in qua te iste mundus oblitus est creatorem suum, & creaturam tuam pro te amavit, de vino invisibili perversæ atque inclinatæ in ima voluntatis suæ. Sed matris in pectore, jam inchoaveras templum tuum: & exordium sanctæ habitationis tuæ. Nam ille adhuc cathecumenus, & hoc recens

erat. Itaque illa exilivit pia trepidatione ac tremore: quamvis mihi nondum fideli, timuit tamen vias distortas; in quibus ambulant, qui ponunt ad te tergum & non faciem.

3. Hei mihi, & audeo dicere tacuisse te Deus meus, cum irem abs te longius. Itane tu tacebas tunc mihi? Et cujus erant, nisi tua verba illa per matrem meam fidelem tuam, quæ cantasti in aures meas? Nec inde quicquam descendit in cor meum, ut facerem illud. Volebat enim illa, & secreto memini, ut monuerit cum solicitudine ingenti, ne fornicarer, maximeque ne adulterarem cujusquam uxorem. Qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus obtemperare erubescerem. Illi autem tui erant, & nesciebam: & te tacere putabam, atque illam loqui, per quam mihi tu non tacebas, & in illa contemnebaris à me, à me filio ejus, filio ancillæ tuæ servo tuo. Sed nesciebam, & præceps ibam tanta cæcitate, ut inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris, quam audiebam eos jactantes flagitia sua; & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes essent: & libuerat facere non solum libidine facti, verum etiam laudis.

4. Quid dignum est vituperatióne, nisi vitium? Ego ne vituperarer, vitiosior fiebam: & ubi non suberat, quo admisso æquarer perditis, fingebam me fecisse, quod non feceram, ne viderer abjectior, quo eram innocentior: & ne vilior haberer, quo eram castior. Ecce, cum quib' comitibus iter agebam platearum Babyloniæ:

& volutabar in cœno ejus, tanquam in cinamonis & unguentis preciosis; & in umbilico ejus, quo tenacius hærerem. Calcabat me inimicus invisibilis, & seducebat me, quia ego seductilis eram. Non enim & illa, quæ jam de medio Babylonis fugerat, sed ibat in cæteris ejus tardior, mater carnis meæ, sicut monuit me, pudicitiam ita curavit, quod de me à viro suo audierat. Iamque pestilentiosum, & in posterum periculosum sentiebat, coërcere termino conjugalis affectus, si resecari ad vivum non poterat. Non curavit hoc quia metus erat, ne impediretur spes mea compede uxoria. Non spes illa, quam in te futuri seculi habebat mater; sed spes literarum, quas ut nossem, nimis volebat parens uterque. Ille quia de te prope nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non solum nullo detrimento, sed etiam nonnullo adjumento ad te adipiscendum profutura æstimabat usitata illa studia doctrinæ. Ita enim conjicio, recolens, ut possum, mores parẽtum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenæ, ultra temperamentum severitatis, in dissolutionem affectionum variarum; & in omnibus erat caligo, intercludens mihi (Deus meus) serenitatem veritatis tuæ; & prodibat, tanquam ex adipe; iniquitas mea.

CAPUT IV.

Furtum Augustini.

FVrtum certe punit lex tua Domine, & lex scripta in cordibus hominum, quã ne ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim

fur æquo animo furem patitur? Nec copioſus adactum inopia. Et Ego furtum facere volui,& feci,nulla compulſus egeſtate, nec penuria: ſed faſtidio juſtitiæ, & ſagina iniquitatis. Nam id furatus ſum, quod mihi abundabat, & multo melius. Nec ea re volebam frui quam furto appetebam; ſed ipſo furto, & peccato. Arbor erat prius in vicinia vineæ noſtræ pomis onuſta, nec forma, nec ſapore illecebroſis. Ad hanc excutiendam atque aſportandam,nequiſsimi adoleſcẽtuli perreximus nocte intempeſta, quouſque ludum de peſtilentiæ more in areis produxeramus: & abſtulimus indé onera ingentia, non ad noſtras epulas, ſed vel projicienda porcis, etiamſi aliquid inde comedimus, dum tamen fieret à nobis, quod eo l[illegible]ret, non quod liceret.

2. Ecce cor meum Deus meus,ecce cor meum, quod miſeratus es in imo abyſsi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat, ut vel eſſem gratis, malus, & malitię meæ cauſa nulla eſſet niſi malitia fæda. Et amavi eam,amavi perire, amavi defectum meum: non illud, ad quod deficiebam;ſed defectum ipſum meum,amavi. Turpis anima & diſsiliens à firmamento tuo in exterminium: non de decore aliquid, ſed dedecus appetens.

CAPVT V.

Neminem peccare ſine cauſa.

ET enim ſpecies eſt pulchris corporibus, & auro, & argento,& omnibus:& In contactu carnis, congruentia valet

plurimum: cæterisque sensibus, est sua cuique accommodata modificatio corporum. Habet etiam honor temporalis, & imperitandi atque superandi potentia suum decus, unde etiam vindictæ aviditas oritur: & tamen in cuncta hæc adipiscenda, non est egrediendum abs te Domine, neque deviandum à lege tua. Et vita, qua hic vivimus, habet illecebram suam propter quendam modum decoris sui, & convenientiam cum his omnibus infimis pulchris.

2. Amicitia quoque hominum caro nodo dulcis est, propter unitatem de multis animis. Propter universa hæc atque hujusmodi, peccatū admittitur: dum immoderata in ista inclinatione, cum extrema bona sint meliora & summa deseruntur, tu Domine Deus noster, & veritas tua, & lex tua. Habent enim & hæc ima delectationes, sed non sicut Deus meus, qui fecit omnia, quia in ipso delectatur justus, & ipse est delitiæ rectorum corde. Cum itaque de facinore quæritur, qua causa factum sit, credi non solet, nisi cum appetitus adipiscendi alicujus illorum bonorum, quæ infima diximus, esse potuisse apparuerit, aut metus amittendi. Pulchra sunt enim & decora: quanquam præ bonis superioribus & opibus beatificis abjecta & jacentia.

3. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamavit ejus conjugem, aut prædium, aut voluit deprædari, unde viveret, aut timuit ab illo tale aliquid amittere: aut læsus ulcisci se exarsit. Num homicidium sine causa faceret, ipso homicidio delectatus?

Quis crediderit? Nam de quo dictum est vecordi & nimis crudeli homine, quod gratuito potius malus atque crudelis erat, prædicta est tamen causa, ne per otium (inquit) torpesceret manus aut animus. Quare id quoque? Cur ita? Ut scilicet illa exercitatione scelerum, capta urbe, honores, imperia, divitias assequeretur: & careret metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conscientiam scelerum. Nec ipse igitur Catilina amavit facinora sua, sed utique aliud, cujus causa illa faciebat.

CAPUT VI.

Omnia, quæ boni specie nos ad vitia invitant in solo Deo esse vera & perfecta.

QUid ego miser in te amavi, ô furtum meum, ô facinus illud meum nocturnum sextidecimi anni ætatis meæ? Non enim pulchrum eras, cum furtum esses, aut vero aliquid es, ut loquar ad te? Pulchra erant poma illa, quæ furati sumus: quoniam creatura tua erant, pulcherrime omnium, creator omnium, Deus bone, Deus summum bonum & bonum verum meum. Pulchra erant illa poma, sed non ipsa concupivit anima mea miserabilis. Erat enim mihi meliorum copia: illa autem decerpsi, tantum ut furarer. Nam decerpta projeci, epulatus, inde sola iniquitate, qua lætabar, fruens. Nam & si quid illorum pomorum intravit in os meum, condimentum ibi facinus erat.

2. Et nunc Domine Deus meus quæro, quid me in furto delectaverit, & ecce species nulla est. Non dico sicut in æqui-

tate atque prudentia; sed neque sicut in mente hominis atque memoria & sensibus & vegetante vita. Neque sicut speciosa sunt sydera & decora locis suis, & terra & mare plena fœtibus, qui succedunt nascendo descendentibus. Non saltem, ut est quædam defectiva species & umbratica vitiis fallentibus, Nam & superbia celsitudinem imitatur, cum tu sis unus super omnia Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores quærit & gloriam, cum tu sis præ cunctis honorandus unus & gloriosus in æternum? Et sævitia potestatum timeri vult, Quis autem timendus, nisi unus Deus? Cujus potestati eripi aut subtrahi quid, quando aut ubi, aut quo, vel à quo potest? Et blanditiæ lascivientium amari volunt: sed neque blandius est aliquid tua charitate, nec amator quicquam salubrius, quam illa præ cunctis formosa, & luminosa veritas tua. Et curiositas affectare videtur studium scientiæ, cum tu omnia summe noveris.

3. Ignorantia quoque ipsa atque stultitia, simplicitatis & innocentiæ nomine tegitur, quia te simplicius quicquam non reperitur. Quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica sunt? Et ignavia, quasi quietem appetit: quæ vero quies certa, præter Dominum? Luxuria satietatem atque abundantiam se cupit vocari: tu tamen es plenitudo, & indeficiens copia incorruptibilis suavitatis. Effusio liberalitatis obtendit umbram: sed bonorum omnium largitor affluentissimus tu es. Avaritia, multa possidere vult; & tu possides omnia. Inviden-

tia de excellentia litigat : quid te excellentius? Ira vindictam quærit, te justius quis vindicat? Timor insolita & repentina exhorrescit, rebus quæ amantur adversantia, dum præcavet securitati : Tibi enim quid insolitum, quid repentinum? Aut quis à te separat, quod diligis? Aut ubi, nisi apud te, firma securitas?

4. Tristitia, rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas : quia ita sibi nollet, sicut tibi auferri nihil potest. Ita fornicatur anima cum avertitur abs te : & quærit extra te ea, quæ pura & liquida non invenit, nisi cum redit ad te. Perverse te imitantur omnes, qui longe se à te faciunt, & extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando, indicant creatorem te esse omnis naturæ; ideo non esse, quo à te omnino recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi; & in quo dominum meum vel viciose atque perverse imitatus sum? An libuit facere contra legem, saltem fallacia, quia potentatu non poteram, ut mancam libertatem captivus imitarer, faciendo impune quod non liceret, tenebrosa omnipotentiæ similitudine?

CAPVT VII.

Gratias agit Deo pro remißione peccatorum, quodque à multis servatus sit.

Ecce, si est ille servus fugiens dominum suum, & consecutus umbram. O putredo, ô monstrum vitæ, & mortis profunditas! Potuit ne libere, quod non licebat? non ob aliud, nisi quia non licebat? Quid retribuam Domino, quod recolit

hæc memoria mea, & anima mea non metuit inde? Diligam te Domine, & gratias agam, & confitear nomini tuo: quoniam tanta dimisisti mihi mala, & nefaria opera mea, Gratiæ tuæ deputo & misericordiæ tuæ, quod peccata mea tanquam glaciem solvisti. Gratiæ tuæ deputo & quæcunque non feci mala. Quid enim non facere potui qui etiam gratuitum facinus amavi? Et omnia mihi dimissa esse fateor: & quæ mea sponte feci mala; & quæ te duce non feci.

2. Quis est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet viribus suis tribuere castitatem atque innocentiam suã: ut minus amet te quasi minus ei necessaria fuerit misericordia tua, qua donas peccata conversis ad te? Qui enim vocatus à te, secutus est vocem tuam; & vitavit ea quæ me de meipso recordantem & fatentem legit: non me derideat ab eo medico ægrum sanari, à quo sibi præstitum est, ut non ægrotaret, vel potius ut minus ægrotaret. Et ideo te tantumdem, imo vero amplius diligat; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari.

CAPVT VIII.

Quid amaverit in furto.

QVem fructum habui miser aliquando in iis quæ nunc recolens erubesco; maxime in illo furto, in quo ipsum furtum amavi, nihil aliud; cum & ipsum esset nihil, & eo ipso ego misereor? Et tamen solus id non fecissem; sic recordor

animum tunc meum, solus omnimodo id non fecissem. Ergo ibi amavi etiam consortium eorum, cum quibus id feci. Non ergo nihil aliud, quam furtum amavi; imo vero nihil aliud, quia & illud nihil est.

2. Quid est revera? Quis est, qui doceat me, nisi qui illuminat cor meum, & discernit umbras ejus? Quid est, quod mihi venit in mentem quærere, & discutere, & considerare? Quia si tunc amarem poma illa, quæ furatus sum, & eis frui cuperem, possem etiam solus, si satis esset, committere illam iniquitatem, qua pervenirem ad voluptatem meam: nec confricatione consciorum animorum, accenderem pruritum cupiditatis meæ. Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipso facinore, quam faciebat consortium simul peccantium.

CAPVT IX.

Contagiosa res, sodales mali.

QVid erat ille affectus animi? Certe enim plane turpis erat nimis: & væ mihi erat, qui habebam illum. Sed tamen quid erat? Delicta quis intelligit? Risus erat quasi titillato corde, quod fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabar, quo id non faciebam solus? An quia etiam nemo facile solus ridet? Nemo quidem facile: sed tamen etiam solos & singulos homines, cum alius nemo præsens est, vincit risus aliquando, si aliquid nimis ridiculum, vel sensibus occurrerit, vel animo. At ego il-

lud solus non facerem, non facerem omnino solus.

2. Ecce est coram te Deus meus, viva recordatio animæ meæ. Solus non facerem furtum illud, in quo me non libebat id, quod furabar, sed quia furabar; quod me solum facere prorsus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, seductio mentis, investigabilis ex ludo & joco nocendi aviditas, & alieni damni appetitus! nulla lucri mei, nulla ulciscendi libidine: sed cum dicitur: Eamus, faciamus, & pudet non esse impudentem.

CAPUT X.

In Deo omne bonum.

QVis exaperit tortuosissimam istam & implicatissimam nodositatem? Fœda est nolo in eam intendere, nolo eam videre. Te volo justitia & innocentia, pulchra & decora honestis luminibus, & insatiabili satietate. Quies est apud te valde & vita imperturbabilis. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui: & non timebit, & habebit se optime in optimo. Defluxi abs te ego, & erravi, Deus meus, nimis devius à stabilitate tua in adolescentia, & factus sum mihi regio egestatis.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Amore, quem venabatur, capitur.

VENI Carthaginem, & circumstrepebat me undique sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabam; & amari amabam; & secretiore indigentia, oderam me minus indigentem. Quærebam, quod amarem, amans amari, & oderam securitatem, & viam sine muscipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo, te ipso Deus meus, & ea fame non esuriebam; sed eram sine desiderio alimentorum incorruptibilium, non quia plenus eis eram, sed quo inanior, eo fastidiosior. Et ideo non bene valebat anima mea; & ulcerosa projiciebat se foras miserabiliter, scalpi avida contactu sensibilium. Sed si non haberent animam, non utique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat magis, si etiam amantis corpore fruerer.

2. Venam igitur amicitiæ coinquinabam sordibus concupiscentiæ, candoremque ejus obnubilabam de tartaro libidinis; & tamen fœdus atque inhonestus, elegans & urbanus esse gestiebam abundanti vanitate. Rui etiam in amorem, quo cupiebam capi. Deus meus, misericordia mea, quanto felle mihi suavitatem illam, & quam bonus aspersisti? quia & amatus sum, & perveni occulte ad vin-

culum fruendi, & colligebar lætus ærumnosis nexibus, ut cæderer virgis ferreis ardentibus, zeli, & suspicionum, & timorum, & irarum, atque rixarum. Rapiebant me spectacula theatrica, plena imaginibus miseriarum mearum, & fomitibus ignis mei.

CAPVT II.

Spectacula tragica.

QVid est, quod homo ibi vult dolere, cum spectat luctuosa atque tragica, quæ tamen pati ipse nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem spectator, & dolor ipse est voluptas ejus. Quid est, nisi miserabilis insania? Nam eo magis eis movetur quisque, quo minus à talibus affectibus sanus est: quamquam, cum ipse patitur, miseria: cum aliis compatitur, misericordia dici solet. Sed qualis tandem misericordia, in rebus fictis & scenicis? Non enim ad subveniẽdum provocatur auditor, sed tantum ad dolendũ invitatur: & actori earum imaginum amplius favet, cum amplius dolet. Et si calamitates illæ hominum vel antiquæ vel falsæ sic agantur, ut qui spectat non doleat, abscedit inde fastidiens & reprehendens. Si autem doleat, manet intentus, & gaudens lachrymatur. Lachrimæ ergo amantur, & dolores? Certe omnis homo gaudere vult. An, cum miserum neminem esse libeat, libet tamen esse misericordem? Quod quia non sine dolore est, hac una causa amantur dolores. Et hoc de illa vena amicitiæ est.

2. Sed quo vadit? quo fluit? Vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, æstus immanes tetrarum libidinum, in quos ipsa mutatur & vertitur per nutum proprium, de cœlesti serenitate detorta atque dejecta? Repudietur ergo misericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed cave immunditiam anima mea, sub tutore Deo meo, Deo patrum nostrorum, & laudabili, & superexaltato in omnia sæcula, cave immunditiam, neque enim nunc non misereor. Sed tunc in theatris congaudebam amantibus, cum sese fruebantur per flagitia, quamvis hæc imaginarie gererentur in ludo spectaculi. Cum autem sese amittebant, quasi misericors contristabar, & utrumque me delectabar tamen. Nunc vero magis misereor gaudentem in flagitio, quam velut dura perpessum detrimento perniciosæ voluptatis, & amissione miseræ felicitatis.

3. Hæc certe verior misericordia, sed non in ea delectatur cor. Nam etsi approbatur officio charitatis, qui dolor miserum, mallet tamen utique non esse, quod doleret, qui germanitus misericors est. Si enim est malevola benevolentia, quod fieri non potest: potest & ille, qui veraciter synceriterque miseretur, cupere esse miseros, ut misereatur. Nonnullus itaque dolor approbandus, nullus amandus est. Hoc enim tu Domine Deus, qui animas amas longe lateque purius quam nos, & incorruptibilibus misereris, quod nullo dolore sauciaris. Et ad hæc quis idoneus? At ego tunc miser dolere amabam, & quærebam, ut esset, quod dolerem:

quando mihi in ærumna aliena & falsa & saltatoria, ea magis placebat actio histrionis: meque alliciebat vehementius, qua mihi lachrimæ excutiebantur. Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans à grege tuo, & impatiens custodiæ tuæ, turpi scabie fœdarer? Et inde erant dolorum amores, non quibus altius penetrarer. Non enim amabam talia perpeti, qualia spectare: sed quibus auditis & fictis tanquam in superficie raderer: quos tamen quasi ungues scalpentium, fervidus tumor & tabes & sanies horrida consequebatur. Talis vita mea nunquid vita erat, Deus meus?

CAPVT III.

In foro versatur inter causidicos.

ET circumvolabat super me fidelis à longe misericordia tua. In quantas iniquitates distabui, & sacrilegam curiositatem secutus sum! ut deserentem te, reduceret me ad ima infida: & circumvẽtoria obsequia dæmoniorum: quibus immolabam facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Ausus sum etiam in celebritate solemnitatum tuarum intra parietes ecclesiæ tuæ concupiscere, & agere negocium procurandi fructus mortis: unde me verberasti gravibus pœnis. Sed nihil ad culpam meam, ô tu prægrandis misericordia mea, Deus meus refugium meum à terribilibus nocentibus: in quibus fatigatꝰ sum præsidenti collo: à longe recedendo à te: amans vias meas, & non tuas: amans fugitivam libertatem.

2. Habebant & illa studia, quæ hone-

ſta vocabantur, ductum ſuum, intuentem fora litigioſa, ut & celerem in eis; eo laudabilior, quo fraudulentior. Tanta eſt cæcitas hominum, de cæcitate etiam gloriantium. Et major jam eram in ſchola rhetoris, & gaudebam ſuperbe, & tumebam thypo: quanquam longe ſedatior: Domine tu ſcis: & remotus omnino ab everſionibus, quas faciebant everſores. (Hoc enim nomen ſævum & diabolicum velut inſigne urbanitatis eſt) inter quos vivebam pudore impudenti, quia talis non eram, & cum eis eram, & amicitiis eorum delectabar aliquando: à quorum ſemper factis abhorrebam, hoc eſt, ab everſionibus, quibus proterve inſectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent, gratis illudendo, atque inde paſcendo malevolas lætitias ſuas. Nihil eſt illo actu ſimilius actibus dæmoniorum. Quid itaque verius, quam everſores vocarentur? Everſi plane prius ipſi atque perverſi, deridentibus eos & ſeducentibus fallacibus occulte ſpiritibus in eo ipſo, quod alios irridere amant & fallere.

CAPUT IV.

Hortenſius Ciceronis excitavit illum ad ardorem philoſophiæ.

INter hos ego, imbecilla tunc ætate diſcebam libros eloquentiæ; in qua eminere cupiebam fine damnabili & ventoſo per gaudia vanitatis humanæ: & uſitato jam diſcendi ordine, perveneram in librum quendam cujuſdam Ciceronis, cujus linguam fere omnes mirantur, pe-

ctus non ita. Sed liber ille, ipsius exhortationem continet ad philosophiam, & vocatur Hortensius. Ille vero liber mutavit affectum meum; & ad teipsum Domine mutavit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ concupiscebam æstu cordis incredibili; & surgere jam cœperam, ut ad te redirem. Non enim ad acuendam linguam, quod videbar emere maternis mercedibus, cum agerem annum ætatis unde-vigesimum, jam defuncto patre ante biennium. Non ergo ad acuendam linguam referebam illum librum: neque mihi locutionem, sed quod loquebatur, persuaserat.

2. Quomodo ardebam, Deus meus, quomodo ardebam revolare à terrenis ad te, & nesciebam, quid ageres mecum! Apud te est enim sapientia. Amor autem sapientiæ; nomen Græcum, habet philosophiam, quo me accendebant illæ literæ. Sunt, qui seducant per philosophiam, magno & blando & honesto nomine colorantes & fucantes errores suos. Et prope omnes, qui ex illis & supra temporibus tales erant, notantur in eo libro & demonstrantur: & manifestatur ibi salutifera illa admonitio spiritus tui, per servum tuum bonum & pium: Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem seductionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.

3. Et ego illo tempore, scis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc apostolica nota erant, hoc tamen solo delectabar in illa exortatione, quod non illam aut illam sectam, in ipsam quæcunque esset sapientiam, ut diligerem, & quærerem & assequerer, & tenerem atque amplexarer; fortiter excitabar sermone illo & accendebar, & ardebam: & hoc solum me in tanta flagrantia refrangebat, quod nomen Christi non erat ibi: Quoniam hoc nomen, secundum misericordiam tuam domine, hoc nomen salvatoris mei filii tui, in ipso adhuc lacte matris, tenerum cor meum pie biberat & alte retinebat: & quicquid sine hoc nomine fuisset, quamvis literatum & expolitum & veridicum non me totum rapiebat.

CAPUT V.

Fastidiit sacras literas, propter simplicitatem styli.

ITaque institui animum intendere in scripturas sanctas, ut viderem quales essent. Et ecce, video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris: sed incessu humilem, successu excelsam, & velatam mysteriis: & non eram ego talis, ut intrare in eam possem, aut inclinare cervicem ad ejus gressus. Non enim, sicut modo loquor, ita sensi cum attendi ad illam scripturam: sed visa mihi est indigna quam Tullianæ dignitatis compararem. Tumor enim meus, refugiebat modum ejus, & acies mea, non penetrabat interiora ejus. Verum tamen illa erat,

quæ cresceret cum parvulis; & turgidus fastu, mihi grandis videbat.

CAPUT VI.

A Manichæis quomodo captus.

ITaque incidi in homines superbe delirantes, & carnales nimis, & loquaces: in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, sed & Domini IESU-CHRISTI, & paracleti consolatoris Spiritus Sancti. Hæc nomina omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguæ, cæterum cor inane veri. Et dicebant: Veritas & veritas; & multi eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis; sed falsa loquebantur, non de te tantum, qui vere veritas es, sed etiam de istis elementis hujus mundi creaturis tuis; de quibus etiam vera dicentes philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi pater summe bone, pulchritudo pulchrorum omnium. O veritas, veritas, quam intime etiam tunc medullæ animi mei suspirabant tibi: cum te illi sonarent mihi frequenter & multipliciter voce sola, & libris multis & ingentibus! Et illa erant fercula, in quibus mihi esurienti te, inferebantur pro te Sol & Luna: pulchra opera tua, sed tamen opera tua, non tu, nec ipsa prima. Priora enim spiritualia opera tua, quam ista corporea, quamvis lucida & cœlestia.

2. At ego nec priora illa, sed teipsam, te veritas, in qua non est commutatio, nec momenti obumbratio, & esuriebam, & sitiebam: & apponebantur adhuc mi-

hi in illis ferculis phantaſmata ſplendida: quibus jam melius erat amare iſtum Solem, ſaltem iſtis oculis verum, quam illa falſa animo decepto per oculos. Et tamen, quia te putabam, manducabam, non avide quidem, qui nec ſapiebas in ore meo, ſicuti es: neque enim tu eras illa figmenta inania, nec nutriebar ex eis, ſed exhauriebar magis. Cibus in ſomnis, ſimillimus eſt cibis vigilantium: quo tamen dormientes non aluntur; dormiunt enim. At illa nec ſimilia erant ullo modo tibi, ſicut nunc mihi locuta eſt: quia illa erant corporalia phantaſmata, falſa corpora, quibus certiora ſunt vera corpora iſta, quæ videmus viſu carneo, ſive cœleſtia, ſive terreſtria cum pecudibus & volatilibus videmus hæc; & certiora ſunt, quam cum imaginamur ea. Et rurſus certius imaginamur ea, quam ex eis ſuſpicamur alia grandiora & infinita, quæ omnino nulla ſunt: qualibus ego tunc paſcebar inanibus, & non paſcebar.

3. At tu amor meus, in quem deficio, ut fortis ſim, nec iſta corpora es, quæ videmus, quanquam de cœlo, nec ea es, quæ non videmus ibi, quia tu iſta condidiſti, nec in ſummis tuis conditionibus habes. Quanto ergo longe es à phantaſmatibus illis meis, phantaſmatibus corporum, quæ omnino non ſunt: quibus certiores ſunt phantaſiæ corporum eorum, quæ ſunt: & eis certiora corpora, quæ tamen non es: ſed nec anima es, quæ vita eſt corporum. Ideo melior vita corporum, certiorque, quam corpora. Sed tu vita es

animarum, vita vitarum, vivens teipsa, & non mutaris, vita animæ meæ. Vbi ergo mihi tunc eras, & quam longe? Et longe peregrinabar abs te, exclusus, & à siliquis porcorum, quos de siliquis pascebam. Quanto enim meliores grammaticorum & poëtarum fabellæ, quam illa decipula! Nam versus & carmen & Medea volans, utiliores sunt certe, quam quinque elementa varie fucata, propter quinque antra tenebrarum, quæ omnino nulla sunt, & occidunt credentem. Nam versum & carmen, etiam ad vera pulmenta transfero. Volantem autem Medeam, & si cantabam, non asserebam & si cantari audiebam, non credebam, illi autem credidi.

4. Væ væ, quibus gradibus deductus sum in profunda inferni? quippe laborans & æstuans inopia veri, cum te Deus meus (tibi enim confiteor, qui me miseratus es, & nondum confitentem) cum te non secundum intellectum mentis, quo me præstare voluisti belluis, sed secundum sensum carnis quærerem. Tu autem eras interior intimo meo, & superior summo meo. Offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, sedentem super sellam in foribus, & dicentem: Panes occultos libenter edite, & aquam dulcem furtivam bibite. Quæ me seduxit, quia invenit foris habitantem in oculo carnis meæ: & talia ruminantem apud me, qualia per illum vorassem.

CAPVT VII.

Doctrina Manichaeorum absurda.

NEsciebam enim aliud vere, quod est: & quasi acutule movebar, ut suffragarer stultis deceptoribus, cum à me quærerent, unde malum: & utrum forma corporea Deus finiretur, & haberet capillos & ungues, & utrum justi existimandi essent qui haberent multas uxores simul, & occiderent homines, & sacrificarent de animalibus. Quibus rebus ignarus perturbabar: & recedens à veritate, ire in eam mihi videbar; quia non noveram, malum non esse nisi privationem boni usque ad quod omnino non est. Quo unde viderem, cujus videre usque ad corpus erat oculis, & animo usque ad phantasma?

2. Et non noveram Deum esse spiritum, non cui membra essent per longum & latum, nec cui esse, moles esset; quia moles in parte minor est, quam in toto suo; & si infinita sit, minor est in aliqua parte certo spacio definita, quam per infinitum: non est tota ubique sicut spiritus, sicut Deus. Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes Deo: &, si recte in scripturis diceremur, ad imaginem Dei, prorsus ignorabam. Et non noveram justitiam veram interiorem, non ex consuetudine judicantem, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus: cum ipsa ubique ac semper esset, non alibi alia, nec alias aliter: secundum quam justi essent Abraham, & Isaac & Iacob, & Moyses, & David, &

illi omnes laudati ore Dei: sed eos ab imperitis judicari iniquos, judicantibus ex humano die, & universos mores humani generis ex parte moris sui morientibus: tanquam si quis nescius in armamentis, quid cuique membro accommodatum sit, ocrea velit caput contegi, & galea calceari; & murmuret; quod non apte conveniat; aut in uno die indicto à pomeridianis horis institio, quisquam stomachetur, non sibi concedi quid venale proponere, quia mane concessum est; aut in una domo videat aliquid tractari manibus à quoquam servo, quod facere non sinatur, qui pocula ministrat; aut aliquid post præsepia fieri, quod ante mensam prohibeatur; & indignetur, cum sit unum habitaculum & una familia, non ubique atque omnibus idem tribui.

3. Sic sunt isti, qui indignantur, cum audierint illo seculo licuisse justis aliquid, quod isto non licet justis: quia illis aliud præcepit Deus, istis aliud pro temporalibus causis, cum eidem justitiæ utrique servierint: cum in uno homine, & in uno die, & in unis ædibus videant aliud alii membro congruere, & aliud jam dudum licuisse, & post horam non licere: quiddam in illo angulo permitti aut juberi, quod in isto juste vetetur & vindicetur. Nunquid justitia varia est & mutabilis? Sed tempora quibus præsidet, non pariter eunt, tempora enim sunt. Homines autem, quorum vita super terram brevis est, quia sensu non valent causas contexere sæculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non sunt, cum his

quas experti sunt: in uno autem corpore vel die vel domo, facile possunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus personisve congruat, in illis offenduntur, hic serviunt.

4. Hæc ego tunc nesciebam: & non advertebam; & feriebant undique ista oculos meos, & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet ubilibet, sed in alio atque alio metro, aliter atque aliter: & in uno aliquo versu non omnibus locis eundem pedem. Et ars ipsa, qua canebam, non habebat aliud alibi, sed omnia simul. Et non intuebar, justitiam, cui servirent boni & sancti homines, longe excellentius atque sublimus habere simul omnia, quæ præcepit Deus, & nulla ex parte variari, & tamen variis temporibus non omnia simul, sed propria distribuentem ac præcipientem. Et reprehendebam cæcus pios patres, non solum sicut Deus juberet atque inspiraret utentes præsentibus, verum quoque sicut Deus revelaret futura prænunciantes.

CAPVT VIII.

Flagitia, quæ & quomodo punienda.

NVnquid aliquando aut alicubi, injustum est diligere Deum, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: & diligere proximum tanquam seipsum? Itaque flagitia, quæ sunt contra naturam, ubique ac semper detestanda atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt. Quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege tenerentur: quæ

non ſic fecit homines, ut ſe illo uterentur modo. Violatur quippe ipſa ſocietas, quæ cum Deo nobis eſſe debet, cum eadem natura, cujus ille auctor eſt, libidinis perverſitate polluitur. Quæ autem contra mores hominum ſunt flagitia: pro morum diverſitate vitanda ſunt; ut pactum inter ſe civitatis aut gentis conſuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt, ſuo univerſo non congruens.

2. Cum autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet jubet, & ſi nunquam ibi factum eſt, faciendum eſt: & ſi omiſſum, inſtaurandum: & ſi inſtitutum non erat, inſtituendum eſt. Si enim regi licet in civitate, cui regnat, jubere aliquid, quod neque ante illum quiſquam, nec ipſe unquam juſſerat, & non contra ſocietatem civitatis ejus obtemperatur, imo contra ſocietatem non obtemperatur: generale quippe pactum eſt ſocietatis humanæ obedire regibus ſuis: quanto magis Deo regnatori univerſæ creaturæ ſuæ, ad ea quæ juſſerit, ſine dubitatione ſerviendum eſt? Sicut enim in poteſtatibus ſocietatis humanæ, major poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus. Item in facinoribus, ubi libido eſt nocendi, ſive per contumeliam, ſive per injuriam: & utrumque vel ulciſcendi cauſa, ſicut inimico inimicus: vel adipiſcendi alicujus extra commodi, ſicut latro viatori: vel evitandi mali, ſicut ei qui timetur: vel inviden-

do, ſicut feliciori miſerior, aut in aliquo proſperatus, ei quem ſibi æquari timet, aut æqualem dolet: vel ſola voluptate alieni mali, ſicut ſpectatores gladiatorũ, aut irriſores, aut illuſores quorumlibet. Hæc ſunt capita iniquitatis, quæ pullulant principiandi & ſpectandi & ſentiendi, libidine, aut una, aut duabus earum, aut ſimul omnibus. Et vivitur male adverſus tria & ſeptem, pſalterium decem chordarum, decalogum tuum, Deus altiſſime & dulciſsime.

3. Sed quæ flagitia in te, qui non corrumperis? Aut quæ adverſus te facinora, cui noceri non poteſt? Sed hoc vindicas, quod in ſe homines perperant: quia etiam, cum in te peccant, impie faciunt in animas ſuas, & mentitur iniquitas ſibi: ſive corrumpendo aut pervertendo naturam ſuam, quam tu feciſti & ordinaſti: vel immoderate utendo conceſsis rebus: vel in non conceſſa flagrando in eum uſum, qui eſt contra naturam: Aut rei tenentur, animo & verbis ſævientes adverſus te, & adverſus ſtimulum calcitrantes: Aut cum diſruptis limitibus humanæ ſocietatis, lætantur audaces privatis conciliationibus aut direptionibus, prout quidque delectaverit, aut offenderit.

4. Et ea fiunt, cum tu derelinqueris fons vitæ, qui es unus & verus creator & rector univerſitatis: & privata ſuperbia, diligitur in parte unum falſum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos à conſuetudine mala, & propitius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum, & ſolvis à vinculis quæ

nobis fecimus: si jam non erigamus adversus te cornua falsæ libertatis, avaritia plus habendi, & damno totum amittendi, amplius amando proprium nostrum, quam te omnium bonum.

CAPVT IX.

Discrimen inter peccata, & inter Dei judicium & hominum.

SEd inter flagitia & facinora & tam multas iniquitates, sunt peccata proficientium: quæ à bene judicantibus, & vituperantur ex regula perfectionis, & laudantur spe frugis, sicut herba segetis. Et sunt quædam similia vel flagitio vel facinori, & non sunt peccata, quia nec te offendunt Dominum Deum nostrum, nec sociale consortium; cum conciliantur aliqua in usum vitæ congrua tempori, & incertum est, an libidine habendi, aut puniuntur corrigendi studio potestate ordinata, & incertum est, an libidine nocendi. Multa itaque facta, quæ hominibus improbanda viderentur, testimonio tuo approbata sunt: & multa laudata ab hominibus te teste damnantur: cum sæpe se aliter habet species facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.

2. Cum vero tu aliquid repente inusitatum & improvisum imperas, etiam si hoc aliquando vetuisti (quamvis causam imperii tui, pro tempore occultes, & quamvis contra pactum sit aliquorum hominum societatis) quis dubitat esse faciendum, quando ea justa est societas hominum, quæ servit tibi? Sed beati, qui

te imperasse sciunt. Fiunt enim omnia à servientibus tibi, vel ad exhibendum quod ad præsens opus est, vel ad futura prænuncianda.

CAPUT X.

Rursus de ficu furto sublata, cum irrisione Manichæorum.

HÆc ego nesciens, irridebam illos sanctos servos & prophetas tuos. Et quid agebam, cum irridebam eos, nisi ut irriderer abs te: sensim atque paulatim perductus ad eas nugas, ut crederem, ficum plorare cum decerpitur, & matrem ejus arborem lachrymis lacteis? Quam tamen ficum si comedisset aliquis sanctus, alieno sane non suo scelere decerptam, misceret visceribus, & anhelaret de illa Angelos, imo vero particulas Dei gemendo in oratione atque ructando, quæ particulæ summi & veri Dei ligatæ fuissent in illo pomo, nisi electi sancti dente ac ventre solverentur. Et credidi miser, magis esse misericordiam præstandam fructibus terræ quam hominibus, propter quos nascerentur. Si quis enim esuriens peteret, qui Manichæus non esset, quasi capitali supplicio damnanda buccella videretur, si ei daretur.

CAPUT XI.

Somnium matris de filio.

ET misisti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruisti animam meam: cum pro me fleret ad te mater mea fidelis tua, amplius quam flent matres corporea funera. Videbat enim illa

mortem meam ex fide & spiritu, quem ex te habebat, & exaudisti eam Domine. Exaudisti eam, nec despexisti lachrymas ejus, cum profluentes rigarent terram sub oculis ejus, in omni loco orationis ejus, & exaudisti eam. Nam unde illud somnium, quo eam consolatus es, ut vivere me secum crederet, & habere secum eandem mensam in domo, quod nolle cœperat, aversans & detestans blasphemias erroris mei? Vidit enim stantem se in quadam regula lignea, & advenientem ad se juvenem splendidum, hilarem atque irridentem sibi, cum illa esset mœrens, & mœrore confecta. Qui cum causas quæsisset ab ea mœstitiæ suæ, quotidianarumque lachrymarum, docendi ut assolet; non discendi gratia:) atque illa respondisset, perditionem meam se plangere: jussisse illum, quo secura esset: atque admonuisse, ut attenderet & videret ubi esset illa ibi esse & me. Quod illa ubi attendit, vidit me juxta se in eadem regula stantem. Vnde hoc, nisi quia erant aures tuæ ad cor ejus?

2. O tu bone omnipotens, qui sic curas unumquemque nostrum, tanquam solum cures; & sic omnes, tanquam singulos! Vnde illud etiam, quod cum mihi narrasset ipsum visum, & ego ad id trahere conarer, ut illa se potius non desperaret futuram esse, quod eram: continuo sine aliqua hæsitatione, Non, inquit: non enim mihi dictum est, Vbi ille, ibi & tu: sed, Vbi tu, ibi & ille Confiteor tibi Domine recordationem meam, quantum recolo, (quod sæpe non tacui) amplius

me isto per matrem vigilantem responso tuo (quod tam vicina interpretationis falsitate turbata non est: & tam cito vidit, quod videndum fuit: quod ego certè antequam dixisset, non videram) etiam tum commotum fuisse, quam ipso somnio, quo fœminæ piæ gaudium tanto post futurum, ad consolationem tunc præsentis solicitudinis, tanto ante prædictum est.

3. Nam novem ferme anni secuti sunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falsitatis, cum sæpe surgere conarer, & gravius allidere, volutatus sum: Cum tamen illa vidua casta, pia & sobria, quales amas jam quidem spe alacrior, sed fletu & gemitu non segnior, non desineret horis omnibus orationum suarum de me plangere ad te. Et intrabant in conspectum tuum preces ejus, & me tamen dimittebas adhuc volvi & involvi illa caligine.

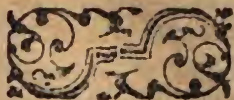
CAPVT XII.

Quale responsum Augustini accepit à quodam Episcopo, de ipsius conversione.

ET dedisti alterum responsum interim, quod recolo. Nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea, quæ me magis urgent confiteri tibi, & multa non memini. Dedisti ergo alterum, per sacerdotem tuum quendam Episcopum, nutritum in Ecclesia, & exercitatum in libris tuis. Quem cum illa fœmina rogasset, ut dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona, (faciebat enim hoc, si quos forte idoneos invenisset) noluit ille;

prudenter ſane, quantum ſenſi poſtea. Reſpondit enim, me adhuc eſſe indocilem, eo quod inflatus eſſem novitate hæreſis illius, & nonnullis quæſtiunculis jam multos imperitos exagitaſſem, ſicut illa indicaverat ei. Sed ſine (inquit) illum ibi: tantum roga pro eo Dominum; ipſe legendo reperiet, quis ille ſit error, & quanta impietas.

2. Simul etiam narravit, ſe quoque parvulum, à ſeducta matre ſua, datum fuiſſe Manichæis, & omnes pæne non legiſſe tantum, verumetiam ſcriptitaſſe libros eorum: ſibique apparuiſſe, nullo contra diſputante & convincente, quam eſſet illa ſecta fugienda: itaque fugiſſe. Quæ cum ille dixiſſet, atque illa nollet acquieſcere, ſed inſtaret magis deprecando, & ubertim flendo, ut me videret & mecum diſſereret: ille jam ſubſtomachans tædio, Vade (inquit) à me, ita vivas: fieri enim non poteſt, ut filius iſtarum lachrymarum pereat. Quod illa ita ſe accepiſſe, inter colloquia ſua mecum ſæpe recordabantur, ac ſi de cœlo ſonuiſſet.

LIBER QUARTUS.

CAPVT I.

Quamdiu, & quomodo alios seduxerit.

PER idem tempus annorum novem ab undevicesimo anno ætatis meæ, usque ad duodetricesimum, seducebamur & seducebamus, falsi atque fallentes in variis cupiditatibus: & palam per doctrinas, quas liberales vocant, occulte autem falso nomine religionis. Hic superbi, ibi superstitiosi, ubique vani, ac popularis gloriæ sectantes inanitatem, usque ad theatricos plausus & contentiosa certamina, & agonem coronarum fœminearum, & spectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum. Illac autem purgari nos ab istis sordibus expetentes, cum eis, qui appellantur electi, & sancti, afferremus escas: de quibus nobis in officina aqualiculi sui fabricarent Angelos & deos, per quos liberaremur. Et sectabar ista, atque faciebam cum amicis meis, per me ac mecum deceptis.

2. Irrideant me arrogantes, & nondum salubriter prostrati & elisi à te Deus meus; ego tamen confiteor tibi dedecora mea, in laude tua. Sine me obsecro & da mihi circuire præsenti memoria præteritos circuitus erroris mei, & immolare tibi hostiam jubilationis. Quid enim

ego

ego sum mihi sine te, nisi dux in præceps? Aut quid sum, cum mihi bene est, nisi sugens lac tuum, aut fruens te cibo, qui non corrumpitur? Et quis homo est quilibet homo, cum sit homo? Sed irrideant nos fortes, & potentes; nos autem infirmi & inopes, confiteamur tibi.

CAPUT II.

Rhetoricam docet: & aruspicem, qui victoriam promittebat, contemnit.

DOcebam illis in annis artem Rhetoricam, & victoriosam loquacitatem victus cupiditate vendebam. Malebam tamen Domine, tu scis, bonos habere discipulos, sicut appellantur boni; & eos sine dolo, docebam dolos: non quibus contra caput innocentis agerent, sed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidisti de longinquo lapsantem in lubrico, & in multo fumo scintillantem fidem meam, quam exhibebam in illo magisterio diligentibus vanitatem, & quærentibus mendacium, socius eorum. In illis annis unam habebam, non eo quod legitimum vocatur, conjugio cognitam, sed quam indagaverat vagus ardor inops prudentiæ. Sed unam tamen, ei quoque servans thori fidem: in qua sane experirer exemplo meo, quid distaret inter conjugalis placiti modum, quod fœderatum esset generandi gratia? & pactum libidinosi amoris, ubi proles etiam contra votum nascitur, quamvis jam nata cogat se diligi.

2. Recolo etiam, cum mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, man-

dasse mihi nescio quem aruspicem, quid ei dare mercedis vellem, ut vicerim; me autem fœda illa sacramenta detestatum & abominatum respondisse: nec si corona illa esset immortaliter aurea, muscam pro victoria necari me sinere. Necaturus enim erat ille in sacrificiis suis animantia, & illis honoribus invitaturus mihi suffragatura dæmonia videbatur. Sed hoc quoque malum, non ex tua caritate repudiavi, Deus cordis mei: Non enim amare te noveram: qui nisi fulgores corporeos cogitare non noveram. Talibus enim figmentis suspirans anima, nonne fornicatur abs te & fidit in falsis, & pascit ventos? Sed videlicet sacrificari pro me nollem dæmonibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabam. Quid est enim aliud ventos pascere, quam ipsos pascere: hoc est, errando eis esse voluptati atque derisui?

CAPVT III.

Astrologiæ deditus, à sene medicina & rerum perito revocatur.

IDeo illos planetarios, quos mathematicos vocant, plane consulere non desistebam, quod quasi eis nullum esset sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum, ob divinationem dirigerentur: quod tamen Christiana & vera pietas consequenter repellit & damnat. Bonum est enim confiteri tibi domine, & dicere: Miserere mei, ora animam meam, quoniam peccavi tibi. Neque ad licentiam peccandi abuti indulgentia tua, sed meminisse dominicæ vocis: Ecce sanus fa-

ctus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Quam totam illi salubritatem interficere conantur, cum dicunt: De cœlo tibi est inevitabilis causa peccandi; & Venus hoc fecit; aut Saturnus, aut Mars: scilicet, ut homo sine culpa sit caro, & sanguis, & superba putredo: culpandus sit autem cœli ac syderum creator & ordinator. Et quis est hic, nisi Deus noster, suavitas & origo justitiæ? qui reddes unicuique secundum opera ejus, & cor contritum & humiliatum non spernis.

2. Erat eo tempore vir sagax, medicinæ artis peritissimus, atque in ea nobilissima, qui proconsul, è manu sua coronam illam agonisticam imposuerat, non sano capiti meo, sed non ut medicus. Nam illius morbi tu sanator, qui resistis superbis, humilibus autem das gratiam. Nunquid tamen etiam per illum senem defuisti mihi, aut destitisti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior, & ejus sermonibus, (erant enim sine verborum cultu vivacitate sententiarum jocundi & graves) assiduus & fixus inhærebam. Vbi cognovit ex colloquio meo, libri genethliacorum esse me deditum; benigne & paterne monuit, ut eos abjicerem; neque curam & operam rebus utilibus necessariam, illi vanitati frustra impenderem: dicens, ita se illa didicisse, ut victui suo ejus professionem primis annis ætatis suæ deferre voluisset, qua vitam degeret, & si Hippocratem intellexisset, & illas utique literas potuisset intelligere; & tamen ob

aliam causam se postea illis relictis medicinam assecutum, nisi quod eas falsissimas comperisset, & nollet vir gravis decipiendis hominibus victum quærere. At tu inquit, quo te in hominibus sustentas, Rhetoricam tenes; hanc autem fallaciam libero studio, non necessitate rei familiaris sectaris; quo magis mihi te oportet de illa credere, qui eam tam perfecte discere elaboravi, quam ex ea sola vivere volui.

3. A quo ego cum quæsissem, quæ ergo causa faceret, ut multa inde vera pronunciarentur? Respondit ille, ut potuit, vim sortis hoc facere in rerum natura usquequaque diffusam. Si enim de paginis poëtæ cujuspiam longe aliud canentis atque intendentis, cum sorte quis consuluit, mirabiliter consonus negocio sæpe versus exiret; mirandum non esse, dicebat, si ex anima humana, superiore aliquo instinctu, nesciente quid in se fieret, non arte sed sorte sonaret aliquid, quod interrogantis rebus factisque concineret. Et hoc quidem ab illo vel per illum procurasti mihi, & quid ipse postea per meipsum quærerem, in memoria mea delineasti. Tunc autem nec ipse, nec charissimus meus Nebridius, adolescens valde bonus, & valde cautus irridens totum illud divinationis genus, persuadere mihi potuerunt, ut hæc abjicerem: quoniam me amplius ipsorum autorum movebat autoritas; & nullum certum, quale quærebam, documentum adhuc inveneram, quo mihi sine ambiguitate appareret, quæ ab eis consultis vera disceren-

tur, forte vel ſorte non arte inſpectorum ſyderum dici.

CAPUT IV.

Morbum & baptiſmum amici narrat, quem etiam ſuis erroribus involverat; eoque morte ſublato, dolet graviſsime.

IN illis annis, quo primum tempore in municipio quo natus ſum, docere cœperam, comparaveram amicum ſocietate ſtudiorum nimis charum: coævum mihi, & conflorentem flore adoleſcentiæ: Mecum puer creverat, & pariter in ſcholam ieramus; pariterque luſeramus. Sed nondum ſic erat amicus, quanquam ne tunc quidem, ſicuti eſt, vera amicitia: quia non eſt vera, niſi cum eam tu agglutinas inter inhærentes tibi charitate, diffuſa in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Sed tamen dulcis erat nimis, cocta fervore parilium ſtudiorum. Nam & à fide vera, quam non germanitus & penitus adoleſcens tenebat, deflexeram eum in ſuperſtitioſas fabellas, & pernicioſas, propter quas plangebat me mater. Mecum jam errabat in animo homo iſte, & non poterat eſſe anima mea ſine illo. Et ecce tu, imminens dorſo fugitivorum tuorum, Deus ultionum, & fons miſericordiarum ſimul, qui convertis nos ad te miris modis: ecce abſtuliſti hominem de hac vita, cum vix expleviſſet annum in amicitia mea, ſuavi mihi ſupra omnes ſuavitates illius vitæ meæ.

2. Quis laudes tuas enumerat, unus in ſe uno, quas expertus eſt? Quid tunc feciſti Deus meus, & quam inveſtigabilis abyſſ-

ſus judiciorum tuorum? Cum enim laboraret ille febribus, jacuit diu ſine ſenſu in ſudore lethali. Et cum deſperaretur, baptizatus eſt neſciens, me non curante: & præſumente id retinere potius animam ejus, quod à me acceperat, non quod in neſcientis corpore fiebat. Longę autem aliter erat: nam recreatus eſt, & ſalvus factus. Statimque ut primũ cum eo loqui potui, (potui autem mox, ut ille potuit: quoniam non diſcedebam, & nimis pendebamus ex invicem) tentavi apud illum irridere, tanquam & illo irriſuro mecum baptiſmum, quem acceperat mente atque ſenſu abſentiſsimus, ſed tamen jam ſe accepiſſe didicerat. At ille ita me exhorruit, ut inimicum: admonuitque mirabili & repentina libertate, ut ſi amicus eſſe vellem, talia ſibi dicere deſinerem.

3. Ego autem ſtupefactus atque turbatus, diſtuli omnes motus meos, ut convaleſceret prius, eſſetque idoneus viribus valetudinis, cum quo agere poſſem, quod vellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, ut apud te ſervaretur conſolationi meæ, poſt paucos dies, me abſente, repetitũr febribus, & defungitur. Quo dolore contenebratum eſt cor meum? & quicquid aſpiciebam, mors erat. Et erat mihi patria ſupplicium, & paterna domus mira infelicitas: quicquid cum illo communicaveram, ſine illo in cruciatum immanem verterat. Expetebant eum undique oculi mei, & non dabatur mihi: & oderam omnia, quia non haberent eum. Nec mihi jam dicere poterant: Ecce veniet: ſicut cum viveret, quando ab-

sens erat. Et factus eram ipse mihi magna quæstio, & interrogabam animam meam, quare tristis esset, & quare conturbaret me valde; & nihil noverat respondere mihi. Et si dicebam: Spera in Deum, juste non obtemperabat: quia verior erat & melior homo, quem charissimum amiserat, quam phantasma, in quod sperare jubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & successerat amico meo in deliciis animi mei.

CAPVT V.

Lachrymæ in precibus & dolore rei charæ amissæ.

ET nunc domine jam illa transierunt, & tempore lenitum est vulnus meum. Possumne audire abs te, qui veritas es: & admovere aurem cordis mei ori tuo, ut dicas mihi, cur fletus dulcis sit miseris? An tu, quamvis ubique adsis, longe abiecisti à te miseriam nostram? Et tu in te manes, nos autem in experimentis volvimur. Et tamen, nisi ad aures tuas ploraremus, nihil residui de spe nostra fieret. Vnde igitur suavis fructus de amaritudine vitæ carpitur, gemere & flere, & suspirare & conqueri? An hoc ibi dulce est, quod speramus exaudire te? Recte istud in precibus, quia desiderium perveniendi habent. Nunquid in dolore amissæ rei & luctu, quo tunc operiebar? Neque enim sperabam reviviscere illum, aut hoc petebam lachrymis, sed tantum dolebam & flebam. Miser enim eram, & miserum gaudium meum. An & fletus res amara est, & præ fastidio rerum qui-

bus prius fruebamur, & tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

CAPVT VI.

Explicat magnum affectum, quo diligebat amicum.

QVid autem ista loquor? Non enim tempus querendi nunc est, sed confitendi tibi. Miser eram, & miser est omnis animus vinctus amicitia rerum mortalium: & dilaniatur, cum eas amitit; & tunc sentit miseriam, qua miser est & antequam amittat eas. Sic ego eram illo tempore, & flebam amarissime, & requiescebam in amaritudine. Ita miser eram, & habebam chariorem illo amico meo vitam ipsam miseram. Nam quamvis eam mutare vellem, nollem tamen amittere magis quam illum. Et nescio, an vellem vel pro illo: sicut de Oreste & Pilade traditur, si non fingitur: qui vellent pro invicem vel simul mori, quia morte pejus eis erat non simul vivere. Sed in me nescio quis affectus nimis huic contrarius ortus erat: & tædium vivendi erat in me gravissimum & moriendi, metus. Credo, quo magis illum amabam, eo magis mortem, quæ mihi illum abstulerat, tanquam atrocissimam inimicam oderam & timebam: & eam repente consumpturam omnes homines putabam, quia illum potuit. Sic eram omnino; memini.

2. Et ecce cor meum Deus meus: ecce intus vide, quia memini, spes mea, qui me mundas à talium affectionum immundicia:

cia: dirigens oculos meos ad te, & evellens de laqueo pedes meos. Mirabar enim cæteros mortales vivere, quia ille, quem quasi non moriturum dilexeram, mortuus erat: & me magis, quia illi alter eram, vivere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico suo: Dimidium animæ meæ. Nam ego sensi, animam meam & animam illius, unam fuisse animam in duobus corporibus: & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere. Et ideo forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram.

CAPUT VII.

Impatientia doloris mutat locum.

O Dementiam, nescientem diligere homines humaniter: O stultum hominem, immoderate humana patientem, quod ego tunc eram. Itaque æstuabam, suspirabam, flebam, turbabar; nec requies erat, nec consilium. Portabam enim conscissam & cruentam animam meam, impatientem portari à me: & ubi eam ponerem, non inveniebam: Non in amœnis nemoribus: non in ludis atque cantibus, nec in suaveolentibus locis: nec in conviviis apparatis: neque in voluptate cubilis & lecti: non denique in libris atque carminibus acquiescebat. Horrebant omnia: & ipsa lux: & quicquid non erat, quod ille erat, improbum & odiosum erat, præter gemitum & lachrymas. Nam in eis solis aliquantula requies,

2. Vbi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis ſarcina miſeriæ, quæ à te domine levanda erat & curanda. Sciebam, ſed nec volebam, nec valebam, eo magis, quia non mihi eras aliquid ſolidum & firmum, cum de te cogitabam. Non enim tu eras, ſed vanum phantaſma & error meus, erat Deus meus. Si conabar eam tibi ponere, ut requieſceret, per inane labebatur, & iterum ruebat ſuper me: & ego mihi remanſeram infelix locus, ubi nec eſſe poſſem, nec inde recedere. Quo enim cor meum fugeret à corde meo? Quo à meipſo fugerem? Quo me non ſequerer? Et tamen fugi de patria. Minus enim eum quærebant oculi mei, ubi videre non ſolebant: atque à Tagaſtenſi oppido veni Carthaginem.

CAPVT VIII.

Tempus dolori medetur.

NOn vacant tempora, nec ocioſe volvuntur per ſenſus noſtros; faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo prætereundo inferebant mihi ſpecies alias, & alias memorias: & paulatim refarciebant me priſtinis generibus delectationum quibus cedebat dolor meus ille: ſed ſuccedebant non quidem dolores alii, cauſæ tamen aliorum dolorum. Nam unde me facillime & in intima dolor ille penetraverat, niſi quia fuderam in arenam animam meam, diligendo moritu-

rum, ac ſi non moriturum? Maxime quippe me reparabant atque recreabant aliorum amicorum ſolatia, cum quibus amabam, quod pro te non amabam, & longum mendacium, cujus adulterina confricatione, corrumpebatur mens noſtra, pruriens in auribus.

2. Sed illa mihi fabula non moriebatur, ſi quis amicorum meorum moreretur. Alia erant, quæ in eis amplius capiebant animum: colloqui, & corridere, & viciſsim benevole obſequi ſimul legere libros dulciloquos, ſimul nugari, & ſimul honeſtari: diſſentire interdum ſine odio, tanquam ipſe homo ſecum: atque ipſa rariſsima diſſentione condire conſenſiones plurimas: docere aliquid invicem, aut diſcere aliquid ab invicē, deſiderare abſentes cum moleſtia, ſuſcipere venientes cum lætitia: atque hujuſmodi ſignis, à corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam per oculos, & per mille motus gratiſsimos, quaſi fomitibus animos conflare, & ex pluribus unum facere.

CAPUT IX.

Humanæ amicitiæ cum divina comparatio.

HOc eſt, quod diligitur in amicis: & ſic diligitur, ut rea ſit ſibi humana conſcientia, ſi non amaverit redamantem, aut ſi amantem non redamaverit, nihil quærens ex ejus corpore, præter indicia benevolentiæ. Hinc ille luctus, ſi quis moriatur & tenebræ dolorum, & verſa dulcedine in amaritudinem cor madidum: & ex amiſſa vita morientium, mors

viventium. Beatus qui amat te, & amicum in te & inimicum propter te. Solus enim nullũ charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui non amittitur. Et quis est iste, nisi Deus noster, Deus qui fecit cælum & terram, & implet ea: quia implendo ea, fecit ea? Te nemo amittit, nisi qui dimittit. Et qui dimittit, quo it, aut quo fugit nisi à te placido ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tuam in pœna sua? Et lex tua veritas, & veritas tu.

CAPVT X.

Omnis pulchritudo ex Deo est, qui & in omnibus laudandus.

DEus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. Nam quaquaversum se verterit anima hominis, ad dolores figitur alibi, præterquam in te tametsi figitur in pulchris extra te, & extra se. Quæ tamen nulla essent, nisi essent abs te, quæ oriuntur & occidunt: & oriendo quasi esse incipiunt, & crescunt, ut perficiantur: & perfecta senescunt & intereunt. Etenim omnia senescunt & omnia intereunt. Ergo cum oriuntur & tendunt esse, quo magis sceleribus crescunt ut sint, eo magis festinant, ut non sint. Sic est modus eorum. Tantum dedisti eis, quia partes sunt rerum, quæ non sunt omnes simul: sed decedendo ac succedendo agunt omnes universum, cujus partes sunt. Ecce sic peragitur & sermo noster per signa sonantia. Non enim erit totus sermo, si unum verbum non decedat, cum sonuerit partes suas, ut succedat aliud.

2. Laudet te ex illis anima mea Deus creator omnium: sed non eis infigatur glutine amoris, per sensus corporis. Eunt enim, quo ibant, ut non sint, & conscindunt eam desideriis pestilentiosis: quoniam ipsa esse vult, & requiescere amat in eis quæ amat. In illis autem non est ubi: quia non stant. Fugiunt; & quis ea sequitur sensu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cum præsto sunt? Tardius est enim sensus carnis, quoniam sensus carnis est, & ipse est modus ejus. Sufficit ad aliud, ad quod factus est; ad illud autem non sufficit, ut teneat transcurrentia ab initio debito usque ad finem debitum. In verbo enim tuo, per quod creantur, ibi audiunt, hinc & hucusque

CAPUT XI.

Omnia creata sunt immutabilia in se, in Deo stabilia.

NOli esse vana anima mea, & obsurdescere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ. Audi & tu: Verbum ipsum clamat, ut redeas: & ibi est locus quietis inperturbabilis, ubi non deseritur amor, si ipse non deserat. Ecce illa discedunt, ut alia succedant, & omnibus suis partibus constet infima universitas. Nunquid ego aliquo discedo? ait verbum Dei. Ibi fige mansionem tuam; ibi commenda, quicquid inde habes anima mea, saltem fatigata fallaciis. Veritati commenda, quicquid tibi est à veritate, & non perdes aliquid: & reflorescent putrida tua, & sanabuntur omnes languores tui, & fluxa

tua reformabuntur, & renovabuntur, & constringentur ad te: & non te deponent, quo discedunt, sed stabunt tecum & permanebunt ad semper stantem ac permanentem Deum.

2. Vt quid perverse sequeris carnem tuam? Ipsa te sequatur conversa. Quicquid per illam sentis, in partes est: & ignoras totum, cujus hæ partes sunt, & delectat te tamen. Sed si ad totum comprehendendum, esset idoneus sensus carnis tuæ: ac non & ipse in parte universi accepisset pro pœna tua justum modum: velles ut transiret, quicquid existit in præsenti, ut magis tibi omnia placerent. Nam, & quod loquimur, per eundem sensum carnis audis, & non vis utique stare syllabas, sed transvolare, ut aliæ veniant, & totum audias. Ita semper sunt omnia, quibus unum aliquid constat, & non simul sunt omnia ea, quibus constat. Plus delectant omnia quam singula, si possint sentiri omnia. Sed longe his melior, qui fecit omnia, & ipse est Deus noster: & non discedit, quia nec succeditur ei. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem: ne in his, quæ tibi placent, tu displiceas.

CAPVT XII.

Amor non improbatur, modo in his quæ placent amemus Deum.

SI placent animæ, in Deo amentur: quia & ipsæ mutabiles sunt, & in illo fixæ stabiliuntur: alioquin irent, & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum te-

cum, quas potes, & dic eis: Hunc amemus, hunc amemus: ipse fecit hæc, & non est longe. Non enim fecit, atque abiit, sed ex illo in illo sunt. Ecce, ubi est, ubi sapit veritas! Intimus cordi est, sed cor erravit ab eo. Redite prævaricatores ad cor, & inhærete illi, qui fecit vos. State cum eo, & stabitis. Requiescite in eo, & quieti eritis. Quo itis in aspera? quo itis? Bonum, quod amatis, ab illo est: sed quantum est ad illum, bonum est & suave. Sed amarum erit juste, quia injuste amatur, deserto illo, quicquid ab illo est.

2. Quo vobis adhuc & adhuc, ambulare vias difficiles & laboriosas? Non est requies, ubi quæritis eam. Quærite quod quæritis: sed ibi non est, ubi quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis; non est illic. Quomodo enim beata vita, ubi nec vita? Et descendit huc ipsa vita nostra, & tulit mortem nostram, & tonuit clamans, ut redeamus hinc ad eum in illud secretum, unde processit ad nos, veniens in ipsum primum virginalem uterum, ubi ei nupsit humana creatura, caro mortalis, nec semper mortalis; & inde, velut sponsus procedens de thalamo suo exultavit ut gigas ad currendam viam. Non enim tardavit, sed cucurrit, clamans dictis, factis, morte, vita, descensu, ascensu: clamans ut redeamus ad eum. Et discessit ab oculis, ut redeamus ad cor, & inveniamus eum.

3. Abscessit enim, & ecce hic est. Noluit nobiscum diu esse, & non reliquit nos. Illuc enim abscessit, unde nunquam recessit, quia mundus per eum factus est;

& in hoc mundo erat, & venit in hunc mundum peccatores salvos faceres; cui confitetur anima mea, ut sanet eam, quia peccavit illi. Filii hominum, usquequo graves corde? Nunquid & post descensum vitæ, non vultis ascendere & vivere? Sed quo ascendistis, quando in alto estis, & posuistis in cœlum os vestrum? Descendite, ut ascendatis, & ascendatis ad Deum. Cecidistis enim, ascendendo contra eum. Dic eis ista, ut plorent in convalle plorationis, & sic eos rape tecum ad Deum: quia de spiritu ejus hæc dicis eis, si dicis ardens ingne charitatis.

CAPVT XIII.

An or unde proveniat.

HÆc tunc non noveram, & amabam pulchra inferiora, & ibam in profundum, & dicebam amicis meis? Num amamus aliquid, nisi pulchrum? Quid est enim pulchrum? & quid est pulchritudo? Quid est, quod non allicit, & conciliat rebus, quas amamus? Nisi enim esset in eis decus & species, nullo modo nos ad se moverent: Et animadvertebam & videbam in ipsis corporibus aliud esse quasi totum, & ideo pulchrum: aliud autem, quod ideo deceret, quoniam apte accommodaretur alicui; sicut pars corporis ad universum suum: aut calceamentum ad pedem: & similia. Et ista consideratio scaturivi in animo meo ex intimo corde meo: & scripsi libros de pulchro & apto, puto duos aut tres. Tu scis Deus: nam excidit mihi. Non enim habemus eos, sed aberraverunt à nobis, nescio quomodo.

CAPVT XV.

Liber de apto & pulchro.

QVid est autem, quod me movit, Domine Deus meus, ut ad Ichetium Romanæ urbis oratorem scriberem illos libros: quem non noveram facie, sed amaveram hominem ex doctrinæ fama, quæ illi clara erat: & quædam verba ejus audieram, & placuerãt mihi? Sed magis, quia placebant aliis, & efferebant eum laudibus, stupentes, quod ex homine Syro, docto prius græcæ facundiæ, post in latina etiam doctor mirabilis extitisset, & esset scientissimus rerum, ad studium sapientiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur absens. Vtrũnam ab ore laudantis, intrat in cor audientis amor ille? Absit. Sed ex amante alio, accenditur alius. Hinc enim amatur qui laudatur, dum non fallaci corde laudatoris prædicari creditur, id est, cum amans eum laudat. Sic enim tunc amabam homines, ex hominum judicio: Non enim ex tuo Deus meus, in quo nemo fallitur. Sed tamen, cur non sicut auriga nobilis, sicut venator, studiis popularibus diffamatus: sed longe aliter & graviter, & ita quemadmodum & me laudari vellem?

2. Non enim vellem ita laudari & amari me, ut histriones, quamquam eos & ipse laudarem & amarem: sed eligens latere, quam ita notus esse: & vel haberi odio quam sic amari. Vbi distribuuntur ista pondera variorum & diversorum amorum in anima una? Quid est, quod amo

in alio? quod rursus nisi odissem, non à me detestaretur & repellerem, cum sit ubique nostrum homo. Non enim, sicut equus bonus amatur ab eo qui nollet hoc esse etiam si posset, hoc & de histrione dicendum est, qui naturæ nostræ socius est. Ergone amo in homine, quod odi esse, cum sim homo? Grande profundum est ipse homo: cujus etiam capillos tu Domine numeratos habes, & non minuuntur in te: & tamen capilli ejus magis numerabiles sunt, quam affectus ejus, & motus cordis ejus.

3. At ille rhetor ex eo erat genere, quem sic amabam, ut vellem me esse talem: & errabam typho, & circumferebar omni vento, & nimis occulte gubernabar abs te. Et unde scio, & unde certus confiteor tibi, quod illum in amore laudantium magis amaveram, quam in rebus ipsis, de quibus laudabatur? Quia si non laudatum vituperarent eum iidem ipsi, & vituperando atque spernēdo ea ipsa narrarent, non accenderer in eum, & non excitarer. Et certe res non alienæ forent, nec homo ipse alius, sed tantummodo affectus alius narrantium. Ecce, ubi jacet anima infirma, nondum hærens soliditati veritatis. Sicut auræ linguarum flaverint à pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur, ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas. Et ecce est ante nos. Et magnum quiddam mihi erat, si sermo meus & studia mea illi viro innotescerent. Quæ si probaret, flagrarem magis; si autem improbaret, sauciaretur cor vanum & inane

ſtoliditatis tuæ. Et tamen pulchrum illud atque aptum, unde ad eum ſcripſeram, libenter animo verſabam, non contemplationis meæ & nullo collaudato re mirabar.

CAPUT XV.

Quod corporalibus imaginibus contenebratus, non potuit capere ſpiritualia.

SEd tantæ rei cardinem in arte tua nondum vivebam, omnipotens, qui facis mirabilia ſolus: & ibat animus meus per formas corporeas & pulchrum, quod per ſeipſum, aptum autem, quod ad aliquid accommodatum deceret, definiebam & diſtinguebam, & exemplis corporeis aſtruebam. Et converti me ad animi naturam: & non me ſinebat falſa opinio, quam de ſpiritualibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos meos ipſa vis veri; & avertebam palpitantem mentem ab incorporea re, ad lineamenta, & colores, & tumentes magnitudines. Et quia non poteram ea videre in animo, putabam me non poſſe videre animum meum. Et cum in virtute pacem amarem, in vitioſitate autem audiſſem diſcordiam: in illa unitatem, in iſta quandam diviſionem notabam. Inque illa unitate mens rationalis, & natura veritatis ac ſummi boni, mihi eſſe videbatur: In iſta vero diviſione irrationalis vitæ, neſcio quam ſubſtantiam & naturam ſummi mali, quæ non ſolum eſſet ſubſtantia, ſed omnino vita eſſet, & tamen abs te non eſſet, Deus meus, ex quo ſunt omnia, miſer opinabar. Et tamen illam monadem appellabam, tanquam ſine ullo ſexu men-

rem : hanc vero dyadem, iram in facinoribus, libidinem in flagitiis, nesciens quid loquerer.

2. Non enim noveram neque didiceram, nec ullam substantiam malum esse, nec ipsam mentem nostram summum atque incommutabile bonum. Sicut enim facinora sunt, si vitiosus est ille animi motus, in quo est impetus, & se jactat insolenter ac turbide; & flagitia, si est immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur voluptates: ita errores & falsæ opiniones vitam contaminant, si rationalis mens ipsa vitiosa est: qualis in me tunc erat, nesciente, alio lumine illam illustrandam esse, ut sit particeps veritatis, quia non est ipsa natura veritatis. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas: & de plenitudine tua, nos omnes accepimus. Es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: quia in te non est transmutatio; nec momenti obumbratio. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, ut saperem mortem, quoniam superbis resistis.

3. Quid autem superbius, quam ut asserem mira dementia, me id esse naturaliter, quod tu es? Cum enim ego essem mutabilis; & eo mihi manifestum esset, quod ideo utique sapiens esse cupiebam, ut ex deteriore melior fierem: malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quam me non hoc esse, quod tu es. Itaque repellebar, & resistebas ventosæ cervici meæ,

& imaginabar formas corporeas, & caro carnem accusabam, & spiritus ambulans nondum revertebar ad te; & ambulando ambulabam in ea quæ non sunt, neque in te, neque in me, neque in corpore. Neque mihi creabantur à veritate tua, sed à mea vanitate fingebantur ex corpore: & dicebam parvulis fidelibus tuis civibus meis, à quibus nesciens exulabam: Dicebam illis garrulus, & ineptus: Cur ergo errat anima, quam fecit Deus? Et mihi nolebam dici, cur ergo errat Deus? Et contendebam magis incommutabilem tuam substantiam coactam errare, quam meam mutabilem sponte deviasse & pene errare confitebar.

4. Et eram ætate annorum fortasse viginti sex aut septem, cum illa volumina scripsi, volvens apud me corporea figmenta, obstrepentia cordis mei auribus quas intendebam, ò dulcis veritas, in interiorem melodiam tuam, cogitans de pulchro & apto, & stare cupiens & audire te, & gaudio gaudere propter vocem sponsi, & non poteram: quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere superbiæ meæ in ima decidebam. Non enim dabas auditui meo gaudium & lætitiam, aut exultabant ossa, quæ humiliata non erant.

CAPVT XVI.

Prædicamenta per se intellexit.

ET quid mihi proderat, quod annos natus ferme viginti, cum in manus meas venissent Aristotelica quædam, quas appellant decem categorias, (quarum nomine cum eas rhetor Carthaginensis ma-

gister meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alii qui docti habebantur, tanquam in nescio quid magnum & divinum suspensus inhiabam) legi eas solus, & intellexi? Quas cum contulissem cum eis, qui se dicebant vix eas magistris eruditissimis, non loquentibus tantum, sed multa in pulvere depingentibus, intellexisse; nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quam ego solus apud meipsum legens cognoveram. Et satis aperte mihi videbantur loquentes de substantiis, sicuti est homo; & quæ in illis essent, sicuti est figura hominis; qualis sit & statura, quot pedum sit; & cognatio, cujus frater sit, aut ubi sit constitutus: aut quando natus, aut stet, aut sedeat, aut calceatus vel armatus sit: aut aliquid: & quæcunque in his novem generibus, quorum exempli gratia quædam posuit, vel in ipso substantiæ genere innumerabilia reperiuntur.

2. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat? cum etiam te Deus meus mirabiliter simplicem atque incommutabilem, illis prædicamentis putans, quicquid esset, omnino comprehensum, sic intelligere conarer: quasi & tu subjectus esses magnitudini tuæ aut pulchritudini, ut illa essent in te quasi in subjecto, sicut in corpore: cum tua magnitudo & tua pulchritudo, tu ipse sis; corpus autem non eo sit magnum & pulchrum, quo corpus est: quia & si minus magnum & minus pulchrum esset, nihilominus corpus esset. Falsitas enim erat, quam de te cogitabam, non veritas, & figmenta mi-

seriæ meæ, non firmamenta beatitudinis tuæ. Iusseras enim, & ita fiebat in me, ut terra spinas & tribulos pareret mihi, & cum labore pervenirem ad panem meum.

3. Et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocat, tunc nequissimus malarum cupiditatum servus, per me ipsum legi, intellexi, quoscumque legere potui? Et gaudebam in eis, & nesciebam unde esset, quicquid ibi verum & certum esset. Dorsum enim habebam ad lumen, & ad ea quæ illuminantur faciem: unde ipsa facies mea, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Quicquid de arte loquendi & disserendi, quicquid de dimensionibus figurarum, & de musicis, & de numeris, sine magna difficultate, nullo hominum tradente intellexi, scis tu Domine Deus meus, quia & celeritas intelligendi & disputandi acumen, donum tuum est: sed non inde sacrificabam tibi. Itaque mihi non ad usum, sed ad perniciem magis valebat: quia tam bonam partem substantiæ meæ, satagi habere in potestate: & fortitudinem meam non ad te custodiebam: sed profectus sum abs te in longinquam regionem, ut eam dissiparem in meretricias cupiditates. Nam, quid mihi proderat bona res, non utenti bene? Non enim sentiebam, illas artes etiam ab studiosis & ingeniosis difficillime intelligi, nisi cum eis easdem conabar exponere: & erat ille excellentissimus in eis, qui me exponentem non tardius sequeretur.

4. Sed quid ergo mihi hoc proderat putanti, quod tu Domine Deus meus ve-

ritas, corpus esses lucidum & immensum, & ego frustum de illo corpore? Nimia perversitas. Sed sic eram. Nec erubesco Deus meus confiteri tibi in me misericordias tuas, & invocare te: qui non erubui tunc profiteri hominibus blasphemias meas & latrare adversum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magisterii tot nodosissimi libri enodati, cum deformiter & sacrilega turpitudine in doctrina pietatis errarē? Aut quid tantum oberat parvulis tuis longe tardius ingenium, cum à te longe non recederent: ut in nido Ecclesiæ tuæ tuti plumescerent, & alas charitatis alimento sanæ fidei nutrirent?

5. O Domine Deus noster, in velamento alarum tuarum speremus: & protege nos, & porta nos. Tu portabis: quoniam infirmitas nostra, quando tu es, tunc est firmitas: cum autem nostra est, infirmitas est. Vivit apud te semper bonum nostrum: & quia inde aversi sumus, perversi sumus. Revertamur: quia vivit apud te sine ullo defectu bonum nostrum, quod tu ipse es: & non timebimus, ne non sit, quo redeamus, quia nos inde ruimus: nobis autem absentibus, non ruit domus nostra, æternitas tua.

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Excitat mentem, ad Deum laudandum.

ACcipe sacrificium confessionum mearum de manu linguæ meæ: quam formasti & excitasti, ut confiteatur nomini tuo: & sana omnia ossa mea, & dicant: Domine, quis similis tibi? Neque enim docet te, quid in se agatur, quid tibi confitetur: quia oculum tuum non excludit cor clausum: nec manum tuam repellit duritia hominum: sed solvis eam cum voles, aut miserans aut vindicans: & non est, qui se abscondat à calore tuo. Sed te laudet anima mea, ut amet te: & confiteatur tibi miserationes tuas ut laudet te. Non cessat nec tacet laudes tuas universa creatura tua, nec spiritus omnis hominis per hos conversum ad te: nec animalia nec corporalia, per hos considerantium ea. ut exurgat in te à lassitudine anima nostra, innitens eis, quæ fecisti, & transiens ad te, qui fecisti hæc mirabiliter: & ibi refectio, & vera fortitudo.

CAPUT II.

Dei præsentiam neminem effugere, cum sit ubique.

EAnt, & fugiant te inquieti & iniqui, & tu vides eos, & distinguis umbras, &

ecce pulchra ſunt cum eis omnia, & ipſi turpes ſunt. Et quid nocuerunt tibi: aut in quo imperium tuum dehoneſtaverunt, à cœlo uſque in noviſsima juſtum & integrum? Quo enim fugerunt, cum fugerunt à facie tua? aut ubi non invenis eos? Sed fugerunt, ut non viderent te videntem ſe, atque excæcati in te offenderent: quia non deſeris aliquid eorum quæ feciſti. In te offenderunt injuſti, ut juſte vexarentur: ſubtrahentes ſe lenitati tuæ, & offendentes in rectitudinem tuam, & cadentes in aſperitatem tuam. videlicet neſciunt, quod ubique ſis, quem nullus circumſcribit locus: & ſolus es præſens, etiam his, qui longe ſunt à te.

2. Convertantur ergo, & quærant te: quia non ſicut ipſi deſeruerunt te creatorem ſuum, ita & tu deſtruiſti creaturam tuam. Ipſi convertantur, & quærant te, & ecce ibi es in corde eorum, in corde confitentium tibi & projicientium ſe in te, & plorantium in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles: Et tu facilis terges lachrymas eorum, ut magis plorent, & gaudeant in fletibus: quoniam tu domine, non aliquis homo caro & ſanguis, ſed tu Domine qui feciſti, reficis, & conſolaris eos. Et ubi ego eram, quando te quærebam? Et tu eras ante me, ego autem & à me diſceſſeram, nec me inveniebam, quanto minus te?

CAPVT III.

De Fausto Manichæo, de Astrologia.

PRoloquatur in conspectu Dei mei annum illum undetricesimum ætatis meæ. Iam venerat Carthaginem quidam manichæorum Episcopus Faustus nomine, magnus laqueus diaboli: & multi implicabantur in eo, per illecebram suavi loquentiæ: quam ego jam tametsi laudabam, discernebam tamen à veritate rerum, quarum discēdarum avidus eram: Nec quali vasculo sermonis, sed quid mihi scientiæ comedendum apponeret nominatus apud eos ille Faustus, intuebar. Fama enim de illo prælocuta mihi erat, quod esset honestarum omnium doctrinarum peritissimus, & apprime disciplinis liberalibus eruditus.

2. Et quoniam multa philosophorum legerem memoriæque mandata retinebam, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis: & mihi probabiliora ista videbantur, quæ dixerunt illi, qui tantum potuerunt valere, ut possent æstimare seculum, quanquam ejus dominum minime invenerint. Quoniam magnus es Domine, & humilia respicis, excelsa autem à longe cognoscis. Nec propinquas nisi obtricis corde, nec inveniris à superbis; nec si illi curiosa peritia numerent stellas & arenam, & demetiantur sidereas plagas, & investigent vias astrorum. Mente enim sua quærunt ista, & ingenio quod tu dedisti eis, &

multa invenerunt, & prænunciaverunt ante multos annos defectus luminarium solis & lunæ, quo die, qua hora, quanta ex parte futuri essent, & non eos fefellit numerus, & ita factum est, ut prænuntiaverunt, & scripserunt regulas indagatas, & leguntur hodie, atque ex eis prænunciatur, quo anno, & quo mense anni, & quo die mensis, & qua hora diei, & quota parte luminis sui, defectura sit luna vel sol, & ita fiet, ut prænunciatur.

3. Et mirantur hæc homines & stupent, qui nesciunt ea, & exultant atque extolluntur qui sciunt; & per impiam superbiam recedentes & deficientes à lumine tuo, tanto ante solis defectum futurum prævident, & in præsentia suum non vident. Non enim religiose quærunt, unde habeant ingenium, quo ista quærunt. Et invenientes quia tu fecisti eos, non ipsi se dant tibi, ut serves quod fecisti, & quales se ipsi fecerant: occidunt se tibi, & trucidant exaltationes suas, sicut volatilia, & curiositates suas, sicut pisces maris, quibus perambulant secretas semitas abyssi, & luxurias suas, sicut pecora campi: ut tu Deus ignis edax, consumas mortuas curas eorum, recreans eos immortaliter.

4. Sed non noverunt viam, verbum tuum, per quod fecisti ea, quæ numerant, & ipsos qui numerant, & sensum, quo cernunt, quæ numerant, & mentem, de qua numerant; & sapientiæ tuæ non est numerus. Ipse autem unigenitus, factus est nobis sapientia, & justitia, sanctifica-

tio, & numeratus est inter nos, & solvit tributum Cæsari. Non noverunt hanc viam, qua descendant ad illum à se, & per eam ascendant ad eum. Non noverunt hanc viam, & putans se excelsos esse cum sideribus & lucidos, & ecce ruerunt in terram, & obscuratum est insipiens cor eorum. Et multa vera de creatura dicunt, & veritatem creaturæ artificem non pie quærunt, & ideo non inveniunt. Aut si inveniunt cognoscentes Deum, non sicut Deum honorant, aut gratias agunt, sed evanescunt in cogitationibus suis, & dicunt se esse sapientes, sibi tribuendo quæ tua sunt, ac per hoc student perversissima cæcitate etiam tibi tribuere, quæ sua sunt, mendacia scilicet in te conferentes, qui veritas es, & immutantes gloriam incorrupti Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum, & convertunt veritatem tuam in mendacium, & colunt, & serviunt creaturæ potius, quam creatori.

5. Multa tamen ab eis, ex ipsa creatura, vera dicta retinebam, & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem temporum, & visibiles attestationes siderum, & conferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa scripsit, copiosissime delirans; & non mihi occurrebat ratio, nec solstitiorum & æquinoctiorum, nec defectum luminarium, nec quicquid tale in libris sæcularis sapientiæ didiceram. Ibi autem credere jubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis ex-

ploratas non occurrebat, & longe diversum erat.

CAPUT IV.

Sola Dei cognitio beat.

NUnquid Domine Deus Veritatis, quisquis novit ista, jam placet tibi? infelix enim homo, qui scit illa omnia, te autem nescit. Beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. Qui vero & te, & illa novit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus est, si cognoscens te, sicut Deum glorificet, & gratias agat, & non evanescat in cogitationibus suis.

2. Sicut enim melior est, qui novit possidere arborem, & de usu ejus tibi gratias agit, quamvis nesciat vel quot cubitis alta sit, vel quanta latitudine diffusa, quam ille, qui eam metitur, & omnes ramos ejus numerat, & neque possidet eam, neque creatorem ejus novit aut diligit. Sic fidelis homo, cujus totus mundus divitiarum est, & quasi nihil habens omnia possidet inhærendo tibi; cui serviunt omnia quamvis nec saltem septentrionum gyros noverit. Dubitare stultum est, quin utique melior sit, quam mensor cœli, & numerator syderum, & pensor elementorum, & negligens tui, qui omnia in mensura & numero & pondere disposuisti.

CAPUT V.

Temeritas Fausti, docentis quod nesciebat.

SEd tamen quis quærebat, Manichæum nescio quem etiam ista scribere, sine quorum peritia pietas disci poterat? Dixisti enim homini: Ecce pietas est sapientia, quam ille ignorare posset, etiam si ista perfecte nosset: Ista vero quia non noverat, impudentissime audens docere, prorsus illam nosse non posset. Vanitas est enim mundana ista etiam nota profiteri; pietas autem, tibi confiteri. Unde ille devius ad hoc, ista multum locutus est: ut convictus ab eis, qui ista vere didicissent quis esset ejus sensus in cæteris, quæ abditiora sunt, manifeste cognosceretur. Non enim parvi existimari se voluit, sed Spiritum sanctum consolatorem & ditatorem fidelium tuorum, auctoritate plenaria personaliter in se esse persuadere cognatus est.

2. Itaque cum de cœlo ac stellis, & de solis ac lunæ motibus falsa dixisse deprehenderetur, quamvis ad doctrinam religionis ista non pertineant: tamen ausus ejus sacrilegos fuisse, satis emineret: cum ea non solum ignorata, sed etiam falsata, tam vesana superbiæ vanitate diceret, ut ea tanquam divinæ personæ tribuere sibi niteretur. Cum enim audio Christianum aliquem fratrem, illum aut illum ista nescientem, & aliud pro alio sentientem, patienter intueor opinantem hominem, nec illi obesse video,

cum de te Domine creator omnium non credat indigna, si forte situs & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obstet autem, si hoc ad ipsam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur: & pertinacius affirmare audeat, quod ignorat.

3. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis à charitate matre sustinetur, donec assurgat novus homo in virum perfectum, & circumferri non possit omni vento doctrinæ. In illo autem, qui doctor, qui autor, qui dux & princeps eorum, quibus illa suaderet, ita fieri ausus est, ut qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed Spiritum sanctum tuum se sequi arbitrarentur, quis tantam dementiam, sicubi falsa dixisse convinceretur, non detestandam longeque abjiciendam esse judicaret? Sed tamen liquido nondum compereram, utrũ etiam secundum ejus verba, vicissitudines longiorum & breviorum dierum atque noctium, & ipsius noctis & diei, & deliquia luminum, & si quid ejusmodi in aliis libris legeram, posset exponi, ut, si forte posset, incertum quidem mihi fieret, utrum ita se res haberet, aut non ita, sed ad fidem meam illius autoritatem, propter creditam sanctitatem, proponerem.

CAPVT VI.

Faustus naturâ, non arte facundus.

ET per annos ferme ipsos novem, quibus eos animos vagabundus audivi: nimis extento desiderio, venturum expe-

ctabam

ctabam istum Faustum. Cæteri enim eorum, in quos forte incurrissem, qui talium rerum quæstionibus à me objectis deficiebant, illum mihi promittebant; cujus adventu collatoque colloquio, facillime mihi hæc, & si qua forte majora quærerem, enodatissimè expedirentur. Ergo ubi venit, expertus sum hominem gratum & jocundum verbis: & ea ipsa, quæ illi solent dicere, multò suavius garrientem. Sed quid ad meam sitim, preciosorum poculorum decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatæ erant aures meæ: nec ideo mihi meliora videbantur, quia melius dicebatur: nec ideo vera, quia diserta: nec ideo sapiens anima, quia vultus congruus & decorum eloquium. Illi autem, qui eum mihi promittebant, non boni rerum existimatores erant: & ideo illis videbatur prudens & sapiens, quia delectabat eos loquens.

2. Sensi autem aliud genus hominum: etiam veritatem habere suspectam: & ei nolle acquiescere, si compto atque uberi sermone promereretur. Me autem jam docueras Deus meus, miris & occultis modis: & propterea credo, quod tu me docueris, quoniam verum est: nec quisquam præter te alius est doctor veri, ubicunque & undecunque claruerit. Iam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur, nec eo falsum, quia incomposité sonant signa labiorum. Rursum, nec ideo verum, quia impolité enunciatur: nec ideo falsum, quia splendidus sermo est:

sed perinde esse sapientiam & stultitiam; sicut sunt cibi utiles & inutiles: verbis autem ornatis & inornatis, sicut vasis urbanis & rusticanis, utrosque cibos posse ministrari. Igitur aviditas mea, quia illum tanto tempore expectaveram hominem, dèlectabatur quidem motu affectuque disputantis, & verbis congruentibus, atque ad vestiendas sententias facile occurrentibus.

3. Delectabar autem; & cum multis, vel etiam præ multis, laudabam ac efferebam: sed moleste habebam, quod in cætu audientium non sinerer illi ingerere & partiri cum eo curas quæstionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo ac reddendo sermonem. Quod ubi potui, & aures ejus cum familiaribus meis eo quoque tempore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis disserere, & protuli quædam, quæ me movebant: expertus sum prius hominem expertem liberalium disciplinarum, nisi grammaticæ, atque ipsius usitato modo. Et quia legeret aliquas Tullianas orationes, & paucissimos Senecæ libros, & nonnulla poëtarum, & suæ sectæ, si qua volumina Latine atque composite conscripta erant; & quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio: inde suppetebat eloquium, quod fiebat acceptius, magisque seductorium, moderamine ingenii, & quodam lepore naturali. Itane est, ut recolo, Domine Deus meus, arbiter conscientiæ meæ? Coram te cor meum, & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito secreto providentiæ, tuæ & in-

honestos errores meos jam convertebas ante faciem meam, ut viderem, & odissem.

CAPUT VII.

Alienatur à secta Manichæorum.

NAm postequam ille mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaveram, satis apparuit, desperare cœpi posse eum mihi illa, quæ me movebant, aperire atque dissolvere, quorum quidem ignarus posset veritatem tenere pietatis, sed si Manichæus non esset. Libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis, de cœlo & syderibus, & sole & luna: quæ mihi eum, quod utique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, utrum potius ita essent, ut Manichæi libris continebantur, an certe vel par etiam inde ratio redderetur, subtiliter explicare posse jam non arbitrabar. Quæ tamen ubi considerandа & discutienda protuli, modeste sane ille, nec ausus est subire ipsam sarcinam. Noverat enim se ista non nosse, nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus, quales multos loquaces passus eram, conantes ea me docere, & dicentes nihil. Iste verò cor habebat, & si non rectum ad te, nec tamen nimis incautum ad seipsum. Non usquequaque imperitus erat imperitiæ suæ, & noluit se temere disputando in ea coarctari, unde nec exitus ei ullus, nec facilis esset reditus. Et jam hinc mihi amplius placuit. Pulchrior est enim temperantia confitentis animi, quam illa, quæ nosse cupiebam: & eum in omnibus difficiliori-

bus & ſubtilioribus quæſtionibus talem inveniebam.

2. Refracto itaque ſtudio, quod intenderam in Manichæi litteras, magiſque deſperans de cæteris eorum doctoribus, quando in multis, quæ me movebant, ita ille nominatus apparuit: cœpi cum eo pro ſtudio ejus agere vitam, quo ipſe flagrabat, in eas litteras, quas tunc jam rector Charthagini adoleſcentes docebam, & legere cum eo, ſive quæ ille audita deſideraret, ſive quæ ipſe tali ingenio apta exiſtimarem. Cæterùm omnis conatus meus, quò proficere in illa ſecta ſtatueram, illo homine cognito prorſus intercidit: non ut ab eis omnino ſepararer, ſed quaſi melius quicquam non inveniens eo quo jam quoque modo irrueram: contentus interim eſſe decreveram, niſi aliquid fortè, quod magis eligendum eſſet, eluceret.

3. Ita ille Fauſtus, qui multis laqueus mortis extitit, meum laqueum, quo captus eram, relaxare jam cœperat, nec volens nec ſciens. Manus enim tuæ Deus meus in abdito providentiæ tuæ, non deſerebant animam meam; & de ſanguine cordis matris meæ, per lachrymas ejus diebus ac noctibus pro me ſacrificatur tibi; & egiſti mecum miris & occultis modis. Tu illud egiſti Deus meus. Nam à Domino greſſus hominis dirigentur, & viam ejus volet. Aut quæ procuratio ſalutis, prætèr manum tuam, reficientem quæ feciſti?

CAPUT VIII.

Proficiſcitur Romam, contra matris voluntatem.

Egiſti ergo mecum, ut mihi perſuaderetur Romam pergere; & potius ibi docere quod docebam Carthagini. Et hoc unde mihi perſuaſum eſt, non præteribo confiteri tibi: quoniam & in his altiſsimi tui receſſus & præſentiſsima in nos miſericordia tua cogitanda & prædicanda eſt. Non ideo Roman pergere volui, quod majores quæſtus, majorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc perſuadebant, promittebatur, quanquam & illa erat tunc cauſa maxima & pene ſola, & quod audiebam, quietius ibi ſtudere adoleſcentes, & ordinatiore diſciplinæ coërtione ſedari: ne in ejus ſcholam, quo magiſtro non utuntur, paſsim & protervè irruant: nec eos admitti omnino, niſi ille permiſerit.

2. Contra, apud Carthaginem fœda eſt intemperans licentia ſcholaſticorum. Irrumpunt impudenter, & prope furioſa fronte perturbant ordinem, quem quiſque diſcipulis ad proficiendum inſtituerit. Multa injurioſa faciunt mira hebetudine, & punienda legibus, niſi conſuetudo patrona ſit, hoc miſeriores eos oſtendens, quo jam quaſi liceat, faciunt, quod per tuam æternam legem nunquam licebit: & impune ſe facere arbitrantur, cum ipſa cæcitate faciendi puniantur: & incomparabiliter patiantur pejora, quàm faciunt. Ergo quos mores cum ſtuderem, meos eſſe nolui, eos cum docerem cogebar perpeti alienos; & ideo pla-

cebat ire, ubi talia non fieri omnes, qui noverant, indicabant. Verum autem, tu spes mea & portio mea in terra viventium, ad mutandum terrarum locum pro salute animæ meæ, & Charthagini stimulos, quibus inde avellerer, admovebas: & Romæ illecebras, quibus attraherer, proponebas mihi per homines qui diligebant vitam mortuam, hinc insana facientes, inde vana pollicentes; & ad corrigendos gressus meos, utebaris occultè & illorum & mea perversitate. Nam & qui perturbabant otium meum, fœda rabie cæci erant, & qui invitabant ad aliud, terram sapiebant. Ego autem, qui detestabar hic veram miseriam, illic falsam felicitatem appetebam.

3. Sed quare hinc abirem & illuc irem, tu sciebas Deus; nec indicabas mihi, nec matri, quæ me profectum atrociter planxit, & usque ad mare secuta est. Sed se falli eam, violenter me tenentem, ut aut revocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deserere, donec vento facto navigaret. Et mentitus sum matri, & illi matri, & evasi. Quia & hoc tu dimisisti mihi misericorditer, servans me ab aquis maris, plenum execrandis sordibus, usque ad aquam gratiæ tuæ, qua me abluto, siccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terram sub vultu suo: Et tamen recusanti sine me redire, vix persuasi, ut in loco, qui proximus nostræ navi erat, memoria beati Cypriani maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus sum, illa autem remansit

orando & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tantis lachrymis, nisi ut navigare me non fineres? Sed tu alte consulens, & exaudiens cardinem desiderii ejus, non curasti, quod tunc petebat, ut in me faceres, quod semper petebat.

4. Flavit ventus, implevit vela nostra, & littus subtraxit aspectibus nostris. In quo mane illa insaniebat dolore, & querelis, ac gemitu implebat aures tuas contemnentes ista: cum & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipsas cupiditates: & illius carnale desiderium, justo dolorum flagello vapularet. Amabat enim secum præsentiam meam more matrum, sed multis multò amplius: & nesciebat, quid tu illi gaudiorum facturus esses de absentia mea. Nesciebat, ideo flebat & ejulabat, atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Evæ, cum gemitu quærens, quod cum gemitu pepererat. Et tamen post accusationem fallaciarum & crudelitatis meæ, conversa rursus ad deprecandum te pro me, abiit ad solita & ego Romam.

CAPUT IX.

Febri correptus, periculosè laborat.

ET ecce, excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam jam ad inferos, portans omnia mala, quæ commiseram, & in te, & in me, & in alios, multa & gravia, super originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur. Non enim quicquam mihi donaveras in Christo: nec solverat ille in cruce sua inimicitias, quas tecum contraxeram peccatis

meis. Quomodo enim eas solveret in cruce phantasmatis, quod de illo credideram? Quàm ergo falsa mihi videbatur mors carnis ejus, tam vera erat animæ meæ: & quàm vera erat mors carnis ejus, tam falsa vita animæ meæ, quæ id non credebat. Et ingravescentibus febribus, jam ibam, & peribam. Quo enim irem, si tunc hinc abirem, nisi in ignem atque tormenta digna factis meis? in veritate ordinis tui. Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autem ubique præsens, ubi erat, exaudiebas eam: & ubi eram, miserebaris mei, ut recuperarem salutem corporis mei, adhuc insanus corde sacrilego. Neque enim desiderabam in illo tanto periculo baptismum tuum: & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitavi, sicut jam recordatus atque conversus sum.

2. Sed in dedecus meum creveram, & consilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui me non sivisti talem bis mori. Quo vulnere si feriretur cor matris: nunquam sanaretur. Non enim satis eloquor, quid erga me habebat animi, & quantum majore solicitudine me parturiebat spiritu, quam carne pepererat. Non itaque video, quomodo sanaretur, si mea talis illa mors transverberasset viscera dilectionis ejus. Et ubi essent tantæ preces, & tam crebræ sine intermissione? nusquam, nisi ad te. An verò tu Deus misericordiarum, sperneres cor contritum & humiliatum viduæ castæ ac sobriæ, frequentantis eleemosynas, obse-

quentis atque ſervientis ſanctis tuis, nullum diem prætermittentis oblationem ad altare tuum: bis in die, mane & veſpere, ad eccleſiam tuam ſine ulla intermiſsione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, ſed ut te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus?

3. Hujuſne tu lachrymas, quibus non à te aurum & argentum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutem animæ filii ſui, tu, cujus munere talis erat, contemneres & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imo verò aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædeſtinaveras eſſe faciendum. Abſit, ut tu falleres eam in illis viſionibus & reſponſis tuis, quæ jam commemoravi, & quæ non commemoravi, quæ illa fideli pectore tenebat; & ſemper orans, tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in ſeculum miſericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promiſsionibus tuis debitor fieri.

CAPUT X.

Errores ante ſuſceptam Evangelii doctrinam.

RECreaſti ergo me ab illa ægritudine, & ſalvum feciſti filium ancillæ tuæ tunc interim corpore, ut eſſet, cui ſalutem meliorem atque certiorem dares. Et jungebar etiam tunc Romæ falſis illis atque fallentibus ſanctis. Non enim tantum auditoribus eorum, quorum è numero erat etiam is, in cujus domo ægrotaveram, & convalueram ſed eis etiam, quos

electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non esse nos, qui peccamus, sed nescio quam aliam in nobis peccare naturam: & delectabat superbiam meam, extra culpam esse. Et cum aliquid mali fecissem, non confiteri me fecisse, ut sanares animam meam, quoniam peccabam tibi; sed excusare eam amabam, & accusare nescio quid aliud, quod mecum esset, & ego non essem. Verum autem totum ego eram, & adversum me impietas mea diviserat: & id erat peccatum insanabilius, quo me peccatorem non esse arbitrabar: & execrabilis iniquitas, te, Deus omnipotens, te à me ad perniciem meam, quam à te ad salutem malle superari.

2. Nondum ergo posueras custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea, ut non declinaret cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem; & ideo adhuc combinabar cum electis eorum. Sed tamen jam desperans; in ea falsa doctrina me posse proficere, eaque ipsa, quibus, si nihil melius reperirem, contentus esse decreveram, jam remissius negligentiusque retinebam: Etenim suborta est etiam mihi cogitatio, prudentiores cæteris fuisse illos Philosophos, quos Academicos appellant, quod de omnibus dubitandum esse censuerant, nec aliquid veri ab homine deprehendi posse decreverant. Ita enim & mihi liquido sensisse videbantur, ut vulgo habentur, etiam illorum intentionem nondum intelligenti.

3. Nec dissimulavi eundem hospitem meum reprimere à nimia fiducia, quam sensi eum habere de rebus fabulosis quibus Manichæi libri pleni sunt. Amicitia tamen eorum familiarius utebar, quàm cæterorum hominum, qui in illa hæresi non fuissent. Nec eam defendebam pristina animositate: sed tamen familiaritas eorum (plures enim eos Roma occultat) pigrius me faciebat aliud quærere: præsertim desperantem, in ecclesia tua, Domine cœli & terræ, creator omnium visibilium & invisibilium, posse inveniri verum, unde me illi averterant. Multumque mihi turpe videbatur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum nostrum lineamentis corporalibus terminari. Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare nisi moles corporum non noveram; (Neque enim videbatur mihi esse quicquam, quod tale non esset) ea maxima & prope sola causa erat inevitabilis erroris mei.

4. Hinc enim, & mali substantiam quandam credebam esse talem, & habere suam molem tetram deformem sive crassam quam terram dicebant: sive tenuem atque subtilem, sicuti est aëris corpus, quam malignam mentem per illam terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creasse, qualiscunque pietas me credere cogebat; constituebam ex adverso sibi duas moles: utramque infinitam, sed malam angustius, bonam grandius: & ex hoc initio pestilentioso, me cætera sacrilegia sequebantur. Cum enim cona-

retur animus meus recurrere in catholicam fidem, repercutiebar: quia non erat catholica fides, quam esse arbitrabar. Et magis pius mihi videbar, si te Deus meus, cui confitentur ex me miserationes tuæ, vel ex cæteris partibus infinitum crederem, quamvis ex una, qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quàm si ex omnibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri.

5. Et melius mihi videbar credere nullum malum te creasse, quod mihi metienti, non solum aliqua substantia, sed etiam corporea videbatur, quia & mentem cogitare non noveram, nisi eam subtile corpus esse, quod tamen per loci spacia diffunderetur, quam credere abs re esse, qualem putabam naturam mali, ipsumque Salvatorem nostrum unigenitum tuum, tanquam de massa lucidissima molis tuæ porrectum ad nostram salutem ita putabam, ut aliud de illo non crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam nasci non posse de Maria virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur. Concerni autem & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc spirituales tui, blande & amanter ridebunt me, si has confessiones meas legerint: Sed tamen talis eram.

CAPUT XI.

Qualiter Augustinus contulerit cum catholicis.

DEinde, quæ illi in scripturis tuis reprehenderant, defendi posse non existimabam: sed aliquando sane cupiebam, cum aliquo illorum librorum doctissimo, conferre singula; & experiri, quid inde sentiret. Iam enim Helpidii cujusdam, adversus eosdem Manichæos coram loquentis & differentis, sermones, etiam apud Carthaginem movere me cœperant, cum talia de scripturis proferret, quibus resisti non facile posset, & imbecilla mihi responsio videbatur istorum.

2. Quam quidem non facile palam promebant sed nobis secretius, cum dicerent, scripturas novi testamenti falsatas fuisse à nescio quibus qui Iudæorum legem inserere christianæ fidei voluerunt, atque ipsi incorrupta exemplaria nulla proferrent. Sed me maxime captum & offuscatum, quodammodo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus, anhelans in auram tuæ veritatis, liquidam & simplicem respirare non poteram.

CAPUT XII.

Fraus discipulorum Romæ in præceptores.

SEdulo ergo agere cœperam propter quod veneram, ut docerem Romæ artem rethoricam: & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innotescere cœperam: & ecce cognosco alia

Romæ fieri, quæ non patiebar in Africa. Nam revera illas eversiones, à perditis adolescentibus ibi non fieri, manifestatum est mihi. Sed subito, inquiunt, ne mercedem magistro reddant, conspirant multa adolescentes, & transferunt se ad alium, desertores fidei, & quibus præ pecuniæ charitate justitia vilis est. Oderat etiam istos cor meum, quamvis non perfecto odio. Quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quam eo quod cuilibet illicita faciebant.

2. Certe tamen turpes sunt tales, & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum & lucrum luteum, quod cum apprehenditur, manum inquinat: & amplectendo mundum fugientem, contemnendo te manentem & revocantem, & ignoscentem redeunti ad te meretrici animæ humanæ. Et nunc tales, odi pravos & distortos, quamvis eos corrigendos diligam: ut pecuniæ doctrinam ipsam, quam discunt, præferant, ei verò te Deum veritatem & ubertatem certi boni & pacem castissimam: Sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quàm fieri bonos propter te volebam.

CAPVT XIII.

Docturus rhethoricam it Mediolanum, atque ab Ambrosio suscipitur.

ITaque, posteaquam missum est à Mediolano Romam ad præfectum urbis, ut illi civitati rhetoricæ magister provideretur, impertita etiam evectione publica: ego ipse ambivi per eosdem ipsos manichæis vanitatibus ebrios, quibus ut

carerem, ibam : Sed utique nesciebamus, ut dictione proposita me probatum præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum, in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum : cujus tunc eloquia strenue ministrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te nesciens, ut per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paterne ille homo Dei, & peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit.

2. Et eum amare cœpi, primò quidem non tanquam doctorem veri ; quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquam hominem benignum in me. Et studiose audiebam disputantem in populo, non intentione qua debui, sed quasi explorans ejus facundiam ; utrum conveniret famæ suæ ; an major minorve proflueret, quàm prædicabatur : & verbis ejus suspendebar intentus. Rerum autem incuriosus & contemptor astabam, & delectabar suavitate sermonis, quanquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcentis, quam Fausti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipsarum nulla comparatio. Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iste autem saluberrime docebat salutem. Sed longe est à peccatoribus salus, qualis ego tunc aderam : & tamen propinquabam, sensim, & nesciebam.

CAPVT XIV.

Audito Ambrosio, paulatim ab erroribus resipiscit.

CVm enim non satagerem discere, quæ dicebat; sed tantum, quemadmodum dicebat; audire: ea(mihi quippe jam desperanti ad te viam patere homini inanis cura remanserat:) Sed veniebant in animum meum simul cum verbis, quæ diligebam, res etiam, quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem, ad excipiendum quam diserte diceret, pariter intrabat & quam vere diceret, gradatim quidem. Nam primo etiam ipsa defendi posse, mihi jam cœperant videri: & fidem Catholicam, pro qua nihil posse dici adversus oppugnantes Manichæos putaveram, jam non impudenter adseri existimabam: maxime audito uno atque altero, & sæpius ænigmate soluto de scripturis veteribus. Vbi, cum ad litteram acciperem, occidebar spiritualiter.

2. Itaque plerisque illorum librorum expositis locis jam reprehendebam desperationem meam; illam duntaxat, qua credideram, legem & prophetas detestantibus atque irridentibus resisti omnino non posse. Nec tamen jam ideo mihi Catholicam viam tenendam esse sentiebam, quia & ipsa poterat habere doctores assertoresque suos, qui copiose & non absurde objecta refellerent: Nec ideo jam damnandum illud tenebam, quia defensionis partes æquabantur. Ita

enim catholica non mihi victa videbatur, nondum etiam victix appareret. Tunc vere fortiter intendi animum si quo modo possem certis aliqnibus documentis Manichæos convincere falsitatis. Quod si possem spiritualem substantiam cogitare, statim machinamenta illa omnia solverentur, & abjicerentur ex animo meo; sed non poteram.

3. verumtamen, de ipso mundi hujus corpore, omnique natura, quam sensus carnis attingeret, multo probabiliora plerosque sensisse Philosophos, magis magisque considerans atque comparans judicabam. Itaque Academicorum more, sicut existimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans, Manichæos quidem relinquendos esse decrevi; non arbitrans, eo ipso tempore dubitationis meæ, in illa secta mihi permanendum esse, cui jam nonnullos philosophos præponebam: quibus tamen philosophis, quod sine nomine salutaris Christi essent, curationem languoris animæ meæ committere omnino recusabam. Statui ergo tamdiu esse cathecumenus in catholica ecclesia, mihi à parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigerem.

LIBER SEXTUS.

CAPVT I.

Augustinus nec Manichæus, nec Catholicus.

SPES mea à juventute mea, ubi mihi eras, & quo recésseras? An vero non tu feceras me & discreveras me à quadrupedibus & volatilibus cœli? Sapientiorem me feceras, ambulabam per tenebras & lubricum, & quærebam te foris à me, & non inveniebam Deum cordis mei; & veneram in profundum maris, & diffidebam, & desperabam de inventione veri. Iam venerat ad me mater pietate fortis, terra marique me sequens, & in periculis omnibus de te secura. Nam & per marina discrimina, ipsos nautas consolabatur; à quibus rudes abyssi viatores, cum perturbantur, consolari solent: pollicens eis perventionem cum salute, quid hoc ei tu per visum pollicitus eras.

2. Et invenit me periclitantem quidem graviter, desperatione indagandæ veritatis. Sed tamen ei cum indicassem, non me quidem jam esse Manichæum, sed neque Catholicum Christianum, non quasi inopinatum aliquid audierit, exilivit lætitia: cum jam secura fieret ex ea parte miseriæ meæ, in qua me tanquam mortuum, sed resuscitandum tibi, flebat, & feretro cogitationis offerebat: ut di-

ceres filio viduæ: Iuvenis, tibi dico, Surge: & reviviſceret, & inciperet loqui, & redderes illum matri ſuæ. Nulla ergo turbulenta exultatione trepidavit cor ejus, cum audiſſet ex tanta parte jam factum, quod tibi quotidie plangebat, ut fieret, veritatem me nondum adeptum, ſed falſitati jam ereptum. Imo verò quia certa erat, & quod reſtabat te daturum, qui totum promiſeras: placidiſsime & pectore pleno fiduciæ reſpondit mihi credere ſe in Chriſto, quod priuſquam de hac vita emigraret, me viſura eſſet fidelem Catholicum.

3. Et hoc quidem mihi: Tibi autem fons miſericordiarum preces & lacrymas denſiores, ut accelerares adjutorium tuum, & illuminares tenebras meas: & ſtudioſius ad eccleſiam currere, & in Ambroſii ora ſuſpendi, & ad fontem ſalientis aquæ in vitam æternam. Diligebat autem illum virum, ſicut Angelum Dei, quod per illum cognoverat mè interim ad illam ancipitem fluctuationem jam eſſe perductum; per quem tranſiturum me ab ægritudine ad ſanitatem, intercurrente acriore periculo, quaſi per acceſsionem, (quam criticam medici vocant,) certo præſumebat.

CAPVT II.

Epula & ſynaxis apud ſepulchra martyrum.

Itaque cum ad memorias ſanctorum, ſicut in Africa ſolebat, pultes & panem & merum attuliſſet, atque ab oſtiario prohiberetur: ubi hoc epiſcopum vetuiſ-

se cognovit, tam pie atque obedienter amplexa est, ut ipse mirarer, quod tam facile accusatrix potius consuetudinis suæ, quam disceptatrix illius prohibitionis, effecta sit. Non enim obsidebat spiritum ejus vinolentia, eamque stimulabat in odium veri amor vini: sicut plerosque mares & fœminas, qui ad canticum sobrietatis, sicut ad potionem aquatam madidi nauseant. Sed illa cum attulisset canistrum cum solemnibus epulis prægustandis atque largiendis, plus etiam quam unum pocillum pro suo palato satis sobrio temperatum, unde dignationem sumeret, non ponebat. Et si multæ essent, quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipsum unum, quod ubique poneret: circumferebat: quod jam non solum aquatissimum, sed etiam repidissimum, cum suis præsentibus per sorbitiones exiguas partiretur: quia pietatem ibi quærebat, non voluptatem.

2. Itaque, ubi comperit à præclaro prædicatore atque antistite pietatis, præceptum esse, ista non fieri, nec ab eis qui sobrie facerent, nec ulla occasio se ingurgitandi daretur ebriosis; & quia illa quasi parentalia, superstitioni gentilium essent simillima: abstinuit se libentissime: & pro canistro pleno terrenis fructibus, plenum purgatioribus votis pectus ad memorias martyrum afferre didicerat: ut & quod posset, daret egentibus: & sic communicatio Dominici Corporis illic celebraretur, cujus passionis imitatione immolati & coronati sunt martires.

3. Sed tamen videtur mihi Domine Deus meus, & ita est in conspectu tuo de hac recordare cor meum, non facile fortasse de hac amputanda consuetudine matrem meam fuisse cessuram: si ab alio prohiberetur, quem non sicut Ambrosium diligebat, quem propter salutem meam maxime diligebat: eam vero ille, propter ejus religiosissimam conversationem, qua in bonis operibus tam fervens spiritu frequentabat ecclesiam: ita ut sæpe erumperet, cum me videret in ejus prædicatione, gratulans mihi, quod talem matrem haberem: nesciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inveniri posse viam vitæ minime putabam.

CAPUT III.

Occupationes & studia Ambrosii.

NEc jam ingemiscebam orando, ut subvenires mihi: sed ad quærendum intentus & ad disserendum inquietus erat animus meus. Ipsumque Ambrosium felicem quendam hominem secundum seculum opinabar, quem sic tantæ potestates honorarent; cœlibatus tantum ejus mihi laboriosus videbatur. Quid autem ille spei gereret adversus ipsius excellentiæ tentamenta, quid luctaminis haberet, quidve solaminis in adversis, occultum os ejus, quod erat in corde ejus, quam sapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec conjicere noveram, nec expertus eram: nec ille sciebat æstus meos, nec foveam periculi mei. Non enim quærere ab eo poteram, quod vo-

lebam, ſicut volebam: ſecludentibus me ab ejus aure atque ore catervis negotioſorum hominum, quorum infirmitatibus ſerviebat. Cum quibus quando non erat, quod per exiguum temporis erat, aut corpus reficiebat neceſſariis ſuſtentaculis, aut lectione animum. Sed cum legebat, oculi ducebantur per paginas: & cor intellectum rimabatur, vox autem & lingua quieſcebant.

2. Sæpe cum adeſſemus, (non enim vetebatur quiſquam ingredi, aut ei venientem nunciari moris erat,) ſic eum legentem vidimus tacite & aliter nunquam. Sedenteſque in diuturno ſilentio (quis enim tam intento eſſe oneri auderet?) diſcedebamus: & conjectabamus eum parvo illo tempore, quod reparandæ menti ſuæ nanciſcebatur, feriatum ab ſtrepitu cauſarum alienarum, nolle in aliud avocari, & cavere fortaſſe, ne auditore ſuſpenſo, & intento, ſi qua obſcurius poſuiſſet ille, quem legeret, etiam exponere neceſſe eſſet: aut de aliquibus difficioliribus diſceptare quæſtionibus, atque huic operi temporibus impenſis, minus quam vellet voluminum evolveret: quanquam & cauſa ſervandæ vocis, quæ illi faciIlime obtundebatur, poterat eſſe juſtior tacite legendi. Quolibet tamen animo id ageret, bono utique ille vir agebat.

3. Sed certe mihi nulla dabatur copia ſciſcitandi, quæ cupiebam, de tam ſancto oraculo tuo pectore illius, niſi cum aliquid breviter eſſes audiendum. Æſtus autem illi mei, ocioſum eum valde, cui re-

funderentur, requirebant, nec unquam inveniebant. Et eum quidem in populo, verbum veritatis recte tractantem, omni die dominico audiebam, & magis magisque mihi confirmabat, omnes versutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores nostri adversus divinos libros innectebant, posse dissolvi.

4. Vbi vero etiam comperi ad imaginem tuam hominem à te factum, à spiritualibus filiis tuis, quos de matre Catholica per gratiam regenerasti, non sic intelligi, ut humani corporis forma te terminatum crederent atque cogitarent: quamquam quomodo se haberet spiritualis substantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate suspicabar: tamen gaudens erubui, non me tot annos adversus Catholicam fidem, sed contra carnalium cogitationum figmenta latrasse. Eo quippe temerarius & impius fueram, quod ea, quæ debebam quærendo discere, accusando dixeram. Tu enim altissime, & proxime, secretissime & præsentissime, cui membra non sunt alia majora, & alia minora, sed ubique totus es, & nusquam locorum es: non es utique forma ista corporea: tamen fecisti hominem ad imaginem tuam, & ecce ipse à capite usque ad pedes in loco est.

CAPUT IV.

De litera & spiritu.

CVm ergo nescirem, quo modo hæc subsisteret imago tua, pulsans proponerem, quomodo credendum esset, non insultans opponerem, quasi ita creditum

esset: Tanto igitur acrior cura rodebat intima mea, quid certi retinerem; quanto me magis pudebat, tamdiu illusum & deceptum promissione certorum, puerili errore & animositate, tam multa incerta, quasi certa garrisse. Quod enim falsa essent, postea mihi claruit. Certum tamen erat, quod incerta essent; & à me aliquando pro certis habita fuissent, cum Catholicam tuam cæcis contentionibus accusarem, & si nondum compertam vera docentem, non tamen ea docentem, quæ graviter accusabam. Itaque confundebar, & convertebar; & gaudebam Deus meus, quod ecclesia unica corpus unici tui, in qua mihi nomen Christi infanti est inditum, non saperet infantis nugas; neque hoc haberet in doctrina sana, quod te creatorem omnium in spacium loci, quamvis summum & amplum, tamen undique terminatum, membrorum humanorum figura contruderet.

2. Et gaudebam etiam, quod vetera scripta legis & prophetarum, jam non illo oculo mihi legenda proponerentur. Quo antea videbantur absurda, cum arguebam tanquam ita sentientes sanctos tuos, verum autem non ita sentiebant: & tanquam regulam diligentissime commendaret, sæpe in popularibus sermonibus suis dicentem Ambrosium lætus audiebam; Litera occidit, spiritus autem vivificat: cum ea, quæ ad litteram perversitatem docere videbantur, remoto mystico velamento spiritualiter aperiret, non dicens quod me offenderet, quamvis ea diceret, quæ utrum vera essent, adhuc

ignorarem,

ignorarem. Tenebam enim cor meum ab omni assentione, timens præcipitium, & suspendio magis necabar. Volebam enim eorum, quæ non viderem, ita me certum fieri, ut certus essem, quod septem & tria decem sint.

3. Neque enim tam insanus eram ut ne hoc quidem putarem posse comprehendi: sed sicut hoc, ita cætera cupiebam: sive corporalia, quæ coram sensibus meis non adessent, sive spiritualia, de quibus cogitare nisi corporaliter nesciebam. Et sanari credendo poteram, ut purgatior acies mentis meæ dirigeretur aliquo modo in veritatem tuam semper manentem, & ex nullo deficientem. Sed sicut evenire assolet, ut malum medicum expertus, etiam bono timeat se committere, ita erat valetudo animæ meæ, quæ utique nisi credendo sanari non poterat. Et ne falsa crederet, curari recusabat; resistens manibus tuis, qui medicamenta fidei confecisti, & aspersisti super morbos orbis terrarum, & tantam illis auctoritatem tribuisti.

CAPUT V.

De sacrorum librorum authoritate, & necessario usu.

Ex hoc tamen quoque jam præponens doctrinam catholicam, modestius ibi minimeque fallaciter sentiebam juberi, ut crederetur, quod non demonstrabatur: sive esset, quid, sed cui forte non esset: sive nec quid esset, quã illic temeraria pollicitatione scientiæ credulitatem irrideri; & postea tam multa fabulosissi-

ma & absurdissima, quia demonstrari non poterant, credenda imperari. Deinde paulatim tu Domine, manu mitissima & misericordissima pertractans & componens cor meum: consideranti quam innumerabilia crederem quæ non viderem: neque cum gererentur, affuissem: sicut tam multa in historia gentium, tam multa de locis atque urbibus, quæ non videram, tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis atque aliis quæ nisi crederentur, omnino in hac vita nihil ageremus. Postremo, quam in concussa fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus essem: quod scire non possem, nisi audiendo credidissem.

2. Persuasisti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus fere gentibus authoritate fundasti: sed qui non crederent esse culpandos: nec audiendos esse, si qui fortè mihi dicerent; Vnde scis illos libros, unius veri & veracissimi Dei spiritu esse humano generi ministratos? idipsum enim maxime credendum erat quoniam nulla pugnacitas calumniosarum quæstionum per tam multa, quæ legeram, inter se confligentium philosophorum extorquere mihi potuit, ut aliquando non crederem te esse, quicquid esses, quod ego nescirem: aut administrationem rerum humanarum ad te pertinere. Sed id credebam aliquando robustius, aliquando exilius: semper tamen credidi, & esse te, & curam nostri gerere, etiamsi ignorabam, vel quid sentiendum esset de substantia tua, vel quæ via duceret aut reduceret ad te.

3. Ideoque, cum essemus infirmi ad inveniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset autoritate sanctarum literarum: jam credere cœperam nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi scripturæ per omnes jam terras autoritatem: nisi & per ipsam tibi credi, & per ipsam te quæri voluisses. Iam enim absurditatem, quæ me in illis litteris solebat offendere, cum multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebam: eoque mihi illa venerabilior & sacrosancta fide dignior apparebat autoritas, quo & omnibus ad legendum esset in promptu, & secreti sui dignitatem in intellectu profundiore servaret: verbis appertissimis & humillimo genere loquendi se cunctis præbens: & exercens intentionem eorum, qui non sunt leves corde; ut exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te trajiceret; multo tamen plures, quam si nec tanto apice auctoritatis emineret, nec turbas gremio sanctæ humilitatis hauriret. Cogitabam hæc, & aderas mihi: Suspirabam, & audiebas me: Fluctuabam, & gubernabas me. Ibam per viam seculi latam, nec deserebas me.

CAPVT VI.

De miseria ambitiosorum, adducto exemplo mendici lætantis.

INhiabam honoribus, lucris, conjugio, & & tu irridebas. Patiebar in eis cupiditatibus amarissimas difficultates, te propitio tanto magis, quanto minus sine-

bas mihi dulcescere, quod non eras tu. Vide cor meum Domine, qui voluisti, ut hoc recordarer & confiterer tibi. Nunc tibi inhæreat anima mea, quam de visco tam tenaci mortis exuisti. Quam misera erat, & sensum vulneris sui tu pungebas, ut relictis omnibus converteretur ad te, qui es super omnia, & sine quo nulla essent omnia, converteretur & sanaretur! Quam ergo miser eram: & quomodo egisti, ut sentirem miseriam meam die illo, quo cum pararem recitare Imperatori laudes, quibus plura mentirer, & mentienti faveretur ab scientibus, easque curas anhelaret cor meum, & cogitationum tabificarum febribus æstuaret? Transiens per quendam vicum Mediolanensem, animadverti pauperem mendicum, jam credo saturum, jocantem atque lætantem; & ingemui, & locutus sum cum amicis, qui mecum erant, multos dolores insaniarum nostrarum: quia omnibus talibus conatibus nostris, qualibus tunc laborabam, sub stimulis cupiditatum trahens infelicitatis meæ sarcinam, & trahendo exaggerans, nihil vellemus aliud nisi ad securam lætitiam pervenire, quo nos mendicus ille jam præcessisset, nunquam illuc fortasse venturos: Quod enim jam ille pauculis & emendicatis nummulis adeptus erat, ad hoc ego tam ærumnosis anfractibus & circuitibus ambiebam, ad lætitiam scilicet temporalis fœlicitatis.

2. Non enim verum gaudium habebat, sed & ego illis ambitionibus multo falsius quærebam. Et certe ille lætabatur,

ego anxius eram: securus ille, ego trepidus. Et si quisquam percunctaretur me, utrum mallem exultare an metuere, responderem, exultare. Rursus, si interrogaret, utrum me talem mallem, qualis ille, aut qualis ego tunc essem, meipsum curis timoribusque confectum eligerem, sed perversitate: nunquid veritate? Neque enim eo me proponere debebam, quo doctior eram; quoniam non inde gaudebam, sed placere inde quærebam hominibus: non ut eos docerem: sed tantum ut placerem. Propterea, & tu baculo disciplinæ tuæ confringebas ossa mea. Recedant ergo ab anima mea, qui dicunt ei: Interest, unde quis gaudeat.

3. Gaudebat mendicus ille vinolentia, tu gaudere cupiebas gloria. Qua gloria domine? Quæ non est in te. Nam sicut verum gaudium illud non erat, ita nec illa vera gloria; & amplius evertebat mentem meam. Et ille ipsa nocte digesturus erat ebrietatem suam, ego autem cum mea dormieram & surrexeram, & dormiturus & surrecturus eram. Vide quot diebus. Interest vero, unde quis gaudeat: Scio, & gaudium spei fidelis incomparabiliter distat ab illa vanitate, sed & tunc distabat inter nos. Nimirum quippe ille fœlicior erat; non tantum quod hilaritate perfundebatur, cum ego curis eviscerarer? verum etiam, quod ille bene optando acquisiverat vinum, ego autem mentiendo quærebam typhum. Dixi tunc multa in hac sententia charis meis, & sæpe advertebam in his, quomodo mihi esset; & inveniebam male mihi esse, & do-

lebam & conduplicabam ipſum male. Et ſi quid arriſiſſet proſperum, tædebat apprehendere: quia pæne, priuſquam teneretur, avolabat.

CAPUT VII.

Alipium à Circenſium inſania convertit.

Congemiſcebamus in his, qui ſimul amice vivebamus; & maxime ac familiariſsime cum Alipio & Nebridio, iſta colloquebar; quorum Alipius ex eodem erat, quo ego, ortus municipio, parentibus primatibus municipalibus, me minor natu. Nam & ſtuduerat apud me, cum in noſtro docere cœpi oppido, & poſtea Carthagini: Et diligebat me multum, quod ei bonus & doctus viderer: & ego illum propter magnam virtutis indolem, quæ in non magna ætate ſatis eminebat. Gurges tamen morum Cathaginenſium, quibus nugatoria fervent ſpectacula, abſorbuerat eum in inſaniam Circenſium. Sed cum in eo miſerabiliter volveretur, ego autem rhetoricam ibi profeſſus, publica ſchola uterer, nondum me audiebat ut magiſtrum: propter quandam ſimultatem, quæ inter me & patrem ejus erat exorta: & compereram, quod Circum exitiabiliter amaret: & graviter angebar, quod tantam ſpem perditurus, vel etiam perdidiſſe mihi videbatur. Sed monendi eum, & aliqua coërtione revocandi, nulla erat copia, vel amicitiæ benevolentia, vel jure magiſterii. Putabam enim eum de me cum patre ſentire, ille vero non ſic erat. Itaque poſt poſita in hac re patris voluntate, ſalu-

tare me cœperat, veniens in auditorium meum, & audire aliquid atque abire. Sic enim de memoria mihi lapsum erat agere cum illo, ne vanorum ludorum cæco & præcipiti studio tam bonum interimeret ingenium.

2. Verum autem domine, tu qui præsides gubernaculis omnium, quæ creasti, non eum oblitus eras futurum inter filios tuos antistitem sacramenti tui. Et ut aperte tibi tribueretur ejus correctio, per me quidem illam, sed nescientem operatus es: Nam quodam die cùm sederem loco solito, & coram me adessent discipuli, venit, salutavit, sedit: atque in ea, quæ agebantur, animum intendit. Et forte lectio in manibus erat, quam dum exponerem, opportune mihi videbatur adhibenda similitudo Circensium: quo illud, quod insinuabam, & jucundius & planius fieret, cum irrisione mordaci eorum, quos illa captivasset insania. Tu scis Deus noster, quod tunc de Alipio ab illa peste sanando non cogitaverim. At ille in se rapuit, meque illud non nisi propter se dixisse credidit. Et quod alius acciperet ad succensendum mihi, accepit honestus adolescens ad succensendum sibi, & ad me ardentius diligendum. Dixeras enim tu jam olim, & innexueras literis tuis: Corripe sapientem, & amabit te.

3. At ego illum jam non corripueram: Sed uteris tu omnibus, & scientibus & nescientibus, ordine quo nosti, & ille ordo justus est. De corde & lingua mea, carbones ardentes operatus es, quibus

mentem spei bonæ adureres tabescentem, ac sanares. Taceat laudes tuas, qui miserationes tuas non considerat, quæ tibi de medullis meis Confitentur. Etenim ille post illa verba, proripuit se ex fovea tam alta, qua libenter demergebatur & cum miserabili voluptate cæcabatur; & excussit animum forti temperantia, & resiluerunt omnes Circensium sordes ab eo, ampliusque illuc non accessit. Deinde patrem reluctantem evicit, ut me magistro uteretur. Cessit ille, atque concessit. Et audire me rursùs incipiens, illa mecum superstitione involutus est, amans, in Manichæis ostentationem continentiæ, quam veram & germanam putabat. Erat autem illa vecors & seductoria, preciosas animas captans, nondum virtutis altitudinem scientes tangere, & superficie decipi faciles, sed tamen adumbratæ simulatæque virtutis.

CAPVT VIII.

Alipius capitur insania ludorum gladiatoriorum à quibus antea abhorruerat.

NOn sane relinquens incantatam sibi à parentibus terrenam viam, Romam præcesserat, ut jus disceret: & ibi gladiatorii spectaculi hiatu incredibili & incredibiliter abreptus est. Cum enim aversaretur & detestaretur talia, quidam ejus amici & condiscipuli, cum forte de prandio redeuntibus per viam obvius esset, recusantem vehementer & resistentem, familiari violentia duxerunt in amphitheatrum, crudelium & funestorum ludorum diebus, hæc dicentem: Si corpus

meum in illum locum trahitis, & ibi constituitis, nunquid & animum & occulos meos, in illa spectacula potestis intendere? Adero itaque absens, ac sic & vos & illa superabo. Quibus auditis, illi, nihilo segnius eum adduxerunt secum, idipsum forte explorare cupientes, utrum posset efficere. Quo ubi ventum est, & sedibus, quibus potuerunt, locati sunt, fervebant omnia immanissimis voluptatibus.

2. Ille autem clausis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque utinam & aures obturavisset. Nam quodam pugnæ casu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulsasset, curiositate victus & quasi paratus quicquid illud esset, etiam visu contemnere & vincere, aperuit oculos: & percussus est graviore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupivit, ceciditque miserabilius, quam ille quo cadente factus est clamor: qui per ejus aures intravit, & reseravit ejus lumina, ut esset, qua feriretur & dejiceretur, audax adhuc potius, quam fortis animus: & eo infirmior, quod de se præsumpserat, quod debuit tibi. Vt enim vidit illum sanguinem, immanitatem simul ebibit; & non se avertit, sed fixit aspectum; & hauriebat furias, & nesciebat; & delectabatur scelere certaminis, & cruenta voluptate inebriebatur. Et non erat jam ille, qui venerat; sed unus de turba, ad quam venerat: & verus eorum socius, à quibus adductus erat. Quid plura? Spectavit, clamavit, exarsit,

abstulit inde secum insaniam, qua stimularetur redire; non tantum cum illis, à quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis, & alios trahens. Et inde tamen manu validissima & misericordissima eruisti eum tu, & docuisti eum non sui habere, sed tui: sed longe postea.

CAPVT IX.

Alipius ut fur apprehenditur.

VEruntamen, jam hoc ad medicinam futuram, in ejus memoria reponebatur. Nam & illud, quod cum adhuc studeret, jam me audiens apud Carthaginem, & medio die cogitaret in foro, quod recitaturus erat, sicuti exerceri scholastici solent, sivisti eum comprehendi ab æditui fori, tanquam furem. Non arbitror aliam ob causam te permisisse Deus noster, nisi ut ille vir tantus futurus, jam inciperet discere, quam non facile in cognoscendis causis homo ab homine damnandus esset temeraria credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat solus cum tabulis ac stylo, cum ecce adolescens quidam ex numero scholasticorum fur verus, securim clanculo apportans, illo non sentiente, ingressus ad cancellos plumbeos, qui vico argentario desuper præminent, & præcidere plumbum cœpit. Sono autem securis audito submurmuraverunt argentarii, qui subter erant: & miserunt, qui apprehenderent, quem forte invenissent. Quorum vocibus auditis, relicto instrumento ille descessit, timens ne cum eo teneretur.

2. Alipius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem sensit, & celeriter vidit abeuntem. Et causam scire cupiens, ingressus est locum, & inventam securim stans atque admirans considerabat. Cum ecce illi, qui missi erant, reperiunt eum solum ferentem ferrum, cujus sonitu excitati venerant. Tenent, attrahunt: congregatis inquilinis fori, tanquam furem manifestum se comprehendisse gratulabantur, & inde offerendus judici ducebatur. Sed hactenus docendus fuit. Statim enim domine, subvenisti innocentiæ, cujus testis eras tu solus. Cum enim duceretur, vel ad custodiam, vel ad supplicium, fit eis obviam quidam architectus, cujus maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudent illi, eum potissimum occurrisse, cui solebant in suspicionem venire ablatarum rerum, quæ perissent de foro: ut quasi tandem jam ille cognosceret, à quibus hæc fierent.

3. Verum autem viderat homo sæpe Alipium in domo cujusdam Senatoris, ad quem salutandum ventitabat. Statimque cognitum manu apprehensa semovit à turbis: & tanti mali causam quærens, quid gestum esset, audivit. Omnesque tumultuantes, qui aderant, & minaciter frementes, jussit venire secum. Et venerunt ad domum illius adolescentis, qui rem commiserat. Puer vero erat ante ostium, & tam parvus erat, ut nihil exinde domino suo metuens, facile posset totum indicare. Cum eo quippe in foro fuit pedissequus. Quem posteaquam recoluit Alpius, architecto intimavit. At ille secu-

rim demonstravit puero, quærens ab eo cujus esset. Qui confestim, Nostra, inquit. Deindè interrogatus, aperuit cætera. Sic in illam domum translata causa, confusisque turbis quæ de illo triunfare jam cœperant, futurus dispensator verbi tui, & multarum in ecclesia tua causarum examinator, experientior instructiorque discessit.

CAPUT X.

De integritate Alipii, & Adventu Nebridii.

HVnc ergo Romæ inveneram, & adhæsit mihi fortissimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus est: ut nec me desereret: & de jure, quod didicerat, aliquid ageret, secundùm votum parentum magis quam suum. Et inter hæc jam assederat mirabili continentia cæteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum innocentiæ præponerent. Tentata est ejus quoque indoles, non solum illecebra cupiditatis, sed etiam stimulo timoris. Romæ assidebat Comiti largitionum Italicarum.

2. Erat eo tempore quidam potentissimus senator, cujus & beneficiis obstricti multi, & terrori subditi erant. Voluit sibi licere nescio quid ex more potentiæ suæ, quod esset per leges illicitum, Restitit Alippius: promissum est præmium, irrisit animo: Prætentæ minæ: calcavit, mirantibus omnibus inusitatam animam, quæ hominem tantum & innumerabilibus præstandi nocendique modis ingenti fama celebratum, vel amicum non opta-

ret, vel non formidaret inimicum. Ipse autem Iudex, cui consiliarius erat, quamvis & ipse fieri nollet, non tamen aperte recusabat: sed in istum causam transferens, ab eo se non permitti asserebat; quia revera, si ipse faceret, iste discederet. Hoc solo autem pæne jam illectus erat studio literario, ut pretiis prætorianis codices sibi conficiendos curaret. Sed consulta justitia, deliberationem in melius invertit: utiliorem judicans æquitatem, qua prohibeatur, quam potestatem, qua sinebatur. Parvum est hoc. Sed qui in parvo fidelis est, in magno fidelis est. Nec ullo modo erit inane, quod de tuæ veritatis ore processit. Si in injusto mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in consilio, quisnam esset tenendus vitæ modus.

3 Nebridius etiam, qui relicta patria vicina Carthagini atque ipsa Carthagine, ubi frequentissimus erat: relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non secuta matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, nisi ut mecum viveret, in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ: pariter suspirabat, pariterque fluctuabat: beatæ vitæ inquisitor ardens, & quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium, & inopiam suam sibimet invicem anhelantium, & à te expectantium, ut dares eis escam in tempore opportuno: & in omni amaritudine, quæ nostros

feculares actus de misericordia tua sequebatur, intuentibus nobis finem, cur ea pateremur, occurrebant tenebræ: & aversabamur gementes, & dicebamus: Quamdiu hæc? Et hoc crebro dicebamus: & dicentes, non relinquebamus ea, quia non elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus.

CAPVT XI.

Deliberabat Augustinus de instituenda vita.

ET ego maxime mirabar satagens & recolens, quam longum tempus esset ab undevicesimo anno ætatis meæ, quo fervere cœperam studio sapientiæ: disponens inventa, relinquere omnes vanarum cupiditatum spes inanes & insanias mendaces. Et ecce jam tricenariam ætatem gerebam, in eodem luto hæsitans aviditate fruendi præsentibus, fugientibus & dissipantibus me, dum dico, Cras inveniam: ecce manifestum apparebit, & tenebo: & ecce Faustus veniet, & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi potest. Immo quæramus diligentius, & non desperemus. Ecce jam non sunt absurda in libris ecclesiasticis, quæ absurda videbantur, & possunt aliter atque honeste intelligi. Figam pedes in eo gradu, in quo puer à parentibus positus eram, donec inveniatur perspicua veritas.

2. Sed ubi quæretur? quando quæretur? Non vacat Ambrosio, non vacat legere. Vbi ipsos codices quærimus? Vnde aut quando comparamus? à quibus sumi-

mus? Deputentur tempora, distribuantur horæ pro salute animæ. Magna spes oborta est. Non docet Catholica fides, quod putabamus, & vani accusabamus. Nefas habent docti ejus, credere Deum figura humani corporis terminatum: & dubitamus pulsare, quo aperiantur cætera? Antemeridianas horas discipuli occupant; cæteris quid facimus? Cur non id agimus? Sed quando salutamus amicos majores, quorum suffragiis opus habemus? Quando præparamus, quod emant scholastici? Quando reparamus nos ipsos, animum relaxando ab intentione curarum. Pereant omnia, & dimittamus hæc vana & inania; conferamus nos ad solam inquisitionem veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta. Si subito obrepat: quomodo hinc exibimus? Et ubi nobis discenda sunt, quæ hic negleximus? Ac non potius hujus negligentiæ supplicia luenda sunt? Quid si mors ipsa omnem curam cum sensu amputabit & finietur; Ergo & hoc quærendum. Sed absit, ut ita sit. Non vacat, non est inane, quod tam eminens culmen auctoritatis Christianæ fidei, toto orbe diffunditur. Nunquam tanta & talia pro nobis divinitus agerentur, si morte corporis etiam vita animæ consumeretur. Quid cunctamur igitur, relicta spe seculi, conferre nos totos ad quærendum Deum & vitam beatam?

3. Sed expecta, jucunda sunt etiam ista, habent non parvam dulcedinem suam. Non facile ab eis præcidenda est intentio, quia turpe est ad ea rursum redire,

Ecce jam quantum est, ut impetretur aliquis honor? Et quid amplius in his desiderandum? Suppetit amicorum majorum copia, ut nihil aliud; & multum festinemus: vel præsidatus dari potest; & ducenda uxor cum aliqua pecunia, ne sumptum nostrum gravet: & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri & imitatione dignissimi, sapientiæ studio cum conjugibus dediti fuerunt.

4. Cum hæc dicebam, & alternabant hi venti, & impellebant huc atque illuc cor meum; transibant tempora & tardabam converti ad Dominum Deum & differebam de die in diem vivere in te, & non differebam quotidie in memetipso mori. Amans beatam vitam, timebam illam in sede sua, & ab ea fugiens, quærebam eam. Putabam enim me miserum fore nimis, si fœminæ privarer amplexibus: & medicinam misericordiæ tuæ, ad eandem infirmitatem sanandam, non cogitabam, quia expertus non eram, & propriarum virium credebam esse continentiam. Quarũ mihi non eram cõscius: cum tam stultus essem, ut nescirem, sicut scriptum est: Neminem esse posse continentem, nisi tu dederis. Vtique dares, si gemitu interno pulsarem aures tuas, & fide solida in te jactarem curam meam.

CAPVT XII.

Contentio inter Alipium & Augustinum, de matrimonio & cælibatu.

PRohibebat me sane Alipius ab uxore ducenda, causans, nullo modo nos posse securo ocio simul in amore sapien-

tiæ vivere, ſicut jam diu deſideraveramus, ſi id feciſſem. Erat enim ipſe in ea etiam tunc caſtiſsimus, ita ut mirum eſſet: quia vel experientiam concubitus cœperat in ingreſſu adoleſcentiæ ſuæ, ſed non hæſerat, magiſque doluerat, & ſpreverat; & deinde jam continentiſsime vivebat. Ego autem reſiſtebam illi exemplis eorum, qui conjugati coluiſſent ſapientiam, & promeruiſſent Deum, & habuiſſent fideliter, ac dilexiſſent amicos. A quorum ego quidem granditate animi longe aberam; & delectatus morbo carnis, & mortifera ſuavitate, trahebam catenam meam, ſolvi timens: & quaſi concuſſo vulnere, repellens verba bene ſuadentis, tanquam manum ſolventis.

2. Inſuper etiam per me, ipſe quoque Alipio loquebatur ſerpens: & innectebat atque ſpargebat per linguam meam dulces laqueos in via ejus, quibus illi honeſti & expediti pedes implicarentur. Cum enim me ille miraretur, quem non parvi penderet, ita hærere viſco illius voluptatis, ut me affirmarem, quotieſcunque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo poſſe degere, atque ita me defenderem: cum illum mirantem viderem, ut dicerem, multum intereſſe inter illud, quod ipſe raptim & furtim expertus eſſet, quod pæne jam nec meminiſſet quidem, atque ideo nulla moleſtia facile contemneret, & delectationes conſuetudinis meæ, ad quas ſi acceſsiſſet honeſtum nomen matrimonii, non eum mirari oportere, cur ego illam

vitam nequirem spernere: Cœperat & ipse desiderare conjugium, nequaquam victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis. Dicebat enim, scire se cupere, quidnam esset illud, sine quo vita mea, quæ illi sic placebat, non mihi vita, sed pœna videretur.

3. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus servitutem meam, & stupendo ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipsam experientiam, atque inde fortasse lapsurus in eam, quam stupebat, servitutem, quoniam sponsionem volebat facere cum morte, Et, qui amat periculum incidet in illud. Neutrum enim nostrum, si quod est conjugale, decus, in officio regredi matrimonii & suscipiendorum liberorum ducebat, nisi tenuiter. Magna autem ex parte atque vehementer consuetudo satiandæ insatiabilis concupiscentiæ me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu altissime non deserens humum nostram, miseratus miseros, subvenires miris & occultis modis.

CAPVT XIII.

Uxor quæritur Augustino.

ET instabatur impigre, ut ducerem uxorem. Iam petebam, jam promittebatur, maxime matre dante operam, quo me jam conjugatum baptismus salutaris ablueret, quo me indies gaudebat aptari: & vota sua ac promissa tua, in mea fide compleri animadvertebat. Cum sane & rogatu meo & desiderio suo, forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie,

ut ei per visum ostendens aliquid de futuro matrimonio meo, nunquam voluisti.

2. Et videbat quædam vana & phantastica, quo cogebat impetus de hac re satagentis humani spiritus, & narrabat mihi, non cum fiducia qua solebat, cum tu demonstrabas ei sed contemnens ea. Dicebat enim, discernere se nescio quo sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter revelantem te, & animam suam somniantem. Instabatur tamen, & puella petebatur: cujus ætas ferme biennio minor, quam nubilis erat. Et quia ea placebat, expectabatur.

CAPVT XIV.

Vita communis.

ET multi amici agitaveramus animo, & colloquentes ac detestantes turbulentas humanæ vitæ molestias, pæne jam firmaveramus remoti à turbis ociosè vivere, id ocium sic moliri, ut si quid habere possemus, conferremus in medium, unamque rem familiarem conflaremus ex omnibus, ut per amicitiæ synceritatem, non esset aliud hujus, & aliud illius; sed quod ex cunctis fieret unum, & universum singulorum esset, & omnium: cum videremur nobis esse, posse decem ferme homines in eadem societate, essentque inter nos prædivites, Romanianus maxime communiceps noster, quem tunc graves æstus negociorum suorum ad comitatum atraxerant, ab ineunte ætate mihi familiarissimus. Qui maxime instabat huic rei, & magnam in suaden-

do habebat autoritatem, quod ampla rēs ejus multum cæteris anteibat.

2. Et placuerat nobis, ut bini annui, tanquam magistratus, omnia necessaria curassent, cæteris quietis: Sed posteaquam cœpit cogitari, utrum hoc mulierculæ finerent: quas & alii nostrum jam habebant, & nos habere volebamus: totum illud placitum, quod bene formabamus, dissiluit in manibus, atque confractum & abjectum est. Inde ad suspiria & gemitus, & gressus ad sequendas latas & tritas vias seculi; quoniam multæ cogitationes erant in corde nostro, consilium autem tuum manet in æternum. Ex quo consilio deridebas nostra, & tua præparabas, nobis daturus escam in opportunitate, & apperturus manum tuam, atque impleturus animas nostras benedictione.

CAPVT XV.

In locum discedentis concubinæ alia succedit.

INterea peccata mea multiplicabantur, & avulsa à latere meo tanquam impedimento conjugii, cum qua cubare solitus eram, cor ubi adhærebat, concisum & vulneratum mihi erat, & trahebat sanguinem. Et illa in Africam redierat, vovens tibi alium se virum nescituram, relicto apud me naturali ex illa filio meo. At ego infelix; nec fœminæ imitator, dilationis impatiens, tanquam post biennium accepturus eam, qua petebam, quia non amator conjugii, sed libidinis servus eram, procuravi aliam, non utique conjugem: qua tanquam sustentaretur & perduceretur, vel integer vel auctior

morbus animæ meæ, ſatellitio perdurantis conſuetudinis in regnum uxorium. Nec ſanabatur vulnus illud meum, quod prioris præciſione factum fuerat; ſed poſt fervorem doloremque acerrimum putreſcebat; & quaſi frigidius, ſed deſperatius, dolebat.

CAPVT XVI.

De immortalitate animæ.

TIbi laus, tibi gloria, fons miſericordiarum. Ego, fiebam miſerior, & tu propinquior. Aderat jam jamque dextera tua, erectura me de cœno, & ablutura, & ignorabam. Nec me revocabat à profundiore voluptatum carnalium gurgite, niſi metus mortis & futuri judicii tui; qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen receſsit de pectore meo. Et diſputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio, de finibus bonorum & malorum; Epicurum accepturum fuiſſe palmam in animo meo, niſi ego crediďiſſem poſt mortem reſtare animæ vitam & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.

2. Et quærebam, ſi eſſemus immortales, & in perpetua corporis voluptate ſine ullo amiſsionis terrore viveremus, cur non eſſemus beati, aut quid aliud quæreremus? Neſciens idipſum ad magnam miſeriam pertinere, quod ita demerſus & cæcus cogitare non poſſem lumen honeſtatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo. Nec conſiderabam mi-

mihi metipsi vel ipse conspicuus, quicquid non per aliquanta spacia tenderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet aut capere posset, nihil prorsus esse arbitrabar: Per quales enim formas ire solent oculi mei, per tales imagines ibat cor meum; nec videbam, hanc eandem intentionem, qua illas ipsas imagines formabam, non esse tale aliquid, quæ tamen ipsas non formaret, nisi esset magnum aliquid. Ita etiam te, vita vitæ meæ, grandem per infinita spacia undique cogitabam penetrare totam mundi molem, & extra eam quaquaversum per immensa sine termino, ut haberet te terra, haberet cœlum, haberent omnia, & illa finirentur in te, tu autem nusquam.

4. Sicut autem lucis solis non obsisteret corpus aëris hujus, qui supra terram est, quo minus per eum trajiceretur, penetrans eum, non disrumpendo aut concidendo, sed implendo eum totum: sic tibi putabam non solum cœli & aëris & maris, sed etiam terræ corpus perunum, & ex omnibus maximis minimisque partibus penetrabile, ad capiendam præsentiam tuam; occulta inspiratione intrinsecus & extrinsecus, administrantem omnia, quæ creasti. Ita suspicabar, quia cogitare aliud non poteram, nam falsum erat. Illo enim modo major pars terræ, majorem tui partem haberet, & minorem minor; atque ita te plena essent omnia; ut amplius tui caperet elephanti corpus, quam passeris, quo esset isto grandius, grandioremque occuparet locum;

cum; atque ita frustatim partibus mundi, magni magnas, brevibus breves partes tuas præsentes faceres. Non es autem ita. Sed nondum illuminaveras tenebras meas.

CAPUT II.

Nebridius confutat Manichæos.

SAt erat nihil domine adversus deceptos illos & deceptores & loquaces mutos, quoniam non ex eis sonabat verbum tuum: sat erat ergo illud, quod jamdiu absque Carthagine à Nebridio proponi solebat; & omnes, qui audieramus, concussi sumus. Quid erat tibi factura nescio quæ gens tenebrarum, quam ex adversa mole solent opponere, si tu cum ea pugnare voluisses? Si enim responderetur, aliquid fuisse nocituram, violabilis tu, & corruptibilis fores. Si autem nihil ea nocere potuisse diceretur, nulla afferretur causa pugnandi; & ita pugnandi, ut quædam portio tua & membrum tuum, vel proles de ipsa substantia tua, misceretur adversis potestatibus, & non à te creatis naturis; atque in tantum ab eis corrumperetur & commutaretur in deterius, ut à beatitudine in miseriam verteretur; indigeret auxilio, quo erui purgarique posset: & hāc esse animam, cui tuus sermo servienti liber, & contaminatæ purus, & corruptæ integer subveniret; sed & ipse corruptibilis, quia ex una eademque substantia.

2. Itaque, si te, quicquid es, id est, substantiam tuam, quasi incorruptibilem dicerent; falsa esse illa omnia & execrabilia. Si autem corruptibilem; idipsum

poteritve cogitare aliquid, quod sit te melius, qui summum & optimum bonum es. Cum autem verissime atque certissime incorruptibili corruptibili præponatur, sicut jam ego præponebam: poteram jam cogitatione aliquid attingere, quod esset melius Deo meo, nisi tu esses incorruptibilis. Vbi igitur videbam incorruptibile corruptili esse præferendum, ibi te quærere debebam, atque inde advertere, unde sit malum, id est, unde sit ipsa corruptio, qua violari substantia tua nullo modo potest.

2. Nullo enim prorsus modo violat corruptio Deum nostrum, nulla voluntate, nulla necessitate, nullo improviso casu, quoniam ipse es Deus; & quod sibi vult, bonum est, & ipse est idem bonum. Corrumpi autem, non est bonum; nec cogeris invitus ad aliquid, quia voluntas tua non est major potentia tua. Esset autem major, si teipso tu ipse major esses: voluntas enim & potentia Dei, Deus ipse est. Et quid improvisum tibi, qui nosti omnia; & nulla natura est, nisi quia nosti eam? Et, ut quid multa dicimus, cur non sit corruptibilis substantia, quæ Deus est, quando si hoc esset Deus?

CAPUT V.

De separatione creatoris à creatura, & de universitate somnium.

ET quærebam, unde malum, & male quærebam; & in ipsa inquisitione mea, non videbam malum, & constituebam in conspectu spiritus mei universam creaturam, quicquid in ea cernere possumus;

ſicuti eſt terra, & mare, & aër, & ſydera, & arbores, & animalia mortalia, & quicquid in ea non videmus, ſicut firmamentum cœli, inſuper & omnes angelos, & cuncta ſpiritualia ejus: ſed etiam ipſa quaſi corpora eſſent, locis & locis ordinavit imaginatio mea: & feci unam maſſam grandem diſtinctam generibus corporum creaturam tuam, ſive quæ revera corpora erant, ſive quæ ipſe pro ſpiritibus finxeram. Et eam feci grandem, non quantum erat, quod ſcire non poteram, ſed quantum libuit, undique verſum ſane finitam. Te autem domine ex omni parte ambientem & penetrantem eam, ſed uſquequaque infinitum: tamquam ſi mare eſſet ubique & undique per immenſum infinitum ſolum mare; & haberet infra ſe ſpongiam quamlibet magnam, ſed finitam tamen; plena eſſet undique ſpongia illa ex omni ſua parte ex immenſo mari: ſic creaturam tuam finitam, te infinito plenam putabam, & dicebam, Ecce Deus, & ecce quæ creavit Deus, & bonus eſt Deus, atque his validiſsime longiſsimeque præſtantior, ſed tamen bonus bona creavit, & ecce quomodo ambit atque implet ea.

2. Vbi ergo malum, & unde, & quà huc irrepſit? Quæ radix ejus? & quod ſemen ejus? an omnino non eſt? Cur ergo timemus & cavemus, quod non eſt? Aut ſi inaniter timemus, certe vel timor ipſe malum eſt, quo incaſſum ſtimulatur & excruciatur cor. Et tanto gravius malum, quanto non eſt, quod timeamus, & timemus. Id circo autem eſt malum, quod

timemus, aut hoc malum est, quia timemus. Vnde est igitur? Quoniam Deus fecit hæc omnia, bonus bona. Majus quidem & summum bonum, minora fecit bona: sed tamen & creans & creata, bona sunt omnia. Vnde est malum? Aut unde fecit ea? Materies aliqua mala erat, & formavit atque ordinavit eam, sed reliquit aliquid in illa, quod in bonũ non cõverteret? Cur est hoc? An impotens erat totam vertere & commutare, cum sit omnia potens? Postremo, cur inde aliquid facere voluit, ac non potius eadem omnipotentia fecit, ut nulla esset omnino? Aut vero existere poterat, contra ejus voluntatem? Aut si æterna erat, cur tamdiu per infinita retro spacia temporum, sic eam, sivit esse, ac tanto post placuit aliquid ex ea facere.

3. Aut jam si aliquid subito voluit agere, hoc potius ageret omnipotens, ut illa non esset, atque ipse solus esset, totum verum & summum & infinitum bonum? Aut si non erat bene, ut non aliquid boni etiam fabricaret & conderet, qui bonus erat, illa sublata & ad nihilum redacta materia, quæ mala erat, bonam ipse institueret, unde omnia crearet; Non enim esset omnipotens, si condere non posset aliquid boni, nisi ea, quam ipse non condiderat, adjuvaretur materia. Talia volvebam pectore misero, ingravidato curis mordacissimis de timore mortis: & non inventa veritate, stabiliter tamen hærebat in corde meo; in catholica ecclesia fides Christi tui & Domini & Salvatoris nostri; in multis quidem adhuc

informis, & præter doctrinæ normam fluitans, sed tamen non eam relinquebat animus, imo in dies magis magisque ambigebat.

CAPVT VI.

Vanæ Mathematicorum divinationes.

IAm etiam Mathematicorum fallaces divinationes, & impia deliramenta rejeceram. Confiteantur etiam hinc tibi de intimis visceribus animæ meæ miserationes tuæ, Deus meus. Tu enim, tu omnino; nam quis alius à morte omnis erroris revocat nos, nisi vita, quæ mori nescit; & sapientia, mentes indigentes illuminans, nullo indigens lumine; qua mundus administratur, usque ad arborum volatica folia? Tu procurasti pervicaciæ meæ, quæ obluctatus sum Vendiciano acuto seni, & Nebridio adolescenti mirabilis animæ, illi vehementer affirmanti, huic cum dubitatione quidem aliqua, sed tamen crebro dicenti; non esse ullam artem futura prævidendi; conjecturas autem hominum habere sæpe vim sortis, & multa dicendo dici pleraque ventura, nescientibus eis qui dicerent, sed in ea non tacendo incurrentibus.

2. Procurasti ergo tu hominem amicum, non quidem segnem consultorem Mathematicorum, nec eas literas bene callentem, sed (ut dixi) consultorem curiosum: & tamen scientem aliquid, quod à patre suo se audisse dicebat: quod quantum valeret, ad illius artis opinionem evertendam, ignorabat. Is ergo vir nomine Firminus, liberaliter institutus,

& excultus eloquio, cum me tanquam charissimum, de quibusdam suis rebus, in quas secularis spes ejus intumuerat, consuleret, quid mihi secundum suas, quas constellationes appellant, videretur: ego autem, qui jam de hac re in Nebridii sententiam flecti cœperam, non quidem abnuerem conjicere ac dicere, quod nutanti occurrebat, sed tamen subjicerem, prope jam mihi esse persuasum, ridicula esse illa & inania.

3. Tum ille mihi narravit, patrem suum fuisse librorum talium curiosissimum, & habuisse amicum æque illa simul sectantem, qui pari studio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis sui: ita ut mutorum quoque animalium, si quæ domi parerent, observarent momenta nascentium, atque ad ea positionem cœli notarent, unde illius quasi experimenta colligerent. Itaque dicebat, audisse se à patre suo, quod cum de eodem Firmino prægnans mater esset, etiam illius paterni amici famula quædam pariter utero grandescebat, quod latere non potuit dominum, qui etiam canum suarum partus examinatissima diligentia nosse curabat. Atque ita factum esse, ut cum iste conjugis, ille autem ancillæ dies & horas, minutioresque horarum articulos, cautissima observatione numerarent, enixæ essent ambæ simul: ita ut easdem constellationes, usque ad easdem minutias, utrique nascenti facere cogerentur, iste filio, ille servulo. Nam cum mulieres parturire cœpissent, indicaverunt sibi ambo, quid in sua cujusque

domo ageretur, & paraverunt, quos ad se invicem mitterent, simul ut natum quod parturiebatur, esset cuique nunciatum, quod tamen ut continuo nunciaretur, tanquam in regno suo facile effecerant. Atque ita, qui ab alterutro missi sunt, tam ex paribus domorum intervallis sibi obviam factos esse dicebat; ut aliam positionem siderum, aliasque particulas momentorum, neuter eorum notare sineretur. Et tamen Firminus amplo apud suos loco natus, dealbatiores vias seculi cursitabat, augebaturque divitiis, sublimabatur honoribus: servus autem ille, conditionis jugo nullatenus relaxato, dominis serviebat, ipso indicante qui noverat eum.

4. His itaque auditis & creditis, (talis quippe narraverat,) omnis illa reluctatio mea resoluta concidit: & primo Firminum ipsum conatus sum ab illa curiositate revocare, cum dicerem, constellationibus ejus inspectis, ut vera prænuntiarem, debuisse me utique videre ibi, parentes inter suos esse primarios, nobilem familiam propriæ civitatis, natales ingenuos, honestam educationem, liberalesque doctrinas. At si me ille servus ex eisdem constellationibus, quia & illius ipsæ essent; consuluisset, ut eidem quoque vera proferrem, debuisse me cursum ibi videre, abjectissimam familiam, conditionem servilem, & cætera longè à prioribus aliena, longeque distantia. Vnde autem fieret, ut eadem inspiciens diversa dicerem, si vera dicerem; si autem eadem dicerem, falsa dicerem? Inde cer-

tissime collegi, ea, quæ vera consideratis constellationibus, dicerentur, non arte dici, sed sorte: quæ autem falsa, non artis imperitia, sed sortis mendacio.

5. Hinc autem accepto aditu, ipse mecum talia ruminando, ne quis eorum delirorum, qui talem quæstum sequerentur, quos jam jamque invadere atque irrisos refellere cupiebam, mihi ita resisteret, quasi aut Firminus mihi, aut illi pater falsa narraverit, intendit considerationem in eos, qui gemini nascuntur, quorum plerique ita post invicem funduntur ex utero, ut parvum ipsum temporis intervallum, quantamlibet vim in rerum natura habere contendant, colligi tamen humana observatione non possit, litterisque signari omnino non valeat, quas Mathematicus inspecturus est, ut vera pronunciet. Et non erunt vera, qui easdem literas inspiciens, eadem debuit dicere de Esau & Iacob, sed non eadem utrique acciderunt. Falsa ergo diceret. Aut si vera diceret, non eadem diceret, at eadem inspiceret. Non ergo arte, sed sorte vera diceret. Tu enim Domine justissime, moderator universitatis, consulentibus consulentisque nescientibus, occulto instinctu agis, ut dum quisque consulit, hoc audiat, quod oportet eum audire occultis meritis animarum, & abysso justi judicii tui: cui non dicat homo, quid est hoc? aut ut quid hoc? Non dicat, non dicat; homo est enim.

CAPVT VII.

Misere torquetur, inquirens unde sit malum.

IAm itaque me, adjutor meus illis vinculis solveras, & quærebam unde malum, & non erat exitus. Sed me non sinebas ullis fluctibus cogitationis auferri ab ea fide, qua credebam & esse te, & esse incommutabilem substantiam tuam, & esse de hominibus curam, & judicium tuum, & in Christo filio tuo Domino nostro, atque in Scripturis sanctis, quas ecclesiæ tuæ catholicæ commendaret auctoritas, viam te posuisse salutis humanæ, ad eam vitam, quæ post hanc mortem futura est. His itaque salvis, atque inconcusse roboratis in animo meo, quærebam æstuans, unde sit malum: Quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus, Deus meus? Et ibi erant aures tuæ, nesciente me. Et cum in silentio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad misericordiam tuam, tacitæ contritiones animi mei.

2. Tu sciebas, quid patiebar, & nullus hominum. Quantum enim erat, quod inde digerebatur per linguam meam in aures familiarissimorum meorum? Nunquid totus tumultus animæ meæ, cui nec tempora, nec os meum sufficiebat, sonabat eis? Totum tamen ibat in auditum tuum, quod rugiebam à gemitu cordis mei, & ante te erat desiderium meum, & lumen oculorum meorum non erat mecum. Intus enim erat, ego autem foris. Nec in loco illud: At ego intendebam in

ea, quæ locis continentur, & non ibi inveniebam locum requiescendum, nec recipiebant me ista, ut dicerem, sat est, & bene est, nec dimittebant redire, uti mihi satis esset bene. Superior enim eram istis, te vero inferior: Et tu gaudium verum mihi subdito, & tu mihi subjeceras, quæ infra me creasti.

3. Et hoc erat rectum temperamentum, & media regio salutis meæ, ut manerem ad imaginem tuam, & tibi serviens dominarer corpori. Sed cum superbe contra te surgerem, & currerem adversus dominum in cervice crassa scuti mei, etiam ista infima supra me facta sunt, & premebant, & nusquam erat laxamentum & respiramentum. Ipsa occurrebant undique acervatim & conglobatim cernenti; cogitanti autem imagines corporum, ipsæ opponebantur redeunti, quasi diceretur: Quo is indigne & sordide? Et hæc de vulnere meo creverant, quia humiliasti tanquam vulneratum superbum, & tumore meo superabar abs te, & nimis inflata facies mea claudebat oculos meos.

CAPVT VIII.

Quomodo divina misericordia subvenerit Augustino.

TV vero Domine in æternum manes; & non in æternum irasceris nobis, quoniam miseratus es terram & cinerem: & placuit in conspectu tuo, reformare deformia mea. Et stimulis internis agitabas me, ut impatiens essem, donec mihi per interiorem aspectum certus esses. Et

ſic reſidebat tumor meus, ex occulta manu medicinæ tuæ, acieſque conturbata, & contenebrata mentis meæ, acri collyrio ſalubrium dolorum meorum, de die in diem ſanabatur.

CAPUT IX.

Quæ in libris Platonicorum quorundam invenerit, conſentanea doctrinæ Chriſtianæ.

ET primo volens oſtendere mihi, quam reſiſtas ſuperbis, humilibus autèm des gratiam: & quanta miſericordia tua demonſtrata ſit hominibus via humilitatis, quod verbum tuum caro factum eſt, & habitavit inter homines: Procuraſti mihi per quendam hominem, immaniſsimo typho turgidum, quoſdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam verſos: & ibi legi non quidem his verbis, ſed hoc idem omnino multis & multiplicibus ſuaderi rationibus: quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum; hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in eo, vita eſt: Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamvis teſtimonium perhibeat de lumine, non eſt tamen ipſa lumen, ſed verbum Dei. Deus eſt enim lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quia in hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognovit. Quia vero in ſua propria venit, & ſui eum non re-

ceperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine ejus: hoc ibi legi.

2. Item ibi legi: Quia Deus verbum, non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est. Sed quia verbum caro factum est, & habitavit in nobis: non ibi legi. Indagavi quippe in illis literis varie dictum, & multis modis, quod sit filius in forma patris, non rapinam arbitratus esse æqualis Deo, quia naturaliter idipsum est. Sed quia semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus; & habitu inventus ut homo, humiliavit se; factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: Propter quod Deus exaltavit eum à mortuis, & donavit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine IESU omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus IESUS in gloria est Dei patris, non habent illi libri.

3. Quod enim ante omnia tempora, & supra omnia tempora, incommutabiliter manet unigenitus filius tuus coæternus tibi, & quia de plenitudine ejus accipiunt animæ, ut beatæ sint, & quia participatione manentis in se sapientiæ renovantur, ut sapientes sint, est ibi. Quod autem secundum tempus pro impiis mortuus est, & filio unico tuo non pepercisti, sed pro nobis omnibus tradidisti eum: non est ibi. Ascondisti enim hæc à sapientibus, & revelasti ea parvulis; ut ve-

nirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos; quoniam mitis est, & humilis corde; & dirigit mites in judicio, & docet mansuetos vias suas, videns humilitatem nostram, & laborem nostrum, & dimittens omnia peccata nostra. Qui autem cothurno, tamquam doctrinæ sublimioris elati, non audiunt dicentem; Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: etsi cognoscunt Deum, non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt; sed evanescunt in cogitationibus suis: & obscuratur insipiens cor eorum; dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.

4. Et ideo legebam ibi etiam immutatam gloriam incorruptionis tuæ, in dola & varia simulachra, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum; videlicet Ægyptium cibum, quo Esau perdidit primogenita sua, quoniam caput quadrupedis pro te honoravit populus primogenitus, conversus corde in Ægyptum; & curvans imaginem tuam, animam suam, ante imaginem vituli manducantis fœnum: inveni hæc ibi, & non manducavi. Placuit enim tibi Domine auferre opprobrium diminutionis ab Iacob, ut major serviret minori, & vocasti gentes in hæreditatem tuam.

5. Et ego ad te veneram ex gentibus, & intendi in aurum, quod ab Ægypto voluisti, ut auferret populus tuus, quoniam tuum erat, ubicunque erat. Et dixisti Atheniensibus per Apostolum tuum, quod in te vivimus, & movemur, &

ſumus: ſicut & quidam ſecundum eos dixerunt. Et utique inde erant illi libri. Et non attendi in idola Ægyptiorum, quibus de auro tuo miniſtrabant: qui transmutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius, quam creatori.

CAPVT X.

Clarius innoteſcunt jam Auguſtino divina.

ET inde admonitus redire ad memetipſum, intravi intima mea duce te: & potui, quoniam factus es adjutor meus. Intravi, & vidi qualicunque oculo animæ meæ, ſupra eundem oculum animæ meæ, ſupra mentem meam, lucem Domini incommutabilem: non hanc vulgarem & conſpicuam omni carni, nec quaſi ex eodem genere grandior erat, tanquam ſi iſta multoque clarius clareſceret, totumque occuparet magnitudine. Non hoc illa erat, ſed aliud, aliud valde ab iſtis omnibus. Nec ita erat ſupra mentem meam, ſicut oleum ſuper aquam: nec ſicut cœlum ſuper terram, ſed ſuperior, quia ipſa fecit me; & ego inferior, quia factus ſum ab ea. Qui novit veritatem, novit eam, & qui novit eam, novit æternitatem. Charitas novit eam.

2. O æterna veritas, & vera charitas, & chara æternitas. Tu es Deus meus: tibi ſuſpiro die ac nocte. Et cum te primum cognovi, tu aſſumpſiſti me, ut viderem eſſe, quod viderem: & nondum me eſſe, qui viderem. Et reverberaſti infirmitatem aſpectus mei, radians in me vehementer;

menter; & contremui amore & horrore: Et inveni me longe esse à te in regione dissimilitudinis, tanquam audirem vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me; Nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Et cognovi, quoniam propter iniquitatem erudisti hominem: & tabescere fecisti sicut araneam, animam meam. Et dixi: Nunquid nihil est veritas? quoniam neque per finita, neque per infinita locorum spacia diffusa est? Et clamasti de longinquo; Imo vero, ego sum, qui sum. Et audivi, sicut auditur in corde: & non erat prorsus, unde dubitarem. Faciliúsque dubitarem vivere me, quam non esse veritatem: quæ per ea quæ facta sunt, intellecta conspicitur.

CAPVT XI.

Quomodo creaturæ sunt, & non sunt.

ET inspexi cætera infra te, & vidi nec omnino esse, nec omnino non esse. Esse quidem, quoniam abs te sunt: non esse autem, quoniam id quod es, non sunt. Id enim vere est, quod incommutabiliter manet. Mihi autem inhærere Deo bonum est: quia si non manebo in illo, nec in me potero, ille autem in se manens, innovat omnia. Et Dominus meus es, quoniam bonorum meorum non eges,

CAPUT XII.

Omnia bona, quæ sunt.

ET manifestatum est mihi, quoniam bona sunt, quæ corrumpuntur; quæ neque corrumpi possent, si summa bona essent, neque nisi bona essent, corrumpi possent: Quia si summa bona essent, incorruptibilia essent: si autem nulla bona essent, quod in eis corrumperetur, non esset. Nocet enim corruptio, & nisi bonum minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non potest: aut, quod certissimum est, omnia quæ corrumpuntur, privantur bono. Si autem omni bono privabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi jam non poterunt, meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt.

2. Et quid monstruosius, quam ea dicere omni bono amisso facta meliora! Ergo si omni bono privabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quamdiu sunt, bona sunt ergo quæcunque sunt, bona sunt. Malumque illud, quod quærebam, unde esset, non est substantia: quia si substantia esset, bonum esset. Aut enim esset incorruptibilis substantia, magnum utique bonum: aut substantia corruptibilis esset, quæ nisi bona esset, corrumpi non posset, Itaque vidi, & manifestatum est mihi, quia omnia bona tu fecisti: & prorsus nullæ substantiæ sunt, quas tu non fecisti. Et quoniam non æqualia omnia fecisti, ideo sunt omnia, quia singula bona sunt: & simul omnia valde bona, quoniam fecisti Deus noster omnia bona valde.

CAPUT XIII.

Omnia condita laudant Deum.

ET tibi omnino non est malum: non solum tibi, sed nec universæ creaturæ tuæ: quia extra te non est aliquid, quod irrumpat & corrumpat ordinem, quem posuisti ei. In partibus autem ejus, quædam quibusdam, quia non conveniunt, mala putantur: & eadem ipsa conveniunt aliis, & bona sunt, & in semetipsis bona sunt. Et omnia hæc, quæ sibimet invicem non conveniunt, conveniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habentem cælum suum nubilosum atque ventosum, congruum sibi.

2. Et absit jam, ut dicerem non esse nisi ista: quia & si sola ista cernerem, desiderarem quidem meliora. Sed jam etiam de istis laudare te deberem; quoniam laudandum te ostendunt de terra, dracones & omnes abyssi. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis: quæ faciunt verbum tuum: Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: Bestiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pennata: Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ: Iuvenes & virgines, seniores cum junioribus, laudent nomen tuum. Cum vero etiam de cœlis te laudent, laudent te Deus noster in excelsis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ, sol & luna, omnes stellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen tuum. Non jam desiderabam meliora, quia omnia cogitabam: & meliora quidem superio-

ra, quam inferiora: sed meliora omnia, quam sola superiora, judicio saniore pendebam.

CAPUT XIV.

Sanæ mentis homini nihil displicet inter creaturas Dei.

NOn est sanitas eis, quibus displicet aliquid creaturæ tuæ; sicut mihi non erat, displicerent multa, quæ fecisti. Et quia non audiebat anima mea, ut ei displiceret Deus meus, nolebat esse tuum, quicquid ei displicebat. Et inde ierat in opinionem duarum substantiarum, & non requiescebat, & aliena loquebatur: & inde rediens, fecerat sibi Deum per infinita spacia locorum omnium, & eum putaverat esse te; & eum collocaverat in corde suo, & facta erat rursus templum idoli sui abominandum tibi. Sed posteaquam fovisti caput nescientis, & clausisti oculos meos, ne viderent vanitatem, cessavi de me paululum, & consopita est insania mea. Et evigilavi in te, & vidi te infinitum, aliter, & visus iste non à carne trahebatur.

CAPUT XV.

Quomodo veritas & falsitas in creaturis.

ET respexi alia, & vidi tibi debere, quia sunt & in te cuncta finita: sed aliter, non quasi in loco, sed quia tu es omnitenens manu veritate; & omnia vera sunt, in quantum sunt: nec quicquam est falsitas, nisi cum putantur esse, quod non est. Et vidi, quia non solum locis sua quæque suis conveniunt, sed etiam temporibus.

Et quia tu, qui solus æternus es non post innumerabilia spacia temporum cœpisti operari: quia omnia spacia temporum, & quæ præterierunt, & quæ præteribunt, nec abirent, nec venirent, nisi te operante & manente.

CAPUT XVI.

Omnia bona, licet quibusdam non apta.

ET sensi, & expertus sum, non esse mirum, quod palato non sano pœna est panis, qui sano suavis est: & oculis ægris odiosa lux, quæ puris amabilis est. Et justitia tua displicet iniquis: ne dum vipera & vermiculus, quæ bona creasti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus: quibus & ipsi iniqui apti sunt, quanto dissimiliores sunt tibi; apti autem superioribus, quanto similiores fiunt tibi. Et quæsivi, quid esset iniquitas, & non inveni substantiam: sed à summa substantia te Deo detortæ in infimam voluntatis perversitatem, projicientis intima sua, & tumescentis foras.

CAPUT XVII.

Quæ retardant à cognitione divinorum.

ET mirabar, quod jam te amabam, non pro te phantasmata. Et non stabam frui Deo meo, sed rapiebar ad te decore tuo; moxque diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in ista cum gemitu: & pondus hoc, consuetudo carnalis. Sed mecum erat memoria tui; neque ullo modo dubitandum esse, cui cohærerem, sed nondum esse me qui cohærerem: quoniam corpus, quod corrumpitur, aggra-

vat animam; & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Eramque certissimus, quod invisibilia tua à constitutione mundi per ea quæ facta sunt; intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus & divinitas tua.

2. Quærens enim unde approbarem pulchritudinem corporum, sive cœlestium, sive terrestrium; & quid mihi præsto esset integre de mutabilibus judicanti, & dicenti. Hoc ita esse debet, illud non ita: Hoc ergo quærens, unde judicarem, cum ita judicarem, inveneram incommutabilem & veram veritatis æternitatem, supra mentem meam commutabilem. Atque ita gradatim à corporibus ad sentientem per corpus animam: atque inde ad ejus interiorem vim, cui sensus corporis exteriora nunciaret, quousque possunt bestiæ. Atque inde rursus ad ratiocinantem potentiam, ad quam refertur ad judicandum, quod sumitur à sensibus corporis.

3. Quæ se quoque in me comperiens mutabilem, erexit se ad intelligentiam suam; & abduxit cogitationem à consuetudine, subtrahens se, à contradicentibus turbis phantasmatum, ut inveniret, quo lumine aspergerentur: cum sine ulla dubitatione clamaret, incommutabile præferendum esse mutabili; unde nocet ipsum incommutabile. Quo nisi aliquo modo nosset, nullo modo illud mutabili certo præponeret: ut perveniret ad id, quod est in ictu trepidantis aspectus. Tum vero invisibilia tua, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexi, sed aciem figere non

valui: & repercussa infirmitate redditus solitis, non mecum ferebam nisi amantem memoriam, & quasi olfacta desiderantem, quæ comedere nondum possem.

CAPVT XVIII.

Solus Christus via ad salutem.

ET quærebam viam comparandi roboris, quod esset idoneum ad fruendum te nec inveniebam, donec amplecterer mediatorem Dei & hominum, hominem Christum IESUM, qui est super omnia Deus benedictus in secula, vocantem & dicentem: Ego sum via, veritas, & vita, & cibum, cui capiendo invalidus eram, miscentem se carni: quoniam verbum caro factum est, ut infantiæ nostræ lactesceret sapientia tua, per quam creasti omnia. Non enim tenebam dominum meum IESUM-CHRISTUM, humilis humilem; nec cujus rei magistra esset ejus infirmitas, noveram. verbum enim tuum æterna veritas, superioribus creaturæ tuæ partibus supereminens, subditos erigit ad seipsam: Inferioribus autem ædificavit sibi humilem domum de limo nostro, per quam subdendos deprimeret à seipsis, & ad se trajiceret, sanans tumorem, & nutriens amorem; Ne fiducia sui progrederentur longius, sed potius infirmarentur, videntes ante pedes suos infirmam divinitatem; ex participatione tunicæ pelliceæ nostræ: & lassi prosternerentur in eam, illa autem surgens levaret eos.

CAPUT XIX.

Quid senserit de Christi incarnatione.

EGo vero aliud putabam, tantumque sentiebam de Domino Christo meo, quantum de excellentis sapientiæ viro: cui nullus posset æquari; præsertim, quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplum contemnendorum temporalium pro adipiscenda immortalitate, divina pro nobis cura tantam authoritatem magisterii meruisse videbatur. Quid autem sacramenti haberet, verbum caro factum, ne suspicari quidem poteram. Tantum cognoveram ex iis (quæ de illo scripta traderentur, quia manducavit, bibit, dormivit, ambulavit: exhilaratus est, contristatus est, sermocinatus est) non hæsisse carnem illam verbo tuo, nisi cum anima & mente humana. Novit hoc omnis, qui novit incommutabilitatem verbi tui, quam ego jam noveram, quantum poteram, nec omnino quicquam inde dubitabam. Etenim nunc movere membra corporis per voluntatem, nunc non movere: nunc aliquo affectu affici, nunc non affici: nunc proferre per signa sapientes sententias, nunc esse in silentio: propria sunt mutabilitatis animæ & mentis. Quæ si falsa de illo scripta essent, etiam omnia periclitarentur mendacio: neque in illis literis ulla fidei salus generi humano remaneret.

2. Quia itaque vera scripta sunt, totum hominem in Christo agnoscebam: nō corpus

corpus tantum hominis, aut cum corpore sine mente animum, sed ipsum hominem: non persona veritatis, sed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione sapiētiæ præferri cæteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum, ita putabat credi à catholicis, ut præter Deum & carnem, non esset in Christo anima, mentemque hominis non existimabat in eo prædicari. Et quoniam bene persuasum tenebat ea, quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipsam Christianam fidem pigrius movebatur. Sed postea hæreticorum Apolinaristarum hunc errorem esse cognoscens catholicæ fidei collætatus & contemperatus est. Ego autem aliquando posterius didicisse me fateor, in eo quod verbum caro factum est, quomodo catholica veritas à Photini falsitate derimatur. Improbatio quippe hæreticorum facit eminere quid Ecclesia tua sentiat, & quid habeat sana doctrina. Oportuit enim & hæreses esse, ut probati manifesti fierent inter infirmos.

CAPUT XX.

Platonici libri varii.

SEd tunc lectis Platonicorum illis libris, posteaquam inde admonitus quærerem incorpoream veritatem, invisibilia tua per ea quæ facta sunt, intellecta conspexi: & repulsus sensi, quid per tenebras animæ meæ contemplari non sinerer, certus, esse te, infinitum esse, nec ta-

men per locos finitos infinitosve diffundi ; & vere te esse, qui semper idem ipse esses, ex nulla parte nulloque motu aliter aut aliter: cætera vero ex te esse omnia, hoc solo firmissimo documento, quia sunt. Certus quidem in istis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam plane quasi peritus: & nisi in Christo salvatore nostro viam tuam quærerem, non peritus, sed periturus essem. Iam enim cœperam velle videri sapiens, plenus pœna mea: & non flebam, insuper & inflabar scientia.

2. Vbi enim erat illa ædificans charitas à fundamento humilitatis, quod est Christus Iesus? Aut quando illi libri me docerent eam? In quos me propterea, priusquam scripturas tuas considerarem, credo voluisti incurrere: ut imprimeretur memoriæ meæ, quomodo ex eis affectus essem: Et cum postea in libris tuis mansuefactus essem, & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, discernerem atque distinguerem, quid interesset inter præsumptionem & confessionem: inter videntes quo eundum sit nec videntes qua: & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, sed & inhabitandam. Nam si primo sanctis tuis litteris informatus essem, & in earum familiaritate obdulcuisses mihi, & post in illa volumina incidissem, fortasse aut abripuissent me à fundamento pietatis, aut si in affectu, quem salubrem imbiberam, perstitissem, putarem etiam ex illis libris eum posse concipi, si eos solos quisquam didicisset.

CAPUT XXI.

Quid in sacris libris invenerit non inventum in Platonicis.

ITaque avidissime arripui venerabilem stylum spiritus tui, & præ cæteris Apostolum Paulum : & perierunt illæ quæstiones, in quibus mihi aliquando visus est adversari sibi, & non congruere testimoniis legis & prophetarum textus sermonis ejus. Et apparuit mihi una facies eloquiorum castorum, & exultare cum tremore didici. Et cœpi, & inveni, quicquid ille verum legeram. Hæc cum commendatione gratiæ tuæ didici, ut qui videt, non sic glorietur, quasi non acceperit : non solum id, quod videt, sed etiam ut videat. Quid enim habet, quod non accepit? Et ut à te, qui es semper idem, non solum admoneatur, ut videat : sed etiam sanetur, ut teneat. Et qui de longinquo videre non potest, viam tamen ambulet, quia veniat, & videat, & teneat. Quia & si condelectetur homo legi Dei secundum interiorem hominem, quid faciet de alia lege in membris suis, repugnante legi mentis suæ, & se captivum ducente in lege peccati, quæ est in membris ejus? Quoniam justus es domine, nos autem peccavimus, inique fecimus, impie gessimus, & gravata est super nos manus tua, & juste traditi sumus antiquo peccatori præposito mortis : quia persuasit voluntati nostræ similitudinem voluntatis suæ, quæ in veritate tua non stetit.

2. Quid faciet miser homo? Quis eum liberabit de corpore mortis hujus, nisi

gratia tua, per IESUM-CHRISTUM dominum nostrum? quem genuisti coæternum: & creasti in principio viarum tuarum: in quo princeps hujus mundi non invenit quicquam morte dignum & occidit eum, & evacuatum est chirographum, quod erat contrarium nobis. Hoc illæ literæ non habent. Non habent illæ paginæ vultum pietatis hujus, lacrymas confessionis, sacrificium tuum, spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi salutem, sponsam civitatem, arram spiritus sancti, poculum precii nostri. Nemo ibi cantat: Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum: Etenim ipse est Deus meus; & salutaris meus, susceptor meus; non movebor amplius.

3. Nemo ibi audit vocantem: Venite ad me, qui laboratis: Et dedignantur ab eo discere, quoniam mitis est, & humilis corde. Abscondisti enim hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Et aliud est, de sylvestri cacumine videre patriam pacis, & iter ad eam non invenire: & frustra conari per invia, circum obsidentibus & insidiantibus fugitivis desertoribus, cum principe suo leone & dracone: Et aliud, tenere viam illuc ducentem, cura cœlestis imperatoris munitam: ubi non latrocinantur, qui cælestem militiam deseruerunt. Vitam enim eam, sicut supplicium. Hæc mihi inviscerabantur miris modis, cum minimum Apostolorum tuorum legerem, & consideraveram opera tua, & expaveram.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT. I.

Accensus amore divinorum, ad Simplicianum ire statuit.

DEUS meus recorder in gratiarum actione tibi, & confitear misericordias tuas super me. Perfundantur ossa mea dilectione tua, & dicant: Domine quis similis tibi? Dirupisti vincula mea, sacrificem tibi sacrificium laudis. Quomodo dirupisti ea, enarrabo: & dicent omnes, qui adorant te, cum audient hæc. Benedictus Dominus in cælo & in terra, magnum & mirabile nomen ejus Inhæserant præcordiis meis verba, tua & undique circumvallabar abs te. De vita tua æterna certus eram, quamvis eam in ænigmate & quasi per speculum videram. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili substantia, quod ab illa esset omnis substantia, ablata mihi erat: nec certior de te, sed stabilior in te, esse cupiebam. De mea vero temporali vita nutabant omnia, & mundandum erat cor à fermento veteri: & placebat via ipse salvator, & ire per ejus angustias adhuc pigebat.

2. Et immisisti in mentem meam, visumque est bonum in conspectu meo, pergere ad Simplicianum, qui mihi bonus apparebat servus tuus, & lucebat in

eo gratia tua. Audieram etiam, quod à juventute sua devotissime tibi viveret. Iam vero tunc senuerat, & longa ætate in bono studio sectandæ viæ tuæ multa expertus, multa edoctus mihi videbatur; & vere sic erat. Vnde mihi ut proferret volebam conferenti secum æstus meos, quis esset aptus modus sic affecto, ut ego eram, ad ambulandum in via tua. Videbam enim plenam ecclesiam: & alius sic ibat, alius autem sic. Mihi autem displicebat, quod agebam in seculo: & oneri mihi erat valde, non jam inflammantibus cupiditatibus, ut solebant, spe honoris & pecuniæ, ad tolerādam illam servitutem tam gravem. Iam enim me illa non delectabant præ dulcedine tua, & decore domus tuæ, quam dilexi. Sed adhuc tenaciter colligebar ex fœmina, nec me prohibebat Apostolus conjugari, quamvis exortaretur ad melius, maxime volens omnes homines sic esse, ut ipse erat.

3. Sed ego infirmior, eligebam molliorem locum: Et propter hoc unum, volvebar in cæteris languidus, & tabescens curis marcidis: quo & in aliis rebus, quas nolebam pati, congruere cogebar vitæ conjugali, cui deditus obstringebar. Audieram ex ore veritatis, esse spadones, qui seipsos absciderunt propter regnum cœlorum: sed qui potest (inquit) capere, capiat. Vani sunt certe omnes homines, quibus non inest Dei scientia: nec de his, quæ videntur bona, potuerunt invenire eum, qui est. At ego jam non eram in illa vanitate. Transcenderam eam, & contestante universa creatura tua,

inveneram te creatorem nostrum: & Verbum tuum apud te Deum, tecumque cum Spiritu sancto unum Deum, per quod creasti omnia.

4. Et est aliud genus impiorum, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. In hoc quoque incideram, & dextera tua Deus suscepit me: & inde ablatum posuisti, ubi convalescerem, quia dixisti homini: Ecce pietas est sapientia: & noli velle videri sapiens: quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et inveneram jam bonam margaritam, & venditis omnibus, quæ haberem, emenda erat, & dubitabam.

CAPUT II.

De Victorino Rhetore converso.

PErrexi ergo ad Simplicianum, patrem in accipienda gratia tua tunc episcopi Ambrosii: quem vere, ut patrem, diligebat. Narravi ei circuitus erroris mei. Vbi autem commemoravi legisse me quosdam libros Platonicorum, (quos Victorinus quondam rhetor urbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam transtulisset,) gratulatus est mihi, quod non aliorum Philosophorum scripta incidissem, plena fallaciarum & deceptionum secundum elementa huius mundi; in istis autem omnibus modis insinuari Deum, & ejus verbum. Deinde ut me exhortaretur ad humilitatem Christi, sapientibus absconditam, & revelatam parvulis. Victorinum ipsum recogdatus est, quem, Romæ cum

esset, familiarissime noverat: deque illo mihi narravit, quod non silebo.

2. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctissimus senex & omnium liberalium doctrinarum peritissimus, (quique Philosophorum tam multa legerat, & dijudicaverat, & dilucidaverat: doctor tot nobilium Senatorum: qui etiam ob insigne præclari magisterii, quod cives hujus mundi eximium putant, statuam in Romano foro meruerat, & acceperat: usque ad illam ætatem venerator idolorum, sacrorumque sacrilegorum particeps: quibus tunc tota fere Romana nobilitas inflata spirabat populi usiam, & omnigenum Deûm monstra, & Anubem latratorem, quæ aliquãdo contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam, tela tenuerant; & à se victis jam Roma supplicabat; quæ iste senex Victorinus tot annos ore terricrepo defensitaverat) non erubuerit esse puer Christi tui, & infans fontis tui, subjecto collo ad humilitatis jugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium.

3. O domine, domine, qui inclinasti cœlos, & descendisti: tetigisti montes, & fumigaverunt: quibus modis te insinuasti illi pectori? Legebat, sicut ait Simplicianus, sanctam scripturam, omnesque Christianas scripturas investigabat studiosissime & perscrutabatur: & dicebat Simpliciano non palam, sed secretius & familiarius: Noveris me jam esse Christianum. Et respondebat ille: Non credam, nec deputabo te inter Christianos,

nisi in Ecclesia CHRISTI te videro. Ille autem irridebat eum, dicens: Ergo parietes faciunt Christianos? Et hoc sæpe dicebat: jam se esse Christianum. Et Simplicianus illud sæpe respondebat, & sæpe ab illo parietum irrisio repetebatur. Amicos enim suos verebatur offendere superbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis, quasi ex cedris Libani, quas nondum contriverat dominus, graviter ruituras in se inimicitias arbitrabatur.

4. Sed posteaquam legendo & inhiando hausit firmitatem: timuitque negari à Christo coram Angelis sanctis, si eum timeret coram hominibus confiteri; reusque sibi magni criminis apparuit, erubescendo de sacramentis humilitatis Verbi tui, & non erubescendo de sacris sacrilegis superborum dæmoniorum, quæ imitator superbus acceperat: depuduit vanitati, & erubuit veritati: subitoque & inopinatus ait Simpliciano, ut ipse narrabat: Eamus in ecclesiam, Christianus volo fieri. At ille non se capiens lætitia, perrexit cum eo. Vbi autem imbutus est primis instructionum sacramentis, non multo post etiam nomen dedit, ut per baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente Ecclesia. Superbi videbant, & irascebantur: dentibus suis stridebant, & tabescebant. Servo autē tuo Domine Deus erat spes ejus, & non respiciebat in vanitates & insanias mendaces.

5. Denique, ut ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentisque memoriter de loco

eminentiore, in conspectu populi fidelis, Romæ reddi solet ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, ut secretius redderet; sicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat salus in rhetorica, quam docebat, & tamen eam publice professus erat. Quanto minus ergo vereri debuit mansuetum gregem tuum, pronuncians Verbum tuum, qui non verebatur in verbis suis turbas insanorum?

6. Itaque, ubi ascendit, ut redderet, omnes sibimet invicem, quisque ut eum noverat, instrepuerunt nomen ejus strepitu congratulationis. Quis autem ibi non eum noverat? Et sonuit presso sonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Cito sonuerunt exultatione, quia videbant eum: & cito siluerunt intentione, ut audirent eum. Pronunciavit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere intro in cor suum; & rapiebant amando, & gaudendo. Hæ rapientium manus erant.

CAPUT III.

Quod Deus & Angeli magis gaudent in peccatorum conversione.

DEus bone, quid agitur in homine, ut plus gaudeat de salute desperatæ animæ, & de majore periculo liberatæ, quam si spes ei semper affuisset, aut periculum minus fuisset? Et enim tu quoque misericors pater, plus gaudes de uno pœni-

tente, quam de nonaginta novem justis, quibus non est opus pœnitentia. Et nos cum magna jucunditate audimus, cum audimus, quam exultantis pastoris humeris reportetur ovis, quæ erraverat: Et drachma referatur in thesauros tuos, collætantibus vicinis mulieri, quæ invenit: Et lachrymas excutit gaudium solemnitatis domus tuæ, cum legitur in domo tua de minore filio, quoniam mortuus erat, & revixit, perierat, & inventus est. Gaudes quippe in nobis, & in Angelis tuis sancta charitate sanctis. Nam tu semper idem, qui ea, quæ non semper nec eodem modo sunt, eodem modo semper nosti omnia, Quid ergo agitur in anima, cum amplius delectatur inventis aut redditis rebus, quas diligit, quam si eas semper habuisset? Contestantur enim & cætera, & plena sunt omnia testimoniis clamantibus; ita est.

2. Triumphat victor imperator: & non vicisset, nisi pugnavisset: Et quanto majus periculum fuit in prælio, tanto majus est gaudium in triumpho. Iactat tempestas navigantes, minaturque naufragium, omnes futura morte pallescunt. Tranquillatur cœlum & mare, & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger est charus, & vena ejus malum renunciat; omnes, qui eum salvum cupiunt ægrotant simul animo. Fit ei recte, & nondum ambulat pristinis viribus; & fit jam tale gaudium, quale non fuit, cum antea salvus & fortis ambularet.

3. Easque ipsas voluptates humanæ vitæ etiam non inopinatis & præter vo-

luntatem irruentibus, sed institutis & voluntariis molestiis, homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla est. nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et ebriosi quædam salsiuscula comedunt, quo fiat molestus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Et institutum est, ut jam pactæ sponsæ non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspiraverit sponsus dilatam. Hoc in turpi & execranda lætitia: hoc in ea, quæ concessa & licita est: hoc in ipsa sincerissima honestate amicitiæ: hoc in eo, qui mortuus erat & revixit, & perierat & inventus est. Vbique majus gaudium molestia majori præceditur.

4. Quid est hoc Domine Deus meus, cum tu æternum tibi tu ipse sis gaudium, & quædam de te circa te semper gaudeant? Quid est, quod hæc rerum pars alternat defectu & profectu: offensionibus, & conciliationibus? An is est modus earum, & tantum dedisti eis, cum à summis cœlorum usque ad ima terrarum, ab initio usque in finem seculorum, ab angelo usque ad vermiculum, à motu primo usque ad extremum, omnia genera bonorum, & omnia justa opera, tua, suis quæque sedibus locares, & suis quæque temporibus ageres? Hei mihi, quam excelsus es in excelsis, & quam profundus es in profundis; & nusquam recedis, & vix redimus ad te.

CAPUT IV.

Quare plus lætandum sit in magni peccatoris conversione.

AGe Domine, & fac; excita, & revoca nos; accende, & rape; flagra, dulcesce: jam amemus, & curramus. Nonne multi ex profundiore tartaro cæcitatis quam Victorinus, redeunt ad te, & accedunt, illuminantur recipientes lumen? Quod si qui recipiunt, accipiunt à te potestatem, ut filii tui fiant. Sed si minus noti sunt populis, minus de illis gaudent, etiam qui noverunt eos. Quando enim cum multis gaudetur, & in singulis uberius est gaudium, quia fervefaciunt se, & inflammantur ex alterutro: Deinde quod multis noti, multis sunt authoritati ad salutem, & multis præeunt secuturis. Ideoque multum de illis, & qui eos præcesserunt, lætantur: quia non de solis lætantur. Absit enim, ut in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ divitum, aut præ ignobilibus nobiles: quando potius infirma mundi elegisti, ut confunderes fortia; & ignobilia hujus mundi elegisti, & contemptibilia; & ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt, ut ea quæ sunt, evacuares.

2. Et tamen idem ipse minimus Apostolorum tuorum, per cujus linguam tu ista verba sonuisti, cum Paulus proconsul per ejus militiam debellata superbia, sub leve jugum Christi tui missus, esset regis magni provincialis effectus, ipse quoque ex priore Saulo Paulus vocari amavit, ob tam magnæ insigne victoriæ,

Plus enim hostis vincitur in eo, quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomina nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. Quanto igitur gratius cogitabatur Victorini pectus, quod tanquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat Victorini lingua, quo telo grandi & acuto multos peremerat: tanto abundantius exultare oportuit filios tuos, quia rex noster alligavit fortem, & videbant vasa ejus erepta mundari, & aptari in honorem tuum, & fieri utilia domino ad omne ne opus bonum.

CAPVT V.

Quæ remorantur eum à conversione.

SEd ubi mihi homo tuus Simplicianus, de Victorino ista narravit, exarsi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narraverat. Postquam vero & illud addidit, quod Imperatoris Iuliani temporibus, lege data prohibiti sunt Christiani docere litteraturam & oratoriam: quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quam verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas: non mihi fortior quam fœlicior visus est, quia invenit occasionem vacandi tibi. Cui rei ego suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa, facta est libido: Et dum servitur libidini, facta est consuetudo. Et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis

quibusdam sibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus. Voluntas autem nova, quæ mihi esse cœperat, ut te gratis colerem, fruique te vellem, Deus sola certa jucunditas, nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, una vetus, alia nova, illa carnalis, illa spiritualis, confligebant inter se, atque discordando dissipabant animam meam.

2. Sic intelligebam, me ipso experimento, id quod legeram, quomodo caro concupisceret adversus spiritum, & spiritus adversus carnem. Ego quidem in utroque; sed magis ego in eo, quod in me approbabam; quam in eo, quod in me improbabam. Ibi enim magis jam non ego: quia ex magna parte id patiebar invitus, quam faciebam volens. Sed tamen consuetudo adversus me pugnacior ex me facta erat; quoniam volens, quo nollem, perveneram. Et quis jure contradiceret, cum peccantem justa pœna sequeretur? Et non erat jam ulla excusatio, qua videri mihi solebam, propterea me nondum contempto seculo servire tibi, quia incerta mihi esset perceptio veritatis. Iam enim & ipsa certa erat. Ego autem adhuc obligatus, militare tibi recusabam; & impedimentis omnibus sic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum est. Ita sarcina seculi, velut sommo assolet, dulciter premebar, & cogitationes, quibus meditabar in te, similes erant conatibus expergisci volentium: qui tamen, superati soporis alti-

tudine, remerguntur. Et ſicut nemo eſt, qui dormire ſemper velit, omniumque ſano judicio vigilare præſtat: differt tamen plerumque homo ſomnum excutere, cum gravis torpor in membris eſt, eumque jam diſplicentem cernit libentius, quamvis ſurgendi tempus advenerit: Ita certum habebam, eſſe melius tuæ charitati me dedere, quam meæ cupiditati cedere.

5. Sed illud placebat, & vincebat; hoc libebat, & vinciebat. Non enim erat, quod tibi reſponderem, dicenti mihi: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus, & undique oſtendenti vera te dicere, non erat omnino, quid reſponderem veritate convictus, niſi tantum verba lenta & ſomnolenta: Modo, ecce modo, ſine paululum. Sed modo, & modo, non habebant modum: & ſine paululum, in longum ibat. Fruſtra condelectabar, legi tuæ ſecundum interiorem hominem, cum lex alia in membris meis repugnaret legi mentis meæ, & captivum me duceret in legem peccati, quæ in membris meis erat. Lex enim peccati, eſt violentia conſuetudinis, qua trahitur & tenetur etiam invitus animus, eo merito quo in eam volens illabitur. Miſerum ergo me, quis liberaret de corpore mortis hujus, niſi gratia tua, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

CAPVT VI.

Pontitianus narrat Antonii vitam.

ET de vinculo quidem deſiderii concubitus, quo arctiſsimè tenebar, & ſecularium

larium negociorum servitute, quemadmodum me exemeris, narrabo, & confitebor nomini tuo Domine, adjutor meus, & redemptor meus. Agebam solitâ crescente anxietudine, & quotidie suspirabam tibi. Frequentabam ecclesiam tuam quantum vacabat ab eis negociis, sub quorum pondere degebam. Mecum erat Alipius, ociosus ab opere jurisperitorum post assessionem tertiam, expectans quibus iterum consilia venderet, sicut ego vendebam dicendi facultatem, si qua docendo præstari potest. Nebridius autem amicitiæ nostrę cesserat, ut omniũ nostrum familiarissimo Verecundo Mediolanensi & civi & grammatico subdoceret, vehementer desideranti, & familiaritatis jure flagitanti, de numero nostro fidele adjutorium, quo indigebat nimis.

2. Non itaque Nebridium cupiditas commodorum eò traxit; majora enim posset, si vellet de literis agere: sed officio benevolentiæ, petitionem nostram contemnere noluit amicus dulcissimus & mitissimus. Agebat autem illud prudentissime, cavens innotescere personis secundum hoc seculum majoribus, devitans in eis omnem inquietudinem animi, quem volebat habere liberum, & quam multis posset horis feriatum, ad quærendum aliquid, vel legendum, vel audiendum de sapientia.

3. Quodam igitur die, non recolo causam, qua erat absens Nebridius, cum ecce ad nos domum venit ad me & Alipium, Ponticianus quidam civis noster, in quantum Afer, præclare in palatio mili-

tans; nescio quid à nobis volebat. Et consedimus, ut colloqueremur: Et forte supra mensam lusoriam, quæ ante nos erat, attendit codicem; tulit, aperuit; invenit Apostolum Paulum inopinate sane: putaverat enim aliquid de libris, quorum professio me conterebat. Tum vero arridens, meque intuens gratulatorie miratus est, quod eas & solas præ oculis meis literas repente comperisset; Christianus quippe & fidelis erat, & sæpe tibi Deo nostro prosternebatur in ecclesia, crebris & diuturnis orationibus. Cui ego cum indicassem illis me scripturis curam maximam impendere, ortus est sermo (ipso narrante) de Anthonio Ægyptio monacho; cujus nomen excellenter clarebat apud servos tuos, nos autem usque in illam horam latebat. Quod ille ubi comperit, immoratus est in eo sermone, insinuans tantum virum ignorantibus, & admirans eandem nostram ignorantiam.

4. Stupebamus autem audientes tam recenti memoria & prope nostris temporibus testatissima mirabilia tua, in fide recta & Catholica ecclesia. Omnes mirabamur, & nos, quia tam magna erant, & ille, quia inaudita nobis erant. Inde sermo ejus devolutus est ad monasteriorum greges, & mores suaveolentiæ tuæ, & & ubera deserta eremi, quorum nos nihil sciebamus. Et erat Monasterium Mediolani plenum bonis fratribus extra urbis mœnia, sub Ambrosio nutritore, & non noveramus. Pertendebat ille, & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. Vnde incidit, ut diceret, nescio

quando se & tres alios contubernales suos nimirum apud Treviros, cum Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, exisse deambulatum in hortos muris contiguos; atque illic, ut forte combinati spaciabantur, unum secum seorsim, & alios duos itidem seorsum pariterque digressos: Sed illos vagabundos irruisse in quandam casam, ubi habitabant quidam servi tui spiritu pauperes, qualium est regnum cœlorum; & invenisse ibi codicem, in quo scripta erat vita Antonii.

5. Quam legere cœpit unus eorum, & mirari, & accendi: & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relicta militia seculari, servire tibi. Erat autem ex eis, quos dicunt agentes in rebus, Tunc subito repletus amore sancto & sobrio pudore, iratus sibi conjecit oculos in amicum, & ait illi: Dic, quæso te, omnibus istis laboribus nostris quo ambimus pervenire? Quid quærimus? Cujus rei causa militamus? Majorne esse poterit spes nostra in palatio, quam ut amici Imperatoris simus? Et ibi, quid non fragile, plenumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quamdiu istud erit? Amicus autem Dei, si voluero ecce nunc fio.

6. Dixit hoc, & turbidus parturitione novæ vitæ, reddit oculos paginis, & legebat, & mutabatur intus, ubi tu videbas; & exuebatur mundo mens ejus, ut mox apparuit: Namque dum legit, & volvit fluctus cordis sui, infremuit aliquando, & discrevit decrevitque meliora: jam-

que tuus, ait amico suo; Ego jam abrupi me ab illa spe nostra, & Deo servire statui; & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior; te si piget imitari, noli adversari. Respondit ille, adhærere se socio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo jam tui, ædificabant turrim sumptu idoneo, relinquendi omnia sua, & sequendi te. Tunc Pontitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos devenerunt in eundem locum, & invenientes admonuerunt ut redirent, quod jam declinasset dies. At illi narrato placito & proposito suo, quoque modo in eis talis voluntas orta esset atque firmata, petiverunt, ne sibi molesti essent, si adjungi recusarent. Isti autem nihilo mutati à pristinis, fleverunt se, tamen ut decebat; atque illis pie congratulati sunt, & commendaverunt se orationibus eorum, & trahentes cor in terram abierunt in palatium. Illi autem affigentes cor in cœlo, manserunt in casa. Et ambo habebant sponsas. Quæ, postea quam hoc audierunt, dicaverunt etiam ipsæ virginitatem tibi. Narrabat hæc Pontitianus.

CAPUT VII.

Displicuit sibi, audito Pontitiano

TU autem domine, inter verba ejus retorquebas me ad meipsum, auferens me à dorso meo ubi me posueram, dum nollem me attendere; & constituebas me ante faciem meam, ut viderem, quam turpis essem, & quam distortus, & sordidus, & maculosus, & ulcerosus: Et videbam, & horrebam; & quo à me fuge-

rem non erat. Et si conabar à me avertere aspectum, narrabat ille, quod narrabat. & tu me rursus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, ut invenirem iniquitatem meam & odissem. Noveram eam, sed dissimulabam, & connivebam, & obliviscebar. Tunc vero quanto ardentius amabam illos, de quibus audiebam salubres affectus, quod se totos tibi sanandos dederant, tanto execrabilius me comparatum eis oderam: Quoniam multi anni mecum effluxerant, forte duodecim anni, ex quo ab undevicesimo anno ætatis meæ, lecto Ciceronis Hortensio, excitatus eram studio sapientiæ; & differebam, contempta fœlicitate terrena, ad eam investigandam vacare, cujus non inventio, sed vel sola inquisitio, jam præponenda erat etiam inventis thesauris regnisque gentium, & ad nutum circunfluentibus corporis voluptatibus.

2. At ego adolescens miser valde, miser in exordio ipsius adolescentiæ, etiam petieram à te castitatem; & dixeram: Da mihi castitatem & continentiam, sed noli modo. Timebam enim, ne me cito exaudires, & cito sanares, à morbo concupiscentiæ, quem malebam expleri quam extingui. Et ieram per vias pravas superstitione sacrilega, non quidem certus in eâ, sed quasi præponens eam cæteris, quæ non pie quærebam, sed inimice oppugnabam. Et propterea putaveram, me differre de die in diem, contempta spe seculi, te solum sequi, quia non mihi apparebat certum aliquid, quo dirige-

rem cursum meum. Et venerat dies, quo nudarer mihi, & increparet me conscientia mea.

3. Vbi es lingua? Nempe tu dicebas, propter incertum verum nolle te abjicere sarcinam vanitatis. Ecce jam certum est; & illa te adhuc premit: humerisque liberioribus pennas recipiunt, qui neque ita inquirendo attriti sunt, nec decennio & amplius ista meditati. Ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer, cum Pontitianus talia loqueretur. Terminato autem sermone & causa, quæ venerat, abiit ille. Et ego ad me quæ non in me dixi? quibus sententiarum verberibus non flagellavi animam meam, ut sequeretur me conantem post te ire? & renitebatur: Recusabat, & se non excusabat: Cum sumpta erant & convicta argumenta omnia. Remanserat muta trepidatio; & quasi mortem reformidabat restringi à fluxu consuetudinis, quo tabescebat in mortem.

CAPVT VIII.

In horto quid fecerit.

TVm in illa grandi rixa interioris domus meæ, quam fortiter excitaveram cum anima mea, in cubiculo nostro corde meo, tam vultu quam mente turbatus, invado Alipium, & exclamo: Quid patimur? Quid est hoc? Quid audisti? Surgunt indocti, & cælum rapiunt; & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volutamur in carne & sanguine? An quia præcesserunt, pudet sequi, & non

pudet nec saltem sequi? Dixi nescio quæ talia; & abripuit me ab illo æstus meus, cum taceret attonitus me intuens. Neque enim solita sanabam; plus loquebantur animum meum, frons, genæ, oculi, color, modus vocis, quam verba quæ promebam.

2. Hortulus quidam erat hospitii nostri, quo nos utebamur, sicut tota domo. Nam hospes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abstulerat tumultus pectoris, ubi nemo impediret ardentem litem, quam mecum aggressus eram, donec exiret, qua tu sciebas, ego autem non. Sed tantum insaniebam salubriter, & moriebar vitaliter, gnarus quid mali essem, & ignarus quid boni post paululum futurus essem. Abscessi ergo in hortum, & Alipius pedem post pedem: Neque enim secretum meum noverat, ubi ille aderat, aut quando me sic affectum desereret. Sedimus, quantum potuimus remoti ab ædibus: Ego fremebam spiritu, indignans turbulentissima indignatione, quod non irem in placitum & pactum tecum Deus meus, in quod eundum esse omnia ossa clamabant, & in cœlum tollebant laudibus, & non illuc ibatur navibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum saltem de domo in eum locum ieram, ubi sedebamus.

3. Nam non solum ire, verum etiam pervenire illuc, nihil erat aliud, quam velle ire, sed velle fortiter & integre non semisauciam hac atque hac versare & jactare voluntatem, hac parte assurgentem, cum alia parte cadente luctantem,

Denique, tam multa faciebam corpore in ipsis cunctationis æstibus, quæ aliquando volunt homines, & non valent, si aut ipsa membra non habent, aut ea vel colligata vinculis, vel resoluta languore, vel quoquo modo impedita sint. Si evulsi capillum, si percussi frontem, si consertis digitis amplexatus sum genu, quia volui, feci. Potui autem velle, & non facere, si mobilitas membrorum non obsequeretur. Tam multa ergo feci ubi non hoc erat velle, quod posse & non faciebam, quod & incomparabili affectu amplius mihi placebat, & mox, ut vellem, possem, quia mox, ut vellem, utique vellem. Ibi enim facultas ea, quæ voluntas; & ipsum velle, jam facere erat, & tamen non fiebat. Faciliusque obtemperabat corpus tenuissimæ voluntati animæ, ut ad nutum membra moverentur, quam ipsa sibi anima ad voluptatem suam magnam, in sola voluntate perficiendam.

CAPVT IX.

Animus quare ad bonum tardus.

VNde hoc monstrum? & quare istud? Luceat misericordia tua, & interrogem, si forte mihi respondere possint latebræ pœnarum hominum, & tenebrosissimæ contritiones filiorum Adam. Vnde hoc monstrum, & quare istud? Imperat animus corpori, & paretur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat animus, ut moveatur manus, & tanta est facilitas, ut vix à servitio discernatur imperium: Et animus animus est,

manus autem corpus est. Imperat animus, ut velit animus, nec alter est, nec facit tamen. Vnde hoc monstrum? & quare istud? Imperat, inquam, ut velit; qui non imperaret, nisi vellet, & non fit, quod imperat.

2. Sed non ex toto vult; non ergo ex toto imperat. Nam in tantum imperat, in quantum vult: & in tantum non fit, quod imperat, in quantum non vult. Quoniam voluntas imperat, ut sit voluntas, nec alia, sed ipsa. Non utique plena imperat. Nam si plena esset, nec imperaret, ut esset, quia jam esset. Non igitur monstrum, partim velle, partim nolle: sed ægritudo animi est, quia non totus assurgit veritate sublevatus, consuetudine prægravatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia una earum tota non est; & hoc adest alteri, quod deest alteri.

CAPUT X.

Varia hominis voluntas

PEreant à facie tua, Deus, sicuti pereunt vaniloqui & mentis seductores; qui cum duas voluntates in deliberando animadverterint, duas naturas duarum mentium esse asseverant, unam bonam, alteram malam. Ipsi vere mali sunt, cum ista mala sentiunt, & iidem ipsi boni erunt, si vera senserint, verisque consenserint; ut dicat eis Apostolus tuus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Illi enim, volunt esse lux, non in Domino, sed in seipsis, putando animæ naturam hoc esse quod Deus est.

Ita facti sunt densiores tenebræ, quoniam longius à te recesserunt horrenda arrogantia, à te vero lumine, illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum. Attendite, quid dicatis, & erubescite, & accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Ego cum deliberabam, ut jam servirem Domino Deo meo, sicut diu disposueram, ego eram, qui volebam; ego eram, qui nolebam: Ego ego eram, nec plene volebam, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebam, & dissipabar à meipso. Et ipsa dissipatio, me invito quidem fiebat: nec tamen ostendebat naturam mentis alienæ, sed pœnam meæ. Et ideo, jam non ego operabar illam, sed quod habitabat in me peccatum, de supplicio liberioris peccati: qui eram filius Adam. Nam si tot sunt contrariæ naturæ, quot voluntates sibi resistunt: non jam duæ, sed plures erunt.

2. Si deliberet quisquam, utrum ad conventiculum eorum pergat, an ad theatrum, clamant isti: Ecce duæ naturæ, una bona hac ducit, altera mala illac reducit. Nam unde ista cunctatio sibimet adversantium voluntatum? Ego autem dico ambas malas, & quæ ad illos ducit, & quæ ad theatrum reducit. Sed non credunt nisi bonam esse, qua itur ad eos. Quid ergo quisquam nostrum deliberet, & secum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, utrum ad theatrum pergat, an ad ecclesiam nostram: nonne & isti, quid respondeant, fluctuabunt? Aut enim fatebuntur, quod nolunt

bona voluntate pergi in Ecclesiam nostram: sicut in eam pergunt, qui sacramentis ejus imbuti sunt, atque detinentur: Aut duas malas naturas, & duas malas mentes in uno homine confligere putabunt: & non erit verum: quod solent dicere, unam bonam, alteram malam: Aut convertentur ad verum, & non negabunt, cum quisque deliberat animam unam diversis voluntatibus æstuare. Iam ergo non dicant, cum duas voluntates in homine uno adversari sibi sentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrariis substantiis, & de duobus contrariis principiis contendere, unam bonam, alteram malam.

3. Nam tu Deus verax improbas eos, & redarguis atque convincis eos. Sicut in utraque mala voluntate, cum quisque deliberat, utrum hominem veneno interimat, an ferro: Vtrum fundum alienum illum, an illum invadat, quando utrumque non potest: Vtrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam servet avaritia: Vtrum ad circum pergat, an ad theatrum, si uno die utrumque exhibeatur, Addo etiam tertium, an ad furtum de domo aliena, si subest occasio: Addo & quartum, an ad committendum adulterium, si & unde simul facultas aperitur; si omnia concurrant in unum articulum temporis, pariterque cupiantur omnia, quæ simul agi nequeunt.

4. Discerpunt enim animum sibimet adversantibus quatuor voluntatibus, vel etiam pluribus, in tanta copia rerum, quæ apperiuntur, nec tamen tantam mul-

titudinem diversarum substantiarum solent dicere: Ita & in bonis voluntatibus. Nam quæro ab eis, utrum bonum sit delectari in lectione Apostoli; & utrum bonum sit delectari Psalmo sobrio; & utrum bonum sit Evangelium disserere? Respondebunt ad singula, Bonum. Quid si ergo pariter delectent omnia, simulque uno tempore, nonne diversæ voluntates distendunt cor hominis, cum deliberatur, quid potissimum arripiamus? Et omnes bonæ sunt, & certant secum, donec eligatur unum, quo feratur tota voluntas una, quæ in plures dividebatur. Ita etiam, cum æternitas delectat superius, & temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima est, non tota voluntate illud aut hoc volens: & ideo discerpitur gravi molestia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

CAPVT XI.

Lucta spiritus & carnis in Augustino.

SIc ægrotabam & excrutiabar, accusans memetipsum solito acerbius nimis, ac volvens ac versans me in vinculo meo, donec abrumperetur totum, quo jam exiguo tenebar, sed tenebar tamen. Et instabas tu in occultis meis Domine severa misericordia, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rursus cessarem, & non abrumperetur idipsum exiguum & tenue, quod remanserat, & revalesceret iterum, & me robustius alligaret. Dicebam enim apud me intus: Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo jam ibam in placitum. Iam pæne faciebam, & non faciebam:

nec relabebar tamen in pristina, sed de proximo stabam, & respirabam. Et item conabar, & paulo minus ibi eram, & paulo minus jam jamque attingebam, & tenebam: & non ibi eram, nec attingebam, nec tenebam, hæsitans mori morti, & vitæ vivere; plusque in me valebat deterius inolitum, quam melius insolitum: Punctumque ipsum temporis, quo aliud futurus eram, quanto propius admovebatur, tanto ampliorem incutiebat horrorem: sed non recutiebat retro, nec avertebat, sed suspendebat.

2. Retinebant nugæ nugarum, & vanitates vanitatum, antiquæ amicæ meæ, & succutiebant vestem meam carneam, & submurmurabant: Dimitisne nos? & à momento isto non erimus tecum ultra in æternum? & à momento isto non tibi licebit hoc & illud ultra in æternum? Et quæ suggerebant in eo, quod dixi hoc & illud, quæ suggerebant Deus meus? avertat ab anima servi tui misericordia tua. Quas sordes suggerebāt? quæ dedecora? Et audiebā eas jam longe minus, quam dimidius, non tanquam libere contradicentes, eundo in obviam, sed velut à dorso mussitantes, & discedentem quasi furtim vellicantes, ut respicerem: Retardabant tamen me recunctantem abripere atque excutere ab eis, & transilire quo vocabar, cum diceret mihi consuetudo violenta: Putasne sine istis poteris?

3. Sed jam tepidissime hoc dicebat. Aperiebatur enim ab ea parte, qua intenderam faciem, & quo transire trepida-

bam, casta dignitas continentiæ, serena, & non dissolute hilaris, honeste blandiens ut venirem, neque dubitarem, & extendens ad me suscipiendum & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri, & puellæ; ibi juventus multa, & omnis ætas, & graves viduæ, & virgines anus; & in omnibus ipsa continentia, nequaquam sterilis, sed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris, quod isti & istæ? An vero isti & istæ in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, & non stas? Projice te in eum, noli metuere, non se subtrahet, ut cadas. Projice te securus, excipiet & sanabit te. Et erubescam nimis: quia illarum nugarum murmur adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam. Et rursus illa, quasi diceret: Obsurdesce adversus immunda illa membra tua super terram, ut mortificentur. Narrant tibi delectationes, sed non sicut lex Domini Dei tui. Illa controversia in corde meo, non nisi de me ipso adversus meipsum. At Alipius affixus lateri meo, inusitati motus mei exitum tacitus opperiebatur.

CAPUT XII.

Vocis admonitu, quomodo totus conversus.

UBi vero à fundo arcano alta consideratio contraxit, & congressit totam miseriam meam in conspectum cordis

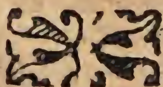
mei, oborta est procella ingens, ferens ingentem imbrem lacrymarum. Et ut totum effunderem cum vocibus suis, surrexi ab Alipio. Solitudo enim mihi, ad negocium fiendi aptior suggerebatur. Et secessi remotius, quam ut posset mihi onerosa esse etiam ejus præsentia. Sic tunc eram, & ille sensit, nescio quid. Aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat sonus vocis meæ jam fletu gravidus, & sic surrexerat. Mansit ergo ille, ubi sedebamus, nimie stupens. Ego sub quadam fici arbore stravi me, nescio quomodo: & dimisi habenas lachryms, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum. Et nō quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi tibi: Et tu Domine usquequo? Vsquequo Domine irasceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri. Iactabam enim voces miserabiles: Quamdiu, quamdiu, cras & cras? Quare non modo? Quare non hac hora finis turpitudinis meæ?

2. Dicebam hæc, & flebam amarissima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicentis & crebro repetentis, quasi pueri an puellæ, nescio: Tolle, lege; tolle, lege. Statimque mutato vultu, intentissimus cogitare cœpi, utrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omnino audivisse me uspiam. Depressoque impetu lacrymarum surrexi, nihil aliud interpretans, nisi divinitus mihi juberi, ut ape-

rirem codicem, & legerem, quod primum capitulum invenissem. Audieram enim de Antonio, quod ex Evangelica lectione, cui forte supervenerat, admonitus fuerit, tanquam sibi diceretur, quod legebatur: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis: & veni, sequere me: & tali oraculo, confestim ad te esse conversum.

3. Itaque concitus redii ad eum locum, ubi sedebat Alipius; ibi enim posueram codicem Apostoli, cum inde surrexeram. Arripui, apperui, & legi in silentio capitulum, quo primum conjecti sunt oculi mei: Non in comessationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus, & impudicitiis: non in contentione & æmulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis vestris. Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine hujusce sententiæ, quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut nescio quo alio signo, codicem clausi, & tranquillo jam vultu indicavi Alipio. At ille, quid in se ageretur, quod ego nesciebam, sic indicavit. Petit videre, quid legissem. Ostendi: & attendit etiam ultra; quam ego legeram: & ignorabam, quid sequeretur. Seqnebatur vero: infirmum autem in fide recipite. Quod ille ad se retulit, mihique apperuit. Sed tali admonitione firmatus est; placitoque ac proposito bono, & congruentissimo suis moribus,

quibus à me in melius jam olim valde longeque distabat, sine ulla turbulenta cunctatione conjunctus est. Inde ad matrem ingredimur, indicamus, gaudet: narramus quemadmodum gestum sit. Exultat & triumphat; & benedicebat tibi, qui potens es ultra, quam petimus aut intelligimus, facere: quia tanto amplius sibi à te concessum de me videbat, quam petere solebat miserabilibus flebilibusque gemitibus. Convertisti enim ita me ad te, ut nec uxorem quærerem nec aliquam spem seculi hujus, stans in ea regula fidei, in qua me ante tot annos ei revelaveras. Et convertisti luctum ejus in gaudium, multo uberius, quam voluerat: multo charius atque castius, quam de nepotibus carnis meæ requirebat.

LIBER NONUS.

CAPVT I.

Laudat Dei bonitatem, agnoscens suam miseriam.

DOMINE, ego servus tuus, ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Laudet te cor meum, & lingua mea; & omnia ossa mea dicant: Domine, quis similis tibi? Dicant, & responde mihi; & dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Quis ego, & qualis ego? Quid non mali ego, aut facta mea: aut si non facta, dicta mea: aut si non dicta, voluntas mea fuit? Tu autem domine bonus & misericors, & dèxtera tua respiciens profunditatem mortis meæ, & à fundo cordis mei exauriens abyssum corruptionis. Et hoc erat totum nolle, quod volebas, & velle, quod nolebas.

2. Sed ubi erat tam annoso tempore, & de quo imo altoque secreto evocatum est in momento liberum arbitrium meum, quo subderem cervicem leni jugo tuo, & humeros leni sarcinæ tuæ Christe Iesu, adjutor meus, & redemptor meus? Quam suave mihi subito factum est, carere suavitatibus nugarum? & quas amittere metus fuerat, jam dimittere gaudium erat. Ejiciebas enim eas à me, vera tu & summa suavitas: ejiciebas, & intrabas pro eis, summa voluptate

dulcior, sed non carni & sanguini: omni luce clarior, sed omni secreto interior; omni honore sublimior, sed non sublimibus in se. Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi, atque scalpendi scabiem libidinum: & garriebam tibi claritati meæ & divitiis meis, & saluti meæ, Domino Deo meo.

CAPVT II.

Deserit rhetoricæ professionem.

ET placuit mihi in conspectu tuo non tumultuose abripere, sed leniter subtrahere ministerium linguæ meæ nundinis loquacitatis: ne ulterius pueri meditantes, non legem tuam, non pacem tuam, sed insanias mendacees & bella forensia, mercarentur ex ore meo arma furori suo. Et opportune jam paucissimi dies supererant ad vindemiales ferias; & statui tolerare illos, ut soleniniter abscederem, & redemptus à te, jam non redirem venialis. Consilium ergo nostrum erat coram te, coram hominibus autem nisi nostris non erat. Et convenerat inter nos, ne passim cuiquam effunderetur: quanquam tu nobis à convalle plorationis ascendentibus, & cantantibus canticum graduum, dederas sagittas acutas, & carbones vastatores adversus linguam subdolam, velut consulendo contradicentem, & sicut cibum assolet amando consumentem. Sagittaveras tu cor nostrum charitate tua, & gestabamus verba tua transfixa visceribus: & exempla servorum tuorum, quos de nigris lucidos, &

de mortuis vivos feceras, congeſta in ſinum cogitationis noſtræ urebant, & abſumebant gravem torporem: ne in ima vergeremur. Et accendebant nos valide, ut omnis ex lingua ſubdola contradictionis flatus inflammare nos accrius poſſet, non extinguere.

2. Verumtamen, quia propter nomen tuum, quod ſanctificaſti per terras, etiam laudatores utique haberet votum & propoſitum noſtrum, jactantiæ ſimile videbatur, non opperiri tam proximum feriarum tempus: ſed de publica profeſſione atque ante oculos omnium ſita ante diſcedere, ut converſa in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicinum vindemialium diem prævenire voluerim, multa dicerent, quod quaſi appetiſſem magnus videri. Et quo mihi erat iſtud, ut putaretur & diſputaretur de animo meo, & blaſphemaretur bonum noſtrum? Quin etiam, quod ipſa æſtate literario labori nimio pulmo meus cedere cœperat, & difficulter trahere ſuſpiria, doloribuſque pectoris teſtari ſe ſaucium, vocemque clariorem productiorem ve recuſare, primo perturbaverat me, quia magiſterii illius ſarcinam pæne jam neceſſitate deponere cogebat: aut ſi curari & convaleſcere potuiſſem, certe intermittere. Sed ubi plena voluntas vacandi & videndi, quoniam tu es Deus, oborta mihi eſt atque firmata, noſti Deus meus: etiam gaudere cœpi, quod hæc quoque ſuberat non mendax excuſatio, quæ offenſionem hominum temperaret: qui propter liberos

ſuos, me liberum eſſe nunquam volebant.

3. Plenus igitur tali gaudio, tolerabam illud intervallum temporis, donec decurreret. Neſcio utrum vel viginti dies erant, ſed tamen fortiter tolerabantur: quia receſſerat cupiditas, quæ mecum ſolebat ferre grave negocium; & ego premendus remanſeram, niſi patientia ſuccederet. Peccaſſe me in hoc, quiſquam ſervorum tuorum, fratrum meorum, dixerit: quod jam pleno corde militia tua, paſſus me fuerim vel una hora ſedere in cathedra mendacii. At ego non contendo. Sed tu Domine miſericordiſsime, nonne & hoc peccatum, cum cæteris horrendis & funereis, in aqua ſancta ignoviſti, & remiſiſti mihi?

CAPUT III.

Verecundus concedit illi jus ſuum.

MAcerabatur anxietudine Verecundus de iſto noſtro bono, quod propter vincula ſua, quibus tenaciſsime tenebatur, deſeri ſe noſtro conſortio videbat, nondum Chriſtianus, conjuge fideli. Ea ipſa tamen arctiore præ cæteris compede, ab itinere, quod aggreſsi eramus, retardabatur. Nec Chriſtianum eſſe alio modo ſe velle dicebat, quam illo, quo non poterat. Benigne ſane obtulit, ſit quandiu ibi eſſemus, in rure ejus eſſemus. Retribues illi Domine in reſurrectione juſtorum, quia jam ipſam ſortem retribuiſti ei. Quamvis enim abſentibus nobis, cum Romæ jam eſſemus corporali ægritudine correptus, & in ea Chri-

ſtianus & fidelis factus, ex vita hac migravit. Ita miſertus es non ſolum ejus, ſed etiam noſtri: ne cogitantes egregiam erga nos amici humanitatem, nec eum in grege tuo numerantes, dolore intolerabili cruciaremur.

2. Gratias tibi Deus noſter; tui ſumus: indicant hortationes & conſolationes tuæ, fidelis promiſſor: reddes Verecundo pro rure illo ejus Caſsiciaco, ubi ab æſtu ſeculi requievimus in te, amœnitatem ſempiterne virentis paradiſi tui, quoniam dimiſiſti ei peccata ſuper terram, in monte incaſeato, monte tuo, monte uberi. Angebatur ergo tunc ipſe, Nebridius autem collætabatur. Quamvis enim & ipſe nondum Chriſtianus, in illam foveam pernicioſiſsimi erroris inciderat, ut veritatis filii tui carnem phantaſma crederet: tamen inde emergens, ſic ſibi erat, nondum ullis eccleſiæ tuæ ſacramentis imbutus, ſed inquiſitor ardentiſſimus veritatis. Quem non multo poſt converſionem noſtram, & regenerationem per baptiſmum tuum, ipſum etiam fidelem Catholicum, caſtitate perfecta atque continentia tibi ſervientem in Africa apud ſuos, cum tota domus ejus per eum Chriſtiana facta eſſet, carne ſolviſti, & nunc ille vivit in ſinu Abraham.

3. Quicquid illud eſt, quod illo ſignificatur ſinu ibi Nebridius meus vivit, dulcis amicus meus, tuus autem Domine adoptivus ex liberto filius; ibi vivit. Nam quis alius tali animæ locus? Ibi vivit, unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Iam non ponit aurem

ad os meum, sed spirituale os ad fontem tuum; & bibit, quantum potest, sapientiam pro aviditate sua, sine fine fœlix. Nec sic eum arbitror inebriari ex ea, ut obliviscatur mei, cum tu Domine, quem potat ille, nostri sis memor. Sic ergo eramus, Verecundum consolantes tristem, salva amicitia de tali conversione nostra; & exhortantes ad fidem gradus sui, vitæ scilicet conjugalis. Nebridium autem opperientes, quanto sequeretur, quod de tam proximo poterat & erat jam jamque facturus, cum ecce evoluti sunt dies illi tandem. Nam longi & multi videbantur præ amore libertatis ociosæ, ad cantandum de medullis omnibus: Tibi dixit cor meum, quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.

CAPVT IV.

Quæ scripserit cum Nebridio de Psalmis ac dolore dentium.

ET venit dies, in quo etiam actu solverer à professione rhetorica, unde jam cogitatu solutus eram. Et factum est. Et eruisti linguam meam, unde jam erueras cor meum: & benedicebam tibi gaudens, profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in literis, jam quidem servientibus tibi, sed adhuc in superbiæ scholam tanquam in pausationem anhelantibus, testantur libri disputati cum præsentibus, & cum ipso me solo coram te: quæ autem cum absente Nebridio, testantur epistolæ. Et quando mihi sufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in

illo tempore, præsertim ad alia majora properanti? Revocat enim me recordatio mea; & dulce mihi sit Domine confiteri tibi, quibus internis me stimulis perdomueris: & quemadmodum me complanaveris humilitatis montibus & collibus cogitationum mearum, & tortuosa mea direxeris, & aspera lenieris: Quoque modo ipsum etiam Alipium fratrem cordis mei subegeris nomini unigeniti tui, Domini & Salvatoris nostri Iesu Christi; quod primo dedignabatur inseri literis nostris: Magis enim eas volebat redolere gymnasiorum cedros, quas jam contrivit Dominus: quam salubres herbas ecclesiasticas adversas serpentibus.

2. Quas tibi Deus meus voces dedi, si cum legerem Psalmos David cantica fidelia, & sonos pietatis excludentes turgidum spiritum: rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa, cum cathechumeno Alipio feriatus, matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili securitate, materna charitate, Christiana pietate? Quas tibi voces dabam in Psalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis: & accendebar eos recitare, si possem, toto terrarum orbe, adversus typhum generis humani? Et tamen toto orbe cantantur; & non est, qui se abscondat à calore tuo. Quam vehementi & acri dolore indignabar Manichæis? & miserabar eos rursus quod illa sacramenta, illa medicamenta nescirent: & insani essent adversus antidotum, quo sani esse potuissent. Vellem, ut alicubi juxta essent, ignorante me utrum audirent

rent tunc: & me nesciente quod ibi essent, intuerentur faciem meam: & audirent voces meas, quando legi quartum Psalmum, in illo tunc ocio quid de me fecerit ille Psalmus.

3. Cum invocarem, exaudisti me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi: Miserere mei Domine, & exaudisti orationem meam. Audirent, ignorante me utrum audirent: ne me propter se illa dicere putarent, quæ inter hæc verba dixerim. Quia & revera nec ea dicerem, nec sic dicerem, si me ab eiis audiri viderique sentirem: nec si dicerem, sic acciperent, quomodo mecum & mihi coram te, de familiari affectu animi mei. Inhorrui timendo, ibidemque inferbui sperando & exultando in tua misericordia, pater. Et hæc omnia exibant per oculos meos & vocem meam, cum conversus ad nos spiritus tuus bonus ait nobis: Filii hominum, quousque graves corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Dilexeram enim vanitatem, & quæsieram mendacium: Et tu Domine jam magnificaveras sanctum tuum, suscitans eum à mortuis, & collocans ad dexteram tuam: unde mitteret ex alto promissionem suam Paracletum, spiritum veritatis: & miserat eum jam, sed ego nesciebam.

4. Miserat eum, quia jam magnificatus erat, resurgens à mortuis & ascendens in cœlum. Ante autem spiritus nondum erat datus, quia Iesu nondum erat clarificatus. Et clamabat propheta: Quousque graves corde? Vt quid diligitis vanita-

tem, & quæritis mendacium? Et ſcitote quoniam Dominus mirificavit ſanctum ſuum. Clamat: quouſque clamat, ſcitote. Et ego tamdiu neſciens, vanitatem dilexi, & mendacium quæſivi: Et ideo audivi, & contremui: quoniam talibus dicitur, qualem me fuiſſe reminiſcebar. In phantaſmatibus enim, quæ pro veritate tenueram, vanitas erat & mendacium. Et inſonui multa graviter ac fortiter, in dolore recordationis meæ. Quæ utinam audiſſent, qui adhuc uſque diligunt vanitatem, & quærunt mendacium. Forte conturbarentur, & evomuiſſent illud; & exaudires eos, cum clamarent ad te; quoniam vera morte carnis mortuus eſt pro nobis, qui te interpellat pro nobis.

5. Legebam: Iraſcimini, & nolite peccare. Et quomodo movebar, Deus meus, qui jam didiceram iraſci mihi de præteritis, ut de cætero non peccarem? Et merito iraſci, quia non alia natura gentis tenebrarum de me peccabat: ſicut dicunt, qui ſibi non iraſcuntur, & theſaurizant ſibi iram in die iræ & revelationis juſti judicii tui. Nec jam bona mea foris erant, nec oculis carneis in iſto ſole quærebantur. Volentes enim gaudere forinſecus, facile evaneſcunt: & effunduntur in ea, quæ videntur, & temporalia ſunt: & imagines eorum, famelica cogitatione lambunt: Et ô ſi fatigentur inedia, & dicamus, & audiant: Signatum eſt in nobis lumen vultus tui Domine. Non enim lumen nos ſumus, quod illuminat omnem hominem, ſed illuminamur à te, ut qui fuimus aliquãdo tenebræ, ſimus lux in te.

6. O si viderent internum lumen æternum, quod ego, quia gustaveram, frendebam: quoniam non eis poteram ostendere, si afferrent ad me cor in oculis suis foris à te, & dicerent: Quis ostendet nobis bona? Ibi enim, ibi mihi iratus eram intus in cubili; ubi compunctus eram, ubi sacrificaveram mactans vetustatem meam, & inchoatam meditationem renovationis meæ, sperans in te: ibi mihi dulcescere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo. Et exclamabam, legens hæc foris, & agnoscens intus. Nec volebam multiplicari terrenis bonis, devorans tempora, devoratus temporalibus; cum haberem in æterna simplicitate aliud frumentum, & vinum, & oleum.

7. Et clamabam in consequenti versu clamore alio cordis mei: O in pace: O in idipsum; O quid dixit: Obdormiam & somnum capiam: Quoniam, quis resistet nobis, cum fiet sermo, qui scriptus est? Absorpta est mors in victoria. Et tu es idipsum valde, qui non mutaris: & in te requies obliviscens laborum omnium, quoniam nullus alius tecum. Sed nec ad alia multa adipiscenda, quæ non sunt, quod tu; sed tu Domine singulariter in spe constituisti me. Legebam, & ardebam: nec inveniebam, quid facerem surdis mortuis, ex quibus fueram pestis, latrator amarus, & cæcus adversus litteras de melle cœli melleas & de lumine tuo luminosas: & super scripturæ hujus inimicos tabescebam, quando recordabar omnia dierum illorum feriatorum.

8. Sed nec oblitus sum, nec silebo fla-

gelli tui asperitatem, & misericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tunc excruciebas me: & cum in tantum ingravesceret, ut non valerem loqui, adscendit in cor meum, admonere omnes meos, qui oderant, ut deprecarentur te pro me, Deum salutis omnimodæ. Et scripsi hoc in cera, & dedi eis, ut legeretur. Mox, ut genua supplici affectu fiximus, fugit dolor ille. Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expavi, fateor, Domine meus, Deus meus; nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fueram. Et insinuati sunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudavi nomen tuum. Et ea fides, me securum esse non sinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per baptismum tuum remissa nondum erant.

CAPVT V.

Ambrosius consulit, quid legendum.

RENunciavi peractis vindemialibus, ut scholasticis suis Mediolanenses venditorem verborum alium providerent: quod & tibi ego servire delegissem: & illi professioni, præ difficultate spirandi ac dolore pectoris: non sufficerem. Et insinuavi per literas antistiti tuo, viro sancto Ambrosio, pristinos errores meos, & præsens votum meum: ut moneret, quid potissimum mihi de libris tuis legendum esset, quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. At ille jussit Esaïam prophetam; credo, quod præ cæteris Evangelii vocationisque gentium sit prænunciator apertior. Veruntamen

ego primam hujus lectionem non intelligens, totumque talem arbitrans, distuli repetendum exercitatior in dominico eloquio.

CAPUT VI.

Mediolani baptizatur.

INde, ubi tempus advenit, quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanum remeavimus Placuit & Alipio renasci in te mecum, jam induto humilitate secramentis tuis congrua, & fortissimo dominatori corporis, usque ad Italicum solum glaciale nudo pede obterendum insolito ausu. Adjunximus etiam nobis puerum Adeodatum, ex me natum carnaliter de peccato meo. Tu bene feceras eum. Annorum erat fere quindecim, & ingenio præveniebat multos graves & doctos viros, Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium multum potens reformare nostra deformia: Nam ego in illo puero, præter delictum nihil habebam. Quod enim enutriebatur à nobis in disciplina tua, tu inspiraveras nobis, nullus alius. Munera tua tibi confiteor. Est liber noster, qui inscibitur de Magistro: ipse ibi mecum loquitur. Tu scis, illius esse sensa omnia, quæ inferuntur ibi ex persona collocutoris mei. Cum esset in annis sedecim, multa ejus alia mirabiliora expertus sum. Horrori mihi erat illud ingenium: Et quis præter te talium miraculorum opifex?

2. Cito de terra abstulisti vitam ejus;

& securior eum recordor, non timens quicquam pueritiæ, nec adolescentiæ, nec omnino homini illi. Sociavimus eum coævum nobis in gratia tua, educandum in disciplina tua: & baptizati sumus, & fugit à nobis sollicitudo vitæ præteritæ. Nec saciabar illis diebus dulcedine mirabili, considerare altitudinem consilii tui, super salutem generis humani. Quantum flevi in hymnis & canticis tuis, suave sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter? Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum: & exæstuabat inde affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & breve mihi erat cum eis.

CAPVT VII.

Quæ Mediolani viderit.

NOn longe cœperat Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo suo, servo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus vivebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen civitate attonita atque turbata. Tunc Hymni & Psalmi ut canerentur, secundum morem Orienta-

lium partium ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est; & ex illo in hodiernum retentum, multis jam ac pæne omnibus gregibus tuis & per cæteras orbis imitantibus.

2. Tunc memorato antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Gervasii & Protasii, quæ per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras, unde opportune promeres, ad coërcendam rabiem fœmineam, sed regiam. Cum enim propalata & effossa digno cum honore transferentur ad Ambrosianam basilicam, non solum quos immundi vexabant spiritus, confessis eisdem, dæmonibus sanabantur, verum etiam quidam plures annos cæcus civis civitatique notissimus, cum populi tumultuantis lætitiæ causam quæsivisset atque audisset, exilivit: eoque se ut duceret, suum ducem rogavit. Quo perductus impetravit admitti, ut sudario tangeret feretrum preciosæ in conspectu tuo mortis sanctorum tuorum. Quod ubi fecit, atque admovit oculis, confestim apperti sunt. Inde fama discurrens: inde laudes tuæ ferventer lucentes, inde illius inimicæ animus, etsi ad credendi sanitatem non applicitus, à persequendi tamen furore compressus est. Gratias tibi Deus meus: Unde, & quo duxisti recordationem meam, ut hæc etiam confiterer tibi, quæ magna oblitus præterieram? Et tamen tunc, cum ita flagraret odor unguentorum tuorum, non currebamus post te; & ideo plus flebam inter cātica hymnorum tuorum,

olim suspirans tibi : & tandem respirans quantum patet aura in domo fœnea.

CAPVT VIII.

Evodii Conversio.

QVi habitare facis unanimes in domo, consociasti nobis & Evodium juvenem ex nostro municipio. Qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conversus est, & baptizatus : & relicta militia seculari, accinctus tua. Simul eramus, simul habitaturi in placito sancto. Quærebamus, quisnam locus nos utilius haberet serviẽtes tibi. Pariter remeabamus in Africam. Et cum apud ostia Tyberina essemus, mater defuncta est. multa prætereo, quia multum festino. Accipe confessiones meas & gratiarum actiones Deus meus, de rebus innumerabilibus etiam in silentio. Sed non preteribo, quicquid mihi anima parturit de illa famula tua, quæ parturivit: & carne, ut in hanc temporalem : & corde, ut in æternam lucem, renascerer. Non ejus, Sed tua dicam dona in ea. Neque enim seipsam fecerat; aut educaverat seipsam.

2. Tu creasti eam : nec pater, nec mater sciebat, qualis ex eis fieret. Et erudivit eam in timore tuo virga Christi tui; regimen unici filii tui in domo fideli, bono membro ecclesiæ tuæ. Nec tantam erga suam disciplinam diligentiam matris prædicabat, quantam famulæ cujusdam decrepitæ, quæ patrem ejus infantem portaverat, sicut dorso grandiuscularum puellarum parvuli portari solent. Cujus rei gratia, & propter senectam ac

mores,

mores optimos, in domo Christiana satis à dominis honorabatur. Vnde etiam curam dominicarum filiarum commissam sibi, diligenter gerebat, & erat in eis coërcendis, cum opus esset, sancta severitate vehemens, atque in docendis sobria prudentia. Nam eas præter illas horas, quibus ad mensam parentum moderatissime alebantur, etiamsi exardescerent siti, nec aquam bibere sinebat, præcavens consuetudinem malam, & addens verbum sanum: modo aquam bibitis, quia in potestate vinum non habetis: cum autem ad maritos veneritis, factæ Dominæ apothecarum & cellariorum, aqua sorbebit, sed mos potandi prævalebit.

3. Hac ratione præcipiendi & autoritate imperandi, frenabat aviditatem tenerioris ætatis: & ipsam puellarum sitim formabat ad honestum modum; ut jam nec liberet, quod non deceret. Et surrepserat tamen, sicut mihi filio famula tua narrabat, surrepserat ei vinolentia. Nam cum de more tanquam puella sobria juberetur à parentibus de cuppa vinum depromere, submisso poculo, qua desuper patet, priusquam in laguncula m funderet merum, primoribus labris sorbebat exiguum, quia non poterat amplius sensu recusante. Non enim ulla temulenta cupidine faciebat, hoc, sed quibusdam superfluentibus ætatis excessibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in puerilibus animis majorum pondere premi solent.

4. Itaque ad illud modicum quotidiana modica addendo (quoniam qui modi-

ca ſpernit, paulatim decidit) in eam conſuetudinem lapſa erat, ut prope jam plenos mero caliculos inhianter hauriret, Tibi tunc ſagax anus, & vehemens illa prohibitio? nunquid valebat aliquid adverſus latentem morbum, niſi tua medicina Domine vigilaret ſuper nos? Abſente patre & matre nutritoribus, tu præſens, qui creaſti, qui vocas, qui etiam per præpoſitos homines boni aliquid agis ad animarum ſalutem, qui tunc egiſti Deus meus? Vnde curaſti? Vnde ſanaſti? Nonne protuliſti durum & acutum ex altera anima convitium, tanquam medecinale ferrum, ex occultis proviſionibus tuis, & uno ictu putredinem illam præcidiſti?

5. Ancilla enim, cum qua ſolebat accedere ad cuppam, litigans cum Domina minore, ut ſit, ſola, cum ſola obiecit hoc crimen amariſsima inſultatione, vocans meribibulā. Quo illa ſtimulo percuſſa, reſpexit fœditatem ſuam: confeſtimq; damnavit, atque exuit. Sicut amici adulantes pervertunt, ſic inimici litigantes plerumque corrigunt. Nec tu, quod per eos agis, ſed quod ipſi voluerunt, retribues eis. Illa enim irata, exagitare appetivit minorem dominam, non ſanare, & ideo clanculo: aut quia ita eas invenerat locus & tempus litis: aut ne forte & ipſa periclitaretur, quod tam ſero prodidiſſet. At tu domine rector cælitum & terrenorum, ad uſus tuos contorquens profunda torrentis, & fluxum ſeculorum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ inſania ſanaſti alteram: Ne quiſquam, cum hoc advertit, potentiæ ſuæ

tribuat, si verbo ejus alius corrigatur, quem vult corrigi.

CAPVT IX.

Monica qualis erga maritum.

EDucata itaque pudice ac sobrie, potiusque à te subdita parentibus, quam à parentibus tibi: ut plenis annis nubilis facta est, tradita viro servivit veluti Domino:& sategit eum lucrari tibi, loquens te illi moribus suis, quibus eam pulchram faciebas, & reverenter amabilem, atque mirabilem viro. Ita autem toleravit cubiles injurias, ut nullam de hac re cum marito haberet unquam simultatem. Expectabat enim misericordiam tuam super eum, ut in te credens castificaretur. Erat vero ille præterea, sicut benevolentia præcipuus, ita ira fervidus. Sed noverat hæc non resistere irato viro, non tantum facto, sed ne verbo quidem. Iam vero refracto & quieto cum opportunum videret, rationem facti sui reddebat, si forte ille inconsideratius commotus fuerat.

2. Denique cum matronæ multæ, quarum viri mitiores erant, plagarum vestigia etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam, hæc earum linguam: veluti per jocum, graviter admonens; ex quo illas tabulas, quæ matrimoniales vocantur, recitari audissent, tanquam instrumenta, quibus ancillæ factæ essent deputare debuisse: proinde memores conditionis, superbire adversus dominos non oportere. Cumque mirarentur illæ, scien-

tes quam ferocem conjugem sustineret, nunquam fuisse auditum, aut aliquo indicio claruisse, quod Patricius ceciderit uxorem, aut quod à se invicem vel unum diem domestica lite dissenserint, & cum causam familiariter quærerent, docebat illa institutum suum, quod supra memoravi. Quæ observabant, expertæ gratulabantur: quæ non observabant, subjectæ vexabantur.

3. Socrum etiam suam, primo susurris malarum ancillarum adversus se irritatam, sic vicit obsequiis, perseverans tolerantia & mansuetudine, ut illa ultro filio suo medias linguas famularum proderet, quibus inter se & nurum pax domestica turbabatur, expeteretque vindictam. Itaque, posteaquam ille, & matri obtemperans, & curans familiæ disciplinam & concordiæ suorum consulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coërcuit: promisit illa, talia de se præmia sperare debere, quæcunque de sua nuru sibi, quo placeret, mali aliquid loqueretur; nullaque jam audente, memorabili inter se benevolentiæ suavitate vixerunt. Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cujus utero me creasti, Deus meus misericordia mea, munus grande donaveras, quod inter dissidentes atque discordes quaslibet animas, ubi poterat, tam se præbebat pacificam, ut cum ab utraque multa de invicem audiret amarissima; qualia solet eructare turgens atque indigesta discordia, quando præsenti amicæ de absente inimica per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum; nihil

tamen alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconcilandas valeret.

4. Parvum hoc bonum mihi videretur, nisi turbas innumerabiles tristis experirer, nescio qua horrenda pestilentia peccatorum latissime porvagante, non solum iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, sed etiam quæ non dicta sunt addere; cum contra animo humano parum esse debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere male loquendo: nisi eas etiam extinguere bene loquendo studuerit: qualis illa erat, docente te magistro intimo, in schola pectoris. Denique etiam virum suum, jam in extrema vita temporali ejus, lucrata est tibi: nec in eo jam fideli planxit, quod in nondum fideli toleraverat. Erat etiam serva servorum tuorum.

5. Quisquis eorum noverat eam, multum in ea laudabat & honorabat & diligebat te: quia sentiebat præsentiam tuam in corde ejus, sanctæ conversationis fructibus testibus. Fuerat enim unius viri uxor, mutuam vicem parentibus reddiderat, domum suam pie tractaverat, in operibus bonis testimonium habebat: Nutrierat filios, toties parturiens, quoties à te deviare cernebat. Postremo, nobis Domine omnibus, qui ex munere tuo sinis loqui, servis tuis, qui ante dormitionem ejus in te jam consociati vivebamus, percepta gratia baptismi tui, ita curam gessit, quasi omnes genuisset: ita servivit, quasi ab omnibus genita fuisset.

CAPVT X.

Colloquium cum matre de regno cœlorum.

IMminente autem die, quo ex hac vita erat exitura, quem diem tu noveras ignorantibus nobis, provenerat (ut credo) procurante te occultis tuis modis, ut ego & ipſa ſoli ſtaremus incumbentes ad quandam feneſtram, unde hortus intra domum, quæ nos habebat, proſpectabatur, illuc apud oſtia Tyberina: ubi remoti à turbis, poſt longi itineris laborem, inſtaurabamus nos navigationi. Colloquebamur ergo ſoli valde dulciter: & præterita obliviſcentes, in ea quæ ante ſunt extenti quærebamus inter nos apud præſentem veritatem, quod tu es, qualis futura eſſet vita æterna ſanctorum: quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcendit. Sed inhiabamus ore cordis in ſuperna fluenta fontis tui, fontis vitæ, qui eſt apud te: ut inde pro captu noſtro aſperſi, quoquo modo rem tantam cogitaremus.

2. Cumque ad eum finem ſermo perduceretur, ut carnalium ſenſuum delectatio quantalibet, in quantalibet luce corporea, præ illius vitæ jucunditate, non comparatione, ſed nec commemoratione quidem digna videretur; erigentes nos ardentiore affectu in idipſum, perambulavimus gradatim cuncta corporalia, & ipſum cælum, unde ſol & luna & ſtellæ lucent ſuper terram. Et adhuc aſcendebamus interius, cogitando & loquendo te, & mirando opera tua; Et ve-

nimus ad mentes nostras, & transcendimus eas ut attingeremus regionem ubertatis indeficientis : ubi pascis Israel in æternum veritatis pabulo; & ubi vita sapientia est, per quam fiunt omnia ista, & quæ fuerunt, & quæ futura sunt. Et ipsa non fit, sed sic est, ut fuit, & sic erit semper : cum potius fuisse, & futurum esse, non est in ea, sed esse solum, quoniam æterna est. Nam fuisse & futurum esse, non est æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attingimus eam modice toto cordis; & suspiravimus, & reliquimus ibi religatas primitias spiritus, & remeavimus ad strepitum oris nostri, ubi verbum & incipitur & finitur. Et quid simile verbo tuo Domino nostro, in se permanenti sine vetustate, atque innovanti omnia.

3. Dicebamus ergo : Si cui sileat tumultus carnis, sileant phantasiæ terræ & aquarum & aëris. Sileant & poli, & ipsa sibi anima sileat, & transeat se, non se cogitando. Sileant somnia & imaginariæ revelationes, omnis lingua & omne signum; & quicquid transeundo fit, si cui sileat omnino? Quoniam, si quis audiat, dicunt hęc omnia: Non ipsa nos facimus, sed fecit nos, qui manet in æternum. His dictis, si jam taceant, quoniam erexerunt aurem in eum, qui fecit ea, & loquatur ipse solus, non per ea, sed per seipsum: ut audiamus verbum ejus, non per linguam carnis, neque per vocem angeli, nec per sonitum nubis, nec per ænigma similitudinis : sed ipsum, quem in his amamus, ipsum sine his audiamus : sicut nunc ex-

tendimus nos, & rapida cogitatione attingimus æternam ſapientiam ſuper omnia manentem, ſi continuetur hoc, & ſubtrahantur aliæ viſiones longe imparis generis, & hæc una ſapiat & abſorbeat & recondat in interiora gaudia ſpectatorem ſuum: ut talis ſit ſempiterna vita, quale fuit hoc momentum intelligentiæ, cui ſuſpiravimus: Nonne hoc eſt, intra in gaudium Domini tui? Et iſtud quando?

4. An omnes cum reſurgemus? ſed non omnes immutabimur. Dicebamus talia, & ſi non iſto modo; & his verbis: tamen Domine tu ſcis, quod illo die cum talia loqueremur, & mundus iſte nobis inter verba vileſceret, cum omnibus delectationibus ſuis. Tunc ait illa: Fili, quantum ad me attinet, nulla re jam delector in hac vita. Quid hîc faciam adhuc, & cur hîc ſim neſcio, jam conſumpta ſpe hujus ſeculi. Vnum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari: ut te Chriſtianum catholicum viderem, priuſquam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præſtitit, ut te etiam, contempta fœlicitate terrena, ſervum ejus videam. Quid hîc facio?

CAPVT XI.

De ecſtaſi & morte matris.

AD hæc ei quid reſponderim, non ſatis recolo. Cum interea vix intra quinque dies; aut non multo amplius, decubuit febribus. Et cum ægrotaret quodam die, defectum animæ paſſa eſt, & paulu-

lum subtracta à præsentibus. Nos concurrimus, sed cito reddita est sensui: & aspexit astantes, me & fratrem meum: & ait nobis, quasi quęrenti similis: Vbi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos. Ponetis hic (inquit) matrem vestram. Ego silebam, & fletum frenabam. Frater autem meus quiddam locutus est, quo non eam peregre, sed in patria sua defungi, tanquam fœlicius, optaret. Quo audito, illa vultu anxio reverberans eum oculis, quod talia saperet atque inde me intuens. Vide ait, quid dicit. Et mox ambobus: Ponite (inquit) hoc corpus ubicunque, nihil vos ejus cura conturbet. Tantum illud vos rogo, ut ad Domini altare memineritis mei, ubi fueritis.

2. Cumque hanc sententiam verbis, quibus poterat, explicasset, conticuit, & ingravescente morbo exercebatur. Ego vero cogitans dona tua, Deus meus invisibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum, & proveniunt inde fruges admirabiles, gaudebam, & gratias agebam tibi; recolens quod noveram, quanta cura semper æstuasset de sepulchro, quod sibi providerat & præparaverat, juxta corpus viri sui. Quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, ut est animus humanus minus capax divinorum, adjungi ad illam fœlicitatem, & commemorari ab hominibus, concessum sibi esse post transmarinam peregrinationem, ut conjuncta terra amborum conjugum terra tereretur.

3. Quando autem ista inanitas plenitudine bonitatis tuæ cœperat in ejus

corde non esse, nesciebam: & lætabar admirans, quod sic mihi aperuisset: quanquam & illo sermone nostro ad fenestrá, cum dixit: Iam quid hic facio? non apparuit desiderare in patria mori. Audivi etiam postea, quod jam cum Ostis essemus, cum quibusdam amicis meis materna fiducia colloquebatur quodam die de contemptu vitæ hujus & bono mortis, ubi ipse non aderam: Illisque stupentibus virtutem fœminæ, quam tu dederas ei: quærentibusque, utrum non formidaret tam longe à sua civitate corpus relinquere: Nihil (inquit) longe est Deo: neque timendum est, ne ille non agnoscat in fine seculi, unde me resuscitet. Ergo die nono ægritudinis suæ, quinquagesimo & sexto anno ætatis suæ, tricesimo & tertio ætatis meæ, anima illa religiosa & pia corpore soluta est.

CAPVT XII.

Quomodo luxerit mortem matris.

PRemebam oculos ejus, & confluebat in præcordia mea mœstitudo ingens, & transfluebat in lachrymas: ibidemque oculi mei, violento animi imperio, resorbebant fontem suum usque ad siccitatem, & in tali luctamine valde male mihi erat. Tum vero, ubi efflavit extremum spiritum, puer Adeodatus exclamavit in planctum, atque ab omnibus nobis coërcitus tacuit. Hoc modo etiam mecum quiddam puerile, quod labebatur in fletus, juvenili voce cordis coërcebatur, &

tacebat. Neque enim decere arbitrabamur, funus illud questibus lachrymosis gemitibusque celebrare: quia his plerumque solet deplorari quædam miseria morientium, aut quasi omnimoda extinctio. At illa nec misere moriebatur, nec omnino moriebatur. Hoc & documentis morum ejus, & fide non ficta, rationibusque certis tenebamus.

2. Quid ergo erat, quod intus mihi graviter dolebat, nisi ex consuetudine simul vivendi, dulcissima & charissima, repente dirupta, vulnus recens? Gratulabar quidem testimonio ejus, quod in ea ipsa ultima ægritudine, obsequiis meis interblandiens, appellabat me pium: & commemorabat grandi dilectionis affectu, nunquam se audisse ex ore meo jaculatum in se durum aut contumeliosum sermonem. Sed tamen, quid tale Deus meus, qui fecisti nos: quid comparabile habebat honor à me delatus illi, & servitus ab illa mihi? quoniam itaque deserebar tam magno ejus solatio, sauciabatur anima mea: & quasi dilaniabatur vita, quæ una facta erat ex mea & illius.

3. Cohibito ergo à fletu illo puero, Psalterium arripuit Evodius, & cantare cœpit Psalmum, cui respondebamus omnis domus: misericordiam & judicium cantabo tibi Domine. Audito autem quid ageretur, convenerunt multi fratres ac religiosæ fæminæ: Et de more illis, quorum officium erat, funus curantibus, ego in parte, ubi decenter poteram, cum eis qui me non deserendum esse censebant, quod erat tempori congruum disputa-

bam: eoque fomento veritatis mitigabam cruciatum tibi notum: illis ignorantibus,& intente audientibus, & sine sensu doloris me esse arbitrantibus. At ego in auribus tuis, ubi eorum nullus audiebat, increpabam molliciem affectus mei, & constringebam fluxum mœroris. Cedebatque mihi paululum: rursusque impetu suo ferebatur, non usque ad eruptionem lachrymarum nec usque ad vultus mutationem: sed ego sciebam, quid corde premerem. Et quia mihi vehementer displicebat, tantum in me posse hæc humana, quæ ordine debito & sorte conditionis nostræ accidere necesse est, alio dolore dolebam dolorem meum, & duplici tristitia macerabar.

4. Cum ecce corpus elatum est, imus, & redimus sine lachrymis; nam neque in eis precibus, quas tibi fudimus, cum tibi offerretur pro ea sacrificium pretii nostri, juxta sepulchrum posito cadavere, priusquam deponeretur, sicut illic solet, nec in eis precibus ego flevi: sed toto die graviter in occulto mœstus eram, & mente turbata rogebam te, ut poteram, quo sanares dolorem meum, nec faciebas, credo commendans memoriæ meæ vel hoc uno documento omnis consuetudinis vinculum, etiam adversus mentem, quæ jam non fallaci verbo pascitur. Visum etiam mihi est, ut irem lavatum, quod audieram inde balneis nomen inditum: quia Græci βαλανεῖον dixerint, quod anxietatem pellat ex anima. Ecce & hoc confiteor misericordiæ tuæ pater orphanorum, quoniam lavi; & talis eram

qualis priusquam lavissem. Neque enim exudavit de corde meo mœroris amaritudo.

5. Deinde dormivi & evigilavi, & non parva ex parte mitigatum inveni dolorem meum. Atque ut eram in lecto meo solus, recordatus sum veridicos versus Ambrosii tui: Tu es enim.

Deus creator omnium,
Polique rector vestiens
Diem decoro lumine;
Noctem soporis gratia,
Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui;
Mentesque fessas allevet,
Luctusque solvat anxios.

Atque inde paulatim reducebam in pristinum sensum ancillam tuam, conversationemque ejus piam in te & sanctam, in nos blandam atque morigeram, qua subito destitutus sum: & libuit flere in conspectu tuo, de illa & pro illa, de me & pro me. Et dimisi lachrymas, quas continebam, ut effluerent, quantum vellent, substernens eas cordi meo: & requievi in eis, quoniam ibi erant aures tuæ, non cujusquam hominis superbe interpretantis ploratum meum.

6. Et nunc Domine, confiteor tibi in literis: legat, qui volet: & interpretetur, ut volet. Et si peccatum invenerit, flevisse me matrem exigua parte horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos fleverat, ut oculis tuis viverem: non irrideat; sed potius si est grandi charitate, pro peccatis meis fleat ipse ad te patrem omnium fratrum Christi tui.

CAPUT XIII.

Orat pro matre defuncta.

EGo autem jam ſanato corde ab illo vulnere, in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi Deus noſter pro illa famula tua longe aliud lachrymarum genus, quod manat de concuſſo ſpiritu, conſideratione periculorum omnis animæ, quæ in Adam moritur. Quamquam illa in Chriſto vivificata; etiam nondum à carne reſoluta ſic vixerat, ut laudetur nomen tuum in fide moribuſque ejus. Non tamen audeo dicere, ex quo eam per baptiſmum regeneraſti, nullum verbum exiſſe ab ore ejus contra præceptum tuum. Et dictum eſt à veritate, filio tuo: Si quis dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis. Et væ etiam laudabili vitæ hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter ſperamus aliquem apud te locum invenire indulgentiæ. Quiſquis autem tibi enumerat vera merita ſua, quid tibi enumerat niſi munera tua? O ſi cognoſcant ſe homines: & qui gloriatur, in Domino glorietur!

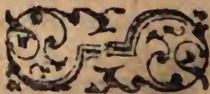
2. Ego itaque, laus mea & vita mea, Deus cordis mei, ſepoſitis pauliſper bonis ejus actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te exaudi me per medicinam vulnerum noſtrorum, quæ pependit in ligno, & ſedens ad dexteram tuam te interpellat pro nobis. Scio miſericor-

diter operatam, & ex corde dimisisse debita debitoribus suis : dimitte illi & tu debita sua. Si qua etiam contraxit per tot annos post aquam salutis, dimitte Domine, dimitte obsecro : ne intres cum ea in judicium. Superexaltet misericordia judicium, quoniam eloquia tua vera sunt, & promisisti misericordiam misericordibus. Quod ut essent, tu ded sti eis, qui misereberis, qui misertus eris : & misericordiam præstabis, cui misericors fueris. Et credo jam feceris, quod te rogo ; sed voluntaria oris mei approba Domine.

3. Namque illa imminente die resolutionis suæ, non cogitavit suum corpus sumptuose contegi, aut condiri aromatibus : aut monumentum electum concupivit, aut curavit sepulchrum patrium. Non ista mandavit nobis, sed tantummodo memoriam sui, ad altare tuum fieri desideravit : cui nullius diei prætermissione servierat : unde sciret dispensari victimam sanctam, qua deletum est chirographum, quod erat contrarium nobis: qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra & quærens quid objiciat, & nihil inveniens in illo, in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem sanguinem? Quis ei restituet precium, quo nos emit, ut nos offerat ei? Ad cujus precii nostri sacramentum, ligavit ancilla tua animam suam vinculo fidei.

4. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non se interponat, nec vi, nec insidiis, leo & draco. Neque enim respondebit illa nihil se debere, ne convincatur

& obtineatur ab accusatore callido: sed respondebit, dimissa debita sua ab eo, qui nemo reddet, quod pro nobis non debens reddidit. Sic ergo in pace cum viro, ante quem nulli, & post quem nulli nupta est: Cui servivit, tibi afferens cum tolerantia, ut eum quoque lucraretur tibi. Et inspira Domine Deus meus, inspira servis tuis, fratribus meis filiis tuis, Dominis meis: quibus & voce, & corde, & literis servio: ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam ejus conjuge; per quorum carne introduxisti me in hanc vitam, quemadmodum nescio. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & fratrum meorum sub te patre in matre catholica, & civium meorum in æterna Hierusalem; cui suspirat peregrinatio populi tui, ab exitu usque ad reditum, ut quod à me illa poposcit extremum, uberius ei præstetur in multorum orationibus, tam per confessiones, quam per orationes meas.

LIBER DECIMUS.

CAPUT. I.

Confessio cordis.

COGNOSCAM te Domine cognitor meus, cognoscam te, sicut & à te cognitus sum. Virtus animæ meæ intra in eam, & coapta tibi: ut habeas & possideas sine macula & ruga. Hæc est mea spes, ideo loquor: & in ea spe gaudeo, quando sane gaudeo. Cetera vero vitæ hujus tanto minus flenda, quanto magis fletur: & tanti magis flenda, quanto minus fletur in eis. Ecce enim veritatem dilexisti; quoniam qui facit eam, venit ad lucem. Volo eam facere in corde meo coram te in confessione, in stilo autem meo coram multis testibus.

CAPUT II.

Deo notæ arcana.

ET tibi quidem Domine, cujus oculis nuda est abyssus humanæ conscientiæ, quid occultum esset in me, etiam si nollem confiteri tibi? Te enim mihi absconderem, non me tibi. Nunc autem quod gemitus meus testis est displicere me mihi, tu refulges, & places, & amaris, & desideraris, ut erubescam de me, & abjiciam me, atque eligam te: & nec tibi nec mihi placeam, nisi de te.

2. Tibi ergo Domine manifestus sum, quicunque sum; & quo fructu tibi confi-

tear, dixi: Neque enim id ago verbis carnis & vocibus, sed verbis animæ & clamore cogitationis, quem novit auris tua. Cum enim malus sum, nihil est aliud confiteri tibi, quam displicere mihi: Cum vero pius, nihil est aliud confiteri tibi, quam hoc non tribuere mihi: quoniam tu Domine benedicis justum, sed prius eum justificas impium. Confessio itaque mea Deus meus in conspectu tuo tibi tacite fit, & non tacite; tacet enim strepitu, clamat affectu. Neque enim dico recti aliquid hominibus, quod non à me tu prius audieris; aut etiam tu aliquid tale audis à me, quod non prius mihi tu dixeris.

CAPVT III.

Confessio malorum ad quid conducat.

QVid mihi ergo est cum hominibus; ut audiant confessiones meas, quasi ipsi sanaturi sint omnes languores meos? Curiosum genus ad cognoscendam vitam alienam; desidiosum ad corrigendam suam. Quid me quærunt audire, qui nolunt à te audire, qui sint? Et unde sciunt, cum à meipso de meipso audiunt, an verum dicam: quandoquidem nemo scit hominum: quid agatur in homine, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Si autem à te audiant de seipsis, non poterunt dicere, mentitur dominus. Quid est enim à te audire de se, nisi cognoscere se? Quis porro cognoscit, & dicitur falsum est, nisi ipse mentiatur: Sed quia charitas omnia credit, inter eos utique, quos connexos sibimet unum facit, ego

quoque Domine etiam ſic tibi confiteor, ut audiant homines, quibus demonſtrare non poſſum, an vera confitear, ſed credunt mihi, quorum mihi aures charitas aperit.

2. Veruntamen tu medice meus intime, quo fructu iſta faciam, aliqua mihi. Nam confeſsiones præteritorum malorum meorum, quæ remiſiſti & texiſti, ut beares me in te, mutans animam meam fide & ſacramento tuo, cum leguntur & audiuntur, excitant cor, ne dormiat in deſperatione, & dicat, non poſſum: ſed evigilet in amore miſericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ: qua potens eſt omnis infirmus, qui ſibi per ipſam fit conſcius infirmitatis ſuæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorũ, qui jam carent eis: nec ideo delectat, quia mala ſunt: ſed quia fuerunt, & non ſunt.

3. Quo itaque fructu Domine Deus meus; cui quotidie confitetur conſcientia mea ſpe miſericordiæ tuæ ſecurior, quam innocentia ſua: Quo fructu quæſo, etiam hominibus coram te confiteor per has literas, adhuc quis ego ſim, non quis fuerim? Nam illum fructum vidi, & commemoravi. Sed quis adhuc ſim ecce in ipſo tempore confeſsionum mearum, & multi hoc noſſe cupiunt, qui me noverunt, & non me noverunt, qui ex me vel de me aliquid audierunt, ſed auris eorum non eſt ad cor meum, ubi ego ſum, quicunque ſum. Volunt ergo audire confitentem me, quid ipſe intus ſim: quo nec oculum, nec aurem, nec mentem poſſunt intendere: credituri tamen vo-

sunt;non quid cognituri? Dicit enim eis charitas, qua boni sunt, non mentiri me de me confitentem, & ipsa in eis credit mihi.

CAPVT IV.

Quod magni sunt fructus confessionis.

SEd quo fructu id volunt? An congratulari mihi cupiunt, cum audierint, quantum ad te accedam munere tuo? & orare pro me, cum audierint, quantum retardet pondere meo? Indicabo me talibus. Non enim parvus est fructus Domine Deus meus, ut à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris pro nobis. Amet in me fraternus animus, quod amandum doces: & doleat in me, quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: sed fraternus ille; qui cum approbat me, gaudet de me; cum autem improbat me, contristatur pro me: quia sive approbet me, sive improbet, diligit me. Indicabo me talibus: respirent in bonis meis, suspirent in malis meis. Bona mea, instituta tua sunt, & dona tua: mala mea, delicta mea sunt & judicia tua. Respirent in illis, suspirent in his. Et Hymnus & fletus ascendant in conspectum tuum de fraternis cordibus thuribulis tuis.

2. Tu autem Domine delectatus odore sancti templi tui, miserere mei secundum magnam misericordiam tuam, propter nomen tuum, & nequaquam deserere nomen tuum, & nequaquam deserere: cæ-

pta tua, consumma imperfecta mea. Hic est fructus confessionum mearum, non qualis fuerim, sed qualis sim; ut hoc confitear, non tantum coram te secreta exultatione cum tremore, & secreto mœrore cum spe, sed etiam in auribus credentium filiorum hominum, sociorum gaudii mei, & consortium mortalitatis meæ, civium meorum & mecum peregrinorum, præcedentium, & consequentium, & comitum vitæ meæ.

3. Hi sunt servi tui fratres mei, quos filios tuos esse voluisti: Dominos meos, quibus jussisti, ut serviam, si volo tecum de te vivere. Et hoc mihi verbum tuum parum erat, si loquendo præciperet, nisi & faciendo preiret. Et ego id ago factis & dictis, Id ago sub alis tuis nimis cum ingenti periculo, nisi quia sub alis tuis tibi subdita est anima mea, & infirmitas mea tibi nota est. Parvulus sum, sed vivit semper pater meus, & idoneus est mihi tutor meus. Idem ipse est enim qui genuit me, & tuetur me, & tu ipse es omnia bona mea: tu omnipotens, qui mecum es, & priusquam tecum sim. Indicabo ergo talibus, qualibus jubes ut serviam, non quis fuerim, sed quis jam sim, & quis adhuc sim. Sed neque meipsum dijudico. Sic itaque audiat.

CAPUT. V.

Hominem sese totum nosse; Deum in ænigmate cognoscere.

TU enim Domine dijudicas me, quia & si nemo scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in

ipſo eſt, tamen eſt aliquid hominis, quod nec ipſe ſcit ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt. Tu autem ſcis ejus omnia, qui feciſti eum. Ego vero quamvis præ tuo conſpectu me deſpiciã & æſtimem me terram & cinerem: tamen aliquid de te ſcio, quod de me neſcio. Et certe nunc videmus per ſpeculum in ænigmate, nondum facie ad faciem. Et ideo quamdiu peregrinor abs tẽ mihi ſum præſentior quam tibi, & tamen te novi nullo modo poſſe violari. Ego vero quibus tentationibus reſiſtere valeam quibuſve non valeam, neſcio.

2. Et ſpes eſt, quia fidelis es, qui nos non ſinis tentari ſupra quam poſſumus ferre; ſed facis cum tentatione etiam exitum, ut poſsimus ſuſtinere. Confitear ergo, quid de me ſciam, confitear, & quid de me neſciam. Quoniam, & quod de me ſcio, te mihi lucente ſcio: & quod de me neſcio, tamdiu neſcio, donec fiant tenebræ meæ ſicut meridies in vultu tuo.

CAPVT VI.

Deus quid ſit, & quomodo cognoſcitur.

NOn dubia, ſed certa conſcientia, Domine; amo te. Percuſsiſti cor meum verbo tuo, & amavi te. Sed & cælum, & terra, & omnia quæ in eis ſunt; ecce undique mihi dicunt, ut te amem: nec ceſſant dicere omnibus, ut ſint inexcuſabiles. Altius autem tu miſereberis, cui miſertus eris, & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris. Alioquin cœlum & terra ſurdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo, cum te amo? non ſpeciem corporis, nec decus temporis: non can-

dorem lucis, ecce istis amicum oculis: non dulces melodias cantilenarum omnimodarum: non florum & unguentorum & aromatum suaveolentiam; non manna & mella: non membra acceptabilia carnis amplexibus.

2. Non hæc amo, cum amo Deum meum: & tamen amo quandam lucem, & quandam vocem, & quendam odorem, & quendam cibum, & quendam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei; ubi fulget animæ meæ, quod non capit locus & ubi sonat, quod non rapit tempus & ubi olet, quod non spargit flatus & ubi sapit, quod non minuit edacitas; & ubi hæret, quod non divellit satietas. Hoc est quod amo cum Deum meum amo. Et quid est hoc? Interrogavi terram, & dixit: Non sum: & quæcunque in eadem sunt, idem confessa sunt. Interrogavi mare & abyssos, & reptilia animarum vivarum, & responderunt: Non sumus Deus tuus: quære super nos. Interrogavi auras flabiles, & inquit universus aër cum incolis suis Fallitur Anaximenes, non sum Deus. Interrogavi cœlum, solem, lunam & stellas; Neque nos sumus Deus, quem quæris, inquiunt.

3. Et dixi omnibus his, quæ circumstant fores carnis meæ: Dixistis mihi de Deo meo, quod vos non estis, dicite mihi de illo aliquid. Et clamaverunt voce magna; ipse fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea: & responsio eorum, species eorum. Et direxi me ad me, & dixi

mihi: Tu quis es? Et respondi, homo. Et ecce corpus & anima, in me mihi præsto sunt, unum exterius & alterum interius. Quid horum est, unde quærere debui Deum meum, quem jam quæsiveram per corpus à terra usque ad cœlum, quousque potui mittere nuncios, radios oculorum meorum? Sed melius, quod interius est. Ei quippe renunciabant omnes nuncii corporales, præsidenti & judicanti de singulis responsionibus cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, dicentium: Non sumus Deus, sed ipse fecit nos. Homo interior cognovit hæc, per exterioris ministerium. Ego interior cognovi hæc, ego animus per sensus corporis mei.

4. Interrogavi mundi molem de Deo meo, & respondit mihi: Non ego sum, sed ipse me fecit. Nonne omnibus, quibus integer sensus est, apparet hæc species? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia pusilla & magna vident eam, sed interrogare nequeunt. Non enim proposita est in enunciantibus sensibus judex ratio. Homines possunt interrogare, ut invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciant. Sed amore subduntur eis, & subditi judicare non possunt. Nec respondent ista interrogantibus, nisi judicantibus: nec vocem suam mutant, id est, speciem suam, si alius tantum videat, alius autem videns interrogaret: ut aliter illi appareat, aliter huic: sed eodem modo utrisque apparens, illi muta est, huic loquitur: Imo vero omnibus loquitur, sed illi intelligunt, qui ejus vocem acceptam foris, intus
cum

cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi: non est Deus tuus cœlum & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorum natura videnti: Moles minor est in parte, quam in toto. Iam tum melior es, tibi dico anima, quoniam tu vegetas molem corporis tui, præbens ei vitam; quod nullum corpus præstet corpori; Deus autem tuus etiam tibi vitæ vita est.

CAPUT VII.

Corporea virtute Deus non invenitur.

QVid ergo amo, cum Deum meum amo Quis est ille, super caput animæ meæ? Per ipsam animam meam ascendam ad illum. Transibo vim meam, qua hæreo corpori, & vitaliter compagem ejus repleo. Non ea vi reperio Deum meum; nam reperiret equus & mulus, quibus non est intellectus, & est eadem vis, qua vivunt etiam eorum corpora.

2. Est alia vis, non solum qua vivifico, sed etiam qua sentifico carnem meam, quam mihi fabricavit Dominus: jubens oculo, ut non audiat: & auri, ut non videat: sed illi, per quem videam: huic, per quam audiam: & propria sigillatim cæteris sensibus, sedibus suis & officiis suis quæ diversa per eos ago unus ego animus. Transibo & istam vim meam. Nam & hanc habet equus & multus, sentiunt enim etiam ipsi per corpus.

CAPUT VIII.

Memoriæ vis.

TRansibo ergo & istam vim naturæ meæ, gradibus ascendens ad eum, qui

fecit me cum ea: & venio in campos & lata prætoria memoriæ meæ, ubi sunt thesauri innumerabilium imaginum de hujuscemodi rebus sensis invectarum. Ibi reconditum est, quicquid etiam cogitamus, vel augendo, vel minuendo: vel utcunque variando ea, quæ sensus attigerit: & si quid aliud commendatum, & repositum est, quod nondum absorbuit & sepelivit oblivio. Ibi quando sum, posco, ut proferatur quicquid volo: & quædam statim prodeunt, quædam requiruntur diutius, & tanquam de abstrusioribus quibusdam receptaculis eruuntur: quædam catervatim se proruunt: & dum aliud petitur & quæritur, prosiliunt in medium, quasi dicentia: Ne forte nos sumus? Et abigo ea manu cordis à facie recordationis meæ; donec enubiletur illud, quod volo, atque in conspectum prodeat ex abditis. Alia faciliter atque imperturbata serie, sicut poscuntur, suggeruntur: & cedunt præcedentia consequentibus; & cedendo conduntur, iterum cum voluero processura. Quod totum fit, cum aliquid narro memoriter.

2. Ibi sunt omnia distincte generatimque servata, quæ suo quæque aditu ingesta sunt: sicut lux, atque omnes colores, formæque corporum per oculos: per aures autem, omnia genera sonorum: omnesque odores, per aditum narium: omnesque sapores, per oris aditum: ad sensum autem totius corporis, quid durum, quid molle, quid calidum, frigidumque, lene aut asperum; grave seu leve, sive extrinsecus sive intrinsecus corpori,

Hæc omnia recipit recolenda, cum opus est, & retractanda grandis memoriæ recessus. Et nescio, qui secreti atque ineffabiles sinus ejus, quæ omnia suis quæque foribus intrant ad eam, & reponuntur in ea. Nec ipsa tamen intrant, sed rerum sensarum imagines illic præsto sunt cogitationi reminiscenti eas.

3. Quæ quomodo fabricatæ sint, quis dicit, cum appareat, quibus sensibus raptæ sint, interiusque reconditæ? Nam & in tenebris atque in silentio dum habito, in memoria mea profero, si volo, colores: & discerno inter album & nigrum, & inter quos alios volo. Nec incurrunt soni atque perturbant quod per oculos haustum considero: cum & ipsi ibi sint, & quasi seorsum repositi lateant. Nam & ipsos posco, si placet, atque adsunt illico. Et quiescente lingua ac silente gutture, canto quantum volo: imaginesque illæ colorum, quæ nihilominus ibi sunt, non se interponunt, neque interrumpunt, cum thesaurus alius retractatur, qui influxit ab auribus. Ita cætera, quæ per sensus cæteros ingesta atque congesta sunt, recordor, prout libet. Et auram liliorum discerno à violis, nihil olfaciens: & mel defruto, lene aspero, nihil tunc gustando neque contrectando, sed reminiscendo antepono. Intus hæc ago, in aula ingenti memoriæ meæ.

4. Ibi enim mihi cœlum & terra, & mare præsto sunt, cum omnibus quæ in eis sentire potui, præter illa quæ oblitus sum. Ibi & ipse mihi occurro, meque recolo, quid, quando, vel ubi egerim: quo-

que modo, cum egerem, affectus fuerim. Ibi sunt omnia, quæ sive experta à me, sive credita memini. Ex eadem copia etiam similitudines rerum, vel expertarum, vel ex eis quas expertus sum creditarum, alias atque alias, & ipse contexo præteriti, atque ex his etiam futuras actiones, & eventa, & spes, & hæc omnia rursus quasi præsentia meditor. Faciam hoc aut illud, dico apud me, in ipso ingenti sinu animi mei, pleno tot & tantarum rerum imaginibus, & hoc aut illud sequetur. O si esset hoc, aut illud! Avertat Deus hoc, aut illud! Dico apud me ista. Et cum dico, præsto sunt imagines omnium quæ dico, ex eodem thesauro memoriæ: nec omnino aliquid eorum dicerem, si defuissent.

5. Magna ista vis est memoriæ, magna nimis, Deus meus, penetrale amplum & infinitum, Quis ad fundum ejus pervenit? Et vis est hæc animi mei, atque ad meam naturam pertinet: nec ego ipse capio totum, quod sum. Ergo animus ad habendum seipsum angustus est, ut ubi sit, quid sit, non capiat. Nunquid extra ipsum, an non in ipso? Quomodo ergo non capit?

6. Multa mihi super hoc oboritur admiratio, stupor apprehendit me. Et eunt homines mirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros syderum, & relinquunt seipsos, nec mirantur. Quin hæc omnia, cum dicerem, non ea videbam oculis: nec tamen dicerem, nisi montes & fluctus & flumina

& ſidera, quæ vidi, & Oceanum quem credidi, intus in memoria mea viderem, ſpatiis tamen ingentibus, quaſi foris viderem: Nec ea tamen videndo abſorbui, quando vidi oculis: nec ipſa ſunt apud me, ſed imagines eorum. Et novi, quid ex quo ſenſu corporis impreſſum ſit mihi.

CAPUT IX.

Memoria diſciplinarum.

SEd non ea ſola geſtat immenſa iſta capacitas memoriæ meæ. Hic ſunt & illa omnia, quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt, quaſi remota interiore loco, non loco, nec eorum imagines, ſed res ipſas gero. Nam quid ſit literatura, quid peritia diſputandi, quot genera quæſtionum, quicquid horum ſcio, ſic eſt in memoria mea, ut non retenta imagine rem foris reliquerim: aut ſonuerit & præterierit, ſicut vox impreſſa per aures veſtigio, quo recolitur quaſi ſonaret, cum jam non ſonaret; Aut ſicut odor, dum tranſit & evaneſcit in ventos, olfactum afficit: unde trajicit in memoriam imaginem ſui, quam reminiſcendo repetamus: Aut ſicut cibus, qui certe in ventre jam non ſapit, & tamen in memoria quaſi ſapit: Aut ſicut aliquid, quod corpore tangendo ſentitur, quod etiam ſeparatum à nobis imaginatur memoria. Iſtæ quippe res non intromittuntur ad eam, ſed earum ſolæ imagines mira celeritate capiuntur, & miris tanquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

CAPVT X.

Sensus res tradunt memoriæ.

AT vero, cũ audio tria genera esse quæstionum, an sit, quid sit, quale sit: sonorum quidem, quibus hæc verba confecta sunt, imagines teneo: & eos per aures cum strepitu transisse ac jam non esse scio: res vero ipsas, quæ illis significantur sonis, neque ullo sensu corporis attigi, nec vidi præter animum meum, & in memoria mea recondidi, non imagines earum, sed ipsas. Quæ unde ad me intraverint, dicant, si possunt. Nam percurro januas omnes carnis meæ, nec invenio, qua earum ingressæ sint.

2. Quippe oculi dicunt? Si coloratæ sunt, nos eas nunciavimus. Aures dicunt: Si sonuerunt, à nobis indicatæ sunt. Nares dicunt: Si oluerunt, per nos transierunt. Dicit etiam sensus gustandi: Si sapor non est, nihil me interroges. Tactus dicit: Si corpulentum non est: non contrectavi: si non contrectavi, non indicavi. Vide unde & quà hæc intraverunt in memoriam meam? Nescio quomodo: Nam cum ea didici, non credidi alieno cordi, sed in meo recognovi, & vera esse approbavi: & commendavi ei tanquam reponens, unde proferrem, cum vellem. Ibi ergo erant & antequam ea didicissem, sed in memoria non erant. Vbi ergo? aut quare cum dicerentur, agnovi, & dixi: Ita est, & verum est? nisi quia jam erant in memoria, sed tam remota & retrusa, quasi in caveis abditioribus, ut nisi admonente aliquo eruerentur, ea fortasse cogitare non possem.

CAPVT XI.

Species rerum in anima.

QVocirca invenimus, nihil esse aliud discere ista, quorum non per sensus haurimus imagines, sed sine imaginibus, sicuti sunt, per seipsa intus cernimus: nisi ea, quæ passim atque indispositè memoria continebat, cogitando quasi colligere, atque animadvertendo curare: ut tanquam ad manum posita in ipsa memoria, ubi sparsa prius & neglecta latitabant, jam familiari intentioni facile occurrant.

2. Et quam multa hujusmodi gestat memoria mea, quæ jam inventa sunt: &, sicut dixi, quasi ad manum posita, quæ didicisse & nosse dicimur? Quæ si modo de istis temporum intervallis recolere desivero, ita rursus demerguntur, & quasi in remotiora penetralia dilabuntur, ut denuo velut nova excogitanda sint in idem iterum (neque enim est alia regio eorum,) & cogenda rursus, ut sciri possint; id est, velut ex quadam dispersione colligenda, unde dictum est cogitare. Nam cogo & cogito, sic est, ut ago & actito, facio & factito. Veruntamen, sibi animus hoc verbum proprie vindicavit, ut non quod alibi, sed quod in animo colligitur, id est, cogitur, cogitari proprie jam dicatur.

CAPVT XII.

Mathematicorum memoria.

ITem continet memoria numerorum dimensionumque rationes & leges in-

numerabiles, quarum nullam corporis sensus impressit: quia nec ipsæ coloratæ sunt, aut sonant, aut olent, aut gustatæ, aut contrectatæ sunt. Audivi sonos verborum, quibus significantur, cum de his disseritur; sed illi alii, istæ autem aliæ sunt. Nam illi græce, aliter latine sonant: istæ vero res, nec græce nec latinæ sunt, neque aliud eloquiorum genus.

2. Vidi lineas fabrorum, vel etiam tenuissimas, sicut filum araneæ: sed illæ aliæ sunt; non sunt imagines earum, quas mihi nunciavit carnis oculus. Novit eas, quisquis sine ulla cogitatione qualiscunque corporis, intus agnovit eas. Sensi etiam numeros omnibus corporis sensibus, quos numeramus: sed illi alii sunt, quibus numeramus: nec imagines istorum sunt, & ideo valde sunt. Rideat me ista dicentem, qui eos non videt: & ego doleam ridentem me.

CAPVT XIII.

Affectionum memoria.

HÆc omnia memoria teneo: & quomodo ea didicerim, memoria teneo. Multa etiam, quæ adversus hæc falsissime disputantur, audivi, & memoria teneo: quæ tametsi falsa sunt, tamen ea meminisse me non est falsum, & discrevisse me inter illa vera & hæc falsa, quæ contradicuntur. Et hoc memini. Aliterque nunc video discernere me ista, aliter autem, memini sæpe me discrevisse, cum ea sæpe cogitarem. Ergo, & intellexisse me sæpius ista memini: & quod nunc dicerno & intelligo, recondo in memo-

ria, ut postea me nunc intellexisse meminerim. Ergo & meminisse me memini: sicut postea quod hæc reminisci non potui, si recordabor utique per vim memoriæ recordabor.

2. Affectiones quoque animi mei eadem memoria continet: non illo modo, quo eas habet ipse animus, cum patitur eas; sed alio multum diverso, sicut sese habet vis memoriæ. Nam & lætatum me fuisse reminiscor non lætus: & tristitiam meam præteritam recordor non tristis. Et me aliquando timuisse, recolo sine timore; & pristinæ cupiditatis, sine cupiditate sum memor. Aliquando è contrario, tristitiam meam transactam lætus reminiscor, & tristis lætitiam meam.

CAPUT XIV.

Læta non læti quomodo recordamur.

QVod mirandum non est de corpore; Aliud enim animus, aliud corpus. Itaque, si præteritum dolorem corporis gaudens memini, non ita mirum est: Hic vero; cum animus sit etiam ipsa memoria: Nam & cum mandamus aliquid, ut memoriter habeatur, dicimus: vide ut illud in animo habeas. Et cum obliviscimur, dicimus: fuit in animo, & elapsum est animo, ipsam memoriam vocantes animum. Cum ergo ita sit, quid est hoc, quod cum tristitiam meam præteritam lætus memini, animus habet lætitiam, & memoria tristitiam: lætusque est animus, ex eo quod inest ei lætitia; memoria vero, ex eo quod inest ei tristitia, tristis non

est? Num forte non pertinet ad animum? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria, quasi venter est animi: lætitia vero atque tristitia, quasi cibus dulcis & amarus: cum memoriæ commendantur, quasi trajecta in ventrem, recondi illic possunt, sapere non possunt. Ridiculum est hæc illis similia putare: nec tamen sunt omnimodo dissimilia.

2. Sed ecce de memoria profero, cum dico quatuor esse perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, tristitiam: & quicquid de his disputare potuero, dividendo singula per species sui cujusque generis, & definiendo, ibi invenio quid dicam, atque inde profero, nec tamen ulla earum perturbatione perturbor, cum eas reminiscendo commemoro; & antequam recolerentur à me & retractarentur, ibi erant, propterea inde per recordationem potuere depromi. Forte ergo, sicut de ventre cibus ruminando, sic ista de memoria recordando proferuntur. Cur igitur in ore cognitionis non sentitur à disputante, hoc est, à reminiscente, lætitiæ dulcedo vel amaritudo mœstitiæ? An in hoc dissimile est, quod non undique simile est? Quis enim talia volens loqueretur, si quoties tristitiam metumve nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? Et tamen non ea loqueremur, nisi in memoria nostra non tantum sonos: nominum secundum imagines impressas sensibus corporis, sed etiam rerum ipsarum notiones inveniemus; quas nulla janua carnis accepimus, sed eas ipse animus per experientiam passionum

suarum sentiens, memoriæ commendavit: aut ipsa sibi hæc etiam non commendata retinuit.

CAPUT XV.

Etiam, quæ absunt, meminimus.

SEd utrum per imagines, an non, quis facile dixerit? Nomino quippe lapidem, nomino solem; cum res ipsæ non adsunt sensibus meis, in memoria sane mea præsto sunt imagines earum. Nomino dolorem corporis; nec mihi adest, dum nihil dolet. Nisi tamen adesset imago ejus in memoria mea, nescirem, quid dicerem: nec eum in disputando à voluptate discernerem.

2. Nomino salutem corporis, cum salvus sum corpore; adest mihi quidem res ipsa: verumtamen nisi & imago ejus inesset in memoria mea, nullo modo recordarer, quid hujus nominis significaret sonus: Nec ægrotantes agnoscerent salute nominata, quid esset dictum, nisi eadem imago vi memoriæ teneretur, quamvis ipsa res abesset à corpore. Nomino numeros, quibus numeramus: Et adsunt in memoria mea, non imagines eorum, sed ipsi. Nomino imaginem solis, & hæc adest in memoria mea. Neque enim imaginem imaginis ejus, sed ipsam recolo, ipsa mihi reminiscenti præsto est. Nomino memoriam, & agnosco, quod nomino. Et ubi agnosco nisi in ipsa memoria? Num & ipsa per imaginem suam sibi adest, ac non per seipsam.

CAPVT XVI.

Et oblivionis memoria est.

QVid, cum oblivionem nomino, atque itidem agnoſco, quod nomino, unde agnoſcerem, niſi meminiſſem? non eundem ſonum nominis dico, ſed rem quam ſignificat. Quam ſi oblitus eſſem, quid ille valeret ſonus, agnoſcere utique non valerem. Ergo cum memoriam memini, per ſeipſam ſibi præſto eſt ipſa memoria: cum vero memini oblivionem, & memoriam, præſto eſt & oblivio: memoria, qua meminerim: oblivio, qua non meminerim. Sed quid eſt oblivio, niſi privatio memoriæ? Quomodo ergo adeſt, ut eam meminerim, quando cum adeſt, meminiſſe non poſſum? At, ſi quid meminimus, memoria retinemus: oblivionem autem niſi meminiſſemus, nequaquam poſſemus audito iſto nomine, rem, quæ illo ſignificatur ſono, agnoſcere. Memoria retinetur oblivio. Adeſt ergo, ne obliviſcamur: quæ cum abeſt, obliviſcimur. An ex hoc intelligitur, non per ſeipſam ineſſe memoriæ, cum eam meminimus, ſed per imaginem ſuam? Quia ſi per ſeipſam præſto eſſet oblivio, non ut meminiſſemus, ſed ut obliviſceremur efficeret.

2. Et hoc quis tandem indagabit? Quis comprehendet quomodo ſit? Ergo certe Domine laboro hic, & laboro in meipſo: factus ſum mihi terra difficultatis, & ſudoris nimii. Neque enim nunc ſcrutamur plagas cæli, aut ſyderum intervalla dimetimur, vel terræ libramenta quæri-

mus. Ego ſum, qui memini, ego animus. Non ita mirum, ſi à me longe eſt, quicquid ego non ſum. Quid autem propinquius meipſo mihi? Et ecce memoriæ meæ via non comprehenditur à me, cum ipſum me non dicam præter illam. Quid enim dicturus ſum, quando mihi certum eſt meminiſſe me oblivionem? An dicturus ſum non eſſe in memoria mea quod memini? An dicturus ſum ad hoc ineſſe oblivionem in memoria mea, ut non obliviſcar; Vtrumque abſurdiſsimum eſt.

3. Quid illud tertium? Quo pacto dicam imaginem oblivionis teneri in memoria mea, non ipſam oblivionem, cum eam memini? Quo pacto & hoc dicam? quandoquidem cum imprimitur rei cujuſquam imago in memoria, prius neceſſe eſt, ut adſit res ipſa unde illa imago poſsit imprimi. Sic enim Carthaginis memini: ſic omnium locorum, quibus interfui: ſic facies hominum, quos vidi, & cæterorum ſenſuum nunciata: ſic ipſius corporis ſalutem ſive dolorem. Cum præſto eſſent iſta, cœpit ab eis imagines memoria, quas intuerer præſentes, & retractarem animo, cum illa & abſentia reminiſcerer. Si ergo per imaginem ſuam, non per ſeipſam, in memoria tenetur oblivio, ipſa utique aderat, ut ejus imago caperetur. Cum autem adeſſet, quomodo imaginem ſuam in memoria conſcribebat: quando id etiam, quod jam notatum invenit, præſentia ſua delet oblivio? Et tamen quocumque modo licet ſit modus iſte incomprehenſibilis &

inexplicabilis, etiam ipſam oblivionem meminiſſe me certus ſum: qua id, quod meminerimus, obruitur.

CAPVT XVII.

Humanæ memoriæ vis triplex

MAgna iſta vis eſt memoriæ. Neſcio quid horrendum Deus meus, profunda & infinita multiplicitas, & hoc animus eſt, & hoc ego ipſe ſum. Quid ergo ſum, Deus meus? Quæ natura ſum? Varia, multimoda vita, & immenſa vehementer. Ecce in memoriæ meæ campis, & antris, & cavernis innumerabilibus, atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus: ſive per imagines, ſicut omnium corporum: ſive per præſentiam, ſicut artium: ſive per neſcio quas notiones vel notationes; ſicut affectionum animi, quas & cum animus non patitur, memoria tenet: cum in animo ſit, quicquid eſt in memoria: per hæc omnia diſcurro & volito: hac atque illac penetro etiam quantum poſſum; & finis nuſquam: Tanta vis eſt memoriæ, tanta vitæ vis eſt, in homine vivere mortaliter.

2. Quid igitur agam, tu vera mea vita, Deus meus? Tranſibo & hanc vim meam, quæ memoria vocatur, tranſibo eam, ut perveniam ad te dulce lumen. Quid dicis mihi? Ecce ego aſcendens per animum meum ad te, qui deſuper mihi manes. Tranſibo & iſtam vim meam, quæ memoria vocatur: volens te attingere, unde attingi potes: & inhærere tibi, unde inhæreri tibi poteſt. Habent enim me-

moriam & pecora, & aves: alioquin non cubilia nidosve repeterent, non alia multa, quibus assuescunt: neque enim & assuescere valerent ullis rebus, nisi per memoriam. Transibo ergo & memoriam: ut attingam eum, qui separavit me à quadrupedibus, & volatilibus cœli sapientiorem me fecit. Transibo & memoriam. Et ubi te inveniam, vere bone, & secura suavitas? Et ubi te inveniam?

CAPVT XVIII.

Reminiscentia.

SI præter memoriam meam te invenio, immemor tui sum. Et quomodo jam inveniam te, si memor non sum tui? Perdiderat enim mulier drachmam, & quæsivit eam cum lucerna: & nisi memor ejus esset, non invenisset eam. Cum enim esset inventa, unde sciret utrum ipsa esset, si memor ejus non esset? Multa memini me perdita quæsisse, atque invenisse: Vnde istud scio? Quia cum quærerem aliquid eorum, & diceretur mihi, Nunquid forte hoc est, num forte illud? tamdiu dicebam, non est, donec id offerretur, quod quærebam. Cujus nisi memor essem, quicquid illud esset, etiam si mihi offerretur, non invenirem, quia non agnoscerem. Et semper ita fit, cum aliquid perditum quærimus, & invenimus.

2. Veruntamen, si forte aliquid ab oculis perit, non à memoria, veluti corpus quodlibet visibile, tenetur intus imago ejus, & quæritur, donec reddatur aspectui. Quod cum inventum fuerit, ex imagine, quæ intus est, recognoscitur.

Nec inveniſſe nos dicimus quod perierat, ſi non agnoſcimus: nec agnoſcere poſſumus, ſi non invenimus. Sed hoc perierat quidem oculis; memoria tenebatur.

CAPUT XIX.

Quid ſit reminiſci.

QUid cum ipſa memoria perdit aliquid, ſicut fit, cum obliviſcimur, & quærimus, ut recordemur: ubi tandem quærimus, niſi in ipſa memoria? Et ibi ſi aliud pro alio forte offeratur, reſpuimus donec illud occurrat, quod quærimus: & cum occurrerit, dicimus, hoc eſt: quod non diceremus, niſi agnoſceremus: nec agnoſceremus, niſi meminiſſemus. Certe ergo obliti fueramus. An non totum exciderat? Sed ex parte qua tenebatur, pars alia quærebatur: quia ſentiebat ſe memoria non ſimul volvere, quod ſimul ſolebat, & quaſi detruncata conſuetudine claudicans, reddi, quod deerat, flagitabat. Tanquam ſi homo notus, ſive conſpiciatur oculis, ſive cogitetur, & nomen ejus obliti requiramus, quicquid aliud occurrerit non connectitur: quia non cum illo cogitari conſuevit. Ideoque reſpuitur, donec illud adſit, ubi ſimul aſſuefacta notitia non inæqualiter acquieſcat. Et unde adeſt, niſi ex ipſa memoria? Nam & cum ab alio commoniti recognoſcimus, inde adeſt. Non enim quaſi novum credimus, ſed recordantes approbamus hoc eſſe, quod dictum eſt. Si autem penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiſcimur. Neque enim omnimodo

omnimodo adhuc obliti sumus, quod vel oblitos non esse meminimus. Hoc ergo nec amissum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

CAPVT XX.

Beatitudinem appetunt omnes.

QVomodo ergo te quæro Domine? Cum enim te Deum meum quæro, vitam beatam quæro. Quæram te, ut vivat anima. Vivit enim corpus meum de anima mea, & vivit anima mea de te. Quomodo ergo quæro vitam beatam? quia non est mihi, donec dicam. Sat est illic, ubi oportet, ut dicam, quomodo eam quæro? Vtrum per recordationem, tanquam eam oblitus sim, oblitumque me esse adhuc teneam? An per appetitum discendi incognitam, sive quam nunquam scierim, sive quam sic oblitus fuerim, ut me nec oblitum esse meminerim? Nonne ipsa est beata vita, quam omnes volunt: & omnino, qui nolit, nemo est? Vbi noverunt eam, quod sic volunt eam? Vbi viderunt; ut amarent eam? Nimirum habemus eam, nescio quomodo: & est alius quidam modus, quo quisque cum habet eam, tunc beatus est. Et sunt, qui spe beati sunt. Inferiore modo isti habent eam, quam illi, qui jam re ipsa beati sunt; sed tamen meliores quam illi, qui nec re, nec spe beati sunt. Qui tamen etiam ipsi, nisi aliquo modo haberent eam non ita vellent beati esse, quod eos velle certissimum est.

2. Nescio quomodo noverunt eam. Ideoque habent eam nescio qua notitia,

de qua satago, utrum in memoria sit: quia si ibi est, jam beati fuimus aliquando. Vtrum sigillatim omnes, an illo homine, qui primus peccavit, in quo & omnes mortui sumus, & de quo omnes cum miseria nati sumus, non quæro nunc: sed quæro, utrum in memoria sit beata vita, Neque enim amaremus eam, nisi nossemus. Audimus nomen hoc, & rem ipsam omnes nos appetere fatemur. Non enim sono delectamur. Nam hoc cum latine audit græcus, non delectatur: quia ignorat quid dictum sit, nos autem delectamur. Sicut etiam ille, si Græce hoc audierit: quoniam res ipsa nec Græca, nec Latina est: cui adipiscendæ Græci Latinique inhiant, cæterarumque linguarum homines. Nota est igitur omnibus, quia una voce si interrogari possent, utrum beati esse vellent, sine ulla dubitatione velle responderent. Quod non fieret, nisi res ipsa, cujus hoc nomen est, eorum memoria teneretur.

CAPVT XXI.

Meminimus & eorum, quæ nunquam habuimus.

NVnquid ita, ut meminit Carthaginem, qui vidit? Non. Vita enim beata non videtur oculis, quia non est corpus. Nunquid sicut meminimus numeros? Non enim qui habet in notitia, non adhuc quærit adipisci: Vitam vero beatam habemus in notitia, ideoque amamus: & tamen adhuc adipisci eam volumus, ut beati simus. Numquid sicut meminimus eloquentiam? Non. Quam-

vis enim & hoc nomine audito recordentur ipsam rem, qui etiam nondum sunt eloquentes, multique esse cupiant, unde apparet eam esse in eorum notitia: tamen per corporis sensus alios eloquentiores animadverterunt, & delectati sunt, & hoc esse desiderant; quamquam, nisi in exteriore notitia, non delectarentur, neque hoc esse vellent, nisi delectarentur. Beatam vero vitam nullo sensu corporis in aliis experimur.

2. Nunquid sicut meminimus gaudium? Fortasse ita. Nam gaudium meum etiam tristis memini, sicut beatam vitam miser. Neque unquam corporis sensu gaudium meum vel vidi, vel audivi, vel odoratus sum, vel gustavi, vel tetigi, sed expertus sum in animo meo, quando lætatus sum: & adhæsit ejus notitia memoriæ meæ, ut id reminisci valeam aliquando cum aspernatione, aliquando cum desiderio, pro earum rerum diversitate, de quibus me gavisum esse memini. Nam & de turpibus gaudio quodam perfusus sum, quod nunc recordans detestor atque execror. Aliquando de bonis & honestis, quod desiderans recolo, tametsi forte non adsunt, & ideo tristis gaudium pristinum recolo. Vbi ergo & quando expertus sum vitam meam beatam, ut recorder eam, & amem, & desiderem? Nec ego tantum, aut cum paucis, sed beati prorsus omnes esse volumus. Quod nisi certa notitia nossemus, non tam certa voluntate vellemus.

3. Sed quid est hoc? quod si quæratur à duóbus, utrum militare velint: fieri

III.

ubi.

d omnes esse
qui non de
la vita beata
volunt. An
oniam caro
n, & spiri-
on faciant,
uod valent,
lud, quod
int, quan-
n quæro ab
e veritate,
im non du-
alle, quam
esse velle.
ium de ve-
n de te, qui
mea, salus
vitam bea-
n, quæ sola
lium de ve-
os expertus
autem falli,
hanc vitam
tiam verita-
uia falli no-
itam, quod
ate gaudium
n. Nec ama-
i ejus in me-

audent? Cur
us occupan-
aciunt mise-

posſit, ut alter eorum velle ſe, alter nolle reſpondeat. Si autem ab eis quæratur, utrum beati eſſe velint, fieri poſsit, ut uterque ſtatim ſe ſine ulla dubitatione dicat optare: nec ob aliud velit ille militare, nec ob aliud iſte nolit, niſi ut beati ſint. Nam forte, quoniam alius hinc, alius inde gaudet, ita ſe omnes beatos eſſe velle conſonant; quemadmodum conſonarent, ſi hoc interrogarentur, ſe velle gaudere; atque ipſum gaudium vitam beatam vocant. Quod & ſi alius hinc, alius illinc aſſequitur, unum eſt tamen, quo pervenire omnes nituntur, ut gaudeant. Quæ quoniam res eſt, quam ſe expertum non eſſe nemo poteſt dicere, propterea reperta in memoria recognoſcitur, quando beatæ vitæ nomen auditur.

CAPVT XXII.

Verum gaudium.

ABſit Domine, abſit à corde ſervi tui qui confitetur tibi; abſit, ut quocunque gaudio gaudeam, beatum me putem. Eſt enim gaudium, quod non datur impiis, ſed eis, qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipſe es. Et ipſa beata vita, gaudere ad te, de te, propter te: ipſa eſt enim, & non eſt altera. Qui autem aliam putant eſſe, aliud ſectantur gaudium, neque ipſum verum. Aliqua tamen imagine gaudii, voluntas eorum non avertitur.

CAPVT XXIII.

Beata vita, quid & ubi.

NOn ergo certum eſt, quod omnes eſſe beati volunt: quoniam qui non de te gaudere volunt, quæ ſola vita beata eſt, non utique vitam beatam volunt. An omnes hoc volunt? Sed quoniam caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem, ut non faciant, quod volunt; cadunt in id, quod valent, eoque contenti ſunt: quia illud, quod non valent, non tantum volunt, quantum ſat eſt, ut valeant. Nam quæro ab omnibus, utrum malint de veritate, quam de falſitate gaudere? Tam non dubitant dicere, de veritate ſe malle, quam non dubitant dicere, beatos eſſe velle. Beata quippe vita eſt, gaudium de veritate. Hoc eſt enim gaudium de te, qui veritas es, Deus illuminatio mea, ſalus faciei meæ, Deus meus. Hanc vitam beatam, omnes volunt: hanc vitam, quæ ſola beata eſt, omnes volunt: gaudium de veritate omnes volunt. Multos expertus ſum, qui vellent fallere; qui autem falli, neminem. Vbi ergo noverunt hanc vitam beatam, niſi ubi noverunt etiam veritatem? Amant enim & ipſam, quia falli nolunt. Et cum amant beatam vitam, quod non eſt aliud quam de veritate gaudium utique amant etiam veritatem. Nec amarent, niſi eſſet aliqua notitia ejus in memoria eorum.

2. Cur ergo non de illa gaudent? Cur non beati ſunt? Quia fortius occupantur in aliis, quæ potius eos faciunt miſe-

ros, quam illud beatos quod tenuiter meminerunt. Adhuc enim modicum lumen eſt in hominibus: Ambulent, ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. Cur autem veritas parit odium, & inimicus eis factus eſt homo tuus verum prædicans, cum ametur beata vita, quæ non eſt niſi gaudium de veritate: niſi quia ſic amatur veritas, ut quicunq; aliud amant, hoc quod amant, velint eſſe veritatem? & quia falli nolunt, nolunt convinci, quod falſi ſint? itaque propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt & fallere volunt, amant eam, cum ſeipſam indicat: & oderunt eam, cum eos ipſos indicat. Inde retribuitur eis, ut qui ſe ab ea manifeſtari nolunt, & eos nolentes manifeſtet, & eis ipſa non ſit manifeſta. Sic ſic etiam, ſic animus humanus, etiam ſic cæcus & languidus, turpis atque indecens, latere vult: ſe autem ut lateat aliquid, non vult. Contra illi redditur, ut ipſe non lateat veritatem, ipſum autem veritas lateat. Tamen etiam ſic dum miſer eſt, veris mavult gaudere quam falſis. Beatus ergo erit, ſi nulla interpellante moleſtia, de ipſa per quam vera ſunt omnia ſola veritate gaudebit.

CAPVT XXIV.

Deum quoque continet memoria.

ECce quantum ſpaciatus ſum in memoria mea quærens te Domine, & non te inveni extra eam. Neque enim aliquid de te inveni, quod non meminiſ-

ſem, ex quo didici te. Nam ex quo didici te, non ſum oblitus tui. Vbi enim inveni veritatem, ibi inveni Deum meum, ipſam veritatem: quam ex quo didici, non ſum oblitus. Itaque ex quo didici te, manes in memoria mea: & illic te invenio, cum reminiſcor tui, & delector in te. Hæ ſunt ſanctæ deliciæ meæ, quas donaſti mihi miſericordia tua, reſpiciens paupertatem meam.

CAPVT XXV.

In quo memoriæ gradu reperiatur Deus.

SEd ubi manes in memoria mea, tu DOmine? Vbi illic manes? Quale cubile fabricaſti illic tibi? Quale ſanctuarium ædificaſti tibi? Tu dediſti hanc dignationem memoriæ meæ, ut maneas in ea; ſed in qua ejus parte maneas, hoc conſidero. Tranſcendi enim partes ejus, quas habent & beſtiæ, cum te recordarer: quia non ibi te inveniebam inter imagines rerum corporalium, & veni ad partes ejus, ubi commendavi affectiones animi mei, nec illic inveni te. Et intravi ad ipſius animi mei ſedem, quæ illic eſt in memoria mea, quoniam ſui quoque meminit animus; nec ibi tu eras: quia ſicut non es imago corporalis, nec affectio viventis qualis eſt cum lætamur, contriſtamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliviſcimur; & quicquid hujuſmodi eſt: ita nec ipſe animus es, quia Dominus Deus animi tu es. Et commutantur hæc omnia, tu autem incommutabilis manes ſuper omnia: & dignatus es ha-

bitare in memoria mea, ex quo te didici. Et quid quæro, quo loco ejus habites? quasi vero loca ibi sint? Habitas certe in ea, quoniam tui memini, ex quo te didici; & in ea te invenio, cum recordor te.

CAPVT XXVI.

Ubi invenitur Deus.

UBi ergo te inveni, ut discerem te? neque enim jam eras in memoria mea, priusquam te discerem. Vbi ergo inveni te, ut discerem te, nisi in te supra me? Et nusquam locus, & recedimus; & accedimus, & nusquam locus. Vbique veritas præsides omnibus consulentibus te: simulque respondes omnibus, etiam diversa consulentibus. Liquide tu respondes, sed non liquide omnes audiunt. Omnes, unde volunt, consulunt: sed non semper, quod volunt, audiunt. Optimus minister tuus est; qui non magis intuetur hoc à te audire, quod ipse voluerit, sed potius hoc velle, quod à te audierit.

CAPVT XXVII.

Quomodo rapiat hominem Deus.

SEro te amavi pulchritudo tam antiqua & tam nova, sero te amavi. Et ecce intus eras & ego foris, & ibi te quærebam; & in ista formosa, quæ fecisti, deformis irruebam. Mecum eras, & tecum non eram. Ea me tenebant longe à te, quæ si in te non essent, non essent. Vocasti, & clamasti, & erupisti surditatem meam. Coruscasti, splenduisti, & fugasti cæcitatem

tatem meam Flagrasti,& duxi spiritum,& anhelo tibi. Gustavi, & esurio, & sitio: Tetigisti me, & exarsi in pacem tuam.

CAPVT XXVIII.

Miseria hujus vitæ.

CVm inhæsero tibi ex omni me,omnino nusquam erit mihi dolor & labor: & viva erit vita mea, tota plena te. Nunc autem quoniam, quem tu imples, sublevas eum: quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum.Contendunt lætitiæ meæ flendæ cum lætandis mœroribus: & ex qua parte stet victoria, nescio. Hei mihi Domine,miserere mei. Contendunt mœrores mei mali cum gaudiis bonis: & ex qua parte stet victoria, nescio. Hei mihi Domine, miserere mei. Hei mihi: Ecce vulnera mea non abscondo. Medicus es, æger sum:Misericors es, miser sum:Nunquid non tentatio est vita humana super terram?

2. Quis velit molestias & difficultates? Tolerare jubes eas, non amari. Nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amat. Quamvis enim gaudeat se tolerare, mavult tamen non esse,quod toleret. Prospera in adversis desidero,adversa in prosperis timeo. Quis inter hæc medius locus, ubi non sit humanæ vitæ tentatio? Væ prosperitatibus sæculi semel & iterum, à timore adversitatis, & à corruptione lætitiæ. Væ adversitatibus seculi, semel & iterum & tertio, à desiderio prosperitatis. Et quia ipsa adversitas dura est, & naufragat tolerantia, nunquid non tentatio est vita humana super terram, sine ullo interstitio?

CAPVT XXIX.

In Deo spes.

ET tota spes mea: non nisi in magna valde misericordia tua Domine Deus. Da quod jubes, & jube quod vis. Imperas nobis continentiam. Et cum scirem, ait quidam, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det; & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum. Per continentiam quippe colligimur & redigimur in unum, à quo in multa defluximus. Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor, qui semper ardes, & nunquam extingueris; Charitas Deus meus accende me. Continentiam jubes: Da quod jubes, & jube quod vis.

CAPVT XXX.

Somniorum ludibria.

IVbes certe, ut contineam à concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & ambitione seculi. Iussisti à concubitu: & de ipso conjugio melius aliquid, quam concessisti, monuisti. Et quoniam dedisti, factum est & antequam dispensator Sacramenti tui fierem. Sed adhuc vivunt in memoria mea (de qua multa locutus sum) talium rerum imagines, quas ibi consuetudo mea fixit: & occursant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solum usque ad delectationem, sed etiam usque ad consensionem factumque simillimum. Et tantum valet imaginis illusio in anima mea & in carne mea, ut dormienti falsa

visa persuadeant, quod vigilanti vera non possunt. Nunquid tunc ego non sum, Domine Deus meus? Et tamen tantum interest inter meipsum & meipsum, intra momentum quo hinc ad soporem transeo vel huc inde retranseo.

2. Vbi est tunc ratio, qua vigilans animus talibus suggestionibus resistit, &, si res ipsæ ingerantur, inconcussus manet? Nunquid clauditur cum oculis? Nunquid sopitur cum sensibus corporis? Et unde sæpe etiam in somnis resistimus, nostrique propositi memores, atque in eo castissime permanentes, nullum talibus illecebris adhibemus assensum? Et tamen tantum interest, ut cum aliter accidit, evigilantes ad conscientiæ requiem redeamus, ipsaque distantia reperiamus nos non fecisse, quod tamen in nobis quoquomodo factum esse doleamus. Nunquid non potens est manus tua Deus omnipotens, sanare omnes languores animæ meæ, atque abundantiore gratia tua lascivos motus etiam mei soporis extinguere?

3. Augebis Domine magis magisque in me munera tua, ut anima mea sequatur me ad te, concupiscentiæ visco expedita, ut non sit rebellis sibi: atque ut in somnis etiam, non solum non perpetret istas corruptelarũ turpitudines per imagines animales usque ad carnis fluxum, sed ne consentiat quidem. Nam ut nihil tale vel tantillum libeat; quantum possit nutu cohiberi, etiam in casto dormientis affectu, non tantum in hac vita, sed etiam in hac ætate, non magnum est omnipo-

tenti, qui vales facere supra quam petimus intelligimus. Nunc tamen, quid adhuc sim in hoc genere mali mei, dixi bono Domino meo: exultans cum tremore in eo, quod donasti mihi: & lugens in eo, quod inconsummatus sum: sperans perfecturum te in me misericordias tuas, usque ad pacem plenariam: quam tecum habebunt interiora & exteriora mea, cum absorpta fuerit mors in victoriam.

CAPVT XXXI.

Gulæ tentatio.

EST alia malitia diei, quæ utinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo & bibendo, priusquam escas & ventrem destruas, cum occideris indigentiam meam satietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna. Nunc autem suavis est mihi necessitas, & adversus istam suavitatem pugno, ne capiar: & quotidianum bellum gero in jejuniis, sæpius in servitutem redigens corpus meum, & dolores mei voluptate pelluntur: Nam fames & sitis, quidam dolores sunt. Vrunt & sicut febris necant, nisi alimentorum medicina succurrat. Quę quoniam præsto est, ex consolatione munere tuorum, in quibus nostræ infirmitati terra & aqua & cœlum serviunt, calamitates deliciæ vocantur. Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.

2. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentiæ molestia transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupis-

centiæ. Ipſe enim tranſitus, voluptas eſt: & non eſt aliàs, qua tranſeatur, quam qua tranſire cogit neceſsitas. Et cum ſalus ſit cauſa edendi ac bibendi, adjungit ſe tanquam pediſſequa periculoſa jucunditas: & plerumque præire conatur, ut ejus cauſa fiat, quod ſalutis cauſa me facere vel dico, vel volo: nec idem modus utriuſque eſt. Nam quod ſaluti ſatis eſt; delectationi parum eſt. Et ſæpe incertum fit, utrum adhuc neceſſaria corporis cura ſubſidium petat, an voluptaria cupiditatis fallacia miniſterium ſuppetat. Ad hoc incertum hilareſcit infœlix anima, & in eo præparat excuſationis patrocinium gaudens non apparere, quid ſatis ſit moderationi valetudinis: ut obtentu ſalutis, obumbret negotium voluptatis.

3. His tentationibus quotidie conor reſiſtere, & invoco dextram tuam ad ſalutem meam, & ad te refero æſtus meos: quia conſilium mihi de hac re nondum ſtat. Audio vocem jubentis Dei mei: Non graventur corda veſtra, in crapula & ebrietate. Ebrietas longe eſt à me: miſereberis, ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnunquam ſurrepit ſervo tuo; miſereberis, ut longe ſiat à me. Nemo enim poteſt eſſe continens, niſi tu des. Multa nobis orantibus tribuis: & quicquid boni antequam oremus, accipimus, à te accipimus: & ut hoc poſtea cognoſcamus, à te accipimus. Ebrioſus nunquam fui, ſed ebrioſos à te ſobrios factos ego novi. Ergo à te factum eſt, ut hoc non eſſent, qui nunquam fuerunt: à quo factum eſt, ut hoc non ſemper eſſent, qui fuerunt;

à quo etiam factum est,ut scirent utrique, à quo factum est.

4. Audivi & aliam vocem tuam: Post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua avertere. Audivi & illam ex munere tuo, quam multum amavi: Neque si non manducaverimus, deerit nobis. Hoc est dicere:Nec illa res me copiosum faciet, nec illa ærumnosum. Audivi & alteram, Ego enim didici, in quibus sum sufficiens esse: & abundare novi,& penuriam pati novi. Omnia possum in eo,qui me confortat. Ecce miles castrorum cœlestium,non pulvis, quod nos sumus: sed memento domine, quia pulvis sumus, & de pulvere fecisti hominem: & perierat, & inventus est.Nec ille in se potuit,quia idem pulvis fuit,quem talia dicentem afflatu tuæ inspirationis adamavi. Omnia possum (inquit) in eo,qui me confortat. Conforta me, ut possim. Da quod jubes, & jube quod vis.Iste se accepisse confitetur: & quod gloriatur, in Domino gloriatur. Audivi alium rogantem, ut accipiat: Aufer à me,inquit,concupiscentias ventris. Vnde apparet sancte Deus meus, te dare, cum fit,quod imperas fieri. Docuisti me pater bone: Omnia munda mundis: Sed malum esse homini,qui per offensionem manducat: Et omnem creaturam tuam bonam esse: nihilque abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: Et, quia, esca nos non commendat Deo: Et,ut nemo nos judicet in cibo, aut in potu: Et, ut qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non judi-

cet. Didici hæc: gratias tibi, laudes tibi Deo meo, magistro meo, pulsatori aurium mearum, illustratori cordis mei. Eripe me ab omni tentatione.

5. Non ego immunditiam obsonii timeo, sed immunditiam cupiditatis. Scio, Noë omne carnis gentis, quod cibo esset usui, manducare permissum: Heliam cibo carnis refectum: Ioannem mirabili abstinentia præditum: animalibus, hoc est, locustis in escam cedentibus, non fuisse pollutum. Et scio, Esau lenticulæ concupiscentia deceptum: & David propter aquæ desiderium, à seipso reprehensum: Et regem nostrum non de carne, sed de pane esse tentatum. Ideoque & populus in eremo, non quia carnes desideravit, sed quia escæ desiderio adversus Dominum murmuravit, meruit improbari. In his ergo tentationibus positus, certo quotidie adversus concupiscentiam manducandi & bibendi. Non enim est, quod semel præcidere, & ulterius non attingere decernam, sicut de concubitu potui. Itaque freni gutturis, temporata relaxatione & constrictione, tenendi sunt. Et quis est Domine, qui non rapiatur aliquãtulum extra metas necessitatis? Quisquis est, magnus est, magnificet nomen tuum. Ego autem non sum, quia peccator homo sum. Sed & ego magnifico nomen tuum: & interpellat te pro peccatis meis, qui vicit seculum, numerans me inter infirma membra corporis sui: quia & imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.

CAPUT XXXII.

Nihil est securum in hac vita.

DE illecebra odorum, non satago nimis. Cum absunt, non requiro: cum adsunt, non respuo, paratus etiam eis semper carere. Ita mihi videor: forsitan fallor. Sunt enim & istæ plangendæ tenebræ, in quibus me latet facultas mea, quæ in me est: ut animus meus de viribus suis ipse se interrogans, non facile sibi credendum existimet; quia & quod nunc inest, plerumque occultum est, nisi experientia manifestetur. Et nemo securus esse debet in ista vita, quæ tota tentatio nominatur: utrum qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. Una spes, una fiducia: una firma promissio misericordia tua.

CAPUT XXXIII.

Voluptas aurium.

VOluptates aurium tenacius me implicaverant, & subjugaverant: sed resolvisti, & liberasti me. Nunc in sonis, quos animant eloquia tua, cum suavi & artificiosa voce cantantur, fateor, aliquantulum acquiesco: non quidem ut hæream, sed ut surgam, cum volo. Attamen, cum ipsis sententiis, quibus vivunt, ut admittantur ad me, quærunt in corde meo nonnullum dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim plus mihi videor honoris eis tribuere quam decet; cum ipsis sanctis dictis religiosus & ardentius sentio moveri animos nostros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quam si non ita cantarentur:

& omnes affectus spiritus nostri, pro sui diversitate, habere proprios modos in voce atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur.

2. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem enervandam non oportet dari, sæpe me fallit: dum rationem sensus non ita comitatur, ut patienter sit posterior; sed tantum quia propter illam meruit admitti etiam præcurrere ac ducere conatur. Ita in his pecco non sentiens, sed postea sentio. Aliquando autem hanc ipsam fallaciam immoderatius cavens, error nimia severitate. Sed valde interdum; ut melos omne cantilenarum suavium, quibus Davidicum Psalterium frequentatur, ab auribus meis removeri velim, atque ipsius ecclesiæ: Tutiusque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio, sæpe mihi dictum commemini: qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem Psalmi, ut pronuncianti vicinior esset quam canenti.

3. Verumtamen cum reminiscor lachrymas meas, quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ, in primordiis recuperatæ fidei meæ: & nunc ipsum, cum moveor, non cantu, sed rebus quæ cantantur, cum liquida voce & convenientissima modulatione cantantur: magnam instituti hujus utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis: magisque adducor, non quidem irretractabilem sentẽtiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia: ut per oblectamenta aurium, infirmior animus in affectum pie-

tatis assurgat. Tamen, cum mihi accidit, ut nos amplius cantus, quam res quæ canitur, moveat, pœnaliter me peccare cõfiteor: & tunc mallem non audisse cantantem. Ecce ubi sum. Flete mecum, & pro me flete, qui aliquid boni vobiscum intus agitis, unde facta procedunt. Nam qui non agitis, non vos hæc movent. Tu autem Domine Deus meus respice, exaudi, & vide, & miserere, & sana me: in cujus oculis mihi quæstio factus sum, & ipse est languor meus.

CAPVT XXXIV.

Oculorum illecebræ.

REstat voluptas oculorum istorum carnis meæ, de qua loquor confessiones quas audiant aures templi tui, aures fraternæ ac piæ: ut concludamus tentationes concupiscentiæ carnis, quæ me adhuc pulsant ingemiscentem, & habitaculum meum, quod de cœlo est, superindui cupientem. Pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores amant oculi. Non teneant hæc animam meam; teneat eam Deus, qui hæc fecit, bona quidem valde, sed ipse est bonum meum, non hæc. tangunt me vigilantem totis diebus: nec requies ab eis datur mihi, sicut datur à vocibus canoris aliquando ab omnibus ut in silentio. Ipsa enim regina colorum lux ista, perfundens cuncta quæ cernimus: ubi per diem fuero, multimodo allapsu blanditur mihi aliud agenti & eam non advertenti. Insinuat autem se ita vehementer, ut si repente subtrahatur, cum desiderio requiratur: & si diu

absit, contristet animum. O lux, quam videbat Tobias, cum clausis oculis istis, filium docebat vitæ viam, & ei præibat pede charitatis, nusquam errans! Aut quam videbat Isaac, prægravatis & opertis senectute carneis luminibus; cum filios non agnoscendo benediceret, sed benedicendo agnoscere meruit: Aut quam videbat Iacob, cum & ipsæ prægrandi ætate captus oculis, in filiis præsignata futuri populi genera, luminoso corde radiavit: & nepotibus suis ex Ioseph divexas mystice manus, non sicut pater eorum foris corrigebat, sed sicut ipse intus discernebat, imposuit! Ipsa est lux, una est, & alia non est; & unum omnes, qui vident & amant eam. At ista corporalis, de qua loquebar, illecebrosa ac periculosa dulcedine condit vitam seculi cæcis amatoribus. Qui autem & de ipsa laudare te norunt, Deus creator omnium, absumunt eam in hymno tuo, non assumuntur ab ea in somno suo. Sic esse cupio.

3. Resisto seductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam tuam: & erigo ad te invisibiles oculos, ut tu evellas de laqueo pedes meos. Tu subinde evellis eos, nam illaqueantur. Tu non cessas evellere, ego autem crebro hæreo, ubique sparsis insidiis: quoniam non dormies neque dormitabis, qui custodis Israël. Quam innumerabilia, variis artibus & oppificiis, in vestibus, calceamentis, vasis, & hujuscemodi fabricationibus, picturis etiam, diversisque figmentis, atque his usum necessarium atque moderatum & piam signi-

ficationem longe transgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorum foras? sequentes, quod faciunt: intus relinquentes, à quo facti sunt, & exterminantes quod facti sunt.

4. At ego Deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnum, & sacrifico laudem sanctificatori meo: quoniam pulchra trajecta per animas in manus artificiosas, ab illa pulchritudine veniunt, quæ super animas est, cui suspirat anima mea die ac nocte. Sed pulchritudinum exteriorum operatores & sectatores inde trahunt approbandi modum, non autem inde trahunt utendi modum. Et ibi est, & non vident eum: ut non eant longius, & fortitudinem suam ad te custodiant, nec eam spargant in deliciosas lassitudines. Ego autem hæc loquens atque discernens, etiam istis pulchris gressum inecto: sed tu evellis Domine, evellis tu, quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Nam ego capior miserabiliter, & tu evellis misericorditer: aliquando non sentientem, quia suspensus incideram: aliquando cum dolore, quia jam inhæseram.

CAPVT XXXV.

Curiositas cognoscendi.

HVC accedit alia forma tentationis, multiplicius periculosa. Præter eam enim concupiscentiam carnis, quæ inest in delectatione omnium sensuum & voluptatum, cui servientes depereunt, qui longe se faciunt à te: inest animæ per eosdem sensus corporis quædam non se

oblectandi in carne, sed experiendi per carnem vana & curiosa cupiditas, nomine cognitionis & scientiæ palliata. Quæ quoniam & in appetitu noscēdi est, oculi autem sunt ad cognoscendum in sensibus principes, concupiscentia oculorum eloquio divino appellata est. Ad oculos enim proprie, videre pertinet. Vtimur autem hoc verbo etiam in cæteris sensibus, cum eos ad cognoscendum intendimus. Neque enim dicimus, audi, quam rutilet: aut olfac, quam niteat: aut gusta, quam splendeat, aut palpa, quam fulgeat. Videri autem dicuntur hæc omnia. Dicimus enim non solum, vide, quid luceat, quod soli oculi sentire possunt: sed vide etiam, quid sonet, vide quid oleat: vide, quid sapiat: vide quam durum sit. Ideoque generalis experientia sensuum, concupiscentia (sicut dictum est) oculorum vocatur: quia videndi officium, in quo primatum oculi tenent, etiam cæteri sensus sibi de similitudine usurpant, cum aliquid cognitionis explorant. Et hoc autem evidentius discernitur, quid voluptatis, quid curiositatis agatur per sensus: quod voluptas, pulchra, canora, suavia, sapida, lenia sectatur.

2. Curiositas autem, etiam his contraria tentandi, causa, non ad subeundam molestiam, sed ad experiendi noscendique libidinem. Quid enim voluptatis habet videre in laniato cadavere, quod exhorreas? & tamen sicubi jaceat, concurrunt, ut contristentur, ut palleant. Timent etiam, ne in somnis hoc videant: quasi quisquam eos vigilantes videre

coegerit, aut pulchritudinis ulla fama persuaserit. Ita & in cæteris sensibus, quæ persequi longum est. Ex hoc morbo cupiditatis, in spectaculis exhibeantur quæque miracula. Hinc ad perscrutanda naturæ (quæ præter nos est operta) proceditur: quæ scire nihil prodest: & nihil aliud quam scire homines cupiunt. Hinc etiam, si quid, eodem perversæ scientiæ fine, per artes magicas quæritur. Hinc etiam in ipsa religione Deus tentatur, cum signa & prodigia flagitantur: non ad aliquam salutem, sed ad solam experientiam desiderata.

3. In hac tam immensa sylva plena insidiarum & periculorum, ecce quam multa præciderim, & à meo corde dispulerim, sicuti donasti me facere Deus salutis meæ. Attamen quando audeo dicere cum circumquaque quotidianam vitam nostram: tam multa hujus generis rerum circumstrepant: quando audeo dicere, nulla re tali me intentum fieri ad spectandum & vana cura capiendum? Sane me jam theatra non rapiunt; nec curo nosse transitus syderum; nec anima unquam responsa quæsivit umbrarum: omnia sacrilega sacramenta detestor. A te Domine Deus meus, cui humilem famulatum ac simplicem debeo, quantis mecum suggestionum machinationibus agit inimicus, ut signum aliquod petam?

4. Sed obsecro te per Regem nostrum, & patriam Hierusalem, simplicem, castam; ut quemadmodum à me longe est ista consensio, ita sit semper longe atque

longius. Pro ſalute autem cujuſquam cum te rogo, alius multum differens finis eſt intentionis meæ; & te facientem quod vis, das mihi & dabis libenter ſequi. Verumtamen in quam multis minutiſsimis, & contemptibilibus rebus, curioſitas quotidie noſtra tentatur: & quam ſæpe labamur, quis enumerat? Quoties narrantes inania, primo quaſi toleramus, ne offendamus infirmos, deinde paulatim libenter advertimus. Canem currentem poſt leporem jam non ſpecto, cum in circo fit: at vero in agro, ſi caſu tranſeam, avertit me fortaſsis & ab aliqua magna cogitatione, atque ad ſe convertit illa venatio: non deviare cogens corpore jumenti, ſed cordis inclinatione. Et niſi jam mihi demonſtrata infirmitate mea cito admoneas, aut ex ipſa viſione per aliquam conſiderationem in te aſſurgere, aut totum contemnere atque tranſire, vanus hebeſco.

5. Quid cum me domi ſedentem ſtellio muſcas captans, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans, ſæpe intentum facit? Num quia parva ſunt animalia, ideo non res eadem geritur? Pergo inde laudandum te creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium, ſed non inde intentus eſſe incipio. Aliud eſt cito ſurgere, aliud eſt non cadere. Et talibus vita mea plena eſt, una ſpes mea in magna valde miſericordia tua. Cum enim hujuſmodi rerum conceptaculum ſit cor noſtrum, & portat copioſæ vanitatis catervas: hinc & orationes noſtræ ſæpe interrumpuntur atque turbantur; & ante

conſpectum tuum, dum ad aures tuas vocem cordis intendimus, neſcio unde irruentibus nugatoriis cogitationibus, res tanta præciditur.

CAPVT XXXVI.

Superbiæ vitium.

NVnquid etiam hoc inter contemnenda deputabam, aut aliquid nos reducet in ſpem, niſi tota miſericordia tua, quoniam cœpiſti mutare nos? Et tu ſcis, quanta ex parte mutaveris, qui me primitus ſanas à libidine vindicandi me; ut propitius fias etiam cæteris omnibus iniquitatibus meis; & ſanes omnes languores meos; & redimas de corruptione vitam meam; & corones me in miſeratione & miſericordia, & ſaties in bonis deſiderium meum; quia compreſsiſti à timore tuo ſuperbiam meam, & manſuefeciſti jugo tuo cervicem meam. Et nunc porto illud, & leve eſt mihi; quoniam ſic promiſiſti, & feciſti; & vere ſic erat, & neſciebam, quando id ſubire metuebam.

2. Sed nunquid Domine, qui ſolus ſine typho dominaris, quia ſolus verus Dominus es, qui non habes dominum; nunquid hoc quoque tertium tentationis genus ceſſavit à me, aut ceſſare in hac tota vita poteſt, timeri & amari velle ab hominibus, non propter aliud, ſed ut inde ſit gaudium, quod non eſt gaudium? Miſera vita eſt, & fœda jactantia. Hinc fit vel maxime, non amare te, nec caſte timere te. Ideoque tu ſuperbis reſiſtis, humilibus autem das gratiam; & intonas ſuper

per ambitiones ſeculi, & contremiſcunt fundamenta montium. Itaque nobis, quoniam propter quædam humanæ ſocietatis officia, neceſſarium eſt amari & timeri ab hominibus, inſtat adverſarius veræ beatitudinis noſtræ; ubique ſpargens in laqueis, euge, euge: ut dum avide colligimus, incaute capiamur; & à veritate tua gaudium noſtrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus; libeatque nos amari & timeri, non propter te, ſed pro te; atque iſto modo ſui ſimiles factos ſecum habeat, non ad concordiam charitatis, ſed ad conſortium ſupplicii: qui ſtatuit ſedem ſuam ponere in aquilone, ut te perverſa & diſtorta via imitantes, tenebroſi frigidive ſervirent.

3. Nos autem Domine, puſillus grex tuus ecce ſumus, tu nos poſside. Prætende alas tuas, & fugiamus ſub eas. Gloria noſtra tu eſto, propter te amemus, & verbum tuum timeatur in nobis. Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus judicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem non peccator laudatur in deſideriis animæ ſuæ; nec qui iniqua gerit, benedicitur; ſed laudatur homo propter aliquod bonum, quod dediſti ei; at ille plus gaudet ſibi laudari ſe, quam ipſum donum habere unde laudatur: etiam iſte, te vituperante, laudatur. Et melior jam ille, qui laudavit; quam iſte qui laudatus eſt: Iſti enim placuit in homine donum Dei, huic amplius placuit donum hominis, quam Dei.

CAPVT XXXVII.

Laudes & vituperatio movent.

TEntamur his tentationibus quotidie Domine, sine cessatione tentamur. Quotidiana fornax nostra, est humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam. Da quod jubes, & jube quod vis. Tu nosti de hac re ad gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum. Neque enim facile colligo, quam sim ab ista peste mundatior, & multum timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non. Est enim qualiscunque in aliis generibus tentationum, mihi facultas explorandi me, in hoc pæne nulla est. Nam & à voluptatibus carnis, & à curiositate supervacanea cognoscendi, video, quātum assecutus sim posse refrenare animum meum, cum eis rebus careo, vel voluntate, cum absunt, vel necessitate, cum desunt. Tunc enim me interrogo, quam magis minusve mihi molestum sit non habere. Divitiæ vero, quæ ob hoc expetuntur, ut alicui istarum triū cupiditatum, vel duabus earum, vel omnibus serviant; si persentiscere non potest animus, utrum eas habens contemnat, possunt & dimitti, ut se probet.

2. Laude vero ut careamus, atque in eo experiamur, quod possumus; nunquid male vivendum est; & tam perdite atque immaniter ut nemo nos noverit, qui non detestetur? Quæ major dementia dici aut cogitari potest? At si bonæ vitæ bonorumque operum comes & solet & debet esse laudatio, tam comitatum ejus, quam

ipſam bonam vitam deſeri non oportet. Non autem ſentio, ſiue quo eſſe, aut æquo animo, aut ægre poſsim, niſi cum abfuerit. Quid igitur tibi in hoc genere tentationis domine confiteor? Quid?niſi delectari me laudibus; ſed amplius ipſa veritate, quam laudibus. Nam ſi mihi proponatur, utrum malim furens, aut in omuibus rebus errans, ab hominibus laudari; an conſtans & in veritate certiſsimus ab omnibus vituperari, video quid eligam.

3. Verumtamen nollem, vel augeret mihi gaudium cujuſlibet boni mei, ſuffragatio oris alieni. Sed auget, fateor, non ſolum, ſed & vituperatio minuit. Et cum iſta miſeria mea perturbor, ſubintrat mihi excuſatio, quæ qualis ſit, tu ſcis Deus; nam me incertum facit. Quia enim nobis imperaſti non tantum continentiam, id eſt, à quibus rebus amorem cohibeamus: verumetiam juſtitiam, id eſt, qua eum conferamus; nec te tantum voluiſti à nobis, verumetiam proximum diligi: ſæpe mihi videor de profectu aut ſpe proximi delectari, cum bene intelligentis laude delector, & rurſus ejus malo contriſtari, cum eum audio vituperare quod aut ignorat, aut bonum eſt. Nam & contriſtor aliquando laudibus meis cum vel ea laudantur in me, in quibus mihi ipſe diſpliceo; vel etiam bona minora & levia pluris æſtimantur, quam æſtimanda ſint.

4. Sed rurſus unde ſcio? An propterea ſic afficior, quia nolo de meipſo à me ſentire laudatorem meum: non quia il-

lius utilitate moveor, sed quia eadem bona, quæ mihi in me placent, jucundiora mihi sunt, cum & alteri placent? Quodammodo enim non ego laudor, cum de me sententia mea non laudatur; quandoquidem aut illa laudantur, quæ mihi displicent: aut illa amplius, quæ mihi minus placent. Ergone de hoc incertus sum mei? Ecce in te veritas video, non me laudibus meis propter me, sed propter proximi utilitatem moveri oportere. Et utrum ita sit, nescio. Minus mihi in hac re notus sum ipse, quam tibi.

63. Obsecro te Deus meus, & meipsum mihi indica, ut confitear oraturis pro me fratribus meis, quod in me saucium comperero. Iterum me diligentius interrogem: Si utilitate proximi moveor in laudibus meis, cur minus moveor, si quisquam alius injuste vituperetur, quam si ego? Cur ea contumelia magis mordeor, quæ in me, quam quæ in alium eadem iniquitate coram me jacitur? An & ego hoc nescio? Etiamne id restat, ut ipse me seducam, & verum non faciam coram te in corde & lingua mea? Insaniam istam Domine longe fac ā me, ne oleum peccatoris mihi sit os meum, ad impinguandum caput meum. Egenus & pauper ego sum, & melior in occulto gemitu displicens mihi, & quærens misericordiam tuam, donec reficiatur defectus meus, & perficiatur usque in pacem, quam nescit arrogantis oculus.

CAPVT XXXVIII.

Est virtuti periculum à vana gloria.

SErmo autem ore procedens, & facta quæ innotescunt hominibus, habent tentationem periculosissimam ab amore laudis, qui ad privatam quandam excellentiam contrahit,& emendicata suffragia tentat: & cum à me in me arguitur,eo ipso quo arguitur.Et sæpe homo, de ipso vanæ gloriæ contemptu, vanius gloriatur: ideoque, non jam de ipso vanæ gloriæ contemptu gloriatur. Non enim eam contemnit, cum gloriatur intus.

CAPVT XXXIX.

φιλαυτία.

ETiam intus est aliud in eodem genere tentationis malum, quo inanescunt; qui placent sibi de se, quamvis aliis vel placeant, vel displiceant, nec placere affectant cæteris. Sed sibi placentes,multum tibi displicent: non tantum de non bonis quasi bonis, verumetiam de bonis tuis, quasi suis. Aut etiam sicut de tuis, sed tanquam ex meritis suis. Aut etiam sicut ex tua gratia; sed non sua merita, non tamen socialiter gaudentes, sed aliis invidentes eam. In his omnibus atque hujuscemodi periculis & laboribus, vides tremorem cordis mei:sed & vulnera mea magis subinde à te sanari, quam mihi non infligi, sentio.

CAPVT XL.

Contra vitia lucta.

UBi non mecum ambulasti veritas, docens quid caveam, & quid appetam, cum ad te referrem interiora visa mea, quæ potui, teque consulerem? Lustravi mundum foris sensu, quo potui: & attendi vitam corporis mei de me, sensusque ipsos meos. Inde ingressus sum in recessus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium; & consideravi, & expavi, & nihil eorum discernere potui sine te, & nihil eorum esse te inveni. Nec ego ipse inventor, qui peragravi omnia, & distinguere & pro suis quæque dignitatibus æstimare conatus sum; excipiens alia nunciantibus sensibus, & interrogans alia mecum commixta sentiens, ipsosque nuncios dignoscens atque dinumerans; jamque in memoria elatis opibus alia pertractans, alia recondens, alia eruens.

2. Nec ego ipse, cum hæc agerem, id est, vis mea, qua id agebam, nec ipsa eras tu, quia lux es tu permanens. Quam de omnibus consulebam, an essent, quid essent, quanti pendenda essent. Et audiebam docentem ac jubentem; & sæpe istud facio. Hoc me delectat; & ab omnibus actionibus necessitatis, quarum relaxari possum ad istam voluptatem refugio. Neque in his omnibus, quæ percurro consulens te, invenio tutum locum animæ meæ, nisi in te, quo colligantur sparsa mea, nec à te quicquam recedat ex me,

Et aliquando intromittis me in affectum multorum inusitatum introrsus, ad nescio quam dulcedinem: quæ, si perficiatur in me, nescio quid erit, quod vita ista non erit. Sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multum fleo, sed multum teneor. Tantum consuetudinis sarcina digna est. Hic esse valeo, nec volo; illic volo, nec valeo; miser utrobique.

CAPVT XLI.

Triplex cupiditas carnis.

IDeoque consideravi languores peccatorum meorum, in cupiditate triplici: & dexteram tuam invocavi, ad salutem meam. Vidi enim splendorem tuum corde saucio, & repercussus dixi, Quis illuc potest? Projectus sum à facie oculorum tuorum. Tu es veritas super omnia præsidens. At ego per avaritiam meam non amittere te volui, sed volui tecum possidere mendacium, sicut nemo vult ita falsum dicere, ut nesciat ipse, quid verum sit. Itaque amisi te, quia non dignaris cum mendacio possideri.

CAPVT XLIII.

Remedia vitiorum à dæmonibus

QVem invenirem, qui me reconciliaret tibi? An obeundum mihi fuit ab angelo? Qua prece? Quibus sacramentis? Multi conantes ad te redire, neque per

ſeipſos valentes, ſicut audio, tentaverunt hæc, & inciderunt in deſiderium curioſarum viſionum, & digni habiti ſunt illuſionibus. Elati enim te quærebant doctrinæ faſtu, exerentes potius quam tundentes pectora, & adduxerunt ſibi per ſimilitudinem cordis ſui, conſpirantes & ſocias ſuperbiæ ſuæ poteſtates aëris hujus, à quibus per potentias magicas deciperentur, quærentes mediatorem, per quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat, transfigurans ſe angelum lucis.

2. Et multum illexit ſuperbam carnem, quod carneo corpore ipſe non eſſet. Erant enim illi mortales & peccatores, tu autem Domine, cui reconciliari ſuperbe quærebant, immortalis & ſine peccato. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat ut haberet aliquid ſimile Deo, aliquid ſimile hominibus; ne in utroque hominibus ſimilis, longe eſſet à Deo, aut in utroque Deo ſimilis, longe eſſet ab hominibus, atque ita mediator non eſſet. Fallax itaque ille mediator, quo per ſecreta judicia tua, ſuperbia meretur illudi. Vnum cum hominibus habet, id eſt, peccatum; aliud videri vult habere cum Deo; ut quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali ſe oſtentet. Sed quia ſtipendium peccati mors eſt, hoc habet commune cum hominibus, unde ſimul damnetur in mortem.

CAPUT XLIII.

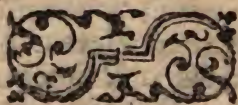
Christus intercessor efficax.

VErax autem mediator, quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus, & misisti, ut ejus exemplo etiam ipsam discerent humilitatem; mediator ille Dei & hominum, homo Christus Iesus, inter mortales peccatores & immortalem justum apparuit; mortalis cum hominibus, justus cum Deo. Ut quoniam stipendium justitiæ, vita & pax est; per justitiam conjunctam Deo, evacuaret mortem justificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis: ut ita ipsi per fidem futuræ passionis ejus, sicut nos per fidem præteritæ, salvi fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, non medius, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum, & simul cum Spiritu sancto unus Deus.

2. Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo unico non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti eum? Quomodo nos amasti? pro quibus ille, qui non rapinam arbitratus est esse æqualis tibi, factus est subditus usque ad mortem, mortem autem crucis; Unus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam; pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor, quia victima; pro nobis sacerdos & sacrificium, & ideo sacerdos, quia sacrificium; faciens tibi nos de servis filios, de te nascendo, nobis

serviendo. Merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos, per eum qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, alioquin desperarem. Multi enim & magni sunt iidem languores mei; multi sunt & magni, sed amplior est medicina tua.

3. Potuimus putare verbum tuum remotum esse à conjunctione hominis, & desperare de nobis: nisi caro fieret, & habitaret in nobis. Conterritus peccatis meis & mole miseriæ meæ, agitaveram in corde meditatusque fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti mihi, & confirmasti me, dicens: Ideo pro omnibus Christus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, Ecce Domine jacto in te curam meam, ut vivam, & considerabo mirabilia de lege tua. Tu scis imperitiam meam & infirmitatem meam; doce me, & sana me: Ille tuus unicus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, redemit me sanguine suo. Non calumnientur me superbi: quoniam cogito precium meum, & manduco, & bibo & erogo: & pauper cupio saturari ex eo, inter illos, qui edunt & saturantur; & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Cur confitemur Deo scienti.

NUMQUID Domine, cum tua sit æternitas, ignoras, quæ tibi dico; aut ad tempus vides, quod fit in tempore? Cur ergo tibi tot rerum narrationes digero? Non utique, ut per me noveris ea, sed affectum meum excito in te, & eorum, qui hæc legunt: ut dicamus omnes: Magnus Dominus, & laudabilis valde. Iam dixi, & dicam; amore amoris tui facio istud. Nam & oramus, & tamen veritas ait: Novit pater vester, quid vobis opus sit, prius quam petatis ab eo. Affectum ergo nostrum patefacimus in te; confitendo tibi miserias nostras, & misericordias tuas super nos: ut liberes nos omnino, quoniam cœpisti; ut desinamus esse miseri in nobis, & beatificemur in te: quoniam vocasti nos, ut simus pauperes spiritu, & mites, & lugentes, & esurientes ac sitientes justitiam, & misericordes, & mundi corde, & pacifici. Ecce narravi tibi multa, quæ potui, & quæ volui; quoniam tu prior voluisti, ut confiterer tibi Domino Deo meo, quoniam bonus es, quoniam in seculum misericordia tua.

CAPVT II.

Petit liberari à peccato & ab erroribus, & duci ad veram cognitionem.

QVando autem sufficio calami lingua enunciare omnia hortamenta tua, & omnes terrores tuos & consolationes & gubernationes, quibus me perduxisti prædicare verbum tuum, & sacramentum tuum dispensare populo tuo? Et si sufficio hæc enunciare ex ordine, caro mihi valent stillæ temporum, & olim inardesco meditari in lege tua, & in ea tibi confiteri scientiam & imperitiam meam, primordia illuminationis tuæ, & reliquias tenebrarum mearum, quousque devoretur à fortitudine infirmitas. Et nolo, defluant id horæ, quas invenio liberas à necessitatibus reficiendi corporis, & intentionis animi, & servitutis, quam debemus hominibus, & quam non debemus, & tamen reddimus.

2. Domine Deus meus intende orationi meæ, & misericordia tua exaudiat desiderium meum: quoniam non mihi soli æstuat, sed usui vult esse fraternæ charitati; & vides in corde meo, quia sic est; ut sacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ: & da, quod offeram tibi. Inops enim & pauper sum, tu dives in omnes invocantes te, qui securus curam nostri geris. Circumcide ab omni temeritate, omnique mendacio, interiora & exteriora labia mea. Sint castæ deliciæ meæ, scripturæ tuæ; nec fallar in eis, nec fallam ex eis. Domine attende, & miserere Domine Deus meus,

lux cæcorum & virtus infirmorum, statimque lux videntium & virtus fortium; attende animam meam, & audi clamantem de profundo. Nam nisi adsint, & in profundo aures tuæ, quo ibimus? Quó clamabimus? Tuus est dies, & tua est nox. Ad nutum tuum momenta transvolant.

3. Largire inde spacium meditationibus nostris in abdita legis tuæ, neque adversus pulsantes claudas eam. Neque enim frustra scribi voluisti tot paginarum opaca secreta. Aut non habent illæ silvæ cervos suos, recipientes se in eas, & resumentes, & ambulantes, & pascentes, recumbentes, & ruminantes: O Domine perfice me, & revela mihi eas! Ecce vox tua, gaudium meum; vox tua, super affluentiam voluptatum. Da quod amo: Amo enim; & hoc tu dedisti. Nec dona tua deseras, nec herbam tuam speraas sitientem. Confitear tibi, quicquid invenero in libris tuis; & audiam vocem laudis. Et te bibam, & considerem mirabilia de lege tua; ab usque principio, in quo fecisti cœlum & terram, usque ad regnum tecum perpetuum sanctæ civitatis tuæ. Domine miserere mei, & exaudi desiderium meum. Puto enim, quod non sit de terra, non de auro & argento, & lapidibus; aut decoris vestibus, aut honoribus & potestatibus, aut voluptatibus carnis; neque de necessariis corpori, & huic vitæ peregrinationis nostræ: quæ omnia apponuntur nobis, quærentibus regnum & justitiam tuam. Vide Domine Deus meus, unde sit desiderium meum. Narra-

verunt mihi injusti delectationes suas, sed non sicut lex tua Domine. Ecce unde est desiderium meum.

4. Vide pater, aspice, & approba : & placeat in conspectu misericordiæ tuæ, invenire me gratiam ante te, ut aperiantur pulsanti mihi interiora sermonum tuorum. Obsecro per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, virum dexteræ tuæ, filium hominis, quem confirmasti tibi mediatorem tuum & nostrum; per quem nos quæsisti, non quærentes te quæsisti autem, ut quæreremus te verbum tuum, per quod fecisti omnia, in quibus & me : unicum tuum, per quem vocasti in adoptionem populum credentium, in quo & me: per eum te obsecro, qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Ipsum quæro in libris tuis, Moyses de illo scripsit: Hoc ipse ait, hoc veritas ait.

CAPVT III.

Creatio cæli & terræ.

AVdiam & intelligam, quomodo in principio fecisti cœlum & terram, Scripsit hoc Moyses, scripsit & abiit, transiit hinc ad te. Neque enim nunc ante me est : nam si esset, tenerem & rogarem eum, & per te obsecrarem, ut mihi ista panderet; & præberem aures corporis mei, sonis erumpentibus ex ore ejus. Et si Hebræa voce loqueretur, frustra pulsaret sensum meum, nec inde men-

tem meam quicquam tangeret. Si autem Latine, scirem quid diceret.

2. Sed unde scirem an verum diceret Quod si & hoc scirem, num & ab illo scirem? Intus utique mihi, intus in domicilio cogitationis; nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Barbara vox, sed veritas; sine oris & linguæ organis, sine strepitu syllabarum diceret. Verum dicit: & ego statim certus confidenter illi homini tuo dicerem, verum dicis. Cum ergo illum interrogare non possim, te, quo plenus vera dixit, veritas, te rogo Deus meus, rogo parce peccatis meis: & qui illi servo tuo dedisti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere.

CAPVT IV.

Creatura clamat creatorem Deum.

ECce sunt cœlum & terra; clamant quod facta sunt: Mutantur enim, atque variantur. Quicquid enim factum non est, & tamen est, non est in eo quicquam, quod ante non erat; quod est mutari atque variari, Clamavit etiam, quod seipsa non fecerint: ideo sumus, quia facti sumus. Non ergo eramus, antequam essemus, ut fieri possemus à nobis: Et vox dicentium, est ipsa evidentia tu ergo Domine fecisti ea; qui pulcher es, pulchra sunt enim: qui bonus es, bona sunt nec ita bona sunt, nec ita sunt, sicut tu conditor eorum: cui comparata, nec pulchra sunt, nec bona sunt, nec sunt. Scimus hæc gratias tibi. Et scientia nostra scientiæ tuæ comparata, ignorantia est.

CAPVT V.

Ex nihilo conditus mundus.

IN principio, fecit Deus cœlum & terram. Quomodo autem fecisti cælum & terram, & quæ machina tam grandis operationis tuæ? non enim sicut homo artifex formans corpus de corpore, arbitratu animæ, volentis imponere utcunque speciem, quam cernit in semetipsa interno oculo. Et unde hoc valeret, nisi quia tu fecisti eam? Et imponit speciem jam existenti, & habenti ut esset; veluti terræ, aut lapidi, aut ligno, aut auro, aut id genus rerum cuilibet. Et unde ista essent, nisi tu instituisses? Tu fabro corpus; tu animum membris imperitantem fecisti; tu materiam, unde facit aliquid: tu ingenium, quo artem capiat, & videat intus, quid faciat foris. Tu sensum corporis, quo interprete trajiciat ab animo ad materiam, id quod facit; & renunciet animo quid factum sit; ut ille intus consulat præsidentem sibi veritatem, an bene factum sit. Te laudent hæc omnia, creatorem omnium.

2. Sed tu quomodo facis ea? Quomodo fecisti Deus cœlum & terram? Non utique in cælo, neque in terra, fecisti cælum & terram; neque in aëre, aut in aquis, quoniam & hæc pertinent ad cælum & terram: Neque in universo mundo fecisti universum mundum, quia non erat, ubi fieret, antequam fieret, ut esset: Nec manu tenebas aliquid, unde faceres cœlum & terram. Nam unde tibi hoc: quod tu non feceras; unde aliquid face-

res? Quid enim est, nisi quia tu es? Ergo dixisti, & facta sunt, atque in verbo tuo fecisti ea.

CAPVT VI.

Verbo æterno Deus condidit omnia.

SEd quomodo dixisti? Nunquid illo modo, quo facta est vox de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus? Illa enim vox acta atque transacta est, cœpta & finita. Sonuerunt syllabæ, atque transierunt; secunda post primam, tertia post secundam; atque inde ex ordine, donec ultima post cæteras, silentiumque post ultimam. Vnde claret atque eminet, quod creaturæ motus expressit eam, serviens æternæ voluntati tuæ ipse temporalis. Et hæc ad tempus facta verba tua nunciavit auris exterior menti prudenti, cujus auris interior posita est ad æternum verbum tuum. At illa comparavit hæc verba temporaliter sonantia cum æterno in silentio verbo tuo, & dixit: Aliud est, longe aliud est. Hæc longe infra me sunt; nec sunt, quia fugiunt & prætereunt: verbum autem Dei supra me, manet in æternum.

2. Si ergo verbis sonantibus & prætereuntibus dixisti, ut fieret cœlum & terra, atque ita fecisti cœlum & terram, erat jam creatura corporalis ante cœlum & terram, cujus motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. Nullum autem corpus ante cœlum & terram. Aut si erat, id certe sine transitoria voce feceras, unde transitoriam vocem faceres, qua diceres, ut fieret cœlum & terra.

Quicquid enim illud esset, unde talis vox fieret, nisi abs te factum esset, omnino non esset. Vt ergo fieret corpus, unde ista verba fierent; quo verbo à te dictum est?

CAPVT VII.

Filius Dei, verbum patris coæternum.

VOcas itaque nos ad intelligendum verbum Deum apud te Deum, quod sempiterne dicitur, & eo sempiterne dicuntur omnia. Neque enim finitur, quod dicebatur, & dicitur aliud, ut possint dici omnia; sed simul ac sempiterne omnia. Alioquin, jam tempus, & mutatio, & non vera æternitas, nec vera immortalitas. Hoc novi Deus meus, & gratias ago. Novi, confiteor tibi Domine; mecumque novit, & benedicit te, quisquis ingratus non est certæ veritati.

2. Novimus Domine, novimus; quoniam in quantum quicquid non est, quod erat, & est quod non erat, in tantum moritur & oritur: Non ergo quicquam verbi tui cedit atque succedit, quoniam vere immortale atque æternum est. Et ideo verbo tuo tibi coæterno simul & sempiterno dicis omnia, quæ dicis: & fit, quicquid dicis, ut fiat. Nec aliter, quam dicendo, facis; nec tamen simul & sempiterna fiunt omnia, quæ dicendo facis.

CAPVT VIII.

Verbo Dei docemur in omnibus.

CVr? quæso te, Domine Deus meus. Vtrumque video, sed quomodo id eloquar, nescio: nisi quia omne, quod esse incipit, & esse desinit; tunc esse inci-

pit, & tunc desinit, quando debuisse incipere vel desinere in æterna ratione cognoscitur? ubi nec incipit aliquid, nec desinit. Ipsum est verbum tuum, quod & principium, qui & loquitur nobis. Sic in evangelio per carnem ait, & hoc insonuit foris auribus hominum, ut crederetur, & intus quæreretur, & inveniretur in æterna veritate, ubi omnes discipulos bonus & solus magister docet. Ibi audio (Domine) vocem tuam dicentem mihi quoniam ille loquitur nobis, qui docet nos. Qui autem non docet nos, etiam si loquitur, non nobis loquitur.

2. Quis porro nos docet, nisi stabilis veritas? Quia & per creaturam mirabilem cum admonemur, ad veritatem stabilem ducimur, ubi vere discimus, cum stamus & audimus eum; & gaudio gaudemus propter vocem sponsi, reddentes nos unde sumus: Et ideo principium; quia nisi maneret, cum erramus, non esset quo rediremus. Cum autem redimus ab errore, cognoscendo utique redimus. Vt autem cognoscamus, docet nos, quia principium est, & loquitur nobis.

CAPVT IX.

Quomodo verbum Dei loquatur cordi.

IN hoc principio Deus fecisti cælum & terram, in verbo tuo, in filio tuo, in virtute tua, in sapientia tua, in veritate tua, miro modo dicens, & miro modo faciens: Quis comprehendet? Quis enarrabit? Quid est illud, quod interlucet mihi, & percutit cor meum sine læsione; & in-

horresco, & inardesco? Inhorresco, in quantum dissimilis ei sum, inardesco, in quantum similis ei sum.

2. Sapientia, sapientia est, quæ interlucet mihi discindens nubilum meum, quod me rursus, cooperit deficientem ab ea caligne atque aggere pœnarum mearum. Quoniam sic infirmatus est in egestate vigor meus, ut non sufferam bonum meum, donec tu Domine, qui propitius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam sanes languores meos. Quia & redimes de corruptione vitam meam, & coronabis me in miseratione & misericordia, & satiabis in bonis desiderium meum; quoniam renovabitur juventus mea, sicut aquilæ. Spe enim salvi facti sumus, & promissa tua per patientiam expectamus. Audiat te intus sermocinantem, qui potest. Ego fidenter ex oraculo tuo clamabo; Quam magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti; & illa est principium, & in eo principio fecisti cœlum & terram.

CAPUT X.

Voluntas Dei principium nescit.

NOnne ecce pleni sunt vetustatis suæ, qui nobis dicunt: Quid faciebat Deus, antequam faceret cœlum & terram? Si enim vacabat, inquiunt, & non operabatur aliquid, cur non sic semper & deinceps, quemadmodum retro semper cessavit ab opere? Si enim ullus motus in Deo novus extitit, & voluntas nova, ut conderet creaturam, quam nunquam ante condiderat, quomodo jam vera æterni-

tas, ubi oritur voluntas, quæ non erat? Neque enim voluntas Dei creatura est, sed ante creaturam; quia non crearetur aliquid, nisi creatoris voluntas præcederet.

CAPUT XI.

Æternitas Dei nescit tempora.

AD ipsam ergo Dei substantiam, pertinet voluntas ejus. Quod si exortum est aliquid in Dei substantia, quod prius non erat, non veraciter dicitur æterna illa substantia. Si autem voluntas Dei sempiterna erat, ut esset creatura, cur non sempiterna & creatura? Qui hæc dicunt, nondum te intelligunt (o sapientia Dei, lux mentium) nondum intelligunt, quomodo fiant, quæ per te atque in te fiunt, & conantur æterna sapere: sed adhuc in præteritis & futuris rerum motibus, cor eorum volitat, & adhuc vanum est.

2. Quis tenebit illud, & affiget illud, ut paululum stet, & paululum rapiat splendorem semper stantis æternitatis, & comparet cum temporibus nunquam stantibus, & videat esse incomparabilem: & videat, longum tempus, nisi ex multis prætereuntibus motibus, qui simul extendi non possunt, longum non fieri: non autem præterire quicquam in æterno, sed totum esse præsens; nullum vero tempus totum esse præsens, & videat omne præteritum propelli ex futuro; & omne futurum ex præterito consequi; & omne præteritum ac futurum, ab eo quod semper est præsens, creari, & excurrere?

Quis tenebit cor hominis, ut ſtet & videat, quomodo ſtans dictet futura & præterita tempora, nec futura nec præterita æternitas? nunquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

CAPUT XII.

Quid Deus fecerit ante mundi creationem.

ECce reſpondeo dicenti. Quid faciebat Deus, antequam faceret cælum & terram? Reſpondeo, non illud, quod quidam reſpondiſſe perhibetur joculariter, eludens quæſtionis violentiam. Alta, inquit, ſcrutantibus gehennas parabat. Aliud eſt videre, aliud eſt ridere. Hæc non reſpondeo. Libentius enim reſponderim. Neſcio, quod neſcio: quam illud, unde irridetur, qui alta interrogavit: & laudatur, qui falſa reſponderit. Sed dico te, Deus noſter, omnis creaturæ creatorem. Et ſi cæli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: Antequam faceret Deus cœlum & terram, non faciebat aliquid. Si enim faciebat, quid niſi creaturam faciebat? Et utinam ſic ſciam, quicquid utiliter ſcire cupio; quemadmodum ſcio, quod nulla fiebat creatura, antequam fieret ulla creatura.

CAPUT XIII.

Quod ante tempora à Deo creata, nulla fuerint tempora.

AT ſi cujuſquam volatilis ſenſus vagatur per imagines retro temporum & te Deum omnipotentem, & omnia creantem, & omnitenentem, cæli & terræ arti-

ficem, ab opere tanto, antequam id faceres, per innumerabilia secula cessasse miratur, evigilet atque attendat, quia falsa miratur. Nam unde poterant innumerabilia sæcula præterire, quæ ipse non feceras, cum sis omnium seculorum autor & conditor? Aut quæ tempora fuissent, quæ abs te condita non essent? Aut quomodo præterirent, si nunquam fuissent? Cum ergo sis operator omnium temporum, si fuit aliquod tempus, antequam faceres cælum & terram, cur dicitur, quod ab opere cessabas? Idipsum enim tempus tu feceras; nec præterire potuerunt tempora antequam faceres tempora. Si autem ante cælum & terram nullum erat tempus, cur quæritur, quid tunc faciebas? Non enim erat tunc, ubi non erat tempus; nec in tempore tempora præcedis; alioquin non omnia tempora præcederes.

2. Sed præcedis omnia tempora præterita, celsitudine semper præsentis æternitatis: & superas omnia futura; quia & illa futura sunt; & cum venerint, præterita erunt; tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Anni tui nec eunt, nec veniunt: isti autem nostri, & eunt, & veniunt, ut omnes veniant. Anni tui omnes simul stant, quoniam stant; nec euntes à venientibus excluduntur, quia non transeunt: isti autem nostri omnes erunt, cum omnes non erunt. Anni tui dies unus: & dies tuus non quotidie, sed hodie: quia hodiernus tuus non cedit crastino, neque succedit hesterno. Hodiernus tuus eternitas; ideo coæternum genuisti, cui

dixisti: Ego hodie genui te. Omnia tempora tu fecisti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

CAPUT XIV.

Temporis differentiæ tres.

NUllo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipsum tempus tu feceras: & nulla tempora tibi coæterna sunt, quia tu permanes. At illa si permanerent, non essent tempora. Quid enim est tempus? Quis hoc facile breviterque explicaverit? Quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? Quid autem familiarius & notius in loquendo commemoramus quam tempus? Et intelligimus utique, cum id loquimur: intelligimus etiam, cum alio loquente id audimus.

2. Quid ergo est tempus? Si nemo ex me quærat, scio; si quærenti explicare velim, nescio: Fidenter tamen dico, scire me, quod si nihil præteriret, non esset præteritum tempus; & si nihil adveniret, non esset præsens tempus. Dum ergo illa tempora, præteritum & futurum, quomodo sunt, quando & præteritum jam non est, & futurum nondum est? Præsens autem si semper esset præsens, nec in præteritum transiret, jam non esset tempus, sed æternitas. Si ergo præsens, ut tempus sit, ideo fit, quia in præteritum transit, quomodo & hoc esse dicimus, cui causa, ut sit, illa est, quia non erit? ut scilicet

non

non vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit ad non esse.

CAPUT XV.

Mensura temporis in quo.

ET tamen dicimus longum tempus & breve tempus, neque hoc nisi de præterito aut futuro dicimus. Præteritum tempus longum (verbi gratia) vocamus ante centum annos, futurum itidem longum post centum annos. Breve autem præteritum (sicut puta) dicimus ante decem dies, & breve futurum post decem dies. Sed quo pacto longum est aut breve, quod non est? Præteritum enim jam non est, & futurum nondum est. Non itaque dicamus, longum est, sed dicamus de præterito, longum fuit, & de futuro, longum erit. Domine Deus meus lux mea, nonne & hic veritas tua deridebit hominem? Quod enim longum fuit præteritum tempus? Cum jam esset præteritum, longum fuit? an cum adhuc præsens esset? Tunc enim poterat esse longum, quando erat quod esset longum. Præteritum vero jam non erat: unde nec longum esse poterat quod omnino non erat. Non ergo dicamus, longum fuit præteritum tempus, neque enim inveniemus, quid fuerit longum: quando, ex quo præteritum est, non est. Sed dicamus, longum fuit illud præsens tempus, quia cum præsens esset, longum erat. Nondum enim præterierat, ut non esset, & ideo erat, quod longum esse posset. Po-

stea vero quam præteriit, simul & longum esse destitit, quod esse destitit.

2. Videamus ergo anima humana, utrum & præsens tempus possit esse longum. Datum enim tibi est sentire moras, atque metiri. Quid respondebis mihi? An centum anni præsentes, longum tempus est? Vide prius, utrum possint præsentes esse centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ipse præsens est; nonaginta vero & novem futuri sunt, & ideo nondum sunt. Si autem secundus annus agitur, jam unus est præteritus, alter præsens, cæteri futuri. Atque ita si mediorum quemlibet centenarii hujus numeri annum præsentem posuerimus, ante illum præteriti eunt, post illum futuri. Quocirca centum anni, præsentes esse non potuerunt. Vide saltem, utrum qui agitur, unus ipse sit præsens, & ejus enim, si primus agitur mensis, futuri sunt cæteri. Si secundus, jam & primus præteriit, & reliqui nondum sunt. Ergo nec annus, qui agitur, totus est præsens: & si non totus est præsens, non est annus præsens. Duodecim enim menses annus est, quorum quilibet unus mensis, qui agitur, ipse præsens est, cæteri autem præteriti aut futuri. Quanquam neque mensis, qui agitur, præsens est, sed unus dies. Si primus futuris cæteris, si novissimus, præteritis cæteris; si mediorum quilibet, inter præteritos & futuros.

3. Ecce præsens tempus, quod solum inveniebamus, longum appellandum: vix ad unius diei spacium contractum est. Sed discutiamus etiam ipsum, quia nec

unus dies totus eſt præſens. Nocturnis enim & diurnis horis omnibus viginti quatuor expletur. Quarum prima cæteras futuras habet, noviſsima præteritas, aliqua vero interjectarum ante ſe præteritas, poſt ſe futuras. Et ipſa una hora fugitivis particulis agitatur. Quicquid ejus avolavit, præteritum eſt: quicquid ejus reſtat, futurum. Si quid intelligitur temporis, quod in nullas jam, vel imminutiſsimas, momentorum partes dividi poſsit, id ſolum eſt, quod præſens dicatur. Quod tamen ita raptim à futuro in præteritum tranſvolat, ut nulla morula extendatur: Nam ſi extenditur, dividitur in præteritum & futurum. Præſens autem nullum habet ſpacium. Vbi eſt ergo tempus, quod longum dicamus? An futurum? Non quidem dicimus, longum eſt, quia nondum eſt, quod longum ſit, ſed dicimus, longum erit. Quando igitur erit? Si enim & tunc, cum adhuc futurum erit non erit longum, quia quid ſit longum, nondum erit. Si autem tunc erit longum, cum ex futuro, quod nondum eſt, eſſe jam cœperit, & præſens factum erit, ut poſsit eſſe; quod longum ſit, jam ſuperioribus vocibus clamat præſens tempus, longum ſe eſſe non poſſe.

CAPUT XVI.

Quale tempus metiri liceat, & quale non.

ET tamen Domine ſentimus intervalla temporum, & comparamus ſibimet, & dicimus alia longiora, & alia breviora. Metimur etiam, quanto ſit brevius an longius illud tempus, quam illud; & reſ-

pondemus, duplum esse hoc, vel triplum; illud autem simplum; aut tantum hoc esse, quantum illud. Sed prætereuntia metimur tempora, cum sentiendo metimur. Præterita vero, quæ jam non sunt; aut futura, quæ nondum sunt, quis metiri potest, nisi forte audebit quis dicere, metiri potest, quod non est? Cum ergo præterit tempus, sentiri & metiri potest: cum autem præterierit, quoniam non est, non potest.

CAPVT XVII.

Tempus præteritum & futurum ubi sint.

QVæro pater, non affirmo; Deus meus præside mihi, & rege me. Quisnam est, qui dicat mihi non esse tria tempora, sicut pueri didicimus, puerosque docuimus, præteritum, præsens & futurum, sed tantum præsens, quoniam illa duo non sunt? An & ipsa sunt, sed ex aliquo procedit occulto, cum ex futuro fit præsens, & in aliquod recedit occultum, cum ex præsenti fit præteritum? Nam ubi ea viderunt, qui futura cecinerunt, si nondum sunt? neque enim potest videri, id quod non est. Et qui narrant præterita, non utique vera narrarent, si animo illa non cernerent. Quæ si nulla essent, cerni omnino non possent. Sunt ergo & futura, & præterita.

CAPVT XVIII.

Quomodo præterita & futura tempora, præsentia sunt.

SIne me domine amplius quærere: Spes mea, non conturbetur intentio mea. Si enim sunt futura & præterita, volo scire, ubi sunt. Quod si nondum valeo. scio tamen, ubicunque sunt, non ibi ea futura esse aut præterita, sed præsentia. Nam si & ibi futura sunt, nondum ibi sunt: Si & ibi præterita sunt, jam ibi non sunt. Vbicunque ergo sunt, quæcunque sunt, nisi præsentia: quanquam præterita cum vera narrantur, ex memoria proferuntur: non res ipsæ, quæ præterierunt; sed verba concepta ex imaginibus, earum, quæ in animo velut vestigia per sensus prætereundo fixerunt. Pueritia quippe mea, quæ jam non est, in tempore præterito est, quod jam non est. Imaginem vero ejus, cum eam recolo & narro, in præsenti tempore intueor, quia est adhuc in memoria mea.

2. Vtrum similis sit causa etiam prædicendorum futurorum, ut rerum quæ nondum sunt, jam existentes præsententur imagines, confiteor Deus meus, nescio. Illud sane scio, nos plerumque præmeditari futuras actiones nostras, eamque præmeditationem esse præsentem; actionem autem, quæ præmeditamur, nondum esse, quia futura est. Quam cum aggressi fuerimus, & quod præmeditamur, agere cœperimus, tunc erit illa actio: quia tunc non futura, sed præsens

Quoquo modo se itaque habeat arcana præsentia futurorum, videri nisi quod est, non potest. Quod autem jam est, non futurum, sed præsens est. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa quæ nondum sunt, id est, quæ futura sunt; sed eorum causæ vel signa forsitan videntur, quæ jam sunt. Ideo non futura, sed præsentia sunt jam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta: Quæ rursus conceptiones jam sunt, & eas præsentes apud se intuentur, qui illa prædicunt.

3. Loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numerositas. Intueor auroram, oriturum solem prænuncio. Quod intueor, præsens est, quod prænuncio futurum. Non sol futurus, qui jam est, sed ortus ejus, qui nondum est. Tamen etiam ortum ipsum nisi animo imaginarer, sicut modo cum id loquor, non eum possem prædicere. Sed nec illa aurora, quam in cælo video, solis ortus est, quamvis eum præcedat, nec illa imaginatio in animo meo; quæ duo præsentia cernuntur, ut futurus ille antedicatur. Futura ergo nondum sunt. Et si nondum sunt, non sunt: & si non sunt, videri omnino non possunt; sed prædici possunt ex præsentibus, quæ jam sunt, & videntur.

CAPVT XIX.

Quomodo præsciantur futura.

TV autem regnator creaturæ tuæ, quis est modus, quo doces animas, ea quæ futura sunt? Docuisti enim prophetas

tuos. Quisnam ille modus est quo doces futura cui futurum quicquam non est; vel potius de futuris doces præsentia? Nam quod non est, nec doceri utique potest. Nimis longe est modus iste ab acie mea. Invaluit ex me, non potero ad illum: potero autem ex te, cum dederis tu dulce lumen oculorum meorum.

CAPUT XX.

Differentia temporum quomodo nominanda.

QUod autem nunc liquet & claret, nec futura sunt, nec præterita. Nec proprie dicitur, tempora sunt tria, præteritum, præsens, & futurum: Sed fortasse proprie diceretur; tempora sunt tria: præsens de præteritis, præsens de præsentibus; præsens de futuris. Sunt enim hæc in anima tria quædam, & alibi ea non video. Præsens de præteritis memoria, præsens de præsentibus contuitus, præsens de futuris expectatio. Si hæc permittimur dicere, tria tempora video, fateorque, tria sunt. Dicatur etiam, tempora sunt tria, præteritum, præsens, & futurum; sicut abutitur consuetudo, dicatur. Ecce non curo, non resisto, nec reprehendo, dum tamen intelligatur, quod dicitur, neque id, quod futurum est, esse jam; neque id, quod præteritum est. Pauca sunt enim, quæ proprie loquimur, plura non proprie: sed agnoscitur, quid velimus.

CAPVT XXI.

Quomodo tempus liceat metiri.

DIxi ergo paulo ante, quod prætereuntia tempora metimur; ut possimus dicere, duplum esse hoc temporis, ad illud simplum, aut tantum hoc, quantum illud; & si quid aliud de partibus temporum, possumus renunciare metiendo. Quocirca, ut dicebam, prætereuntia metimur tempora. Et si quis mihi dicat, unde scis? respondeam, scio, quia metimur; nec metiri, quæ non sunt, possumus: & non sunt præterita vel futura. Præsens vero tempus quomodo metimur, quando non habet spacium? Metimur ergo dum præterit: cum autem præterierit, non metimur. Quid enim metiatur, non erit.

2. Sed unde, & qua, & quo præterit cum metitur; Vnde, nisi ex futuro? Qua, nisi per præsens? Quo nisi in præteritum? Ex illo ergo quod nondum est, per illud quod spacio caret, in illud quod jam non est. Quid autem metimur, nisi tempus in aliquo spacio. Neque enim dicimus simpla, & dupla, & tripla, & æqualia, & si quid hoc modo in tempore dicimus, nisi inter spacia temporum. In quo ergo spacio metimur tempus præteriens? Vtrum in futuro, unde præterit? Sed quod nondum est, non metimur. An in præsenti, qua præterit? Sed nullum spacium non metimur. An in præterito, quo præterit? Sed quod jam non est, non metimur.

CAPVT

CAPUT XXII.

Petit ænigmatis solutionem à Deo.

EXarsit animus meus nosse istud implicatissimum ænigma. Noli claudere Domine Deus bone pater; per Christum obsecro, noli claudere desiderio meo ista & usitata & abdita, quo minus in ea penetret, & dilucescant allucente misericordia tua Domine! Quem percunctabor de his? Et qui fructuosius confitebor imperitiam meam nisi tibi, cui non sunt molesta studia mea, flammantia vehementer in scripturas tuas? Da, quod amo; amo enim: & hoc tu dedisti: Da pater, qui vere nosti data bona dare filiis tuis. Da, quoniam suscepi cognoscere te; & labor est ante me, donec aperias.

2. Per Christum obsecro, in nomine ejus sancti sanctorum, nemo mihi obstrepat. Et eo credidi, propter quod & loquor. Hæc est spes mea, ad hanc vivo ut contempler delectationes Domini. Ecce veteres posuisti dies meos, & transeunt; & quomodo, nescio. Et dicimus, Tempus & tempus, tempora & tempora. Quamdiu dixit hoc ille, quamdiu fecit hoc ille; & quam longo tempore illud non vidi; & duplum temporis habet hæc syllaba, ad illam simplam brevem. Dicimus hæc, & audimus hæc; & intelligimur, & intelligimus. Manifestissima & usitatissima sunt, & eadem rursus nimis latent; & nova est inventio eorum.

CAPVT XXIII.

Quid sit tempus.

AVdivi à quodam homine docto, quod solis ac lunæ ac syderum motus, ipsa sint tempora, & non anni. Cur enim non potius omnium corporum motus, sint tempora? An vero, si cessarent cæli lumina, & moveretur rota figuli, non esset tempus, quo metiremur eos gyros, & diceremus, aut æqualibus morulis agi; aut si alias tardius, alias velocius moveretur, alios magis diuturnos esse, alios minus? Aut cum hoc diceremus, non & nos in tempore loqueremur? Aut essent in verbis nostris aliæ longæ syllabæ, aliæ breves, nisi quia illæ longiore tempore sonuissent, istæ breviore? Deus, dona hominibus videre in parvo communes notitias rerum, parvarum atque magnarum.

2. Sunt & sydera & luminaria cæli in signis & in temporibus, & in annis, & in diebus. Sunt vero: sed nec ego dixerim circuitum illius ligneolæ rotæ diem esse, nec tamen ideo tempus non esse. Ille dixerit. Ego scire cupio vim naturamque temporis, quo metimur corporum motus; & dicimus illum motum, verbi gratia, tempore duplo esse diuturniorem quam istum. Nam quæro, quoniam dies dicitur, non tantum morula solis super terram, secundum quod aliud est dies, aliud nox; sed etiam totus ejus circuitus, ab oriente usque ad orientem, secundum quod dicimus, tot dies transierunt. Cum suis enim noctibus dicuntur tot

dies,nec extra reputātur ſpacia noctium. Quoniam ergo dies expletur motu ſolis atque circuitu,ab oriente uſque ad orientem, quæro utrum motus ipſe ſit dies,an mora ipſa quanta peragitur,an utrumque Si non primum dies eſſet: dies ergo eſſet, etiam ſi tanto ſpacio temporis ſol curſum illum peregiſſet, quantum eſt horæ unius. Si ſecundum: non ergo eſſet dies, ſi ab ortu ſolis uſque in ortum alterum, tam brevis mora eſſet, quam eſt horæ unius: ſed vicies & quater circumiret ſol,ut expleret diem. Si utrumque,nec ille appellaretur dies, ſi horæ ſpacio ſol totum ſuum gyrum circumiret; nec ille, ſi ſole ceſſante tantum temporis præteriret, quanto peragere ſol totum ambitum de mane aſſolet.

3. Non itaque nunc quæram, quid ſit illud, quod vocatur dies? ſed quid ſit tempus quo metientes ſolis circuitum, diceremus eum dimidio ſpacio temporis peractum minus quam ſolet;ſi tanto ſpacio temporis peractus eſſet, quanto peraguntur horæ duodecim. Et utrumque tempus comparantes diceremus illud ſimplum, hoc duplum; etiam ſi aliquando illo ſimplo, aliquando iſto duplo, ſol ab oriente uſque ad orientem circumiret. Nemo ergo mihi dicat cæleſtium corporum motus, eſſe tempora; quia & cujuſdam voto cum ſol ſteriſſet, ut victorioſum prœlium perageret, ſol ſtabat, ſed tempus ibat. Per ſuum quippe ſpatium temporis, quod ei ſufficeret, illa pugna geſta atque finita eſt. Video igitur tempus, quandam eſſe diſtenſionem.

Sed video, an videre mihi videor? Tu demonstrabis lux, veritas.

CAPUT XXIV.

Tempus est, quo metimur motum corporis.

JUbes, ut approbem, si quis dicat tempus esse motum corporis? Non jubes. Nam corpus nullum nisi in tempore moveri audio. Tu dicis. Ipsum autem corporis motum, tempus esse non audio. Non tu dicis. Cum enim movetur corpus, tempore metior, quamdiu moveatur, ex quo moveri incipit, donec desinat. Et si non vidi, ex quo cœpit, & perseverat moveri, ut non videam cum desinit, non valeo metiri, nisi forte ex quo videre incipio, donec desinam. Quod si diu video, tantummodo longum tempus esse renuncio, non autem quantum sit: quia & quantum cum dicimus, collatione dicimus; velut tantum hoc quantum illud, aut duplum hoc ad illud, & si quid aliud isto modo. Si autem notare potuerimus locorum spacia, unde & quo veniat corpus, quod movetur: vel partes ejus, si tanquam in torno movetur: possumus dicere, quantum sit temporis, ex quo ab illo loco, usque ad illum locum, motus corporis vel partis ejus effectus est.

2. Cum itaque aliud sit motus corporis, aliud quo metimur, quandiu sit; quis non sentiat, quid horum potius tempus sentiat, quid horum potius tempus dicendum sit? Nam etsi variè corpus aliquando movetur, aliquando stat; non solum motum ejus, sed etiam statum tem-

pore metimur : & dicimus, tantum stetit, quantum motum est ; aut duplo vel triplo stetit, ad id quod motum est ; & si quid aliud nostra dimensio sive comprehenderit, sive existimaverit, ut dici solet, plus minus. Non est ergo tempus corporis motus.

CAPUT XXV.

Rursus orat.

ET confiteor tibi (Domine) ignorare me adhuc, quid sit tempus ; & rursus confiteor tibi Domine scire, me in tempore ista dicere, & diu me jam loqui de tempore ; atque idipsum diu, non esse nisi moram temporis. Quomodo igitur hoc sciam, quando quod sit tempus nescio? An forte nescio, quemadmodum dicam : quod scio? Hei mihi, qui nescio saltem quid nesciam, Ecce Deus meus coram te, quia non mentior ; sicut loquor, ita est cor meum. Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.

CAPUT XXVI.

Mensura pedum & syllabarum.

NOnne tibi confitetur anima mea confessione veridica, metiri me tempora? Itane Deus meus metior, & quid metiar, nescio? Metior motum corporis in tempore, item ipsum tempus non metior? An vero corporis motum metirer, quamdiu sit, & quamdiu hinc illuc perveniat,

nisi tempus in quo movetur, metirer? Ipsum ego tempus unde metior: An tempore breviore metimur longius, sicut spacio cubiti spacium transtri? Sic enim videntur spacio brevis syllabæ metiri spacium longæ syllabæ: atque id duplum dicere. Ita metimur spacia carminum, spacium versuum; & spacia versuum; spaciis pedum; & spacia pedum, spaciis syllabarum; & spacia longarum, spaciis brevium: non in paginis; nam eo modo loca metimur, non tempora: sed cum voces pronunciando transeunt, & dicimus, longum carmen est; nam tot versibus contexitur: longi versus; nam tot pedibus constant, longi pedes; nam tot syllabis tenduntur: longa syllaba; nam dupla est ad brevem.

2. Sed neque ita comprehenditur certa mensura temporis: quandoquidem fieri potest, ut ampliori spacio temporis personet versus brevior, si productius pronuncietur, quam longior, si correptius. Ita carmen, ita pes, ita syllaba. Inde mihi visum est, nihil esse aliud tempus quam distensionem: sed cujus rei, nescio; & mirum, si non ipsius animi. Quid enim metior, obsecro Deus meus, & dico, aut indefinite, longius est hoc tempus quam illud; aut etiam definite, duplum est hoc ad illud? Tempus metior, scio. Sed non metior futurum, quia nondum est. Non metior præsens, quia nullo spacio traditur. Non metior præteritum, quia jam non est. Quid ergo metior? An prætereuntia tempora, non præterita? Sic enim dixeram.

CAPVT XXVII.

Quando metimur tempus.

INſiſte anime meus, & attende fortiter. Deus adjutor noſter, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Attende ubi albeſcit veritas. Ecce puta, vox corporis incipit ſonare, & ſonat, & adhuc ſonat, & ecce deſinit ſonare, jamque ſilentium eſt, & vox illa præterita eſt;& non eſt jam.Vox futura erat, antequam ſonaret: & non poterat metiri,quia nondum erat; & nūc non poteſt, quia jam non eſt. Tunc ergo poterat,cum ſonabat,quia tunc erat quæ metiri poſſet. Sed & tunc non ſtabat;ibat enim,& præteribat. An ideo magis poterat?Prætereūs igitur tēdebatur in aliquod ſpacium temporis,quo metiri poſſet,quoniam præſens nullum habet ſpacium. Si ergo tunc poterat, ecce,puta altera cœpit ſonare, & adhuc ſonat, continuato tenore ſine ulla diſtinctione; metiamur eam dum ſonat. Cum enim ſonare ceſſaverit, jam præterita erit, & non erit, quæ poſsit metiri.

2. Metiamur plane,& dicamus, quanta ſit.Sed adhuc ſonat,nec metiri poteſt, niſi ab initio ſui quo ſonare cœpit,uſque ad finem quo deſinit. Ipſum quippe intervallum metimur, ab aliquo initio uſque ad aliquem finem. Quapropter vox, quæ nondum finita eſt, metiri non poteſt, ut dicatur quam longa vel brevis ſit: nec dici aut æqualis alicui, aut ad aliquam ſimpla, vel dupla, vel quid aliud. Cum autem finita fuerit, jam non erit.

Quo pacto igitur metiri poterit? Et metimur tamen tempora, nec ea quæ nondum sunt, nec ea quæ jam non sunt, nec ea quæ nulla mora extenduntur, nec ea quæ terminos non habent. Nec futura ergo, nec præterita, nec præsentia, nec prætereuntia tempora metimur, & metimur tamen tempora.

3. Deus creator omnium: versus iste octo syllabarum, brevibus & longis alternat syllabis. Quatuor itaque breves: prima, tertia, quinta septima, simplæ sunt ad quatuor longas, secundam, quartam, sextam, & octavam. Hæ singulæ ad illas singulas, duplum habent temporis: pronuncio & renuncio; & ita est, quantum sentitur sensu manifesto. Quantum sensus manifestus est, brevi syllaba longam metior, eamque habere bis tantum sentio. Sed cum altera post alteram sonat, si prior brevis, longa posterior, quomodo tenebo brevem, & quomodo eam longæ metiens applicabo, ut inveniam, quod bis tantum habeat: quandoquidem longa sonare non incipit, nisi brevis sonare destiterit? Ipsam quoque longam non præsentem metior, quando nisi finitam non metior. Ejus autem finitio, præteritio est. Quid ergo est, quod metior? Vbi est, quam metior, brevis? Vbi est longa, quam metior? Ambæ sonuerunt, avolaverunt; præterierunt, jam non sunt: & ego metior! Fidenterque respondeo, quantum exercitato sensu fiditur, illam simplam esse, illam duplam, in spacio scilicet temporis. Neque hoc possum, nisi

quia præterierunt, & finitæ sunt. Non ergo ipsas, quæ jam non sunt, sed aliquid in memoria mea metior, quod infixum manet. In te anime meus tempora metior. Noli mihi obstrepere, quod est; noli tibi obstrepere turbis affectionum tuarum. In te, inquam, tempora metior, affectionem, quam res prætereuntes in te faciunt, & cum illæ præterierint, manet. Ipsam metior præsentem, non eas quæ præterierunt, ut fieret. Ipsam metior, cum tempora metior. Ergo aut ipsa sunt tempora, aut non tempora metior.

4. Quid cum metimur silentia, & dicimus, illud silentium tantum tenuisse temporis, quantum illa vox tenuit: nonne cogitationem tendimus ad mensuram vocis, quasi sonaret: ut aliquid de intervallis silentiorum, in spacio temporis renunciare possimus? Nam & voce atque ore cessante, peragimus cogitando carmina, & versus, & quemque sermonem, motionumque dimensiones quaslibet; & de spaciis temporum, quantum illud ad illud sit, renunciamus, non aliter, ac si ea sonando diceremus. Si voluerit aliquis edere longiusculam vocem, & constituerit præmeditando quam longa futura sit, egit utique iste spacium temporis in silentio, memoriæque commendans, cœpit edere illam vocem, quæ sonat, donec ad propositum terminum perducatur. Imo sonuit, & sonabit. Nam quod ejus jam perfectum est, utique sonuit; quod autem restat, sonabit. Atque ita peragitur, dum præsens intentio futurum in præteritum trajicit, diminutione futuri

crescente præterito, donec consumptione futuri sit totum præteritum.

CAPVT XXVIII.

Animo metimur tempora.

SEd quomodo minuitur aut consumitur futurum, quod nondum est? Aut quomodo crescit præteritum, quod jam non est; nisi quia in animo, qui illud agit, tria sunt? Nam expectat, & attendit, & meminit, ut id quod expectat, per id quod attendit, transeat in id, quod meminerit. Quis igitur negat futura nondum esse? Sed tamen jam est in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita jam non esse? Sed tamen adhuc est in animo memoria præteritorum. Et quis negat præsens tempus carere spacio, quia in puncto præterit? Sed tamen perdurat attentio, per quam pergat abesse, quod aderit. Non igitur longum tempus futurum quod non est; sed longum futurum, longa expectatio futuri est. Neque longum præteritum tempus, quod non est; sed longum præteritum, longa memoria præteriti est.

2. Dicturus sum canticum, quod novi. Antequam incipiam, in totum expectatio mea tenditur: Cum autem cœpero, quantum ex illo in præteritum decerpsero, tantum tenditur in memoria mea, atque distenditur vita hujus actionis meæ in memoriam, propter quod dixi, & in expectationem, propter quod dicturus sum; præsens tamen adest attentio mea, per quam trajicitur, quod erat futurum, ut fiat præteritum. Quod quanto magis

agitur & agitur, tanto breviata expectatione prolongatur memoria, donec tota expectatio consumatur, cum tota actio finita transierit in memoriam: Et quod in toto cantico, hoc in singulis particulis ejus fit, atque in singulis syllabis ejus? hoc in actione longiore, cujus forte particula est illud canticum; Hoc in tota vita hominis, cujus partes sunt omnes actiones hominis: Hoc in toto sæculo filiorum hominum, cujus partes sunt omnes vitæ hominum.

CAPVT XXIX.

Animi extensio.

SEd quoniam melior est misericordia tua super vitas, ecce distensio est vita mea, & me suscepit dextera tua, in Domino meo, mediatore filio hominis inter te unum & nos multos, in multis, per multa; ut per eum apprehendam, in quo & apprehensus sum; & à veteribus diebus colligam, sequens unum, præterita oblitus: non in ea, quæ futura sunt, & transitura sunt, sed in ea, quæ ante sunt, non distentus, sed intentus: non secundum distentionem; sed secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis: ubi audiam vocem laudis tuæ, & contempler delectationem tuam, nec venientem, nec prætereuntem. Nunc vero anni mei, in gemitibus: & tu solatium meum Domine pater meus æternus es. At ego in tempora dissilivi, quorum ordinem nescio: & tumultuosis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima

viſcera animæ meæ, donec in te confluam purgatus & liquidus, igne amoris tui.

CAPVT XXX.

Quo extendendus animus.

ET ſtabo atque ſolidabor in te, in forma mea, veritate tua; nec patiar quæſtiones hominum, qui pœnali morbo plus ſitiunt quam capiunt, & dicunt: Quid faciebat Deus, antequam faceret cœlum & terram? Aut quid ei venit in mentem, ut aliquid faceret, cum antea nunquam aliquid fecerit? Da illis Domine bene cogitare, quid dicant; & invenire, quia non dicitur nunquam, ubi non eſt tempus. Quod ergo dicitur nunquam feciſſe, quid aliud dicitur, niſi nullo tempore feciſſe? Videant itaque nullum tempus eſſe poſſe ſine creatura tua, & deſinant iſtam vanitatem loqui. Extendantur etiam in ea, quæ ante ſunt, & intelligant, te ante omnia tempora, æternum creatorem omnium temporum, neque ulla tempora tibi eſſe coæterna, nec ullam creaturam, etiam ſi eſt aliqua ſupra tempora.

CAPVT XXXI.

Quomodo cognoſcitur Deus, quomodo creatura.

DOmine Deus, quis ille ſinus eſt alti ſecreti tui, & quam longe inde me projecerunt conſequentia delictorum meorum? Sana oculos meos, ut congaudeam luci tuæ. Certe ſi eſt tam grandi ſcientia & præſcientia pollens animus cui cuncta præterita & futura ita nota ſint, ſicut mihi unum canticum notiſſi-

mum, nimirum mirabilis est animus iste, atque ad horrorem stupendus. Quippe, quem ita non lateat quicquid peractum quicquid reliquum seculorum est, quemadmodum me non latet cantantem illud canticum, quod & quantum ejus abierit ab exordio, quid & quantum restet ad finem. Sed absit, ut tu conditor universitatis, conditor animarum & corporum, absit ut ita noveris omnia futura & præterita. Longe tu, longe mirabilius, longeque secretius. Neque enim sicut nota cantantis, notumve canticum audientis, expectatione vocum futurarum, & memoria præteritarum, variatur affectus, sensusque distenditur ita tibi aliquid accidit incommutabiliter æterno, hoc est, vere æterno creatori mentium. Sicut ergo nosti in principio cœlum & terram, sine varietate notitiæ tuæ: ita fecisti in principio cœlum & terram sine distinctione actionis tuæ. Qui intelligit confiteatur tibi; & qui non intelligit, confiteatur tibi. O quam excelsus es! & & humiles corde sunt domus tua. Tu enim erigis elisos, & non cadunt quorum fortitudo tu es.

LIBER DUODECIMUS.

CAPVT. I.

Difficilis inquisitio veri.

MVlta satagit cor meum Domine, in hac inopia vitæ meæ, pulsatum verbis sanctæ scripturæ tuæ. Et ideo plerumque in sermone, copiosa est egestas humanæ intelligentiæ: quia plus loquitur inquisitio, quam inventio; & longior est impetratione petitio, & operosior est manus pulsans, quam sumens. Tenemus promissum, quis corrumpet illud? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Petite & accipietis: quærite & invenietis: Pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, invenit, & pulsanti aperietur. Promissa tua sunt. Et quis falli timeat, cum promittit veritas?

CAPVT II.

De Duplici cælo & terra.

COnfitetur altitudini tuæ humilitas linguæ meæ, quoniam tu fecisti cœlum & terram, hoc cœlum, quod video, terramque, quam calco. Vnde est hæc terra, quam porto? tu fecisti. Sed ubi est cœlum cœli Domino? de quo audivimus in voce Psalmi: Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Vbi est cœlum, quod non cernimus? cui terra est hoc omne, quod cernimus. Hoc enim

totum corporeum; non ubique totum ita accepit ſpeciem pulchram in noviſsimis, cujus fundus eſt terra noſtra, ſed ad illud cœlum cœli, etiam terræ noſtræ cælum terra eſt. Et hoc utrumque magnum corpus, non abſurde terra eſt, ad illud neſcio quale cælum, quod Domino eſt, non filiis hominum.

CAPVT III.

Tenebræ ſuper faciem abyſsi.

ET nimirum hæc terra erat inviſibilis & incompoſita, & neſcio quæ profunditas abyſsi, ſuper quam non erat lux, quia nulla ſpecies erat illi. Vnde juſsiſti, ut ſcriberetur, quod tenebræ erant ſuper abyſſum: quid aliud, quam lucis abſentia? Vbi enim lux eſſet, ſi eſſet, niſi ſupereſſet eminendo & illuſtrando? Vbi ergo lux nondum erat, quid erat adeſſe tenebras, niſi abeſſe lucem? Super itaque erant tenebræ, quia lux ſuper aberat, ſicut ſonus Vbi non eſt, ſilentium eſt. Et quid eſt eſſe ibi ſilentium, niſi ſonum ibi non eſſe? Nonne tu Domine docuiſti hanc animam, quæ tibi confitetur? Nonne tu Domine docuiſti me, quod priuſquam iſtam informem materiam formares atque diſtingueres, non erat aliquid, non color, non figura non corpus, non ſpiritus? non tamen omnino nihil; erat quædam informitas, ſine ulla ſpecie,

CAPVT IV.

Materia prima, Hyle.

QVid ergo vocaretur, quo etiam sensu tardioribus utcunque insinuaretur, nisi usitato aliquo vocabulo? Quid autem in omnibus mundi partibus, reperiri potest propinquius infirmitati omnimodæ, quam terra & abyssus? Minus enim speciosa sunt pro suo gradu infimo, quam cætera superiora perlucida & luculenta omnia. Cur ergo non accipiam infirmitatem materiæ, quam sine specie feceras, unde speciosum mundum faceres, ita commode hominibus intimatam, ut appellaretur terra invisibilis & incomposita?

CAPVT V.

Hyle qualis.

CVm in ea quærit cogitatio, quid sensus attingat: & dicit sibi, non est intelligibilis forma, sicut vita, sicut justitia, quia materies est corporum: neque sensibilis est, quoniam quid videatur, & quid sentiatur in invisibili & incomposita, non est: Dum sibi hæc dicit humana cogitatio, conetur eam vel nosse ignorando, vel ignorare noscendo.

CAPVT VI.

Quid senserit aliquando de materia prima, & quid modo.

EGo vero Domine, si totum confitear tibi ore meo & calamo meo, quicquid de ista materia docuisti me: Cujus antea nomen audiens & non intelligens, narrantibus mihi eis, qui non intelligerent

eam

eam, cum speciebus innumeris & variis cogitabam: & ideo non eam cogitabam: fœdas & horribiles formas perturbatis ordinibus volvebat animus; sed formas tamen: & informe appellabam, non quod careret forma, sed quod talem haberet, ut si appareret insolitum & incongruum, aversaretur sensus meus, & conturbaretur infirmitas hominis: Verum autem illud, quod cogitabam, non privatione omnis formæ, sed comparatione formosiorum erat informe: & suadebat vera ratio, ut omnis formæ qualescunque reliquias omnino detraherem, si vellem prorsus informe cogitare; & non poteram: Citius enim non esse censebam, quod omni forma privaretur; quam cogitabam quiddam inter formam & nihil, nec formatum, nec nihil, informe prope nihil.

2. Et cessavit mens mea interrogare hinc spiritum meum, plenum imaginibus formatorum corporum, & eas pro arbitrio mutantem atque variantem. Et intendi in ipsa corpora, eorumque mutabilitatem altius inspexi, qua desinunt esse, quod fuerant, & incipiunt esse quod non erant. Eundemque transitum de forma in formam, per informe quiddam fieri suspicatus sum, non per omnino nihil: sed nosse cupiebam, non suspicari. Et si totum tibi confiteatur vox & stylus meus, quicquid de ista quæstione enodasti mihi, quis legentium capere durabit? Nec ideo tamen cessabit cor meum dare tibi honorem & canticum laudis, de his quæ dictare non sufficit. Mutabilitas

enim rerum mutabilium capax ipsa est formarum omnium, in quas mutantur res mutabiles. Et hæc quid est? Nunquid animus? Nunquid corpus? Nunquid species animi vel corporis? Si dici posset. Nihil aliquid est & non est, hoc eam dicerem: & tamen jam utcunque erat, ut speciem caperet istas visibiles & compositas.

CAPVT VII.

Cælum terra majus.

ET unde utcumque erat, nisi esset abs te, à quo sunt omnia, in quantuncunque sunt? Sed tanto à te longius, quanto dissimilius. Neque enim locis. Itaque tu Domine, qui non es alias aliud, & alias aliter, sed idipsum, & idipsum, & idipsum, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens: in principio, quod est in te, in sapientia tua, quæ nata est de substantia tua, fecisti aliquid, & de nihilo.

2. Fecisti enim cœlum & terram, non de te: nam esse æquale unigenito tuo, ac per hoc & tibi: & nullo modo justum esset, ut æquale tibi esset, quod in te non esset. Et aliud præter te non erat, unde faceres ea Deus, una Trinitas, & trina unitas. Et ideo de nihilo fecisti cælum & terram, magnum quiddam & parvum quiddam, quoniam omnipotens & bonus es, ad facienda omnia bona, magnum cælum, & parvam terram, tu eras & aliud nihil; unde fecisti cælum & terram, duo quædam unum prope te, alterum prope nihil. Vnum, quo superior tu esses, alterum quo inferius nihil esset.

CAPVT VIII.

Materia prima ex nihilo, ex hac omnia.

SEd illud cœlum cœli tibi Domine; terra autem quam dedisti filiis hominum cernendam atque tangendam, non erat talis, qualem nunc cernimus & tangimus. Invisibilis enim erat, & incomposita: & abyssus erat, super quam non erat lux, aut tenebræ erant super abyssum: id est magis quam in abysso. Ista quippe abyssus, aquarum jam visibilium, etiam in profundis suis habet speciei suæ lucem, utcumque sensibilem piscibus & repentibus in suo fundo animantibus. Illud autem totum prope nihil erat, quoniam adhuc omnino informe erat. Iam tamen erat, quod formari poterat. Tu enim Domine fecisti mundum de materia informi, quam fecisti de nulla re pæne nullam rem, unde faceres magna, quæ miramur filii hominum.

2. Valde enim mirabile hoc cœlum corporeum, quod firmamentum inter aquam & aquam: secundo die post conditionem lucis dixisti: Fiat; & sic factum est. Quod firmamentum vocasti cœlum, sed cœlum terræ hujus & maris, quæ fecisti tertio die, dando speciem visibilem informi materiæ, quam fecisti ante omnem diem. Iam enim feceras & cœlum ante omnem diem: sed cœlum cœli hujus: quia in principio feceras cœlum & terram: Terra autem ipsa, quam feceras, informis materies erat, quia invisibilis erat, & incomposita, de qua informitate, de quo pæne nihilo faceres

hæc omnia, quibus iſte mutabilis mundus conſtat, & non conſtat, in quo ipſa mutabilitas apparet, & in quo ſentiri & dinumerari poſſunt tempora: Quia rerum mutationibus fiunt tempora, dum variantur & vertuntur ſpecies, quarum materies prædicta eſt terra inviſibilis.

CAPVT IX.

Cœlum cœli quid.

IDeoque ſpiritus doctor famuli tui, cum te commemorat feciſſe in principio cœlum & terram, tacet de temporibus, ſilet de diebus. Nimirum enim cœlum cœli, quod in principio feciſti, creatura eſt aliqua intellectualis: quanquam nequaquam tibi Trinitati coæterna: particeps tamen æternitatis tuæ, valde mutabilitatem ſuam præ dulcedine fœliciſſimæ contemplationis tuæ cohibet, & ſine ullo lapſu, ex quo facta eſt, inhærendo tibi, excedit omnem volubilem viciſſitudinem temporum. Iſta vero informitas terræ inviſibilis: & incompoſitæ, nec ipſa in diebus numerata eſt. Vbi enim nulla ſpecies, nullus ordo; nec venit quicquam nec præterit. Et ubi hoc non fit, non utique dies, nec viciſſitudo ſpaciorum temporalium.

CAPVT X.

Credere ſcripturis.

O Veritas lumen cordis mei, non tenebræ meæ loquantur mihi, defluxi ad iſta, & obſcuratus ſum, ſed hinc etiam hinc adamavi te. Erravi, & recordatus ſum tui. Audivi vocem tuam poſt me, ut

redirem, & vix audivi, propter tumultus peccatorum. Et nunc ecce redeo, æstuans & anhelans ad fontem tuum. Nemo me prohibeat, hunc bibam, & tunc vivam. Nam non ego vita mea. Si male vixi; ex me mors mihi fui, & in te revivisco. Tu me alloquere, tu mihi sermocinare. Credidi libris tuis, & verba eorum arcana. Valde.

CAPVT XI.

Quid à Deo didicerit.

IAm dixisti mihi Domine voce forti in aurem interiorem, quia tu æternus es, solus habens immortalitatem; quoniam ex nulla specie motuve mutaris, nec temporibus variatur voluntas tua; quia non est immortalis voluntas, quæ alia & alia est. Hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisque clarescat, oro te; atque in ea manifestatione persistam sobrius, sub alis tuis. Item dixisti mihi Domine voce forti in aurem interiorem, quod omnes naturas atque substantias, quæ non sunt, quod tu es, & tamen sunt, tu fecisti, & hoc solum à te non est, quod non est, motusque voluntatis à te, qui es, ad id quod minus est, quia talis motus delictum atque peccatum est; & quod nullius peccatum, aut tibi nocet, aut perturbat ordinem imperii tui, vel in primo, vel in imo. Hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisque clarescat, oro te, atque in ea manifestatione persistam sobrius, sub alis tuis.

2. Item dixisti mihi voce forti in au-

rem interiorem, quod nec illa creatura tibi coæterna eſt, cujus voluntas tu ſolus es; teque perſeverantiſsima caſtitate hauriens, mutabilitatem ſuam nuſquam & nunquam exerit; & te ſibi ſemper præſente, ad quem toto affectu ſe tenet, non habens futurum quod expectet, nec in præteritum trajiciens, quod meminerit, nulla vice variatur, nec in tempora ulla diſtenditur. O beata, ſi qua iſta eſt, inhærendo beatitudinis tuæ, beata, ſempiterno inhabitatore te atque illuſtratore ſuo. Nec invenio, quid libentius appellandum exiſtimem cœlum cœli domino, quam domum tuam contemplantem delectationem tuam, ſine ullo defectu egrediendi in aliud; mentem puram concordiſsime unam ſtabilimento pacis ſanctorum ſpirituum, civium civitatis tuæ in cœleſtibus, ſuper iſta cœleſtia. Vnde intelligat anima quantum peregrinatione longinqua facta eſt, ſi jam ſitit tibi: ſi jam factæ ſunt ei lachrymæ ſuæ panis, dum dicitur ei per ſingulos dies, *ubi eſt Deus tuus?* Si jam petit à te unam, & hanc requirit, ut inhabitet in domo tua, per omnes dies vitæ meæ.

3. Et quæ vita ejus, niſi tu? Et qui dies tui, niſi æternitas tua, ſicut anni tui, qui non deficiunt, quia idem ipſe es? Hinc ergo intelligat anima, quæ poteſt, quam longe ſuper omnia tempora ſis æternus, quando tua domus, quæ peregrinata non eſt, quamvis non ſit tibi coæterna, tamen indeſinenter & indeficienter tibi cohærendo, nullam patitur viciſsitudinem temporum. Hoc in conſpectu tuo

claret mihi; & magis magiſque clareſcat, oro te; atque in hac manifeſtatione perſiſtam ſobrius, ſub alis tuis Ecce, neſcio quid informe in iſtis mutationibus rerum extremarum atque infimarum. Et quis dicet mihi, niſi quiſquis per inania cordis ſui cum ſuis phantaſmatibus vagatur & volvitur? Quis niſi talis dicet mihi, quod diminuta atque conſumpta omni ſpecie, ſi ſola remaneat informitas per quam de ſpecie in ſpeciem res mutabatur & vertebatur, poſsit exhibere vices temporum? Omnino enim non poteſt; quia ſine varietate motionum, non ſunt tempora: & nulla varietas, ubi nulla ſpecies.

CAPVT XII.

Creatura duplex.

QVibus conſideratis, quantum donas Deus meus, quantum me ad pulſandum excitas, quantumque pulſanti aperis? Duo reperio, quæ feciſti carentia temporibus, cum tibi neutrum coæternum ſit. Vnum quod ita formatum eſt, ut ſine ullo defectu contemplationis, ſine ullo intervallo mutationis, quamvis mutabile, tamen, non mutatum, tua æternitate atque incommutabilitate perfruatur. Alterum, quod ita informe erat, ut ex qua forma, in quam formam vel motionis vel ſtationis mutaretur, quo tempori ſubderetur, non haberet. Sed hoc ut informe eſſet, non reliquiſti, quoniam feciſti ante omnem diem, in

principio cœlum & terram, hæc duo quæ dicebam.

2. Terra autem invisibilis erat, & incomposita, & tenebræ super abyssum. Quibus verbis insinuatur informitas, ut gradatim excipiantur, qui omnimodam speciei privationem, nec tamen ad nihilum perventionem cogitare non possunt, unde fieret aliud cœlum & terra visibilis atque composita, & aqua speciosa, & quicquid deinceps in constitutione hujus mundi, non sine diebus factum commemoratur, quia talia sunt, ut in eis agantur vicissitudines temporum, propter ordinatas commutationes motionum atque formarum.

CAPVT XIII.

Creatura spiritualis qualis.

HOc interim sentio Deus meus, cum audio loquentem scripturam tuam in principio fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat invisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum: neque commemorantem quoto die feceris hæc. Sic interim sentio, propter illud cœlum cœli, cœlum intellectuale, ubi est intellectus nosse simul, non ex parte, non in ænigmate, non per speculum, sed ex toto in manifestata facie ad faciem: non modo hoc, modo illud, sed quod dictum est, nosse simul sine ulla vicissitudine temporum: & propter invisibilem atque incompositam terram, sine ulla vicissitudine temporum, quæ solet habere

modo hoc & modo illud; quia ubi nulla species, nusquam est hoc aut illud: propter duo hæc primitus formatum & penitus informe, illud cœlum, sed cœlū cœli, hoc verò terram, sed terram invisibilem & incompositam; propter duo hæc interim sentio sine commemoratione dierum, dicere scripturam tuam: In principio fecit Deus cœlum & terram statim quippe subjecit quam terram dixerit. Et quod secundo die commemoratur factum firmamentum, & vocatum cœlum, insinuat de quo cælo prius sine diebus sermo locutus sit.

CAPVT XIV.

Scripturæ profunditas.

MIra profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens parvulis; sed profunditas, Deus meus, mira profunditas. Horror est, intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris. Odi hostes ejus vehementer. O si occidas eos gladio bis acuto, & non sint hostes ejus! Sic enim amo eos occidi sibi, ut vivant tibi. Ecce autem alii non reprehensores, sed laudatores libri Geneseos: Non, inquiunt, hoc voluit in his verbis intelligi spiritus Dei, qui per Moysen famulum ejus ista conscripsit: non hoc voluit intelligi, quod tu dicis, sed aliud, quod nos dicimus. Quibus ego, te arbitro, Deus omnium nostrorum, ita respondeo.

CAPVT XV.

Quantum intersit inter conditorem & condita.

Num diceris falsa esse quæ mihi veritas voce forti in aurem interiorem dicit, de vera æternitate creatoris: quod nequaquam ejus substantia per tempora varietur; nec ejus voluntas extra ejus substantiam sit? Vnde non eum modo velle hoc, modo velle illud; sed semel & simul & semper velle omnia, quæ vult: non iterum, & iterum: neque nunc ista, nunc illa; nec velle postea, quod nolebat; aut nolle, quod prius volebat: quia talis voluntas mobilis est, & omne mutabile æternum non est; Deus autem noster æternus est. Idem, quod mihi dicitur in aurem interiorem, expectatio rerum venturarum, fit contuitus, cum venerint: idemque contuitus, fit memoria, cum præterierint. Omnis porro intentio, quæ ita variatur, mutabilis est, & omne mutabile æternum non est: Deus autem noster æternus est. Hæc colligo, atque conjungo, & invenio, Deum meum, Deum æternum, non aliquam tali nova voluntate condidisse creaturam, nec sciētiam ejus transitorium aliquid pati.

2. Quid ergo dicetis contradictores? An falsa sunt ista? Non, inquiunt. Quid illud? Num falsum est, omnem naturam formatam materiamve formabilem non esse, nisi ab illo, qui summe bonus est, quia summe est? Neque hoc negamus, inquiunt. Quid igitur? An illud negatis, sublimem quandam esse creaturam, tum

casto amore cohærentem Deo vero, & vere æterno: ut quamvis ei coæterna non sit, in nullam tamen temporum varietatem & vicissitudinem, ab illo se resolvat ac defluat, sed in ejus solius veracissima contemplatione requiescat? Quoniam tu Deus diligenti te, quantum præcipis, ostendis ei te, & sufficis ei, & ideo non declinat à te, nec ad se. Hæc est domus Dei non terrena, neque ulla cœlesti mole corporea; sed spiritualis & particeps æternitatis tuæ, quia sine labe in æternum. Statuisti enim eam in seculum & in seculum seculi; præceptum posuisti, & non præterit. Nec tamen tibi Deo coæterna, quoniam non sine initio; facta est enim. Nam & si non invenimus tempus ante illam; prior quippe omnium creata est sapientia: nec utique illa sapientia tibi Deus noster, patri suo plane coæterna & æqualis, & per quam creata sunt omnia, & in quo principio fecisti cœlum & terram: Sed profecto sapientia, quæ creata est, intellectualis natura: scilicet, quæ contemplatione luminis lumen est: Dicitur enim & ipsa, quamvis creata, sapientia.

3. Sed quantum interest inter lumen, quod illuminat, & quod illuminatur; tantum inter sapientiam quæ creat, & istam quæ creata est. Sicut inter justitiam justificantem, & justitiam, quæ justificatione facta est. Nam & nos dicti sumus justitia tua. Ait enim quidam servus tuus, ut nos simus justitia Dei in ipso. Ergo, quia prior omnium creata est quædam sapientia, quæ creata est mens ra-

tionalis & intellectualis castæ civitatis tuæ, matris nostræ, quæ sursum est, & libera est, & æterna in cœlis: Quibus cœlis, nisi qui te laudant cœli cœlorum? Quia hoc est & cœlum cœli domino. Et si non invenimus tempus ante illam, quia & creaturam temporis antecedit, quæ prior omnium creata est, ante illam tamen est ipsius creatoris æternitas, à quo facta sumpsit exordium, quamvis non temporis, quoniam nondum erat tempus, ipsius tamen conditionis suæ. Vnde ita est abs te Deo nostro, ut aliud sit plane quam tu, & non idipsum. Quoniam & si non solum ante illam, sed nec in illa invenimus tempus, quia est idonea faciem tuam semper videre, nec uspiam deflectitur ab ea: Quo fit, ut nulla mutatione varietur: Inest ei tamen ipsa mutabilitas, unde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi cohærens, tamquam semper meridies luceret, & ferveret ex te.

4. O domus luminosa & speciosa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ domini mei, fabricatoris & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea, & dico ei, qui fecit te, ut possideat & me in te, quia fecit & me. Erravi sicut ovis perdita, sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi. Quid dicitis mihi, quos alloquebar contradictores,: qui tamen & Moysen pium famulum Dei, & libros ejus oracula sancti Spiritus creditis? Estne ista domus Dei. Non quidem Deo coæterna, sed tamen secundum modum suum æterna in cœlis: ubi vices temporum

frustra quæritis, quia non invenietis? Supergreditur enim omnem distentionem & omne spacium ætatis volubile, cui sẽper inhærere Deo bonum est, inquiunt. Quid igitur ex his, quæ clamavit cor meum ad Deum m um, cum audiret interius vocem laudis ejus, quid tandem falsum esse contenditis? An quia erat informis materies, ubi propter nullam formam nullus ordo erat? Vbi autem nullus ordo erat, nulla esse vicissitudo temporum poterat: & tamen hoc pæne nihil. In quantum non omnino nihil erat, ab illo utique erat, à quo est, quicquid est, quod utcunque aliquid est, Hoc quoque, aiunt, non negamus.

CAPVT XVI.

Adversus eos, qui contradicunt veritati divinæ.

CVm his enim volo coram te aliquid colloqui Deus meus, qui hæc omnia, quæ intus in mente mea non tacet veritas tua, vera esse concedunt. Nam qui hæc negant, latrent quantum volunt & obstrepant sibi: persuadere conabor, ut quiescant, & viam præbeant ad se verbo tuo. Quod si noluerint & repulerint me, obsecro te Deus meus, ne tu sileas à me. Tu loquere in corde meo veraciter: solus enim tu sic loqueris; Et dimittam eos foris sufflantes in pulverem, & excitantes terram in oculos suos & intrem in cubile meum, & cantem tibi amatoria; gemens inenarrabiles gemitus in peregrinatione mea; & recordans Hierusalem, extento in eam sursum corde, Hierusa-

lem, patriam meam, Hierusalem matrem meam; teque super eam regnatorem, illustratorem, patrem tutorem, maritum, castas & fortes delicias, & solidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, simul & omnia: quia unum summum & verum bonum: & non avertat, donec in ejus pacem matris charissimæ, ubi sunt primitiæ spiritus mei, unde mihi ista certa sunt, colligas totum quod sum, à dispersione & deformitate hac & conformes atque confirmes in æternum, Deus meus, misericordia mea. Cum his autem, qui cuncta illa, quæ vera sunt, falsa esse non dicunt, honorantes & in culmine sequendæ autoritatis nobiscum constituentes illam per sanctum Moysen editam sanctam scripturam tuam, & tamen nobis aliquid contradicunt, ita loquor. Tu esto Deus noster arbiter, inter confessiones meas, & contradictiones eorum.

CAPVT XVII.

Quid cœli & terræ nominibus significatum.

DIcunt enim, quamvis vera sint hæc, non ea tamen duo Moyses intuebatur, cum spiritu revelante diceret: In principio fecit Deus cœlum & terram. Non cœli nomine spiritualem vel intellectualem illam creaturam, semper faciem Dei contemplantem, significavit: nec terræ nomine, informem materiam. Quid igitur? Quod nos dicimus, inquiunt, hoc ille vir sensit, hoc verbis istis elocutus est. Quid illud est? Nomine aiunt cæli & terræ totum istum visibilem mundum prius universaliter & breviter signi-

ficare voluit, ut postea digereret dierum enumeratione quasi articulatim universa, quæ sancto Spiritui placuit sic enunciare. Tales quippe homines erant, rudis ille atque carnalis populus, cui loquebatur: ut eis opera Dei, non nisi sola visibilia commendanda judicaret: terram vero invisibilem & incompositam, tenebrosamque abyssum. Vnde consequenter ostenditur, per illos dies facta atque disposita esse cuncta ista visibilia, quæ nota sunt omnibus; non incongruenter informem istam materiam intelligendam esse consentiunt.

2. Quid si dicat alius, eandem informitatem confusionemque materiæ, cœli & terræ nomine prius insinuatam, quod ex ea mundus iste visibilis, cum omnibus naturis, quæ in eo manifestissime apparent, qui cæli & terræ nomine sæpe appellari solet, conditus atque perfectus est? Quid si dicat & alius, cœlum & terram quidem invisibilem, invisibilemque naturam non indecenter appellatam: ac per hoc universam creaturam, quam fecit in sapientia, id est, in principio, Deus, hujuscemodi duobus vocabulis esse comprehensam? Veruntamen, quia non de ipsa substantia Dei, sed ex nihilo cuncta facta sunt, quia non sunt idipsum quod Deus, & inest quædam mutabilitas omnibus, sive maneant, sicut æterna domus Dei; sive mutentur, sicut anima hominis & corpus: Communem omnium rerum invisibiliumque materiem adhuc informem, sed certe formabilem; unde fieret cælum & terra, id est, invisibilis

atquevisibilis jam utraque formata creatura, his nominibus enunciata, quibus appellaretur terra invisibilis & incomposita; & tenebræ super abyssum: ea distinctione, ut terra invisibilis & incomposita intelligatur materies corporalis, ante qualitatem formæ; tenebræ autem super abyssum, spiritualis materies ante cohibitionem quasi fluentis immoderationis, & ante illuminationem sapientiæ.

3. Est adhuc quod dicat si quis aliud velit, non scilicet jam perfectas atque formatas invisibiles visibilesque naturas cœli & terræ nomine significari, cum legitur: In principio fecit Deus cœlum & terram; sed ipsam adhuc informem inchoationem rerum, formabilem creabilemque materiam his nominibus appellatam, quod in ea jam essent ista confusa, nondum qualitatibus formisque distincta: quæ nunc jam digesta suis ordinibus, vocantur cœlum & terra illa spiritualis, hæc corporalis creatura.

CAPUT XVIII.

Quis error innoxius in scripturis

QUibus omnibus auditis & consideratis, nolo verbis contendere. Ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. Ad ædificationem autem bona est lex, si quis ea legitime utatur: quia finis ejus est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et novit magister noster, in quibus duobus præceptis, totam legem Prophetasque suspenderit. Quæ mihi ardenter confiten-

ti, Deus meus, lumen oculorum meorum in occulto, quid mihi obest, cum diversa in his verbis intelligi possint, quæ tamen vera sint? Quid inquam mihi obest, si aliud ego sensero, quam sensit alius eum sensisse qui scripsit? Omnes quidem, qui legimus, nitimur hoc indagare atque comprehendere, quod voluit ille, quem legimus. Et cum eum veridicum credimus, nihil quod falsum esse vel novimus vel putamus, audemus eum existimare dixisse. Dum ergo quisquis conatur id sentire in scripturis sanctis, quod in eis sensit ille, qui scripsit: quid mali est, si hoc sentiat, quod tu lux omnium veridicarum mentium ostendis verum esse: etiam si hoc non sensit ille, quem legit, cum & ille verum, nec tamen hoc senserit?

CAPVT XIX.

Quæ liquido vera.

VErum est enim Domine, fecisse te cœlum & terram: & verum est, Principium esse sapientiam tuam, in qua fecisti omnia. Item verum est, quod mundus iste visibilis, habet magnas partes suas cœlum & terram, brevi complexione factarum omnium conditarumque naturarum. Et verum est, quod omne mutabile insinuat notitiæ nostræ quandam informitatem, qua formam capit, vel qua mutatur & vertitur. Verum est, nulla tempora perpeti, quod ita cohæret formæ incommutabili, ut quamvis sit mutabile, non mutetur. Verum est, informitatem, quæ prope nihil est vices temporum ha-

bere non posse. Verum est, quod unde fit aliquid, potest quodam genere locutionis habere jam nomen ejus rei, quæ inde fit. Vnde potuit vocari cœlum & terra quælibet informitas, unde factum est cœlum & terra. Verum est, omnium formatorum nihil esse informi vicinius, quam terram & abyssum. Verum est, quod non solum creatum atque formatum, sed etiam quicquid creabile atque formabile est, tu fecisti, ex quo sunt omnia. Verum est, omne quod ex informi formatur, prius esse informe, deinde formatum.

CAPVT XX.

In principio creavit, &c. varie intellectum.

Ex his omnibus veris, de quibus non dubitant, quorum interiori oculo talia videre donasti: & qui Moysen famulum tuum, in spiritu veritatis locutum esse immobiliter credunt: Ex his ergo omnibus aliud sibi tollit, qui dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram: id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus intelligibilem atque sensibilem, vel spiritualem corporalemque creaturam. Aliud, qui dicit in principio fecit Deus cœlum & terram; id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus universam istam molem corporei mundi hujus, cum omnibus, quas continet, manifestis notisque naturis.

2. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram: id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus informem

materiam creaturæ ſpiritualis & corporalis. Aliud, qui dicit : In principio fecit Deus cœlum & terram : id eſt, in verbo ſuo ſibi coæterno, fecit Deus informem materiam creaturæ corporalis, ubi confuſum adhuc erat cœlum & terra, quæ nūc jam diſtincta atque formata, in iſtius mundi mole ſentimus. Aliud, qui dicit. In principio fecit Deus cœlum & terram : id eſt, in ipſo exordio faciendi atque operandi, fecit Deus informem materiam, confuſe habentem cœlum & terram : unde formata nunc eminent & apparent, cum omnibus quæ in eis ſunt.

CAPVT XXI.

Terra erat inanis : varie intellectum.

ITem, quod attinet ad intellectum verborum ſequentium, ex illis omnibus veris, aliud ſibi tollit, qui dicit : Terra autem erat inviſibilis & incompoſita ; & tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt, incorporale illud, quod fecit Deus adhuc materies erat corporearum rerum informis, ſine ordine, ſine luce. Aliud, qui dicit : Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt, hoc totum, quod cœlum & terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat, unde fieret cœlum corporeum & terra corporea, cum omnibus quæ in eis ſunt, corporeis ſenſibus nota. Aliud, qui dicit : Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum : id eſt, hoc totum, quod cœlum & terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat:

unde fieret cœlum inteligibile, quod alibi dicitur cœlum cœli: & terra, scilicet omnis natura corporea: sub quo nomine, intelligatur etiam hoc cœlum corporeum: id est, unde fieret omnis invisibilis visibilisque creatura.

2. Aliud, qui dicit: Terra autem erat invisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum: non illam informitatem nomine cœli & terræ Scriptura appellavit: sed jam erat, inquit, ipsa informitas, quam terram invisibilem & incompositam tenebrosamque abyssum nominavit, de qua cœlum & terram Deum fecisse prædixerat, spiritualem scilicet corporalemque creaturam. Aliud, qui dicit: Terra autem erat invisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum: id est, informis quædam jam materies erat, unde cœlum & terram Deum fecisse Scriptura prædixit: totam scilicet corpoream mundi molem, in duas maximas partes, superiorem atque inferiorem distributam, cum omnibus quæ in eis sunt, usitatis notisque creaturis.

CAPVT XXII.

Et aquæ, nomine cæli ac terræ significantur.

CVm enim duabus istis extremis sententiis resistere quisquam ita tentaverit, si non vult, istam informitatem materiæ; cœli & terræ nomine appellatam videri: erat ergo aliquid, quod non fecerat Deus, unde cœlum & terram faceret. Neque enim scriptuta narravit, quod istam materiam Deus fecerit, nisi ut in-

telligamus, eam cœli & terræ, aut solius terræ vocabulo significatam, cum diceretur: In principio fecit Deus cœlum & terram: ut id, quod sequitur: Terra autem erat invisibilis & incomposita; quamvis informem materiam sic placuerit appellare, non tamen intelligamus nisi eam, quam fecit Deus, in eo quod scriptum est: Fecit Deus cœlum & terram.

2. Respondebunt assertores duarum istarum sententiarum, quas extremas posuim⁹, aut illius aut illius, cum hęc audierint, & dicent: Informem quidem istam materiam non negamus à Deo factam, à quo sunt omnia bona valde. Quia sicut dicimus amplius bonum esse, quod creatum atque formatum est: ita fatemur minus bonum esse, quod factum est creabile atque formabile, sed tamen bonum. Non autem commemorasse scripturam, quod hanc informitatem fecerit Deus; sicut alia multa non commemoravit, ut Cherubim & Seraphim, & quæ Apostolus distincte ait, Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates; quæ tamen omnia Deum fecisse, manifestum est.

3. Aut si in eo, quod dictum est: Fecit cœlum & terram; comprehensa sunt omnia: quid de aquis dicimus, super quas ferebatur spiritus Dei? Si enim terra nominata simul intelliguntur, quomodo jam terræ nomine, materies informis accipitur, quando tam speciosas aquas videmus? Aut si ita accipitur, cur ex eadem informitate scriptum est factum firmamentum, & vocatum cœlum

neque scriptum est factas esse aquas? Non enim adhuc informes sunt & invisæ, quas ita decora specie fluere cernimus. Aut si tunc acceperunt istam speciem, cum dixit Deus: Congregetur aqua, quæ est sub firmamentum: ut congregatio sit ipsa formatio; quid respondebitur de aquis, quæ super firmamentum sunt? Quia neque informes tam honorabilem sedem accipere meruissent: nec scriptum est, qua voce formatæ sint.

4. Vnde si aliquid Genesis tacuit Deum fecisse, quod tamen Deum fecisse, nec sana fides, nec certus ambigit intellectus: Nec ideo ulla sobria doctrina dicere audebit, istas aquas coæternas Deo quia in libro Geneseos commemoratas quidem audivimus; ubi autem factæ sint non invenimus: Cur non informem quoque illam materiam, quam scriptura hæc terram invisibilem & incompositam tenebrosamque abyssum appellat, docente veritate intelligamus à Deo factam esse de nihilo: ideoque illi non esse coæternam: quamvis, ubi facta sit, omiserit enunciare ista narratio?

CAPUT XXIII.

A sensu scripturæ aberrare levius est, quàm scripturam dicere falsam.

His ergo auditis atque perspectis, pro captu infirmitatis meæ, quam tibi confiteor scienti Deo meo, duo video dissensionum genera oboriri posse, cum aliquid à nunciis veracibus per signa enunciatur: Vnum, si de veritate rerum: alterum, si de ipsius, qui annunciat, vo-

luntate, dissensio est. Aliter enim quærimus de creaturæ conditione, quid verum sit, aliter autem, quid in his verbis Moyses egregius domesticus fidei tuæ, intelligere lectorem auditoremque voluerit. In illo primo genere discedant à me omnes, qui ea, quæ falsa sunt, se scire arbitrantur. In hoc item altero, discedant à me omnes, qui ea quæ falsa sunt, Moysen dixisse arbitrantur. Conjungar autem illis Domine in te, & delecter cum eis in te, qui veritate tua pascuntur in latitudine charitatis: & accedamus simul ad verba libri tui, & quæramus in eis voluntatem tuam, per voluntatem famuli tui, cujus calamo dispensasti ea.

CAPUT XXIV.

Vera est scriptura, etiam si non intelligitur.

SEd quis nostrum sic inveniet eam inter tam multa verba, quæ in illis verbis aliter atque aliter intellectis occurrunt quærentibus: ut tam fidenter dicat hoc sensisse Moysem, atque hoc in illa narratione voluisse intelligi, quam fidenter dicit hoc verum esse, sive ille hoc senserit, sive aliud? Ecce enim Deus meus, ego servus tuus, qui vovi tibi sacrificium confessionis in his literis; & oro, ut ex misericordia tua reddam tibi vota mea.

2. Ecce ego quam fidenter dico, in tuo verbo incommutabili omnia te fecisse, invisibilia & visibilia: Nunquid tam fidenter dico, non aliud quam hoc attendisse Moysen, cum scriberet. In principio fecit Deus cœlum & terram? Quia non

ſicut in tua veritate hoc certum video, ita in ejus mente video id eum cogitaſſe, cum hæc ſcriberet. Potuit enim cogitare in ipſo faciendi exordio cum diceret: In principio; potuit & cœlum & terram hoc loco nullam jam formatam perfectamque naturam, ſive ſpiritualem ſive corporalem, ſed utramque inchoatam & adhuc informem, velle intelligi.

3. Video quippe vere potuiſſe dici, quicquid horum diceretur: ſed quid horum in his verbis ille cogitaverit, non ita video. Quamvis ſive aliquid horum, ſive aliquid quod à me commemoratum non eſt, tantus vir ille mente conſpexerit, cum hæc verba promeret, verum eum vidiſſe, apteque id enunciaſſe non dubitem. Nemo mihi jam moleſtus ſit dicendo mihi, non hoc ſenſit Moyſes, quod tu dicis: ſed hoc ſenſit, quod ego dico. Si enim mihi diceret: unde ſcis hoc ſenſiſſe Moyſen, quod de his verbis ejus eloqueris? æquo animo ferre deberem: & reſponderem fortaſſe, quæ ſuperius reſpondi: vel aliquando uberius, ſi eſſem durior.

CAPUT XXV.

Obſcuritas Geneſeos.

CUm vero dicit: Non hoc ille ſenſit quod tu dicis, ſed quod ego dico: neque tamen negat, quod uterque noſtrum dicit, utrumque verum eſſe: O vita pauperum Deus meus, in cujus ſinu non eſt contradictio: plue mihi mitigationes in cor; ut patienter tales feram, qui non mihi

mihi hoc dicunt, quia divini sunt, & in corde famuli tui viderunt, quod dicunt; sed quia superbi sunt, nec noverunt Moysis sententiam, sed amant suam; non quia vera est, sed quia sua est. Alioquin, & aliam veram pariter amarent: sicut & ego amo, quod dicunt, quando verum dicunt; non quia ipsorum est, sed quia verum est; & ideo jam nec ipsorum est, quia verum est. Si autem ideo amant illud, quia verum est, jam & ipsorum est, & meum est, quoniam in commune omnium est veritatis amatorum.

2. Illud autem, quod contendunt, non hoc sensisse Moysen, quod ego dico, sed quod ipsi dicunt, nolo, non amo, quia & si ita est, tamen ista temeritas non scientiæ, sed audaciæ est: nec visus, sed typhus eam peperit. Ideoque Domine, tremenda sunt judicia tua, quoniam veritas tua nec mea est, nec illius aut illius, sed omnium nostrum, quos ad ejus communionem publice vocas terribiliter admonens nos, ut nolimus eam habere privatam, ne privemur ea. Nam quisquis id, quod tu omnibus ad fruendum proponis, sibi proprie vindicat, & suum vult esse, quod omnium est, à communi propellitur ad sua, hoc est à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur.

3. Attende Judex optime Deus, ipsa veritas attende; quid dicam contradictori huic, attende; coram te enim dico, & coram fratribus meis, qui legitime utuntur lege usque ad finem charitatis: attende, & vide, quid ei dicam, si placet tibi. Hanc

enim vocem huic refero fraternam & pacificam. Si ambo videmus verum esse, quod dicis, & ambo videmus verum esse, quod dico, ubi quæso id videmus? Nec ego utique in te, nec tu in me, sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est, incommutabili veritate. Cum ergo de ipsa Domini Dei nostri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione contendimus? Quam sic videre non possumus, ut videtur incommutabilis veritas: quando si ipse Moyses apparuisset nobis, atque dixisset. Hoc cogitavi; nec sic eam videremus, sed crederemus.

4. Non itaque supra, quàm scriptum est, unus pro altero infletur adversus alterum. Diligamus Dominum Deum nostrum, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente nostra, & proximum sicut nosmetipsos Propter quæ duo præcepta charitatis, sensisse Moysen, quicquid in illis libris sensit, nisi crediderimus, mendacem faciemus Deum, cum de animo conservi, aliter quam ille docuit, opinamur. Iam vide, quam stultum sit, in tanta copia verissimarum sententiarum, quæ de illis verbis erui possunt, temere affirmare, quam earum Moyses potissimum senserit, & perniciosis contentionibus ipsam offendere charitatem propter quam dixit omnia, cujus dicta conamur exponere.

CAPVT XXVI.

Qui sermo doceat scripturam.

Et tamen ego, Deus meus, celsitudo humilitatis meæ, & requies laboris mei qui audis confessiones meas, & dimittis peccata mea: quoniam tu mihi præcipis, ut diligam proximum sicut meipsum: non possum minus credere de Moyse fidelissimo famulo tuo, quam mihi optarem ac desiderarem abs te dari aliquid muneris, si tempore illo natus essem, quo ille, eoque loci me constituisses, ut per servitutem cordis ac linguæ meæ, literæ illæ dispensarentur: quæ tanto post essent omnibus gentibus profuturæ: & per universum orbem, tanto autoritatis culmine, omnium falsarum superbarumque doctrinarum verba superaturæ.

2. Vellem quippe, si tunc ego essem Moyses (ex eadem namque massa omnes venimus: & quid est homo, nisi quia memor es ejus?) vellem ergo, si tunc ego essem quod ille, & mihi abs te Geneseos liber scribendus injungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi sermonis modum: ut neque illi qui nondum queunt intelligere, quemadmodum creat Deus, tanquam excedentia vires suas, dicta recusarent: & illi, qui hoc jam possunt, in quamlibet veram sententiam cogitando venissent, eam non prætermissam in paucis verbis tui famuli reperirent: & si alius aliam vidisset in luce veritatis, nec ipsa in iisdem verbis intelligenda deesset.

CAPUT XXVII.

Ex fonte melius haurimus.

SIcut enim fons in parvo loco uberior est, pluribusque rivis in ampliora spacia fluxum ministrat, quam quilibet eorum rivorum, qui per multa locorum spacia, ab eodem fonte deducitur: ita narratio dispensatoris tui, sermocinaturis pluribus profutura, parvo sermonis modulo scatet fluenta liquidæ veritatis, unde sibi quisque verum, quod de his rebus potest, hic illud, ille illud, per longiores loquelarum anfractus trahat.

2. Alii enim, cum hæc verba legunt vel audiunt, cogitant, Deum quasi hominem, aut quasi aliquam molem immensa præditam potestate, novo quodam & repentino placito, extra seipsam tanquam locis distantibus, fecisse cœlum & terram: duo magna corpora supra & infra, quibus omnia continerentur. Et cum audiunt: Dixit Deus, fiat illud, & factum est illud; cogitant verba cœpta & finita, sonantia temporibus atque transeuntia, post quorum transitum statim existeret, quod jussum est, ut existeret; & si quid forte aliud hoc módo ex familiaritate carnis opinantur. In quibus adhuc parvulis animalibus, dum isto humillimo genere verborum, tanquam materno sinu eorum gestatur infirmitas, salubriter ædificatur fides, qua certum habeant & teneant, Deum fecisse omnes naturas, quas eorum sensus mirabili varietate

circumſpicit. Quorum ſi quiſpiam quaſi utilitatem dictorum aſpernatus, extra nutritorias cunas ſuperba imbecillitate ſe extenderit; heu cadet miſere. Domine Deus miſerere, ne implumem pullum conculcent, qui tranſeunt viam: & mitte angelum tuum, qui eum reponat in nido, ut vivat, donec volet.

CAPUT XXVIII.

Vane intelligitur à diverſis Scriptura.

ALii vero, quibus hæc verba non jam nidus, ſed opaca futura ſunt, vident in eis latentes fructus, & volitant lætantes, & garriunt ſcrutantes, & carpunt eos. Vident enim, cum hæc verba legunt vel audiunt, tua Deus æterna & ſtabili permanſione cuncta præterita & futura tempora ſuperari: nec tamen quicquam eſſe temporalis creaturæ, quod tu non feceris. Cujus voluntas, quia idem eſt, quod tu; nullo modo mutata, vel, quæ antea non fuiſſet, exorta voluntate; feciſti omnia; non de re ſimilitudinem tuam formam omnium, ſed de nihilo diſsimilitudinem informem, quæ formaretur per ſimilitudinem tuam, recurrens in te unum pro captu ordinato, quantum cuique rerum in ſuo genere datum eſt; & fierent omnia bona valde, ſive maneant circa te, ſive gradatim remotiorem diſtantiam per tempora & loca pulchras narrationes faciant aut patiantur. Vident hæc, & gaudent in luce veritatis tuæ, quantulum hinc valent.

2. Et alius eorum intendit in id, quod dictum est: In principio fecit Deus; & respicit sapientiam principium, quia & loquitur ipsa nobis. Alius itidem intendit in eadem verba, & principium intelligit exordium rerum conditarum: & sic accipit. In principio fecit; ac si diceretur. Primo fecit; atque in eis, qui intelligunt. In principio; quod in sapientia fecisti cœlum & terram. Alius eorum ipsum cœlum & terram creabilem materiē cœli & terræ, sic esse credit cognominatam. Alius jam formatas distinctasque naturas: Alius unam formatam eandemque spiritualem, cœli nomine; aliam informem corporalis materiæ terræ nomine. Qui autem intelligunt in nominibus cœli & terræ adhuc informem materiem, de qua formaretur cœlum & terra, nec ipsi uno modo id intelligunt: sed alius, unde consumaretur intelligibilis sensibilisque creatura: alius tantum, unde sensibilis moles ista corporea, sinu grandi continens perspicuas promptasque naturas. Nec illi uno modo, qui jam dispositas digestasque creaturas, cœlum & terram vocari hoc loco credunt: sed alius invisibilem, atque visibilem: alius solam visibilem, in qua luminosum cœlum suspicimus; & terram caliginosam; quæque in eis sunt.

CAPVT XXIX.

Quot modis dicitur aliquid prius.

AT ille, qui non aliter accipit, in principio fecit; quàm si diceretur, primo fecit; non habet, quomodo veraciter

intelligat cœlum & terram, nisi materiam cœli & terræ intelligat, videlicet universæ, id est, intelligibilis corporalisque creaturæ. Si enim jam formatam velit universam, recte ab eo quæri poterit. Si hoc primo fecit Deus, quid fecerit deinceps & post universitatem? non inveniet: ac per hoc audiet invitus, Quomodo illud primo, si postea nihil? Cum vero dicit, primo informem, deinde formatam, non est absurdum: si modo est idoneus discernere, quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione, quid origine. Æternitate, sicut Deus omnia: tempore, sicut flos fructum: electione, sicut fructus florem, origine, sicut sonus cantum. In his quatuor, primum & ultimum, quæ commemoravi, difficillime intelliguntur, duo media facillime. Namque rara visio est & nimis ardua, conspicere Domine æternitatem tuam, incommutabiliter mutabilia facientem, ac per hoc priorem.

2. Quis deinde sic acuto cernat animo, ut sine labore magno dignoscere valeat, quomodo sit prior sonus quam cantus? Ideo, quia cantus est formatus sonus, & esse utique aliquid non formatum potest: formari autem, quod non est, non potest. Sic est prior materies, quàm id, quod ex ea fit. Non ideo prior, quia ipsa efficit, cum potius fiat: nec prior intervallo temporis. Neque enim priore tempore sonos edimus informes sine cantu, & eos posteriore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus: sicut ligna, quibus arca: vel argentum, quod vasculum

fabricatur. Tales quippe materiæ, tempore etiam præcedunt formas rerum, quæ fiunt ex eis. At in cantu, non ita est. Cum enim cantatur, auditur sonus ejus. Non prius informiter sonat, & deinde formatur in cantum.

3. Quod enim primò utcunque sonuerit, præterit, nec ex eo quicquam reperies, quod resumptum arte componas: & ideo cantus in sono suo vertitur, qui sonus ejus, materies ejus est. Idem quippe formatur, ut cantus sit: & ideo, sicut dicebam, prior materies sonandi quam forma cantandi, non per faciendi potentiam prior. Neque enim sonus est cantandi artifex, sed cantanti animæ subjacet ex corpore, de quo cantum faciat. Nec tempore prior: simul enim cum cantu editur. Nec prior electione: non enim potior sonus quam cantus: quandoquidem cantus est non tantum sonus, verum etiam sonus speciosus. Sed prior est origine: quia non cantus formatur, ut sonus sit; sed sonus formatur, ut cantus sit. Hoc exemplo, qui potest, intelligat, materiam rerum primo factam: & appellatam cœlum & terram, quia inde facta sunt cœlum & terra: Nec tempore primo factam, quia formæ rerum exerunt tempora: illa autem erat informis, jamque in temporibus simul animadvertitur. Nec tamen de illa narrari aliquid potest, nisi velut tempore prior sit, cum pendatur extremior. Quia profecto meliora sunt formata, quam informia, & præcedunt æternitate creatoris, ut esset de nihilo, unde aliquid fieret.

CAPUT XXX.

Scrutandæ Scripturæ cum honore scriptoris.

IN hac diversitate sententiarum verarum, concordiam pariat ipsa veritas. Et Deus noster misereatur nostri, ut legitime lege utamur, præcepti fine, pura charitate. Ac per hoc, si quis quærit ex me, quid horum Moyses ille tuus famulus senserit, non sunt hi sermones confessionum mearum, si tibi non confiteor. Nescio, & scio tamen illas veras esse sententias, exceptis carnalibus, de quibus, quantum existimavi, locutus sum, Quos tamen bonæ spei parvulos hæc verba libri tui non territant, alta humiliter, & pauca copiose? Sed omnes, quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos invicem, pariterque diligamus te Deum nostrum, fontem veritatis; si non vana, sed ipsam sitimus: eundemque famulum tuum scripturæ hujus dispensatorem, spiritu tuo plenum, ita honoremus, ut hoc eum, te revelante, cum hæc scriberet, attendisse credamus, quod in eis maxime, & luce veritatis, & fruge utilitatis, excellit.

CAPUT XXXI.

Veritas, à quocunque dicta, recipienda.

ITa cum alius dixerit. Hoc sensit quod ego: & alius, Imo illud, quod ego: religiosius me arbitror dicere, Cur non utrumque potius, si utrumque verum est?

Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem Deus unus sacras literas vera & diversa visuris multorum sensibus temperavit? Ego certe, quod intrepidus de corde meo pronuncio, si ad culmen authoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, ut quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quam ut unam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, ut excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque Deus meus tam præceps esse, ut hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitavit, cum ea scriberet, quicquid hic veri potuimus invenire: & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inveniri potest.

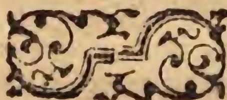
CAPVT XXXII.

Veritas revelata.

Postremo Domine, qui Deus es, & non caro & sanguis; si quid homo minus vidit, nunquid & spiritum tuum bonum, qui deducet me in terram rectam, latere potuit, quicquid eras in eis verbis tu ipse revelaturus legentibus posteris: etiam si ille, per quem dicta sunt, unam fortassis ex multis veris sententiam cogitavit? Quod si ita est, sit igitur illa, quam cogitavit, cæteris excellentior. Nobis au-

rem Domine, aut ipsam demonstra, aut quam placet alteram veram: ut sive nobis hoc, quod etiam illi homini tuo, sive aliud ex eorundem verborum occasione patefacias, tu tamen pascas nos, non error illudat.

2. Ecce Domine Deus meus, quam multa de paucis verbis: quam multa, oro te, scripsimus? Quæ nostræ vires, quæ tempora omnibus libris, tuis, ad istum modum sufficiant? Sine itaque me brevius in eis confiteri tibi; & eligere unum aliquid, quod tu inspiraveris, verum, certum & bonum: etiam si multa occurrerint, ubi multa occurrere poterunt, ea fide confessionis meæ: ut si hoc dixero, quod sensit minister tuus recte atque optime; id enim conari me oportet. Quod si assecutus non fuero, id tamen dicam, quod mihi per ejus verba veritas tua dicere voluerit; quæ illi quoque dixit quod voluit.

LIBER DECIMUS-TERTIUS.

CAPUT I.

Invocat Deum.

INVOCO te Deus meus misericordia mea, qui fecisti me, & oblitum tui non oblitus es. Invoco te in animam meam: quam præparas ad capiendum te ex desiderio, quod inspiras ei; nunc invocantem te ne deseras: qui priusquam invocarem, prævenisti: & institisti crebescens multimodis vocibus, ut audirem de longinquo, & converterer, & vocantem me invocarem te. Tu enim Domine delevisti omnia mala merita mea, ne retribueres manibus meis, in quibus à te defeci: & prævenisti omnia bona merita mea, ut retribueres manibus tuis, quibus me fecisti: quia & priusquam essem, tu eras. Nec eram, cui præstares, ut essem: & tamen ecce sum, ex bonitate tua præveniente, totum hoc quod me fecisti & unde me fecisti. Neque enim eguisti me, aut ego tale bonum sum, quo tu adjuveris, Domine meus & Deus meus: Non ut tibi sic serviam, quasi ne fatigeris in agendo: Aut ne minor sit potestas tua carens obsequio meo: Neque ut sic te colam, quasi terram, ut sis incultus, si non te colam: sed

ut serviam tibi, & colam te, ut de te mihi bene sit: à quo mihi est, ut sim, cui bene sit.

CAPVT II.

Colimus agrum, & colimus numen & de ordine creaturarum.

Ex plenitudine quippe bonitatis tuæ, creatura tua subsistit; ut bonum, quod tibi nihil prodesset, nec de te æquale tibi esset; tamen quia ex te fieri potuit, non deesset. Quid enim te promeruit cœlum & terra, quæ fecisti in principio? Dicant, quid te promeruerunt spirituales corporalesque naturæ, quas fecisti in sapientia tua: ut inde penderent etiam inchoata & informia quæque in genere, suo, vel spirituali, vel corporali, euntia in immoderationem, & in longinquam dissimilitudinem tuam. Spirituale informe præstantius, quam si formatum corpus esset: corporale autem informe præstantius, quam si omnino nihil esset. Atque ita penderent in tuo verbo informia, nisi per idem verbum revocarentur ad unitatem tuam, & formarentur, & essent ab uno te summo bono universa bona valde. Qui te promeruerunt, ut essent saltem informia: quia neque hoc essent, nisi ex te?

2. Quid te promeruit materies corporalis, ut esset saltem invisibilis & incomposita? Quia neque hoc esset, nisi quia fecisti eam: ideoque te, quia non erat, promereri ut esset non poterat? Aut quid te promeruit inchoatio creaturæ spiritualis, ut saltem tenebrosa flui-

tarer, similis abysso, tui dissimilis: nisi per idem verbum converteretur ad idem, à quo facta est; atque ab eo illuminata lux fieret: quamvis non æqualiter, tamen conformis formæ æquali tibi? Sicut enim corpori, non hoc est esse, quod pulchrum esse, alioquin deforme esse non posset: ita etiam creato spiritui, non id est vivere, alioquin incommutabiliter saperet. Bonum autem illi est hærere tibi semper, ne quod adeptus est conversione, aversione lumen amittat, & relabatur in vitam tenebrosæ abysso similem. Nam & nos, qui secundũ animam creatura spiritualis sumus, aversi à te nostro lumine, in ea vita sumus aliquando tenebræ: & in reliquiis obscuritatis nostræ laboramus, donec simus justitia tua in unico tuo, sicut montes Dei. Nam judicia tua fuimus, sicut abyssus multa.

CAPVT III.

Ex Dei gratia omnia.

QVod autem in primis conditionibus dixisti, Fiat lux, & facta est lux: non incongruenter hoc intelligo in creatura spirituali: quia erat jam qualiscumque vita, quam illuminares. Sed sicut non te promoverat, ut esset talis vita, quæ illuminari posset: ita nec cum jam esset, promeruit te, ut illuminaretur. Neque enim ejus informitas placeret tibi, si non lux fieret: non existendo, sed intuendo illuminantem lucem, eique cohærendo, ut & quod utcunque vivit & quod beate

vivit, non deberet nisi gratiæ tuæ, conversa per commutationem meliorem ad id, quod neque in melius, neque in deterius commutari potest. Quod tu solus es, quia solus simpliciter es: cui non est aliud vivere, aliud beate vivere, quia tua beatitudo tu es.

CAPUT IV.

Deus non eget rebus conditis.

QVid ergo tibi deesset ad bonum, quod tu tibi es, etiam si ista vel omnino nulla essent, vel informia remanerent: quæ non ex indigentia fecisti, sed ex plenitudine bonitatis tuæ cohibens atque convertens ad formam, non ut tamquam tuum gaudium compleatur ex eis. Perfecto enim tibi displicet eorum imperfectio, ut ex te perficiantur, & tibi placeant: non autem imperfecto, tanquam & tu eorum perfectione perficiendus sis. Spiritus enim tuus bonus superferebatur super aquas: non ferebatur ab eis, tanquam in eis requiesceret. In quibus enim requiescere dicitur spiritus tuus bonus, hos in se requiescere facit. Sed superferebatur incorruptibilis incommutabilis voluntas tua, ipsa in se sibi sufficiens super eam, quam feceras, vitam: cui non hoc est vivere, quod beate vivere: quia vivit etiam fluitans in obscuritate sua: cui restat converti ad eum, à quo facta est, magis magisque vivere apud fontem vitæ, & in lumine ejus videre lumen, & perfici, & illustrari, & beari.

CAPVT V.

Filius principium.

ECce apparet mihi in ænigmate Trinitas, quod es Deus meus: quoniam tu pater in principio, quod est tua sapientia de te nata, æqualis tibi & coæterna, id est, in filio tuo, fecisti cœlum & terram. Et multa diximus de cœlo cœli, & de terra invisibili & incomposita, & de abysso tenebrosa, secundum spiritualis informitatis vagabunda deliquia, nisi converteretur ad eum, à quo erat qualiscunque vita & illuminatione fieret speciosa vita, & esset cœlum cœli ejus, quod inter aquam & aquam postea factum est. Et tenebam jam patrem in Dei nomine, qui fecit hæc: & filium in Principii nomine, in quo fecit hæc. Et Trinitatem credens Deum meum, sicuti credebam, quærebam in eloquiis sanctis ejus, & ecce spiritus ejus superferebatur super aquas. Ecce Trinitas Deus meus, Pater & Filius & Spiritus sanctus, creator universæ creaturæ tuæ.

CAPVT VI.

Spiritus superfusus aquis.

SEd quæ causa fuerat, ô lumen viridicum? Tibi admoveo cor meum, ne me vana doceat, discute tenebras ejus & dic obsecro te per matrem charitatem; obsecro te, dic mihi, quæ causa fuerat, ut post nominatum cælum & terram, invisibilem & incompositam, & tenebras super abyssum; tum demum scriptura tua

nominaret spiritum tuum? An quia oportebat eum sic insinuari, ut diceretur superferri: & non posset hoc dici, nisi prius illud commemoraretur cui superferri spiritus tuus posset intelligi? Nec patri enim nec filio superferebatur: nec superferri recte diceretur, si nulli rei superferretur. Prius ergo dicendum erat, cui superferretur; & deinde ille, quem non oportebat aliter commemorari, nisi ut superferri diceretur. Cur ergo aliter eum insinuari non oportebat, nisi ut superferri diceretur?

CAPUT VII.

Effectus spiritus.

JAm hinc sequatur, qui potest, intellectu, Apostolum tuum dicentem: quia charitas tua diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, & de spiritualibus docentem & demonstrantem supereminentem viam charitatis, & flectentem genua pro nobis ad te, ut cognoscamus supereminentem scientiam charitatis Christi. Ideoque ab initio supereminens superferebatur super aquas. Cui dicam? Quomodo dicam de pondere cupiditatis in abruptam abyssum, & de sublevatione charitatis per spiritum tuum, qui superferebatur super aquas? Cui dicam? Quomodo dicam? Neque enim loca sunt, quibus mergimur; & emergimus. Quid similius, & quid dissimilius? Affectus sunt, amores sunt, immunditia spiritus nostri defluens inferius amore curarum: & sanctitas spiritus tui, attollens nos superius amore

securitatis, ut sursum corda habeamus ad te, ubi spiritus tuus superfertur super aquas, & veniamus ad supereminentem requiem, cum pertransierit anima nostra aquas, quæ sunt sine substantia.

CAPVT VIII.

Spiritus fovens animas infirmas.

DEfluxit Angelus, defluxit anima hominis, & indicaverunt abyssum universæ spirituales creaturæ in profundo tenebroso, Nisi dixisses ab initio. Fiat lux, & facta esset lux, & inhæreret tibi omnis obediens intelligentia cælestis civitatis tuæ : & requiesceret in spiritu tuo, qui superfertur incommutabiliter super omne mutabile: Alioquin & ipsum cælum cæli tenebrosa abyssus esset in se: nūc autē lux est in domino. Nā & in ipsa misera inquietudine defluentium spirituum, & indicantium tenebras suas nudatas veste luminis tui, satis ostendis, quam magnam creaturam rationalem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem, quicquid te minus est, ac per hoc nec ipsa sibi. Tu enim Deus noster illuminabis tenebras nostras. Ex te enim oriuntur vestimenta nostra, & tenebræ nostræ sicut meridies erunt.

2. Da mihi te Deus meus, redde te mihi, Te enim amo; & si parum est, amem validius. Non possum metiri, ut sciam, quantum desit mihi amoris, ad id quod satis est, ut currat vita mea in amplexus tuos: nec avertatur, donec abscondar in abscondito vultus tui. Hoc tan-

tum scio, quia male mihi est præter te, non solum extra me, sed & in meipso: & omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est.

CAPVT. IX.

Cur solus Spiritus feratur super aquas.

NVnquid aut pater aut filius non superferebatur super aquas? Si tanquam loco, sicut corpus; nec Spiritus sanctus. Si autem incommutabilis divinitatis eminentia super omne mutabile; & Pater & Filius & Spiritus sanctus superferebatur super aquas. Cur ergo tantum de spiritu tuo dictum est hoc? Cur de illo tantum dictum est, quasi locus ibi esset, qui non est locus: de quo solo dictum est, quod sit donum tuum? In dono tuo requiescemus: ibi te fruemur, requies nostra, locus noster.

2. Amor illuc attollit nos, & spiritus tuus bonus exaltat humilitatem nostram de portis mortis. In bona voluntate, pax nobis est. Corpus pondere suo nititur ad locum suum. Pondus non ad ima tantum est, sed ad locum suum. Ignis sursum tendit, deorsum lapis. Ponderibus suis aguntur, loca sua petunt. Oleum infra aquam fusum, supra aquam attollitur: aqua supra oleum fusa, infra oleum demergitur. Ponderibus suis aguntur, loca sua petunt. Minus ordinata, inquieta sunt: ordinantur, & quiescunt. Pondus meum, amor meus: eo feror, quocunque feror. Dono tuo accendimur, & sursum ferimur. Inardescimus, & imus. Ascendimus

ascensiones in corde, & cantamus canticum graduum. Igne tuo, igne tuo bono, inardescimus, & imus: quoniam sursum imus, ad pacem Hierusalem: quoniam jucundatus sum in his, quæ dixerunt mihi; In domum Domini ibimus. Ibi nos collocavit voluntas bona, ut nihil velimus aliud, quam permanere illic in æternum.

CAPVT X.

Ex dono Dei omnia.

BEata creatura, quæ non novit aliud, cum esset ipsa aliud, nisi dono tuo, quod superferretur super omne mutabile, mox ut facta est attolleretur nullo intervallo temporis, in ea vocatione, qua dixisti, Fiat lux, & facta est lux: In nobis enim distinguitur tempore, quod tenebræ fuimus, & lux efficimur. In illa vero dictum est, quid esset, nisi illuminaretur. E ita dictum est, quasi prius fuerit fluxa & tenebrosa: ut appareret causa, qua factum est ut aliter esset, id est, ut ad lumen indeficiens conversa lux esset. Qui potest, intelligat: qui non potest, à te petat. Vt quid mihi molestus est, quasi eg. illuminem ullum hominem venientem in hunc mundum?

CAPVT XI.

Symbola trinitatis in homine.

TRinitatem omnipotentem quis intelligit? Et quis non loquitur eam si tamen eam? Rara anima; quæ dum de illa loquitur sciat, quid loquatur. Et conten-

dunt & dimiciant,& nemo ſine pace videt iſtam viſionem. Vellem,ut hæc tria cogitarent homines in ſeipſis. Longe aliud ſunt iſta tria, quam illa trinitas. Sed dico, ubi ſe exerceant; & probent,& ſentiant, quam longe ſunt. Dico autem hæc tria eſſe,noſſe, velle. Sum enim, & novi, & volo. Sum ſciens,& volens: & ſcio eſſe me,& velle: & volo eſſe & ſcire. In his igitur tribus quam ſit inſeparabilis vita, & una vita, & una mens, & una eſſentia, quam denique inſeparabilis diſtinctio, & tamen diſtinctio, videat, qui poteſt. Certe coram ſe eſt: attendat in ſe, & videat, & dicat mihi.

2. Sed cum invenerit in his aliquid, & dixerit; non jam ſe putet inveniſſe illud, quod ſupra iſta eſt incommutabile, quo eſt incommutabiliter, & ſcit incommutabiliter, & vult incommutabiliter. Et utrum propter tria hæc, & ibi trinitas: an in ſingulis hæc tria,aut terna ſingulorum ſint: an utrumque miris modis ſimpliciter & multipliciter infinito ſibi in ſe fine, quo eſt, & ſibi notum eſt, & ſibi ſufficit incommutabiliter idipſum copioſa unitatis magnitudine, quis facile cogitaverit? quis ullo modo dixerit? quis quolibet modo temere pronunciaverit?

CAPUT XII.

Aqua baptiſmi, per ſpiritum efficax.

PRocede in confeſſione fides mea, dic Domino Deo tuo; Sancte, ſancte, ſancte Domine Deus meus, in nomine tuo baptizati ſumus, Pater & Fili & Spiritus

ſancte. In nomine tuo baptizamus, Pater & Fili & Spiritus ſancte: quia & apud nos in Chriſto filio ſuo fecit Deus cælum & terram, ſpirituales & carnales eccleſiæ ſuæ. Et terra noſtra, antequam acciperet formam doctrinæ, inviſibilis erat & inccompoſita, & ignorantiæ tenebris tegebamur, quoniam pro iniquitate erudiſti hominem, & judicia tua ſicut abyſſus multa.

2. Sed quia ſpiritus tuus ſuperferebatur ſuper aquam, non reliquit miſeriam noſtram miſericordia tua, & dixiſti: Fiat lux. Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. Pœnitentiam agite, fiat lux. Et quoniam conturbata erat ad nos ipſos anima noſtra, commemorati ſumus tui Domine de terra Iordanis, & de monte æquali tibi, ſed parvo propter nos: & diſplicuerunt nobis tenebræ noſtræ, & converſi ſumus ad te, & facta eſt lux. Et ecce fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

CAPVT XIII.

Ex ſpiritu, remiſſio peccatorum.

ET tamen adhuc per fidem, nondum per ſpem. Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes enim, quæ videtur, non eſt ſpes. Adhuc abyſſus abyſſum invocat, ſed jam in voce cataractarum tuarum. Adhuc & ille, qui dicit: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: etiam ipſe nondum ſe arbitratur comprehendiſſe: & quæ retro oblitus, in ea quæ ante ſunt, extenditur: & ingemiſcit gra-

vatus, & sitit anima ejus ad Deum vivum, quemadmodum cervus ad fontes aquarum, & dicit: Quando veniam? habitaculum suum, quod de cælo est superindui cupiens: & invocat inferiorem abyssum, dicens: Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate mentis vestræ. Et nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis.

2. Et, ô stulti Galatæ, quis vos fascinavit? Sed jam non in voce sua: in tua enim, qui misisti spiritum tuum de excelsis, per eum qui abscondit in altum, & aperuit cataracta donorum suorum, ut fluminis impetus lætificaret civitatem tuam. Illi enim suspirat sponsi amicus, habens jam spiritus primitias penes eum; sed adhuc in semetipso ingemiscens, adoptionem expectans, redemptionem corporis sui, illi suspirat. Membrum est enim sponsæ, & illi zelat: amicus est enim sponsi, illi zelat, non sibi: quia in voce cataractarum tuarum, non in voce sua invocat alteram abyssum: cui zelans timet, nec sicut serpens Evam decepit astutia sua, sic & eorum sensus corrumpantur à castitate, quæ est in sponso nostro unico tuo. Quæ est illa speciei lux: cum videbimus eum, sicuti est, & transierint lachrymæ, quæ mihi factæ sunt panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus?

CAPVT XIV.

Fide & spe corroboramur.

ET ego dico; Deus meus, ubi es? Ecce, ubi es? Respiro in te paululum, cum effundo super me animam meam, in voce exultationis & confessionis soni festivitatem celebrantis. Et adhuc tristis est, quia relabitur, & fit abyssus: vel potius, sentit adhuc se esse abyssum. Dicit ei fides mea, quam accendisti in nocte, ante pedes meos: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino; Lucerna pedibus tuis verbum ejus: Spera & persevera, donec transeat nox mater iniquorum; donec transeat ira Domini: cujus filii & nos fuimus aliquando tenebræ: quarum residua trahimus in corpore propter peccatum mortuo; donec aspiret dies, & removeantur umbræ.

2. Spera in Domino. Mane astabo tibi, & contemplabor; semper confitebor illi. Mane astabo, & videbo salutare vultus mei, Deum meum; qui vivificabit & mortalia corpora nostra, propter spiritum, qui habitat in nobis: quia super interius nostrum tenebrosum & fluidum, misericorditer superferebatur. Vnde in hac peregrinatione pignus accepimus, ut jam simus lux, dum adhuc spe salvi facti sumus, & filii lucis, & filii diei, non filii noctis neque tenebrarum, quod tamen fuimus. Inter quos & nos, in isto adhuc incerto humanæ notitiæ, tu solus dividis, qui probas corda nostra: & vocas lucem diem, & tenebras noctem. Quis enim nos

discernit,

discernit, nisi tu? Quid autem habemus, quod non accepimus à te? Ex eadem massa vasa in honorem, ex qua sunt & alia facta in contumeliam.

CAPVT XV.

Voce firmamenti scriptura intelligitur.

AVt quis, nisi tu Deus noster, fecisti nobis firmamentum autoritatis super nos de scriptura tua divina? Cælum enim plicabitur, ut liber: & nunc, sicut pellis, extenditur super nos. Sublimioris enim autoritatis est tua divina scriptura, cum jam obierint istam mortem illi mortales, per quos eam dispensasti nobis. Et tu scis Domine, tu scis, quemadmodum pellibus indueris homines, cum peccato mortales fierent. Vnde sicut pellem extendisti firmamentum libri tui, concordes utique sermones tuos, quos per mortalium ministerium superposuisti nobis. Namque ipsa eorum morte solidamentum autoritatis in eloquiis tuis per eos editis, sublimiter extenditur super omnia, quæ subter sunt. Quod cum hic viverent, non ita sublimiter extentum erat. Nondum sicut pellem cœlum extenderas, nondum mortis eorum famam usquequaque dilataveras.

2. Videamus Domine cœlos, opera digitorum tuorum, disserena oculis nostris nubilum quo subtexisti eos. Ibi est testimonium tuum, sapientiam præstans parvulis. Perfice Deus meus laudem tuam ex ore infantium & lactantium. Neque enim novimus alios libros, ita destruentes superbiam, ita destruentes inimicum

& defensorem, resistentem reconciliationi tuæ, defendendo peccata sua. Non novi Domine, non novi alia tam casta eloquia, quæ sic mihi persuaderent confessionem, & lenirent cervicem meam jugo tuo, & invitarent colere te gratis. Intelligam ea pater bone: da mihi hæc subterposito quia subterpositis solidasti ea.

3. Sunt aliæ aquæ, super hoc firmamentum, credo immortales, & à terrena corruptione secretæ. Laudent nomen tuum, laudent te super cœlestes populi angelorum tuorum: qui non opus habent suscipere firmamentum hoc, & legendo cognoscere verbum tuum. Vident enim faciem tuam semper, & ibi legunt sine syllabis temporum, quid velit æterna voluntas tua. Legunt, eligunt, & diligunt: semper legunt, & nunquam præterit, quod legunt. Eligendo enim & diligendo, legunt ipsam incommutabilitatem consilii tui. Non clauditur codex eorum, nec plicabitur liber eorum; quia tu ipse illis hoc es, & es in æternum. Quia super hoc firmamentum ordinasti eos, quod firmasti super infirmitatem inferiorum populorum: ubi suspicerent & cognoscerent misericordiam tuam, temporaliter enunciantem te, qui fecisti tempora. In cœlo enim Domine misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. Transeunt nubes; cælum autem manet. Transeunt prædicatores verbi tui, ex hac vita in aliam; scriptura vero tua usque in finem seculi, super populos extenditur.

14. Sed & cælum & terra transibunt;

ſermones autem tui non tranſibunt: Quoniam & pellis plicabitur: & fœnum, ſuper quod extendebatur, cum claritate ſua præteriet: Verbum autem tuum manet in æternum: Quod nunc in ænigmate nubium, & per ſpeculum cæli, non ſicuti eſt, apparet nobis: quia & nos quamvis filio tuo dilecti ſimus, nondum apparuit; quod erimus. Attendit per retia carnis, & blanditus eſt, & inflammavit, & currimus poſt odorem ejus. Sed cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum, ſicuti eſt. Sicuti eſt Domine, videre noſtrum, quod nondum eſt, da nobis.

CAPUT XVI.

Deus immutabilis.

NAm ſicut omnino tu es, tu ſcis ſolus qui es incommutabiliter: & ſcis incommutabiliter, & vis incommutabiliter. Et eſſentia tua ſcit & vult incommutabiliter. Et ſcientia tua eſt & vult incommutabiliter, & voluntas tua eſt & ſcit incommutabiliter. Nec videtur juſtum eſſe coram te, ut quemadmodum ſe ſcit lumen incommutabile, ita ſciatur ab illuminato commutabili. Ideoque anima mea, ſicut terra ſine aqua tibi; quia ſicut illuminare de ſe non poteſt, ita ſe ſatiare de ſe non poteſt. Sic enim apud te fons vitæ, quomodo in lumine tuo videbimus lumen.

CAPUT XVII.

Quid arida, Quid mare.

QVid congregavit amaricantes in ſocietatem unam? Idem namque illis finis eſt temporalis & terrenæ fœlicita-

ris, propter quam faciunt omnia, quamvis innumerabili varietate curarum fluctuent. Quis Domine, nisi tu, qui dixisti, ut congregarentur aquæ in congregationem unam, & appareret arida sitiens tibi? Quoniam tuum est mare, & tu fecisti illud, & aridam terram manus tuæ formaverunt. Neque enim amaritudo voluntatum, sed congregatio aquarum vocatur mare. Tu enim coërces etiam malas cupiditates animarum; & figis limites quousque progredi sinantur aquæ ut in se comminuantur fluctus earum; atque ita facis mare ordine imperii tui super omnia.

2. At animas sitientes tibi, & apparentes tibi, alio fine distinctas à societate maris, occulto & dulci fonte irrigas: ut & terra det fructum suum, & te jubente Domino Deo suo germinet anima nostra opera misericordiæ secundum genus, diligens proximum in subsidiis necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem. Quoniam ex nostra infirmitate compatimur ad subveniendum indigentibus: similiter opitulantes; quemadmodum nobis vellemus opem ferri, si eodem modo indigeremus. Non tantum in facilibus, tanquam in herba seminali; sed etiam in protectione, adjutorii forti robore, sicut lignum fructiferum: id est, beneficium ad eripiendum eum, qui injuriam patitur, de manu potentis: & præbendo protectionis umbraculum, valido robore justi judicii,

CAPUT XVIII.

Orat ut oriatur de terra veritas, & justitia de cælo respiciat.

ITa Domine, ita oro te, oriatur sicuti facis, sicuti das hilaritatem & facultatem; oriatur de terra veritas, & justitia de cælo respiciat, & fiant in firmamento luminaria. Frangamus esurienti panem nostrum; & egenum sine tecto, inducamus in domum nostram. Nudum vestiamus, & domesticos seminis nostri non despiciamus. Quibus in terra natis fructibus, vide, quia bonum est; & erumpat temporanea lux nostra: & de ista inferiori fruge actionis, in delicias contemplationis verbum vitæ superius obtinentes, appareamus sicut luminaria in mundo, cohærentes firmamento scripturæ tuæ. Ibi enim nobiscum disputas, ut dividamus inter intelligibilia & sensibilia, tanquam inter diem & noctem, vel inter animas, alias intelligibilibus, alias sensibilibus deditas; ut jam non tu solus in abdito dijudicationis tuæ, sicut antequam fieret firmamentum, dividas inter lucem & tenebras; sed etiam spirituales tui, in eodem firmamento positi atque distincti, manifestata per orbem gratia tua, luceant super terram, & dividant inter diem & noctem, & significent tempora quia vetera transierunt, & ecce facta sunt nova.

2. Et quia propior est nostra salus, quam cum credimus; & quia nox præcessit, dies autem appropinquavit; & quia benedices coronam anni tui, mittens operarios in messem tuam, in qua seminan-

da alii laboraverunt; mittens etiam in aliam ſementem; cujus meſsis in fine eſt: Ita das vitam optanti, & benedicis annos juſti. Tu autem idem ipſe es, & in annis tuis, qui non deficiunt, ortum præparas annis tranſeuntibus.

3. Æterno quippe conſilio, propriis temporibus bona cæleſtia das ſuper terram. Quoniam quidem, alii datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, tanquam luminare majus, propter eos, qui perſpicuæ veritatis luce delectantur, tanquam in principio diei: Alii autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, tanquam luminare minus: Alii fides: alii donatio curationum: alii operationes virtutum: alii prophetia: alii dijudicatio ſpirituum: alii genera linguarum: & hæc omnia tanquam ſtellæ. Omnia enim hæc operatur unus atque idem ſpiritus, dividens propria unicuique, prout vult, & faciens apparere ſydera in manifeſtatione, ad utilitatem.

4. Sermo autem ſcientiæ, qua continentur omnia ſacramenta, quæ variantur temporibus tanquam luna, & cæteræ notitiæ donorum, quæ deinceps tanquam ſtellæ commemoratæ ſunt; quantum differunt ab illo candore ſapientiæ, quo gaudet prædictus dies? tanquam in principio noctis ſunt. His enim ſunt neceſſaria, quibus ille prudentiſsimus ſervus tuus non potuit loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, ille, qui & ſapientiam loquitur inter perfectos. Animalis autem homo, tanquam parvulis in Chriſto lactiſque potator, donec roboretur ad ſo-

ſidum cibum, & aciem firmet ad ſolis aſpectum, non habeat deſertam noctem ſuam; ſed luce lunæ ſtellarumque contentus ſit. Hæc nobiſcum diſputas ſapientiſsime Deus noſter, in libro tuo firmamento tuo; ut diſcernamus omnia contemplatione mirabili, quamvis adhuc in ſignis, & in temporibus, & in diebus, & in annis.

CAPVT XIX.

Pectus purgandum vitiis, quo capax ſit virtutum.

SEd prius lavamini, mundi eſtote, auferte nequitiam ab animis veſtris, atque à conſpectu oculorum meorum, ut appareat arida, Diſcite bonum facere, judicate pupillos, & juſtificate viduam: ut germinet terra herbam pabuli, & lignum fructiferum: & venite; diſputemus, dicit dominus, ut fiant luminaria in firmamento cœli, & luceant ſuper terrã. Quærebat dives ille à magiſtro bono, quid faceret, ut vitam æternam conſequeretur? Dicat ei magiſter bonus, quem putabat hominem, & nihil amplius. Bonus eſt autem, quia Deus. Dicat ei, ut ſi vult venire ad vitam, ſervet mandata. Separet à ſe amaritudinem malitiæ atque nequitię; non occidat, non mœchetur, non furetur, non falſum teſtimonium dicat: ut appareat arida: & germinet honorem patris & matris, & dilectionem proximi. Feci, inquit, hæc omnia.

2. Vnde ergo tantæ ſpinæ, ſi terra fructifera eſt? Vade, extirpa ſylvoſa dumeta avaritiæ: Vende, quæ poſsides; & implete frugibus dando pauperibus, & ha-

bebis thesaurum in cælis: & sequere dominum, si vis esse perfectus, eis sociatus, inter quos loquitur sapientiam ille, qui novit, qui distribuat diei & nocti, ut noris & tu, ut fiant & tibi luminaria in firmamento cæli. Quod non fiet nisi fuerit illic cor tuum. Quod item non fiet, nisi fuerit illic thesaurus tuus, sicut audisti à magistro bono. Sed contristata est terra sterilis, & spinæ suffocaverunt verbum.

3. Vos autem genus electum, infirma mundi, qui dimisistis omnia, ut sequeremini dominum, ite post eum, & confundite fortia. Ite post eum speciosi pedes, & lucete in firmamento: ut cæli enarrent gloriam ejus, dividentes inter lucem perfectorum, sed nondum sicut angelorum, & tenebras parvulorum, sed non despectorum. Lucete super omnem terram: & dies sole candens, eructet diei verbum sapientiæ: & nox luna lucens, annunciet nocti verbum scientiæ. Luna & stellæ nocte lucent, sed nox non obscurat eas, quoniam illæ illuminant eam pro modulo ejus. Ecce enim, tanquam Deo dicente. Fiant luminaria in firmamento cœli: factus est subito de cœlo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt linguæ divisæ quasi ignis, qui & insedit super unumquemque illorum: & facta sunt luminaria in firmamento cæli, verbum vitæ habentia. Vbique discurrite, ignes sancti, ignes decori. Vos enim estis lumen mundi, nec estis sub modio. Exaltatus est, cui adhæsistis, & exaltavit vos. Discurrite, & innotescite omnibus gentibus.

CAPVT

CAPUT XX.

Creatio spiritualis virtutum.

Concipiat & mare, & pariat opera vestra: & producant aquæ reptilia animarum vivarum. Separâtes enim pretiosum à vili, facti estis os Dei, per quos diceret; Producant aquæ non animam vivam, quam terra producit: sed reptilia animarum vivarum, & volatilia volantia super terram. Repserunt enim sacramenta tua Deus, per opera sanctorum tuorum, inter medios fluctus tentationum seculi, ad imbuendas gentes nomini tuo, in baptismo tuo. Et inter hæc facta sunt magnalia mirabilia, tanquam cete grandia: & voces nunciorum tuorum volitantes super terram, juxta firmamentum libri tui, præposito illo sibi ad autoritatem, sub qua volitarent, quocunque irent. Neque enim sunt, loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Quando in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quoniam tu Domine benedicendo multiplicasti hæc.

2. Nunquid mentior, aut mixtione misceo, neque distinguo lucidas cognitiones harum rerum in firmamento cæli, & opera corporalia in undoso mari, & sub firmamento cœli? Quarum enim rerum notitiæ sunt solidæ & terminatæ sine incrementis generationum, tanquam lumina sapientiæ & scientiæ, earundẽ rerum sunt operationes corporales multæ ac variæ & aliud ex alio crescendo, multiplicatur in benedictione tua Deus, qui

consolatus es fastidia sensuum mortalium: ut in cognitione animi, res una multis modis per corporis motiones figuretur, atque dicatur, Aquæ produxerunt hæc: sed in verbo tuo necessitates alienatorum ab æternitate veritatis tuæ populorum produxerunt hæc, sed in evangelio tuo. Quoniam ipsæ aquæ ista ejecerunt, quarum amarus languor fuit causa, ut in tuo verbo ista procederent.

3. Et pulchra sunt omnia, faciente te, & ecce tu inenarrabiliter pulchrior, qui fecisti omnia. A quo si non esset lapsus Adam, non diffunderetur ex utero ejus salsugo maris, genus humanum profunde curiosum, & procellose tumidum, & instabiliter fluidum. Atque ita non opus esset, ut in aquis multis corporaliter & sensibiliter operarentur dispensatores tui mystica facta & dicta. Sic enim nunc mihi occurrerent reptilia & volatilia, quibus imbuti & initiati homines, corporalibus sacramentis subditi, non ultra proficerent, nisi spiritualiter vivisceret anima gradu alio, & post initii verbum in consummationem respiceret.

CAPVT XXI.

Allegorica interpretatio avium, & piscium, & cæterorum animantium.

AC per hoc in verbo tuo, non maris profunditas, sed ab aquarum amaritudine terra discreta, ejicit non reptilia animarum vivarum & volatilia, sed animam vivam. Neque enim jam opus habet baptismo, quo gentibus opus est: sicut opus habebat, cum aquis tegeretur. Non

enim intratur aliter in regnum cœlorum ex illo, quo instituisti, ut sic intretur: nec magnalia quærit mirabilium, quibus fiat fides. Neque enim, nisi signa & prodigia viderit, non credit; cum jam distincta sit terra fidelis, ab aquis maris infidelitate amaris; & linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Nec isto igitur genere volatili, quod verbo tuo produxerunt aquæ, opus habet terra, quam fundasti supra aquas. Immitte in ea verbum tuum, per nuncios tuos. Opera enim eorum narramus: sed tu es, qui operaris in eis, ut operentur animam vivam.

2. Terra producit eam, quia terra causa est, ut hæc agant in ea: sicut mare fuit causa, ut agerent reptilia animarum vivarum: & volatilia sub firmamento cæli, quibus jam terra non indiget: quamvis piscem manducet, levatum de profundo, in ea mensa, quam parasti in conspectu credentium. Ideo enim de profundo levatus est, ut alat aridam: & avis marina progenies, sed tamen super terram multiplicatur. Primarum enim vocum evangelizantium infidelitas hominum causa extitit; sed & fideles exhortantur, & benedicunt eis multipliciter de die in diem. At vero anima viva, de terra sumpsit exordium: quia non prodest jam nisi fidelibus, continere se ab amore hujus seculi: ut anima eorum tibi vivat, quæ mortua erat, in deliciis vivens, deliciis Domine mortiferis, nam tu puri cordis vitales deliciæ.

3. Operentur ergo jam in terra ministri tui, non sicut in aquis infidelitatis, an-

nunciando & loquendo per miracula & ſacramenta & voces myſticas:ubi intenta ſit ignorantia mater admirationis, in timore occultorum ſignorum. Talis enim eſt introitus ad fidem filiis Adam oblitis tui, dum abſcondunt ſe à facie tua, & fiunt abyſſus. Sed operentur etiam ſicut in arida, diſcreta à gurgitibus abyſsi; & ſint forma fidelibus, vivendo coram eis, & excitando ad imitationem. Sic enim non tantum ad audiendum, ſed etiam ad faciendum audiunt: Quærite dominum, & vivet anima veſtra, ut producat terra animam viventem. Nolite conformari huic ſeculo; cōtinete vos ab eo, & vitādo vivet anima quæ appetendo moritur.

4. Continete vos ab immani feritate ſuperbiæ, ab inerti voluptate luxuriæ, & à fallaci nomine ſcientiæ; ut ſint beſtiæ manſuetæ, & pecora edomita, & innoxij ſerpentes. Motus enim animæ ſunt iſti in allegoria. Scilicet faſtus elationis, & delectatio libidinis, & veneuum curioſitatis, motus ſunt animæ mortuæ: Quia non ita moritur, ut omni motu careat: quoniam diſcedendo à fonte vitæ, moritur: atque ita ſuſcipitur à prætereunte ſeculo, & conformatur ei. Verbum autem tuum Deus, fons vitæ æternæ eſt, & non præterit: ideoque in verbo tuo cohibetur ille diſceſſus dum dicitur nobis: Nolite conformari huic ſeculo: ut producat terra in fonte vitæ animam viventem, in verbo tuo per Evangeliſtas tuos animam continentem, imitando imitatores Chriſti tui. Hoc eſt enim, ſecundum genus, quoniam æmulatio viri ab amico eſt.

Eſtote, inquit, ſicut ego : quia & ego, ſicut vos. Ita erunt in anima viva beſtiæ in manſuetudine actionis. Mandaſti enim, dicens : In manſuetudine opera tua perfice, & ab omni homine diligeris.

5. Et pecora bona, neque ſi manducaverint, abundantia: neque, ſi non manducaverint, egentia : & ſerpentes boni, non pernicioſi ad nocendum, ſed aſtuti ad cavendum : & tantum explorantes temporalem naturam, quantum ſufficit, ut per ea quæ facta ſint intellecta conſpiciatur æternitas. Serviunt enim rationi hæc animalia, cum à progreſſu mortifero cohibita vivunt, & bona ſunt.

CAPVT XXII.

Renaſcentia ſpiritus.

ECce enim Domine Deus noſter, creator noſter : cum cohibitæ fuerint affectiones ab amore ſeculi, quibus moriebamur male vivendo; & cœperit eſſe anima vivens bene vivendo : completumque fuerit verbum tuum, quod per Apoſtolum tuum dixiſti: Nolite conformari huic ſeculo : conſequitur & illud, quod adjunxiſti ſtatim & dixiſti : Sed reformamini, in novitate mentis veſtræ non jam ſecundum genus, tanquam imitantes præcedentem proximum, nec ex hominis melioris autoritate viventes. Neque enim dixiſti : Fiat homo ſecundum genus : ſed Faciamus hominem, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram : ut nos probemus, quæ ſit voluntas tua.

2. Ad hoc enim ille diſpenſator tuus generans per evangelium filios, ne ſem-

per parvulos haberet, quos lacte nutriret tanquam nutrix foveret; Reformamini, inquit, in novitate mentis vestræ, ad probandum quæ sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Ideoque non dicis: Fiat homo, sed, Faciamus hominem. Nec dicis, Secundum genus, sed. Ad imaginem & similitud nem nostram. Mente quippe renovatus, & conspiciens intellectam veritatem tuam, homine demonstratore non indiget, ut suum genus imitetur: sed demonstrante te probat ipse, quæ sit voluntas tua, quod bonum & beneplacitum & perfectum: & doces eum jam capacem videre trinitatem unitatis, & unitatem trinitatis. Ideoque pluraliter dicto, Faciamus hominem: singulariter tamen infertur. Et fecit Deus hominem, & pluraliter dicto. Ad imaginem nostram: singulariter tamen infertur. Ad imaginem Dei. Ita homo renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus, qui creavit eum. Et spiritualis effectus judicat omnia, quæ utique judicanda sunt, ipse autem à nemine judicatur.

CAPVT XXIII.

Christianus de quibus judicet.

QVod autem judicat omnia, hoc est; quod habet potestatem, piscium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum & ferarum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt super terram. Hoc enim agit per mentis intellectum, per quem percipit, quæ sunt spiritus Dei. Alioqui, homo in honore positus, non intellexit: comparatus est jumen-

tis insensatis, & similis factus est illis. Ergo in ecclesia tua Deus noster secundum gratiam tuam, quam dedisti ei, quoniam tuum sumus figmentum, creati in operibus bonis, non solum qui spiritualiter præsunt; sed etiam hi, qui spiritualiter subduntur eis qui præsunt. Masculum enim & fœminam fecisti hominem, hoc modo, in gratia tua spirituali: ubi secundum sexum corporis, non est masculus & fœmina: quia neque Iudæus, neque Græcus; neque servus, neque liber.

2. Spirituales ergo, sive qui præsunt, sive qui obtemperant, spiritualiter judicant: Non de cogitationibus spiritualibus, quæ lucent in firmamento. Non enim oportet de tam sublimi autoritate judicare. Neque etiam de ipso libro tuo, etiam si quid ibi non lucet: quoniam submittimus ei nostrum intellectum; certumque habemus etiam, quod clausum est aspectibus nostris, recte veraciterque dictum esse. Sic enim homo, licet jam spiritualis & renovatus in agnitionem Dei, secundum imaginem ejus, qui creavit eum: factor tamen legis debet esse, non judex. Neque de illa distinctione judicat, spiritualium videlicet atque carnalium hominum, qui tuis Deus noster oculis noti sunt, & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, ut ex fructibus eorum cognoscamus eos: sed tu Domine jam scis eos, & divisisti, & vocasti in occulto, antequam fieret firmamentum. Neque de turbidis hujus seculi populis, tanquam spiritualis homo judicat.

3. Quid enim de his, quæ foris sunt,

judicare ignoranti, quis inde venturus sit in dulcedinem gratiæ tuæ, & quis in perpetua impietatis amaritudine remansurus? Ideoque homo, quem fecisti ad imaginem tuam, non accepit potestatem luminarium cœli: neque ipsius occulti cœli: neque diei & noctis, quæ ante cœli constitutionem vocasti neque congregationis aquarum, quod est mare: sed accepit potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt quod recte: improbat autem, quod perperam invenerit: Sive in ea solemnitate sacramentorum, quibus initiantur, quos pervestigat in aquis multis misericordia tua: sive in ea, qua ille piscis exhibetur, quem levatum de profundo terra pia comedit: Sive in verborum signis vocibusque subjectis autoritati libri tui, quam sub firmamento volitantibus, interpretando, exponendo, disserendo, disputando, benedicendo, atque invocando te ore, erumpentibus atque sonantibus signis, ut respondeat populus. Amen.

4. Quibus omnibus vocibus corporaliter enunciandis, causa est abyssus sæculi, & cæcitas carnis, quæ cogitata non possunt videri: ut opus sit instrepere in auribus. Ita quamvis multiplicentur volatilia super terram, ex aquis tamen originem ducunt. Iudicat etiam spiritualis, approbando quod rectum: improbando autem quod perperam invenerit in operibus moribusque fidelium & eleemosynis, tanquam terra fructifera, & de anima viva mansuefactis affectionibus, in casti-

tate, in jejuniis, in cogitationibus piis de his quæ per ſenſum corporis percipiuntur. De his enim judicare nunc dicitur, in quibus & poteſtatem corrigendi habet.

CAPVT XXIV.

Quare Deus benedixerit homini, & piſcibus, & volatilibus, & non aliis creaturis.

SEd quid eſt hoc, & quale myſterium eſt? Ecce benedicis homines, ô Domine, ut creſcant & multiplicentur, & impleant terram. Nihilne nobis ex hoc innuis, ut intelligamus aliquid? cur non ita benedixeris lucem, quam vocaſti diem: nec firmamentum cœli: nec luminaria: nec ſydera: nec terram: nec mare? Dicerem, te Deus, qui nos ad imaginem tuam creaſti, dicerem, te hoc donum benedictionis, homini proprie voluiſſe largiri: niſi hoc modo benedixiſſes piſces & cetos, ut creſcerent & multiplicarentur, & implerent aquas maris, & volatilia multiplicarentur ſuper terram. Item, dicerem, ad ea rerum genera pertinere benedictionem hanc, quæ gignendo ex ſemetipſis propagantur, ſi eam non reperirem in arbuſtis, & frutetis, & in pecoribus terræ. Nunc autem nec herbis & lignis dictum eſt, nec beſtiis & ſerpentibus, Creſcite & multiplicamini: cum hæc quoque omnia, ſicut piſces, & aves, & homines, gignendo augeantur, genuſque cuſtodiant.

2. Quid igitur dicam, lumen meum veritas? quia vacat hoc? quia inaniter ita dictum eſt? Nequaquam, pater pietatis: abſit, ut hoc dicat ſervus verbi tui. Et ſi ego non intelligo, quid hoc eloquium ſignifi-

cet, utantur eo melius meliores, id est, intelligentiores, quam ego sum, unicuique quantum sapere dedisti, Deus meus. Placeat autem & confessio mea coram oculis tuis: quia tibi confiteor, credere me Domine, non incassum te ita locutum: neque silebo, quod mihi lectionis hujus occasio suggerit.

3. Verum est enim, nec video, quid impediat ita me sentire dicta figurata librorum tuorum. Novi enim, multipliciter significari per corpus, quod uno modo mente intelligitur, & multipliciter mente intelligi, quod uno modo per corpus significatur. Ecce simplex dilectio Dei & proximi, quam multiplicibus sacramentis, & innumerabilibus linguis & in unaquaque lingua innumerabilibus locutionum modis, corporaliter enunciatur! Ita crescunt & multiplicantur fœtus aquarum. Attende iterum, quisquis hæc legis. Ecce, quod uno modo scriptura effert, & vox personat: In principio fecit Deus cœlum & terram: nonne multipliciter intelligitur, non errorum fallacia, sed verarum intelligentiarum generibus? Ita crescunt & multiplicantur fœtus hominum.

4. Itaque, si naturas ipsas rerum non allegorice, sed proprie cogitemus, ad omnia, quæ de seminibus gignuntur, convenit verbum: Crescite & multiplicamini. Si autem figurate posita ista tractemus, quod potius arbitror intendisse scripturam: quæ utique non supervacue solis aquatilium & hominum fœtibus istam benedictionem attribuit: invenimus qui-

dem multitudines & in creaturis spiritualibus atque corporalibus, tanquam in cælo & in terra, & in animis justis & iniquis, tanquam in luce & in tenebris, & in sanctis autoribus, per quos lex ministrata est, tanquam in firmamento, quod solidatum est inter aquam & aquam, & in societate amaricantium populorum, tanquam in mari: & in studio animarum piarum, tanquam in arida: & in operibus misericordiæ secundum præsentem vitam, tanquam in herbis seminalibus & lignis fructiferis: & in spiritualibus donis manifestatis ad utilitatem, sicut in luminaribus cæli: & in affectibus formatis ad temperantiam tanquam in anima viva. In his omnibus nanciscimur multitudines, & ubertates, & incrementa.

5. Sed quod ita crescat & multiplicetur, ut una res multis modis intelligatur & enuncietur, & una enunciatio multis modis intelligatur: non invenimus, nisi in signis corporaliter editis, & rebus intelligibiliter excogitatis. Signa corporaliter edita, generationes aquarum propter necessarias causas carnalis profunditatis: res autem intelligibiliter excogitatas, generationes humanas, propter rationis fœcunditatem, intelligimus. Et ideo credimus utrique horum generi, dictum esse abs te Domine: Crescite & multiplicamini. In hac enim benedictione, concessam nobis à te potestatem & facultatem accipio: & multis modis enunciare, quod uno modo intellectū tenuerimus: & multis modis intelligere, quod obscure uno modo enunciatum legerimus. Sic implen-

tur aquæ maris, quæ non moventur, nisi à variis significationibus: sic & fœtibus humanis impletur & terra, cujus ariditas apparet in studio, & dominatur ei ratio.

CAPVT XXV.

Fructus terræ, allegoricè sunt officia pietatis.

VOlo etiam dicere, Domine Deus meus, quod me consequens tua scriptura commonet: & dicam, nec verebor. Verum enim dicam, te mihi inspirante, quod ex eis verbis voluisti ut dicerem. Neque enim alio, præter te, inspirante, credo me verum dicere, cum tu sis veritas, omnis autem homo mendax. Et ideo, qui loquitur mendacium, de suo loquitur, Ergo, ut verum loquar, de tuo loquar. Ecce dedisti nobis in escam omne fœnum sativum: seminans semen, quod est super omnem terram: & omne lignum, quod habet in se fructum seminis sativi. Nec nobis solis, sed & omnibus avibus cæli, & bestiis terræ, atque repentibus: piscibus autem & cetis magnis non dedisti hæc.

2. Dicebamus enim, eis fructibus terræ significari & in allegoria figurari opera misericordiæ, quæ hujus vitæ necessitatibus exhibentur ex terra fructifera. Talis terra erat pius Onesiphorus, cujus domui dedisti misericordiam: qui frequenter Paulum tuum refrigeravit, & catenam ejus non erubuit: Hoc fecerunt & fratres, & tali fruge fructificaverunt: qui quod ei deerat suppleverunt ex Macedonia. Quomodo etiam dolet quædam lig-

na, quæ fructum ei debitum non dederunt: ubi ait: In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Ista enim debentur eis, qui ministrant doctrinam rationalem, per intelligentias divinorum mysteriorum: & ita eis debentur, tanquam hominibus. Debentur autem eis, sicut animæ vivæ, præbentibus se ad imitandum in omni continentia. Item debentur eis tanquam volatilibus, propter benedictiones eorum quæ multiplicantur super terram exiit sonus eorum.

CAPVT XXVI.

Voluptas & utilitas, ex beneficio in proximum collato.

PAscuntur autem his escis, qui lætantur eis: nec illi lætantur eis, quorum Deus venter est. Neque enim & in illis, qui præbent ista, ea quæ dant, fructus est, sed quo animo dant. Itaque ille, qui Deo serviebat, non suo ventri, video plane unde gaudeat: video, & congratulor ei valde. Acceperat enim à Philippensibus, qui per Epaphroditum miserant: sed tamen, unde gaudeat, video. Vnde autem gaudet, inde pascitur: quia in veritate loquens: Gavisus sum, inquit, magnifice in Domino, quia tandem aliquando repululastis sapere pro me, in quo & sapiebatis, tædium autem habuistis. Isti ergo, diuturno tædio marcuerant, & quasi exaruerant ab isto fructu boni operis: & gaudet eis, quia repullularunt; non sibi, quia ejus indigentiæ subvenerunt. Ideo secutus ait; Non quod desit aliquid, dico. Ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse: Scio

& minus habere, ſcio & abundare: in omnibus & in omnia imbutus ſum: & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati: omnia poſſum in eo, qui me confortat. Vnde ergo gaudes, ô Paule magne?

2. Vnde gaudes? Vnde paſceris, homo renovate in agnitione Dei, ſecundum imaginem ejus, qui creavit te, & anima viva tanta continentia, & lingua volatilis loquens myſteria? Talibus quippe animantibus, eſca iſta debetur. Quid eſt, quod te paſcit? Lætitia. Quod ſequitur, audiamus. Veruntamen, inquit, bene feciſtis, communicantes tribulationi meæ. Hinc gaudet, & hinc paſcitur, quia illi bene fecerunt: non quia ejus anguſtia relaxata eſt, qui dicit tibi: in tribulatione dilataſti mihi; quia & abundare & penuriam pati novit in te, qui confortas eum. Scitis enim, inquit, etiam vos Philippenſes, quoniam in principio Evangelii, cum ex Macedonia ſum profectus, nulla mihi eccleſia communicavit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli, quia & Theſſalonicam, & ſemel & iterũ uſibus meis miſiſtis.

3. Ad hæc bona opera, eos rediiſſe nunc gaudet, & repullulaſſe lætatur, tanquam revireſcente fertilitate agri. Nunquid propter uſus ſuos, quia dixit, uſibus meis miſiſtis? Numquid propterea gaudet? Non propterea. Et hoc unde ſcimus? Quoniam ipſe ſequitur, dicens; Non quia quæro datum, ſed requiro fructum. Didici à te, Deus meus, inter datum & fructum diſcernere. Datum, eſt res ipſa, quam dat, qui impartitur hæc neceſſaria; veluti eſt nummus, cibus, potus, veſtimen-

tum; tectum, adjutorium fructus autem, bona & recta voluntas datoris est. Non enim ait magister bonus? Qui susceperit prophetam, tantum; sed addidit, in nomine prophetæ. Neque ait, tantum; Qui susceperit justum; sed addidit, in nomine justi. Ita quippe ille mercedem prophetæ, iste mercedem justi accipiet. Nec solum ait; Qui calicem aquæ frigidæ, potum dederit uni ex minimis meis; sed addidit, tantum, in nomine discipuli. Et sic adjunxit: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam, Datum, est suscipere prophetam, suscipere justum, porrigere calicem aquæ frigidæ discipulo: fructus autem, in nomine prophetæ, in nomine justi, in nomine discipuli hoc facere. Fructu pascitur Elias à vidua, sciente, quod hominem Dei pasceret: & propter hoc pasceret: per corvum autem dato pascebatur. Nec interior Elias, sed exterior pascebatur, qui posset etiam talis cibi egestate corrumpi.

CAPUT XXVII.

Quid per pisces & cetos significetur.

IDeoque dicam, quod verum est coram te Domine Cum homines idiotæ atque infideles, quibus initiandis atque lucrandis necessaria sunt sacramenta initiorum, & magnalia miraculorum, quæ nomine piscium & cetorum significari credidimus: suscipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo præsentis vitæ usu adjuvandos pueros tuos: cum id quare faciendum sit, & quo pertineat, igno-

rent. Nec illi istos pascunt, nec isti ab illis pascuntur. Quia nec illi hæc sancta & recta voluntate operantur nec isti eorum datis, ubi fructum nondum vident, lætantur. Inde quippe animus pascitur, unde lætatur. Et ideo pisces & ceti non vescuntur escis, quas non germinat, nisi jam terra ab amaritudine marinorum fluctuum distincta atque discreta.

CAPVT XXVIII.

Valde bona, quare postremo additum.

ET vidisti Deus omnia, quæ fecisti, & ecce bona sunt valde; quia & nos vidimus ea, & ecce omnia bona valde. In singulis generibus operum tuorum, cum dixisses, ut fierent, & facta essent: illud atque illud vidisti, quia bonum est. Septies numeravi scriptum esse, te vidisse quia bonum est quod fecisti: & hoc octavum est, quia vidisti omnia quæ fecisti: & ecce non solum bona, sed etiam valde bona, tanquam simul omnia. Nam singula tantum bona erant, simul autem omnia & bona & valde. Hoc modo dicuntur etiam quaque pulchra corpora: quia longe multo pulchrius est corpus, quod ex membris omnibus constat, quam ipsa membra singula, quorum ordinatissimo conventu completur universum: quamvis & illa etiam singulatim pulchra sint.

CAPVT. XXIX.

Dei opera bona perpetuo.

ET attendi, ut invenirem, utrum septies vel octies videris, quia bona sunt opera tua, cum tibi placuerunt: & in tua visione

ſione non inveni tempora, per quæ intelligerem, quod toties videris, quæ feciſti: & dixi: O Domine, nonne iſta ſcriptura tua vera eſt, quoniam tu verax & veritas ediſti eam? Cur ergo tu mihi dicis, non eſſe in tua viſione tempora: & ecce ſcriptura tua mihi dicit, per ſingulos dies ea quæ feciſti te vidiſſe quia bona ſunt: Et cum ea numerarem, inveni quoties. Ad hæc tu dicis mihi, quoniam tu es Deus meus: & dicis voce forti in aure interiore ſervo tuo, perrumpens meam ſurditatem, & clamans: O homo, nempe, quod ſcriptura mea dicit, ego dico. Et tamen illa temporaliter dicit, verbo autem meo tempus non accidit, quia æquali mecum æternitate conſiſtit. Sic ea, quæ vos per ſpiritum meum videtis, ego video, ſicut ea, quæ vos per ſpiritum meum dicitis, ego dico. Atque ita, cum vos temporaliter ea videtis, non ego temporaliter video, quemadmodum, cum vos temporaliter ea dicatis, non ego temporaliter.

CAPVT XXX

In eos, quibus opera Dei displicent.

ET audivi Domine Deus meus, & elinxi ſtillam dulcedinis ex tua veritate, & intellexi, quoniam ſunt quidam quibus diſplicent opera tua bona: & multa eorum dicunt te feciſſe, neceſsitate compulſum; ſicut fabricas cælorum, & compoſitiones ſyderum, & hoc non de tuo, ſed jam fuiſſe alibi creata, & aliunde, quæ tu contraheres, & compaginares, atque contexeres, cum de hoſtibus victis, mundana mœnia molireris, ut ea conſtructio-

ne devicti, adversus te iterum rebellare non possent. Alia vero nec fecisse te, nec omnino compegisse, sicut omnes carnes, & minutissima quæque animantia, & quicquid radicibus terram tenet: sed hostilem mentem naturamque aliam, nec abs te conditam, tibique contrariam, in inferioribus mundi locis ista gignere atque formare. Insani dicunt hæc, quoniam non per spiritum tuum vident opera tua, nec te cognoscunt in eis.

CAPVT XXXI.

Piis idem probatur, quod Deo placuit.

QVi autem per spiritum tuum vident ea, tu vides in eis. Ergo cum vident, quia bona sunt, tu vides, quia bona sunt: & quæcumque propter te placent, tu in eis places: & quæ per spiritum tuum placent nobis, tibi placent in nobis. Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Sic & quæ Dei sunt, nemo scit, nisi spiritus Dei. Nos autem, inquit, non spiritum hujus mundi accepimus: sed spiritum, qui ex Deo est; ut sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis. Et admoneor, ut dicam: Certè nemo scit, quæ Dei sunt nisi spiritus Dei.

2. Quomodo ergo scimus & nos, quæ à Deo data sunt nobis? Respondetur mihi, quoniam quæ per ejus spiritum scimus etiam sic nemo scit, nisi spiritus Dei. Sicut enim recte dictum est: Non enim vos estis, qui loquimini; eis qui in spiritu Dei loquerentur: sic recte dicitur: Non vos estis, qui scitis; eis, qui in Dei

ſpiritu ſciunt. Nihilominus igitur recte dicitur: Non vos eſtis, qui videtis? eis qui in ſpiritu Dei vident. Ita quicquid in ſpiritu Dei vident, quia bonum eſt, non ipſi, ſed Deus videt, quia bonum eſt.

3. Aliud ergo eſt; ut putet quiſque malum eſſe, quod bonum eſt, quales ſupra dicti ſunt. Aliud, ut quod bonum eſt, videat homo, quia bonum eſt. Sicut multis tua creatura placet, quia bonus eſt: quibus tamen non tu places in ea; unde frui magis ipſa quam te volunt. Aliud autem, ut cum aliquid videt homo, quia bonum eſt ut ſcilicet ille ametur in eo, quod fecit: quia non amaretur, niſi per ſpiritum ſanctum, quem dedit. Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis: per quem videmus, quia bonum eſt, quicquid aliquo modo eſt, Ab illo enim eſt, qui non aliquo modo eſt: ſed quod eſt, eſt.

CAPVT. XXXII.

Compendio narrat opera Dei.

GRatias tibi Domine. Videmus cælum & terram, ſive corporalem partem ſuperiorem atque inferiorem, ſive ſpiritualem corporalemque creaturam: atque in ornatu harum partium, quibus conſtat vel univerſa mundi moles, vel univerſa omnino creatura. Videmus lucem factam diviſamque à tenebris. Videmus firmamentum cæli, ſive inter ſpirituales aquas ſuperiores & corporales inferiores primarium corpus mundi: ſive hoc ſpacium aëris, (quia & hoc vocatur cælum) per

quod vagantur volatilia cæli, inter aquas quæ vaporaliter eis ſuperferuntur, & ſerenis etiam noctibus rorant, & hos quæ in terris graves fluitant.

2. Videmus congregatarum aquarum ſpeciem per campos maris; & aridam terram vel nudatam vel formatam, ut eſſet viſibilis & compoſita; herbarum quoque atque arborum materiem. Videmus luminaria fulgere deſuper, ſolem ſufficere diei, lunam & ſtellas conſolari noctem, atque his omnibus notari & ſignificari tempora. Videmus humidam uſquequaque naturam, piſcibus & belluis & alitibus fœcundatam, quod aëris corpulentia, quæ volatus avium portat, aquarum exaltatione concreſcit.

3. Videmus terrenis animalibus faciem terræ decorari: hominemque ad imaginem & ſimilitudinem tuam factum cunctis irrationalibus animantibus, ipſa tua imagine ac ſimilitudine, hoc eſt, rationis & intelligentiæ virtute, præponi. Et quemadmodum in ejus anima, aliud eſt quod conſulendo dominatur: aliud quod ſubditur, ut obtemperet: ſic viro factam eſſe etiam corporaliter fœminam, quæ haberet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, ſexu tamen corporis ita maſculino ſexui ſubjiceretur, quemadmodum ſubjicitur appetitus actionis ad concipiendam de ratione mentis recte agendi ſolertiam. Videmus hæc, & ſingula bona, & omnia bona valde.

CAPVT XXXIII.

Ut omnis creatura laudet creatorem.

LAudent te opera tua, ut amemus te, & amemus te, & laudent te opera tua. Quæ habent initium & finẽ ex tempore, ortum & occasum, profectum & defectum, speciem & privationem. Habent ergo consequentia mane & vesperam, partim latenter, partim evidenter. De nihilo enim à te, non de te facta sunt, non de aliqua non tua, vel quæ antea fuerit, sed de concreta, id est, simul à te creata materia, quia ejus informitatem, sine ulla temporis interpositione, formasti. Nam cum sit aliud cæli & terræ materies; aliud cæli & terræ species; materiem quidem de omnino nihilo; mundi autem speciem de informi materia, simul tamen utrumque fecisti: ut materiem forma, nulla moræ intercapedine, sequeretur.

CAPVT XXXIV.

De ordine & vario fructu Christianæ vitæ.

INspeximus etiam, propter quorum figurationem, ista vel tali ordine fieri, vel tali ordinatione scribi voluisti; Et vidimus, quia bona sunt singula, & omnia bona valde, in verbo tuo, in unico tuo; cælum & terram, caput & corpus Ecclesiæ, in prædestinatione ante omnia tempora, sine mane & vespera. Vbi autem cœpisti prædestinata temporaliter exequi, ut occulta manifestares, & incomposita nostra componeres: quoniam super nos erant peccata nostra; & in profundum tenebrosum abieramus abs te; & spiritus

tuus bonus superferebatur, ad subveniendum nobis in tempore opportuno: justificasti impios; & distinxisti eos ab iniquis; & solidasti autoritatem libri tui inter superiores qui tibi dociles essent, & inferiores qui eis subderentur; & congregasti societatem infidelium in unam conspirationem, ut apparerent studia fidelium, & tibi opera misericordiæ paterent, distribuentes etiam pauperibus terrenas facultates ad acquiranda cœlestia.

2. Et inde accendisti quædam luminaria in firmamento, verbum vitæ habentes sanctos tuos, & spiritualibus donis prælata sublimi autoritate fulgentes: & inde ad imbuendas infideles gentes, sacramenta & miracula visibilia, vocesque verborum secundum firmamentum libri tui, quibus etiam fideles benedicerentur, ex materia corporali produxisti & deinde fidelium animam vivam per affectus ordinatos, continentiæ vigore formasti: atque inde tibi soli mentem subditam & nullius autoritatis humanæ ad imitandum indigentem renovasti ad imaginem & similitudinem tuam: præstantique intellectui rationabilem actionem tanquam viro fœminam subdidisti: omnibusque tuis ministeriis ad perficiendos fideles in hac vita necessariis, ab eisdem fidelibus ad usus temporales, fructuosa in futurum opera præberi voluisti. Hæc omnia videmus, & bona sunt valde: quoniam tu ea vides in nobis, qui spiritum, quo ea videremus, & in eis te amaremus, dedisti nobis.

CAPVT XXXV.

Optat pacem.

DOmine Deus, pacem da nobis, omnia enim præstitisti nobis: pacem quietis, pacem sabbathi, pacem sine vespera. Omnis quippe iste ordo pulcherrimus rerum valde bonarum, modis suis peractis transiturus est: & mane quippe in eis factum est, & vespera.

CAPVT XXXVI.

Diem septimum vespera quare non sequatur.

DIes autem septimus, sine vespera est, nec habet occasum; quia sanctificasti eum, ad permansionem sempiternam: ut id, quod tu post opera tua bona valde, quamvis ea quietus feceris, requievisti septimo die. Hoc præloquatur nobis vox libri tui, quod & nos post opera nostra, ideo bona valde, quia tu nobis ea donasti, sabbathó vitæ æternæ requiescamus in te etiam.

CAPVT XXXVII.

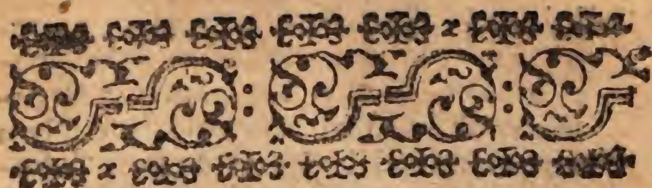
Deus in nobis quomodo quiescit.

TVnc enim sic requiesces in nobis, quemadmodum nunc operaris in nobis; & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum sunt ista opera tua per nos. Tu autem Domine, semper operaris, & semper requiescis. Nec vides ad tempus, nec moveris ad tempus, nec requiescis ad tempus: & tamen facis & visiones temporales, & ipsa tempora, & quietem ex tempore.

CAPVT XXXVIII.

Aliter Deus, aliter homo videt creata.

NOs itaque ista, quæ fecisti, videmus, quia sunt: tu autem quia vides ea, sunt. Et nos foris videmus, quia sunt: & intus, quia bona sunt: tu autem ibi vidisti facta, ubi vidisti facienda. Et nos alio tempore moti sumus ad benefaciendum, posteaquam concepit de spiritu tuo cor nostrum. Priore autem tempore ad malefaciendum movebamur, deserentes te: tu vero Deus summe, verè bone nunquam cessasti benefacere. Et sunt quædam bona opera nostra ex munere quidem tuo, sed non sempiterna. Post illa nos requieturos in tua grandi sanctificatione speramus. Tu autem bonum nullo indigens bono, semper quietus es: quoniam tua, qui es, tu ipse es. Et hoc intelligere, quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? A te petatur, in te quæratur: apud te pulsetur: sic, sic accipietur, sic invenietur, sic aperietur. Amen.

INDEX

Primus numerus librum, secundus caput, reliquus paragraphum capitis significat.

A

B

D

F

G

H

I

M

Omnes

T

V

FINIS.

PERMISSION.

PErmis d'imprimer, à Lyon le 15. Ianvier 1691.

DE SEVE.

CONSENTEMENT.

JE consens pour le Roy qu'il soit permis à Iacque Faëton, de reimprimer *les Confessions, les Meditations, Soliloques, & Manuel de S. Augustin*, qui sont des livres usuels. A Lyon le 15. Ianvier 1691.

VAGINAY.

